

Селесте Інг'

Несказане

1

Лідії немає серед живих. Але вони про це ще не знають. Третє травня 1977 року, шоста тридцять ранку, нікому нічого не відомо, крім єдиного безневинного факту: Лідія запізнилася на сніданок. Як завжди, поряд з її тарілкою з пластівцями зі злаків мати поклала загострений олівець і домашню роботу з фізики. Шість проблемних місць помічено маленькими гачечками. Батько Лідії дорогою до роботи крутить ручку приймача, крізь потріскування перешкод пробивається до найкращого джерела новин північно-західного Огайо, радіо WXKR. На сходах позіхає брат Лідії – він ще досі не виплутався з обіймів сну. А молодша сестричка зі свого кутка час від часу оглядає все довкола великими круглими очима, потім знову нагинається до тарілки з кукурудзяними пластівцями та по одному сьорбає їх з ложки. Це вона зреш-тою скаже: «Лідія сьогодні довго».

Нагорі Мерилін відчиняє двері доньчиної кімнати й виявляє ліжко незайманим: акуратно, по-лікарняному загорнуті кутики простирадла сховано під пледом, подушку збито так само, як і вчора вранці. Здається, нічого незвичайного. Бриджі кольору гірчиці, одна шкарпетка у веселкову смужку на підлозі. Кілька відзнак із наукового ярмарку, плакат із фотографією Ейнштейна. Зім'ята спортивна сумка Лідії у відчиненій шафі. Шкільний наплічник – біля письмового столу. Парфуми «Бейбі Софт» на комоді; солодкий, цнотливий запах пудри літає в повітрі. Та Лідії нема.

Мерилін заплющує очі. Може, коли вона їх розплющить, донька, як завжди, натягуватиме на голову ковдру, з-під якої стирчатимуть пасма її волосся. Мати просто не помітила дів-чинки, що згорнулася клубочком серед безладно розкиданої постелі. Я була у ванній, мамо. Я пішла вниз випити води. Я весь цей час лежала тут. Звичайно, коли вона розплющить очі, усе буде, як завше. Зсунуті штори світяться, неначе порожній телеекран.

Унизу Мерилін зупиняється на порозі кухні, тримаючись руками за одвірки. Її мовчання надто промовисте.

– Я перевірю надворі, – зрештою говорить мати. – Може, вона для чогось... – і прямує до вхідних дверей. Дивиться в підлогу, мовби там закарбувалися сліди Лідії.

Нат каже Ханні:

– Учора вночі вона була у своїй кімнаті. Я чув її радіо. О пів на дванадцятку.

Він затинається, бо згадав, що не сказав тоді сестрі «добраніч».

— Хіба можна викрасти людину, якій шістнадцять років? — запитує Ханна.

Нат крутить ложкою у своїй мисці. Кукурудзяні пластівці розкисають і тонуть у скаламученому молоці.

Їхня мати повертається на кухню, й на одну чарівну частку секунди Нат полегшено видихає: ось вона, Лідія, цілісінька й здоровісінька.

Так інколи буває — обличчя настільки схожі, що ви збоку бачите одне, але плутаєте його з іншим. Це миле підборіддя, ці високі вилиці, та сама ямка на лівій щоці, ті самі вузькі плечі. Відрізняється лише колір волосся — у Лідії воно чорнильно-чорне, а в матері — медово-світле. Нат із Ханною схожі на батька. Яюсь у продуктивній крамниці одна жінка зупинила їх запитанням: «Китайці?». Коли вони без жодного бажання щось пояснювати відповіли: «Так», вона з розумним виглядом кивнула:

— Я так і знала. Видно по очах, — і за кутики відтягнула свої очі пальцями.

Та Лідія, усупереч генетиці, якимось чином отримала мамині блакитні очі, й діти знали — це ще одна причина, з якої мама любить її найбільше. І батько теж. Нарешті Лідія підіймає одну руку до чола й знову перетворюється на маму.

— Авто на місці, — промовляє вона, але Нат і без того знав, що так буде.

Лідія не вміє кермувати, не має ще навіть учнівських прав. Минулого тижня вона здивувала всіх — провалила іспит, а батько без прав не пускає на водійське сидіння. Нат і далі помішує свої пластівці, що вже стали мулом на дні миски. Годинник у коридорі цокає, згодом пробиває сьому тридцять. Ніхто не рухається.

— Ми все-таки йдемо сьогодні до школи? — нарешті запитує Ханна.

Мерилін вагається. Далі бере свою сумочку та з упевненим виглядом дістає з неї брелок.

— Ви обоє спізналися на автобус. Нате, візьми моє авто й захопи із собою Ханну.

А далі:

— Не хвилюйтеся. Ми з'ясуємо, що відбувається. — Вона не дивиться на дітей. Діти дивляться на неї.

Коли Нат із Ханною виходять, мати, намагаючись стримати тремтіння рук, дістає із шафи чашку. Давно-давно, коли Лідія була дитиною, Мерилін яюсь залишила її у вітальні гратися на ковдрі, а сама пішла в кухню за чашкою чаю. Дівчинці було всього одинадцять місяців. Мерилін узяла з плити чайник, повернулася — і побачила Лідію. Вона стояла в дверях. Мати здригнулася й доторкнулася рукою до гарячої конфорки. На пальці з'явився червоний рубець у формі спіралі — вона піднесла пальця до губ і глянула на дочку повними сліз очима. Лідія стояла на порозі дивно напружено,

мовби досі не бачила кухні. Мерилін не думала про те, що пропустила її перший крок, або про те, як же виросла її донечка. У неї промайнула не думка: «Як я могла цього не помітити?», а: «Ти ще щось приховуєш від мене?».

Нат робив свої перші кроки так: спершу зупинився, похитався, перекинувся і лише згодом навчився незграбно тупцюти перед мамою. Але Мерилін не могла пригадати, коли Лідія хоча б почала вставати. Однак того дня вона, здавалося, доволі міцно трималася на своїх босих ніжках із крихітними пальчиками, які визирали з волохатої холоші дитячого комбінезончика. Мерилін часто поверталася до неї спиною, коли відчиняла холодильник або перевертала білизну. Лідія могла почати ходити ще багато тижнів тому, а мати, постійно зігнута над горщиком, навіть не здогадувалася про це.

Мерилін узяла Лідію на руки, пригладила їй волосся й назвала розумницею; коли батько повернеться, то пишатиметься нею. Але почувалася так, ніби в знайомій кімнаті наштовхнулася на замкнені двері: у Лідії, замалої ще навіть для візочка, уже є таємниці. Мерилін могла її годувати, купати, запихати маленькі ніжки в штанці піжами, але певна частинка життя дитини вже перебігала приховано від мами. Вона поцілувала Лідію в щічку та пригорнула міцніше, намагаючись зігрітися теплом маленького тільця.

Тепер мати повільно ковтає чай і згадує те давнє відкриття.

Номер телефону школи прикріплено до коркової дошки на холодильнику, і Мерилін бере картку та набирає номер, а поки лунають гудки, накручує шнур на палець.

— «Мідлвуд Хай», — озивається секретарка після четвертого гудка. — Мене звати Дотті.

Вона згадує Дотті: жінка зі статуєю диванної подушки та з пучком вилинялого рудого волосся.

— Доброго ранку, — вимовляє Мерилін, далі вагається. — Моя дочка прийшла сьогодні на заняття?

Дотті нетерпляче пирхає.

— Вибачте, із ким я розмовляю?

Вона не відразу згадує власне ім'я.

— Мерилін. Мерилін Лі. Моя дочка — Лідія Лі. Десятий клас.

— Дозвольте, я гляну на її розклад. Перший урок, — пауза. — Фізика 11-го класу?

— Так, правильно. З містером Келлі.

— Я попрошу когось збігати туди й перевірити. Чути плухий стукіт — секретарка кладе слухавку на стіл.

Мерилін вивчає свою чашку, дивиться на розливу калюжку. Кілька років тому одна маленька дівчинка заповзла в комору й задихнулася. Після того випадку поліція розіслала по всіх будинках листівки: «Якщо ви загубили дитину, відразу починайте пошуки. Перевірте пральні машини та сушарки для одягу, автомобільні шини, гаражі, будь-які місця, де вона могла сховатись. Якщо ви не змогли знайти дитину – негайно телефонуйте в поліцію».

– Місіс Лі? – нарешті озивається секретарка. – Ваша дочка не прийшла на перший урок. Ви телефонуйте, щоб пояснити її відсутність?

Мерилін не відповідає, кладе слухавку. Знову чіпляє номер телефону на дошку; вологі пальці змазують чорнило, й цифри розмиваються, неначе від сильного вітру, або у воді. Вона перевіряє кожну кімнату, відчиняє кожну шафу. Заглядає до порожнього гаража: нічого, крім плями мастила на бетоні та ледь відчутного, але п'яного запаху бензину. Вона не впевнена в тому, що саме шукає: сліди ніг? Стежечку із хлібних крихт? Коли їй було дванадцять, зникла одна старша дівчинка з їхньої школи, Джинні Баррон. Потім її знайшли мертвою. Та дівчинка носила двоколірні шкіряні туфлі – Мерилін страшенно хотіла такі й собі. Джинні вийшла до крамниці: тато послав по цигарки, а за два дні її тіло знайшли біля узбіччя на півдорозі до Шарлотсвілля.

Тепер мозок Мерилін почав кипіти. Був лише початок літа Сина Сема[1] – хоча преса почала його так називати зовсім недавно – і навіть в Огайо газети рясніли заголовками статей про останню стрілянину. За кілька місяців поліція спіймає Девіда Берковіца, й країна знову перемкнеться на інші історії: смерть Елвіса, нову «Атарі», [2] Фонзі, який ширяє над акулою. [3] Хоча в ці часи, коли темнокоші нью-йоркці купують перуки-блонд, світ видається Мерилін жакливим, непевним. Тут такого не трапляється, нагадує вона собі. Таке неможливе в Мідлвуді, який називає себе містом, хоча насправді це – невеличке університетське містечко, у якому живе три тисячі осіб. За годину їзди звідси можна дістатися лише до Толедо, де нічне гуляння в суботу означає похід на роликовий каток, у боулінг або в автокінотеатр. Навіть озеро Мідлвуд у центрі – просто добре відомий ставок. Щодо останнього Мерилін помиляється: те озеро триста метрів завширшки й доволі глибоке. Проте вона відчуває легке поколювання – мовби жуки біжать спиною.

Мерилін відсовує фіранку душової, кільця шкрябають по трубі; жінка розглядає білий вигин ванни. Далі шукає по всіх шафках у кухні. Зазирає в комору, у шафу для верхнього одягу, у грубку. Потім відчиняє холодильник і дивиться всередину. Оливки. Молоко. Курка, запакована в рожевий термопласт, шматок льоду, гірло жовтаво-зеленого винограду. Вона торкається прохолодного скла банки з арахісовим маслом, зачинає дверцята й хитає головою, неначе сподівалася, що Лідія, незрозуміло як, могла б опинитися там.

Світло ранкового сонця, густе, мов шифон лимонного кольору, заливає дім, висвітлює нутрі стінної шафи, порожні полиці для одягу, лягає на чисту голу підлогу. Мерилін дивиться на свої руки; теж порожні, вони майже світяться в сонячних променях. Вона піднімає слухавку та набирає номер чоловіка.

Для Джеймса це просто звичайний вівторок. Сидячи в кабінеті, він клацає ручкою, тицяючи нею собі в зуби. Повільно пробігає очима рядок: «Сербія була однією з найпотужніших прибалтійських країн». Перекреслює «прибалтійських», пише «балканських», перегортає сторінку. «Ерцгерцог Франц Фердинанд убитий членами „Чорної ріки“». Франц, думає він. «Чорна рука». Ці студенти хоч колись розгортають книжки? Він уявляє себе в лекційній аудиторії, у руці указка, позаду карта Європи. Це вступна лекція «Америка та світові війни». Він не сподівається на глибокі знання або критичну проникливість. Просто базове розуміння фактів і бодай один студент, здатний правильно вимовити назву «Чехословаччина».

Він закриває роботу, пише на першій сторінці оцінку – 65 зі 100 – обводить її кружальцем. Щороку з наближенням літа студенти починають човгати ногами по підлозі й шурхотіти під столами; з них так і сипле іскрами невдоволення, вони щось бурмочуть, відвертаючись до стін лекційної зали, де немає вікон. Здають якісь половинки робіт із відповідями, іноді обірваними на середині речення, неначе їм забракло сили так довго втримувати думку. Він міркує, чи не марно все це: ретельно відпрацьовані конспекти лекцій, кольорові слайди про Мак-Артура і Трумена, карти Гуадалканалу. Не більше ніж кумедні назви, з яких можна похихотіти. Увесь курс – просто чергова необхідність, позначки в списку, що мають з'явитися до випуску. Чого ще він міг тут очікувати? Джеймс кладе роботу й ручку на купу інших аркушів. Крізь вікно видно маленький зелений чотирикутник і трьох дітей у синіх джинсах; вони кидають фризбі.

У молоді літа його, аспіранта, часто приймали за студента. Уже багато років такого не траплялося. Наступної весни Джеймсові виповниться сорок шість; його введено до штатного розпису; серед темного волосся в нього проглядає вже кілька сріблястих ниток. Щоправда, інколи все одно хтось плутає цього чоловіка з кимось іншим. Якось у приймальні ректора рецепціоніст прийняв його за запрошеного японського дипломата й спитав, чи добре пройшов переліт із Токіо. Джеймса тішить подив тих, хто раптом дізнається, що перед ними викладач історії Америки. «Власне, я і сам американець», – додає він, а співрозмовник лише кліпає. Мабуть у Джеймсовій інтонації відчутні нотки виправдання чи захисту.

Хтось стукає в двері: його асистентка Луїза зі стосом паперів.

– Професоре Лі, не хотіла вас турбувати, але двері були відчинені. Вона кладе роботи йому на стіл і робить паузу. – Ці не надто гарні.

– Мої теж. Сподіваюся, у вашому стосі будуть самі п'ятірки.

Луїза сміється. Він був здивований, коли вперше побачив її на випускному семінарі минулого семестру. Зі спини ця дівчина здалася дуже схожою на його дочку: в обох темне волосся майже одного відтінку, блискуче, до пліч.

Окрім того, вони сідають однаково: глибоко ховаючи коліна.

Та коли вона обернулася, то виявилась анітрохи не схожою на Лідію; личко вужче, з тоншими, ніж у Лідії, рисами, а очі – карі, зі спокійним поглядом.

— Професор Лі? — спитала вона й подала руку. — Мене звуть Луїза Чен.

Він подумав: вісімнадцять років у коледжі Мідлвуду, і оце вперше в нього навчається студентка зі Сходу. Мимоволі всміхнувся.

За тиждень вона прийшла до нього в офіс.

— Це ваша родина? — поцікавилася, повертаючи до себе світлину на його столі. Виникла пауза: дівчина вивчала її. Так робили всі — тому Джеймс і тримав фотографію на видноті. Спостерігав, як очі Луїзи перебігають від його обличчя до обличчя дружини й дітей на фото.

— О, — мовила вона за мить. Він був майже впевнений, що дівчина намагалася приховати ніяковість. — Ваша дружина — не китаянка?

Це теж казали всі. Але від неї він чомусь очікував іншого.

— Ні, — відповів Джеймс і поправив рамку світлини — тепер вона бачила фото під ідеальним кутом у 45 градусів відносно переднього краю столу. — Ні, не китаянка.

Проте наприкінці осіннього семестру він запросив цю дівчину асистувати на лекції для бакалаврату. А в квітні запропонував бути його асистентом у літній школі.

— Сподіваюся, літні студенти будуть кращими за цих, — сказала Луїза. — Кілька з них стверджували, що залізнична лінія «Кейптаун-Каїр» проходила Європою. У них дивні, як на студентів коледжу, проблеми з географією.

— Ну, це не Гарвард, що тут скажеш, — Джеймс складає до купи обидва стоси робіт і вирівнює, наче колоду карт, орієнтуючись на краї робочого столу. — Інколи мені здається, що все це марнування часу.

— Не можна звинувачувати себе в тому, що студенти навіть не намагаються вчитися. І не всі вони такі погані. Є кілька п'ятирок. — Луїза дивиться на нього, кліпає, погляд раптом стає серйознішим. — Ваше життя — не марнування часу.

Джеймс говорив лише про вступний курс. Він працював зі студентами, які з року в рік ніяк не могли знайти час на вивчення бодай базової хронології. Цій дівчині двадцять три, думає він. Вона нічого не знає про те, марно витрачено життя чи ні. Але таке почути приємно.

— Не рухайся, — каже він. — У тебе щось у волоссі.

Волосся в неї прохолодне й трохи вологе — ще не зовсім висохло після ранкового душу. Луїза не рухається, пильно дивлячись на нього. У її зачісці не пелюстка, як спочатку здалося. Це комашка-сонечко, яку Джеймс знімає, і вона прудко біжить пальцем, дрібно перебираючи жовтими ніжками, схожими на ниточки, поки не звисає з нігтя вниз головою.

— Ці кляті створіння о цій порі року буквально скрізь, — промовляє хтось від дверей.

Джеймс переводить погляд і бачить Стенлі Г'юїтта, який спирається на одвірок. Йому не подобається Стен: у того ноги з червоними прожилками, за формою подібні на жіночі. Стен розмовляє з ним голосно й повільно, ніби Джеймс недочуває, та полюбляє тупі анекдоти на зразок «Джордж Вашингтон, Баффало Білл і Спіро Агню заходять до бару...».

— Ти чогось хотів, Стене? — запитує Джеймс і раптом усвідомлює, що його рука з витягнутими вказівним та великим пальцями (так, ніби вдає пістолет) лежить на плечі Луїзи, й рвучко забирає її.

— Просто хотів запитати про останню записку від декана, — Стен тримає в руці копію якогось документа. — Не хотів вам заважати.

— Мені все одно вже час, — квапиться Луїза. — Вдалого дня, професоре Лі. Побачимося завтра. Вам теж вдалого дня, професоре Г'юїтте.

Джеймсові видно, як вона червоніє, минаючи Стенлі, перш ніж вийти в коридор, і його обличчя починає пашіти. Коли вона виходить, Стенлі сідає на край Джеймсового столу.

— Вродлива дівчина, — каже він. — Вона буде твоїм асистентом і цього літа, чи не так?

— Буде. — Джеймс розкриває долоню — комашка бігає лабіринтом ліній на його пальці, проходить усі закрути й петлі. Йому хочеться вдарити Стенлі просто в цю усмішку, відчутти, як його передні зуби легко прогинаються під кулаком. Натомість він змахує сонечко з долоні. Панцир лускає між пальцями, ніби попкорн, і комаха розсипається на зелено-жовтий пил. Стенлі й далі водить пальцями по корінцях Джеймсових книг.

Трохи згодом Джеймс палко жадатиме повернення до цієї миті спокою і незнання, до останньої секунди, у яку косий погляд Стена був для нього найбільшою проблемою. Але зараз, коли дзвонить телефон, він ще надто щасливий, бо їх розмову перервали, тому спочатку не відчуває тривоги в голосі Мерилін.

— Джеймсе? — говорить вона. — Можеш приїхати додому?

Полісмени повідомляють, що багато підлітків ідуть з дому без попередження. Вони кажуть: дівчатка часто ображені на своїх батьків, які про це навіть не здогадуються. Нат спостерігає за тим, як вони кружляють кімнатою сестри. Сподівався побачити тальк і віничок з пір'я, службових собак, збільшувальне скло.

Натомість полісмен просто дивиться: на розвішані над її столом постери, на взуття на підлозі, на шкільний наплічник, відкритий наполовину. Тоді молодший офіцер кладе долоню на круглу рожеву накривку Лідіїних парфумів, ніби гладить по голові дитину.

— У більшості випадків причини втечі втрачають значення приблизно за двадцять чотири години, — каже старший. — Дівчатка самі повертаються додому.

— Що це означає? — запитує Нат. — У більшості? Що це означає?

Офіцер дивиться на нього поверх біфокальних окулярів.

— Значна частина випадків..., — повторює він.

— Вісімдесят відсотків? — уточнює Нат. — Дев'яносто? Дев'яносто п'ять?

— Натане, — зупиняє його Джеймс. — Годі. Не заважай офіцерові Фіске виконувати свою роботу.

Молодший записує до свого нотатника подробиці: Лідія Елізабет Лі, 16 років, востаннє бачили в понеділок, 2 травня, квітчаста сукня, комірець хомутиком, батьки Джеймс та Мерилін Лі. Цієї миті офіцер Фіске уважніше придивляється до Джеймса, і в його пам'яті спливає спогад.

— Ваша дружина теж одного разу зникла, чи не так? — запитує він. — Я пам'ятаю той випадок. У шістдесят шостому, еге ж?

Потилицею Джеймса підіймається гаряча хвиля, із-за вух скапує піт. Як добре, що Мерилін унизу чекає біля телефону.

— То було непорозуміння, — сухо відповідає він. — Між нами з дружиною. Сімейна справа.

— Зрозуміло.

Старший офіцер дістає свій записник і робить позначку, тим часом Джеймс постукує кулаком по краю Лідіїногo столу.

— Щось іще?

На кухні полісмен гортає родинні альбоми в пошуках фотографії з найчіткішими рисами обличчя.

— Оця, — Ханна показує світлину.

Це знімок з минулого Різдва. У Лідії був кепський настрій, і Нат намагався розвеселити її, мало не шантажем вимучував посмішку. Ніщо не допомогло. Лідія сидить біля ялинки, спиною до стіни, сама в кадрі. Її обличчя — виклик. Вона дивиться прямо, без жодного натяку на поворот голови, і цей погляд ніби запитує: «Чого витріщився?».

На фотографії Нат не зміг розгледіти кольору її очей: зіниці розширилися настільки, що синьої райдужки не видно, не очі, а два темні отвори в лискучому папері. Коли він забрав фотографії з друку, то пожалкував, що знімав цей важкий погляд сестри. Але тепер він дивиться на фото в руках у Ханни і розуміє, як це схоже на Лідію, принаймні, на ту, якою він востаннє її бачив.

— Не цю, — втручається Джеймс. — Не з таким обличчям. Люди подумают, що в неї завжди такий вираз. Візьміть якусь гарну. — Він перегортає кілька сторінок та дістає останній знімок. — Оця краща.

Фотографії лише тиждень; Лідія сидить на столі у свій шістнадцятий день народження і посміхається нафарбованими губами. Її обличчя обернене до камери, але погляд сконцентрований на чомусь за межами білих полів світлини. «Що там такого смішного?», — думає Нат. Не може пригадати, чи то він там стоїть, чи батько щось сказав, чи Лідія сміється з чогось, невідомого нікому з них. Вигляд у неї, мов у моделі з реклами в журналі: темні виразні губи, у тонкій руці — тарілка з ідеальним тортом із морозива. Вона чудово проводить час.

Джеймс присовує фото столом до полісменів, і молодший кладе його в теку та підводиться.

— Це якраз підійде, — каже він. — Зробимо листівку на випадок, якщо дівчинка до завтра не повернеться додому. Не хвилюйтеся. Я певен, вона повернеться.

На сторінках альбому залишилися сліди наслиненого пальця, й Ханна стирає їх своїм пальчиком.

— Вона не могла просто піти, — говорить Мерилін. — Що, як до цього причетний якийсь божевільний? Якийсь псих викрадає дівчат? — Її рука тягнеться до ранкової газети, що досі лежить посеред столу.

— Спробуйте не хвилюватися, мем, — заспокоює офіцер Фіске. — Такі випадки трапляються вкрай рідко. У більшості... — зиркає на Ната, прочищаючи горло. — Дівчатка майже завжди повертаються додому.

Коли полісмени йдуть, Мерилін та Джеймс сідають біля телефону з аркушами паперу для нотаток. У поліції запропонували зателефонувати всім друзям Лідії, усім, хто міг знати, куди вона пішла. Разом вони складають список: Пем Сондерс, Джен Піттман, Шеллі Бріолі. Нат нічого не каже, але ці дівчата ніколи не були подругами Лідії. Лідія вчиться з ними ще із дитсадка, та якщо вони й телефонують, то сміються і пишуть у слухавку, а Лідія волає: «Усе ясно!». Інколи вона цілими вечорами просиджує на підвіконні сходового майданчика: телефонна книга — на колінах, слухавку затиснуто між вухом і плечем. Коли батьки проходять повз неї, вона стишує голос до таємничого шепоту й накручує шнур на свій маленький пальчик, аж поки вони не підуть. Нат знає — батьки саме тому так упевнено занесли імена цих дівчат до списку.

Але Нат бачив Лідію у школі — як вона тихо сидить у кафетерії, поки решта базикає, як ховає зошит назад до наплічника, коли всі закінчують переписувати її домашню роботу. Після школи сама заходить до автобуса та мовчки сідає біля нього. Якось він не поклав слухавку по тому, як її взяла Лідія, і почув не дівчачі плітки, а сестрин голос, який чітко випалював домашнє завдання: «Прочитати Акт один із „Отел-ло“, розв'язати задачі з непарними номерами з розділу п'ять» — а після сигналу про покладену слухавку одразу запала тиша. Наступного дня, коли Лідія згорнулася в клубочок на підвіконні з притиснутою до вуха слухавкою, він узяв іншу на кухні й почув лише низьке гудіння.

Насправді в Лідії не було друзів, але батьки про це не знали. Якщо батько запитує: «Лідіє, як справи у Пем?», Лідія відповідає: «О, в неї усе чудово, її нещодавно взяли в групу підтримки», — і Нат не заперечує. Він

вражений спокійним обличчям сестри й тим, як вона бреше навіть оком не змигнувши.

А нині тим паче не можна розповідати про це батькам. Нат дивиться, як мама строчить на звороті старого рецепта, й коли вона запитує в них із Ханною: «Можете ще когось пригадати?» – думає про Джека та відповідає: «Ні».

Цілу весну Лідія провела з Джеком, точніше, – прогуляла. Вона практично щодня каталася з ним на його «Жучку», з'являлася вдома якраз до обіду, вдаючи, що увесь цей час була в школі. Якось раптово зав'язалася ця дружба. – Нат відмовлявся використовувати які-небудь інші слова.

Джек жив із матір'ю у сусідньому будинку, й одного разу Нат подумав, що міг би потоваришувати з ним. Але не вийшло. Джек принизив його перед іншими, насміхався, коли мама пішла від них, і вже здавалося, що вона ніколи не повернеться. Тепер Нат думає: «Хіба Джек мав право так глузувати?». Адже в нього самого немає батька. Коли вони з матір'ю сюди перебралися, усі сусіди шепотілися, буцімто Джанет Вольф розлучена, а Джек росте без нагляду, бо вона весь час працює в лікарні у другу зміну. Того літа пліткували й про Натових батьків, але мама повернулася. Мати ж Джека досі розлучена. І Джек досі робить, що йому заманеться.

А тепер? Минулого тижня дорогою додому Нат бачив, як Джек вигулює свого собаку. Нат ішов навколо озера, уже збирався завернути у свою вуличку, що веде у глухий кут, коли побачив Джека. Той ішов берегом – високий, худий, у старій заправній футболці, зі скуйовдженим чубом кольору піску, а пес підтюпцем біг слідом. Коли Нат його проминав, Джек глянув і ледь помітно кивнув. У кутику його рота була затиснута сигарета. Те, що він кивнув, подумав Нат, означає швидше просто впізнавання, аніж привітання. Джеків пес теж подивився на Ната й недбало підняв ногу на стовбур. І з цим типом Лідія гуляла цілу весну.

Якщо тепер щось розказати, думав Нат, вони закричать: «Чому ми раніше про це не знали?!». Йому доведеться розповідати про всі ті випадки, коли він говорив: «Лідія робить уроки з подругою» або «Лідія залишилася на додаткове заняття з математики», хоча мав на увазі: «Вона з Джеком» або «Вона катається на Джековій автівці», або «Вона з ним бозна-де». І цього ще замало: вимовити Джекове ім'я – означало визнати щось, чого він не хотів визнавати. Той Джек останнім часом займав надто велику частину життя Лідії, хоча з'явився в ньому всього кілька місяців тому.

По той бік столу Мерилін уголос зачитує номери з телефонної книги. Джеймс повільно й обережно набирає номер, крутячи коліщатко одним пальцем. З кожним дзвінком до його тону додається збентеженості. «Ні? Вона ні про що не згадувала? Якісь плани? О-у. Я зрозумів. Що ж. У будь-якому разі, дякую».

Нат вивчає дошки столу, перед ним лежить відкритий фотоальбом. На місці відсутньої фотографії – прозоре пластикове вічко, крізь яке біліє підкладка. Мама водить пальцем по рядках у телефонній книзі, його кінчик сіріє. Ханна під скатертиною дістає Ната пальцем ноги. Дотик комфорту. Але він не підіймає голови. Натомість закриває фотоальбом – а на протилежному кінці столу мати викреслює зі списку ще одне ім'я.

Після дзвінка на останній номер Джеймс кладе слухавку, забирає в Мерилін аркуш і викреслює Карен Адлер, розділяючи букву «K» на дві «V». Ім'я все одно проступає під лінією. Карен Адлер. Мерилін ніколи не дозволяла Лідії іти гуляти, поки вона не скінчить усіх своїх домашніх завдань — досі це зазвичай бувало в неділю по обіді. Часом Лідія буквально випрошувала зустріч із друзями в ці пообідні години: «Дехто з наших збирається в кіно. „Енні Холл“. Карен страшенно хоче його подивитися». Джеймс діставав із гаманця десятку і підсовував її по столу, що означало: «Гаразд, піді розважся». Він згадує, що жодного разу не бачив у доньки квитка й що коли приїжджав по неї після кіно, Лідія завжди стояла на тротуарі сама. Десятки разів він зупинявся ввечері на сходах і посміхався: згори долинали уривки Лідіїних телефонних балачок:

— О, боже, я уявляю собі! І що вона сказала потім?

Але тепер він знає — донька не телефонувала Карен, Пем чи Дженні багато років. Джеймс пригадував усі ці довгі пообідні години, коли вони думали, що Лідія залишилася на додаткове заняття після уроків. Діри, що зяяли в часі: тоді вона могла бути де завгодно й що завгодно робити. Цієї миті Джеймс ловить себе на тому, що вже знищив ім'я Карен Адлер — від нього лишилася чорнильна пляма.

Він знову піднімає слухавку і набирає номер.

— Покличте офіцера Фіске, будь ласка. Так, це Джеймс Лі. Ми зателефонували всім Лідіїним... — він затинається. — Усім, із ким вона вчиться. Ні, нічого. Гаразд, дякую. Так ми й зробимо.

— Вони посилають офіцера на її пошуки, — він кладе слухавку на важіль. — Сказали, щоб ми чекали на дзвінок і не займали телефон.

Настає і збігає час обіду — жоден з них не може навіть уяви-ти себе за їжею. Здається, це лише для фільмів, де так красиво підносять виделки до рота. Своєрідний марний ритуал. Телефон мовчить.

Опівночі Джеймс наказує дітям іти спати. Вони не опираються, але батько стоїть унизу під сходами, аж поки обое не підіймаються нагору.

— Ставлю двадцять баксів, що Лідія зателефонує до ранку, — говорить він з удаваною впевненістю.

Ніхто не всміхається. Телефон так і не дзвонить.

Нагорі Нат зачиняє двері своєї кімнати й вагається. Йому хочеться знайти Джека — Нат певен: той знає, де зараз Лідія. Але він не може вислизнути з будинку, поки батьки не ляжуть спати. Його мати насилу стримується, здригається щоразу, коли вмикається чи вимикається моторчик у холодильнику. Та все одно з вікна видно, що в будинку Вольфів не світиться. В'їзд до нього, на якому зазвичай стоїть Джековий сталевосірий «Фольксваген», порожній. Як завжди, Джекова мати забула ввімкнути ліхтар над дверима.

Нат силкується пригадати: чи не поводитися дивно Лідія вчора ввечері?

Його не було аж чотири дні. Уперше в житті поїхав з дому так надовго. Він був у Гарварді. Гарварді! Там, де має з осені навчатися. У ці останні навчальні дні перед підготовчим періодом – «Два тижні на метушню й вечірки перед іспитами», пояснив студент на ім'я Енді, у якого він жив, – атмосфера в кампусі була неспокійна, майже святкова. Усі вихідні Нат блукав, побожно запам'ятовуючи все, що бачив: гранчасті колони величезної бібліотеки, червону цеглу будівель на тлі яскраво-зелених газонів, солодкий запах крейди, який літав у кожній лекційній залі. Цілеспрямованість, яку він бачив у кроках кожного перехожого, – ніби всі вони знали про власне величне призначення. Ніч проти п'ятниці Нат провів у спальному мішку на підлозі в кімнаті Енді й прокинувся, коли сусід Енді на ім'я Вес прийшов зі своєю дівчиною. Увімкнулося світло, й Нат завмер, закліпав на двері, в отворі яких, у світлому тумані з'явилися високий парубок із борідкою і дівчина, яку він тримав за руку. Довге руде волосся хвилями обрамлювало її обличчя.

– Вибач, – сказав Вес і вимкнув світло.

Нат почув обережні кроки: двоє скрадалися спільною кімнатою до Весової спальні. Хлопець не заплющив очей, яким довелося заново звикати до темряви, й подумав: «Ось що таке коледж».

Тепер йому згадується минулий вечір. Якраз перед обідом він приїхав додому. Лідія ховалася у своїй кімнаті, й коли всі зібралися внизу за столом, Нат запитав, як вона провела ці кілька днів. Сестра знизала плечима, майже не відриваючи погляду від тарілки, – він припустив, що це означало: нічого нового.

Він не може пригадати, чи Лідія взагалі привіталася з ним.

У своїй горішній кімнатці Ханна перехиляється через край ліжка та видобуває з нашарувань пилу свою книжку. Насправді, це книжка Лідії «Грім і лютя». Модна, англійська. Не для п'ятикласників. Ханна поцупила її з кімнати Лідії кілька тижнів тому, а сестра навіть не помітила. Останні два тижні Ханна щоночі потроху читала її, поступово проникаючи у зміст, смакуючи слова, як вишневу цукерку. Але чомусь сьогодні книжка здалася іншою. Лише коли перегортаєш сторінку назад, туди, де зупинилася вчора, починаєш щось розуміти. Лідія попідкреслювала деякі слова. Іноді поряд з ними трапляються нотатки з класних уроків. «Порядок проти хаосу». «Переоцінювання цінностей південної аристократії». Після цієї сторінки книжка неторкана. Ханна гортає до кінця: жодних позначок, жодних малюнків, чорний текст ніде не пожовляється синьою пастою. Дівчинка розуміє, що вона дісталася до місця, на якому Лідія покинула книжку, – і тепер їй теж більше не хочеться читати.

Минулої ночі Ханна не могла заснути й спостерігала, як місяць ковзає небом, неначе білосніжна повітряна кулька. Не вловлювала його рухів, але якщо відвертала погляд, а потім дивилася знову – помічала, що він пливе. Ще трохи, думала дівчинка, і він зачепиться за велику ялинку на задньому подвір'ї. Це тривало довго. Майже засинала, коли їй почувся глухий стукіт – якоїсь миті здалося, що місяць справді зачепився за дерево. Але коли вона визирнула у вікно, місяця не було видно: він майже цілком сховався за хмару. На годиннику, який світився в темряві, була друга по півночі.

Дівчинка лежала тихо, не ворушаючи навіть пальцями ніг, і прислухалася. Звук був схожий на те, як зачиняються входні двері. Вони були важкі — щоб замкнути на засув, потрібно було натиснути стегном. «Грабіжники!» — подумала вона. Крізь вікно побачила самотню постать, яка перетинала галявину. Не грабіжник — просто тонкий силует серед темної ночі. Він поступово віддалявся. Лідія? Перед очима промайнула картинка життя без сестри. У Ханни будуть краще місце за столом, з якого можна дивитися на кущі бузку в дворі, й велика спальня внизу, там, де й у всіх. За обідом вона перша братиме картоплю. Їй призначатимуться батькові жарти, братові таємниці, найкращі мамині посмішки.

Постать рухалася в бік вулиці, а там зникла, й дівчинка замислилася: чи взагалі щось бачила?

Тепер вона дивиться на мішанину з літер у книзі. Учора вночі то була Лідія, тепер немає жодного сумніву. Чи потрібно розказати про це батькам? Мама засмутиться, що Ханна дозволила їй улюблениці Лідії просто піти. А Нат? Вона згадала, що Нат цілий вечір супився, кусав губи, аж виступила кров, та він і не помітив. Брат гніватиметься теж. Він скаже: «Чому ти не вибігла й не зупинила її?». «Але ж я не знала, куди вона йде, — шепоче Ханна у темряві. — Я не знала, що вона взагалі збирається кудись піти».

У середу вранці Джеймс знову телефонує в поліцію. Чи з'явилися якісь зачіпки?

Там перевіряють усі можливі версії.

Може офіцер сказати їм що-небудь, хоча б що-небудь?

Вони досі сподіваються, що Лідія сама повернеться додому, роблять усе можливе і, звісно, триматимуть родину в курсі.

Джеймс киває, ніби офіцер Фіске його бачить. Потім кладе слухавку й знову сідає до столу, не дивлячись ні на Мерилін, ні на Ната з Ханною. Не потрібно нічого пояснювати: з виразу обличчя зрозуміло, що новин немає.

Напевне, єдиний правильний варіант — чекати. Діти не йдуть до школи, залишаються вдома. Телевізор, журнали, радіо — усе втрачає сенс перед цим страхом. Надворі сонячно, повітря свіже й прохолодне, але ніхто не збирається виходити на ганок або на подвір'я. Навіть прибирання здається неможливим. Пілосос може всмокстати якусь підказку. Якщо підняти з підлоги книгу й покласти назад на полицю — можна знищити певний натяк. Тож родина чекає. Усі збираються біля столу й бояться глянути у вічі одне одному. Розглядають дерев'яні волокна стільниці, неначе це гігантський відбиток пальця або карта, на якій є те, що вони шукають.

Так триває до обіду середи, коли перехожий помічає на завмерлому в безвітрі озері покинутий човен.

Багато років тому це озеро було резервуаром води для Мідлвуду, а потім збудували вежу водогону. Береги водойми заросли травою, і вона перетворилася на місце для купання. Діти пірнають з дерев'яного пірсу, а для днів народження та пікніків господарі парку тримають там кілька

човнів. Ніхто про це особ-ливо не замислюється: швартови зісковзнули, або то чийсь незлий жарт. З'ясовувати це нині не на часі. Занотовано для офіцера, занотовано для комісара парків. Майже до півночі середі лейтенант обмізковує незакінчені справи денної зміни, аж поки знаходить зв'язок і телефонує родині Лі, щоб запитати, чи каталася Лідія коли-небудь озером у човні.

— Звісно, ні, — відповідає Джеймс.

Лідія відмовилася, саме відмовилася вчитися плавати.

Джеймс у підлітковому віці був плавцем, навчив плавати Ната, коли тому виповнилося лише три роки. Вчити Лідію почав занадто пізно: їй було майже п'ять, коли батько вперше взяв доньку до басейну. Зайшов мало не по пояс, трохи почекав. Та Лідія навіть не наблизилася до води. Вона у своєму купальнику лежала на бортику й плакала, тож Джеймс зрештою теж виліз — до пояса мокрий — і пообіцяв, що не змусить її стрибати. Навіть зараз, коли озеро так близько, Лідія заходить у воду лише по кісточки, щоб помити ноги.

— Звісно, ні, — повторює Джеймс. — Лідія не вміє плавати.

Він не розумів, чому поліція запитує про це, поки не вимовив цих трьох слів. Коли він це сказав, усю родину взяли дрижаки, неначе вони точно знали, що знайде поліція.

Рано-вранці в четвер, ледь зішло сонце, поліція обшукала озеро та знайшла її.

2

Як це почалося? Так само, як і все інше: з матерів і батьків. З мами й тата Лідії, з їхніх дідусів і бабусь. З того, що колись давно її мама зникла й тато повернув її додому. А ще з того, що мама понад усе хотіла вирізнитися з натовпу, а тато найбільше прагнув зливатися з ним. І, звісно, одне й друге було неможливим.

У 1955 році, у свій перший рік в Інституті Редкліффа Мерилін записалася на курс «Вступ до фізики». Її науковий керівник глянув на розклад курсу й трохи помовчав. Це був пухкенький чоловічок у твідовому костюмі з краваткою малинового кольору. На столі в нього лежав крисами донизу темно-сірий капелюх.

— Чому ти хочеш вивчати фізику? — спитав він, і дівчина сором'язливо пояснила, що має намір стати лікарем.

— Не медсестрою? — уточнив чоловічок і прокашлявся.

Він дістав із теки її шкільний атестат і заходився його вивчати.

— Що ж, — мовив нарешті, — бачу, у школі в тебе були гарні оцінки з фізики.

У Мерилін були найвищі оцінки в класі, вона встановлювала верхні планки всіх тестів, тому що обожнювала фізику.[4] Але керівник цього знати не міг. В атестаті стояло просто «відмінно». Мерилін затамувала подих в очікуванні, боялася, що він скаже: «Фізика надто складна, краще спробувати щось на зразок англійської чи історії». Подумки вже готувала відповідь. Натомість почула:

— Гаразд, коли так, чому б тобі не спробувати хімію, якщо вважаєш, що впораєшся, — підписав і віддав їй бланк, отак просто.

Але коли Мерилін прийшла до лабораторії, то виявилася єдиною дівчиною серед п'ятнадцятих хлопців. Викладач поцокав язиком:

— Міс Вокер, ви б краще оту папороть підв'язали.

Їй казали: «Давай я сам увімкну тобі паяльник», «Дозволь, відкрию тобі банку». Коли наступного дня вона розбила в класі колбу, на допомогу кинулися відразу троє.

— Обережно, — казали вони. — Давай-но краще ми...

Невдовзі вона зрозуміла: усе починалося зі слова краще. «Краще давай я наллю кислоту». «Краще відійди — зараз торохне».

На третій день вона вирішила показати їм усім. «Ні, дякую», — заперечила, коли запропонували допомогу з піпетками, далі приховала посмішку: усі спостерігали, як вона плавить скляні трубки над пальником Бунзена, розтягує їх, мов іриски, в ідеальні конічні крапельниці.

Її однокурсники обливали свої лабораторні халати й пропалювали дірки в костюмах, а вона впевненою рукою відмірювала необхідну кількість кислоти. У Мерилін суміші ніколи не вивергалися на стіл вулканами з пекарської соди. У неї були найточніші результати; її лабораторні звіти завжди виявлялися найповнішими. До середини семестру вона встановила найвищу планку на всіх іспитах, і викладач перестав самовдоволено усміхатися.

Їй завжди подобалося дивувати людей.

У старшій школі вона підійшла до директора з проханням дозволити їй ходити на уроки праці для хлопців замість уроків домоведення. Це був 1952 рік, і бостонські дослідники лише починали розробляти пігулку, яка мала назавжди змінити життя жінок, але дівчата й досі носили в школі спідниці, тому прохання Мерилін було для штату Вірджинія дуже радикальним. Усі десятикласниці мали відвідувати уроки домоведення, і мати Мерилін, Доріс Вокер, була єдиною вчителькою із цієї дисципліни в гімназії Патріка Генрі.

Мерилін попросила, щоб її перевели до класу праці з хлопцями-десятикласниками, й зазначила, що їхні уроки йдуть у той самий час, тож

її розклад не зміниться. Директор школи, містер Толлівер, добре знав цю дівчину. Із шостого класу вона вчилася найкраще, випереджаючи як хлопців, так і дівчат, а її мати багато років викладала в гімназії. Тож він кивав і посміхався у відповідь на викладені дівчиною аргументи. Врешті похитав головою:

— Вибач, ми не можемо відступати від правил, інакше решта теж вважатиме, що має на це право.

Він помітив, як змінився вираз обличчя Мерилін, і через стіл поплескав її по руці.

— Тобі буде важко користуватися деяким обладнанням на уроках праці, — сказав він. — І, міс Вокер, скажу відверто: така дівчина, як ви, дуже відволікала б хлопців під час занять.

Мерилін знала, що він хотів зробити їй приємність, але назвала б цей комплімент невдалим. Посміхнулась і подякувала за витрачений на розмову час. Це була нещира посмішка — ямочки на щоках не з'явилися.

Тож вона зіщулилася на задньому ряду під час уроку доведення в очікуванні вступної промови своєї матері, однієї й тієї самої протягом десятків років. Барабанила пальцями, поки її мати обіцяла навчити дівчат усього, що має знати юна леді, щоб наглядати за своїм будинком. Мерилін думала: «Начебто він кудись подінеться, якщо за ним не наглядати». Вона придивлялася до однокласниць: хтось мав звичку гризти нігті, у когось светр збився, від когось припахує цигарками. По інший бік коридору вона споглядала, як містер Лендіс, викладач праці, показував, як правильно тримати молоток.

«Нагляд за будинком», — думала вона. Щодня дивилась, як її однокласниці незграбними пальцями беруть нитку, обсмоктують її кінчик та мружаться на вушко голки. Думала про те, як її мати наполягає на зміні одягу перед вечерею — хоча чоловіка, на якого можна було б справити враження свіжим обличчям і сукнею, давно не було.

Мати почала викладати саме по тому, як пішов тато. Мерилін тоді виповнилося три роки. Її найвиразніший спогад про батька — це дотик і запах: щетина на його щоці, якою він третється об її щічку, коли піднімає на руки, поколювання в ніздрях від аромату «Олд Спайс». Вона не пам'ятала, як він пішов, але знала, що це сталося. Усі знали. Тепер усі нібито й забули про це. Новачки в шкільному окрузі вважали, що місіс Вокер — удова.

Її мама сама ніколи про це не говорила. Вона досі пудрила носа після приготування їжі та перш ніж сісти до столу; досі фарбувала губи помадою до того, як спускалася вниз і починала готувати сніданок. Тож наглядати за будинком — доволі правильне формулювання, думала Мерилін. Інколи він дійсно втікає. І під час тесту з англійської написала: «Іронія: результат подій, який суперечить очікуваному, ніби глузування з обіцянок і всього, що від початку вважається беззаперечним». За що отримала п'ятірку.

Мерилін почала плутати нитку у швейній машинці. Робила витинанки, не розгортаючи їх, папір із нижніх шарів перетворювався на сито. Вона

виривала застібки із суконь, викидала шкаралупу від яйця в тісто для млинців, замість цукру клала у бісквіт сіль. Одного разу лишила ввімкненою праску на дошці — унаслідок цього не лише утворилася чорна пляма, а й завис такий густий чад, що спрацювали протипожежні датчики. Того дня за вечерею мати доїла останній шматочок картоплі й акуратно поклала виделку та ніж хрест-навхрест на тарілці.

— Я знаю, що ти намагаєшся довести, — мовила вона. — Але повір мені, якщо й далі це робитимеш — я тебе не пожалію.

Потім вона зібрала посуд і віднесла його до рукомийника.

Мерилін навіть не поворухнулася, щоб допомогти, — як завжди. Вона дивилась, як мати зав'язує довкола талії пасок зім'ятого фартуха — пальці роблять вузол одним швидким рухом. Мати вимила останню тарілку, обполоскала руки й налила на них трохи лосьйону з пляшки, що стояла на кухонному столі. Повернулася до столу, прибрала волосся з обличчя Мерилін і поцілувала її в чоло. Її руки пахли лимоном, а уста були сухі та теплі.

Решту свого життя, коли Мерилін думала про матір, то згадувала саме цю мить. Мати ніколи не виїжджала з рідного міста, що розташовувалося за двісті кілометрів від Шарлотсвілля, завжди надягала рукавички, перш ніж вийти з дому, й за всі роки, які Мерилін могла пригадати, жодного разу не випустила її до школи без гарячого сніданку. Ніколи не згадувала вголос про батька Мерилін після того, як він пішов, — виростила її сама. Довго обіймала дочку, коли та отримала стипендію в Інституті Редкліффа, й шепотіла: «Як я тобою пишаюся! Ти собі навіть не уявляєш». А потім, коли обійми послабшали, глянула в обличчя Мерилін, заклала їй волосся за вуха й сказала:

— Знаєш, у Гарварді ти зустрінеш багато чудових хлопців.

До кінця життя це турбуватиме Мерилін: мати мала рацію.

Дівчина ретельно вивчала хімію, спеціалізувалася на фізиці, виконала всі вимоги для вступу у медичний виш. Пізньої вечірньої пори вона схилилася над підручниками, поки її сусідка накручувала волосся, мастила обличчя кремом та готувалася до сну. Мерилін попивала міцний чай і не дозволяла собі заснути. Уявляла, як у лікарському халаті кладе прохолодну руку на чиєсь гаряче чоло, торкається стетоскопом до грудей пацієнта. У житті її матері, у якому акуратно прошита лиштва була досягненням, гідним похвали, а виведення з блузи плями від буряка — приводом для святкування, такого статися не могло. Замість усього цього Мерилін тамуватиме біль, спинятиме кровотечі, вправлятиме кістки. Вона рятуватиме життя. Проте врешті-решт усе сталося саме так, як передбачила мама: вона зустріла чоловіка.

Це був вересень 1957 року, вона була студенткою третього курсу й сиділа в задніх рядах переповненої лекційної зали. Кембридж досі потерпав від спеки, усе прилипало в очікуванні хрусткої осінньої прохолоди, яка мала чистенько вимести місто. Того року з'явився новий курс — «Ковбой в американській культурі» — й усім хотілося на нього потрапити: ходили чутки, що домашнім завданням буде перегляд фільмів «Самотній Рейнджер» та «Димок із дула». Мерилін дістала зі своєї теки нотатник з відривними

сторінками і, поки схилялася над ним, на кімнату, наче сніг, упала тиша. Вона глянула на професора, який наближався до кафедри, й зрозуміла, чому всі замовкли.

У каталозі курсів значилося ім'я викладача: Джеймс П. Лі.

Він навчався на останньому курсі аспірантури, й ніхто про нього нічого не знав. Для Мерилін, яка все своє життя провела у Вірджинії, прізвище Лі асоціювалося з певним типом чоловіків: Річард Генрі, Роберт Едвард. Тепер вона зрозуміла, що, як і всі, очікувала когось у піджаку кольору піску, із трохи вповільненою мовою, одним словом, чоловіка з південним корінням. Той, що складав папери на кафедрі, був молодий і худорлявий – і це найменше відповідало загальному уявленню. «Азіат», – подумала вона. Ніколи не бачила такої людини зблизька. Він був вбраний, мов трунар: чорний костюм, чорна краватка зі щільним вузлом, біла сорочка – така біла, що аж сяяла. Волосся зачесане назад, ідеальний проділ, проте одне пасмо відстовбурчилося, мов перо індіанського вождя. Коли він почав говорити, то підняв одну руку, щоб пригладити чуба, й хтось захихотів.

Якщо професор Лі й почув – не виказав цього.

– Доброго дня, – почав він.

Мерилін спіймала себе на тому, що тамує подих, поки він пише своє ім'я на дошці. Вона бачила його очима однокурсників і знала їхні думки. Оце їхній професор? Оцей чоловічок зросту максимум метр сімдесят п'ять, навіть не американець, навчатиме їх історії ковбоїв? Але коли придивилася ще раз, в око впали його тонка шия, гладенькі щоки. Він мав вигляд малого хлопчика, який грається у перевдягання. Дівчина заплющила очі й помолилася, щоб лекція минула добре. Напружена мовчанка готова була от-от луснути, мов мильна булька. Хтось простягнув Мерилін через плече пачку копій навчальної програми, й вона підскочила від несподіванки.

Поки брала верхню копію та передавала решту, професор Лі знову заговорив.

– Образ ковбоя, – сказав він, – існує довше, ніж ми можемо собі уявити.

У його мові не було й сліду акценту, і Мерилін повільно видихнула. «Звідки він походить?» – думала вона. У звучанні цього голосу нічого не вказувало китайців, які говорили приблизно так: «Вибацьте, нема квітанція». Він що, виріс в Америці? За десять хвилин у кімнаті почалися шурхотіння й тихі розмови. Мерилін глянула на свої записи: фрази типу «на кожному етапі американської історії відбувалися численні еволюції» й «очевидне втілення образу соціального бунтаря та квінтесенції американських цінностей».

Вона переглянула навчальний план. Десять необхідних книг, іспит у середині семестру, три есеї. Це було не те, що уявляли собі її однокурсники. Дівчина в кутку кімнати взяла книжки під пахву й вислизнула за двері. Двоє дівчат із наступного ряду подалися за нею.

Після цього студенти рушили повільним, але суцільним потоком. Щохвилини виходило двоє чи троє. Один хлопець із першого ряду встав і пройшов до виходу просто перед кафедрою. Останніми вислизнули троє парубків із

заднього ряду. Вони шепотілися й хихотіли, поки проминали щойно звільнені місця, і їхні стегна м'яко натикалися на кожен підлокітник — стук, стук, стук.

Коли за ними зачинилися двері, Мерилін почула крик: «Йо-хо-хо-хоу!» — такий гучний, що заглушив голос викладача. Залишилося всього дев'ятеро студентів — усі низько нахилилися над записниками, мабуть, ховаючи обличчя, червоні до вух. У неї самої щоки пашіли; не сміла глянути на професора Лі. Теж нахилилася до своїх записів і приклала руку до чола, мовби прикриваючись від сонця.

Коли нарешті знову підняла очі, професор Лі мав такий вигляд, ніби нічого не сталося. Здавалося, й не чує, як відлунює його голос у майже порожній залі. Лі закінчив лекцію на п'ять хвилин раніше й мовив:

— Я працюватиму до третьої.

Кілька коротких секунд він дивився прямо перед собою, мовби шукав очима далекі обрії, та відчуття, що погляд спрямований на неї, змушувало Мерилін соватися на стільці.

Саме та остання мить, оте поколювання в потилиці, поки він збирав свої записи та виходив із кімнати, — й привели дівчину до його кабінету. На кафедрі історії панувала тиша бібліотеки. Повітря нерухоме, прохолодне, з ледь відчутним запахом пилу. Вона знайшла професора Лі за столом — він прихилився потилицею до стіни й читав ранковий «Крімсон».[5] Чуб знову стирчав догори.

— Професоре Лі? Я Мерилін Вокер. Я щойно була на вашій лекції? — Мимоволі наприкінці речення інтонація збилася на запитальну, й вона подумала: «Я, мабуть, схожа на дівчинку-підлітка, тупу, незграбну школярку».

— Так? — Він не підняв очей, і Мерилін почала смикати верхній ґудзик свого светра.

— Я просто хотіла спитати, — пробурмотіла вона, — чи вважаєте ви, що я можу й далі вчитися на вашому курсі?

Він так само не піднімав очей.

— Ваш основний предмет — історія?

— Ні. Фізика.

— Магістратура?

— Ні. Бакалаврат. Я збираюся йти в медичний виш. Тож історія — не зовсім моє.

— Що ж, — сказав він, — широко кажучи, не думаю, що у вас виникнуть якісь проблеми. Якщо бажаєте продовжувати курс — продовжуйте.

Він склав сторінку вдвоє, щоб узяти чашку чаю, сьорбнув і знову розгорнув газету. Мерилін закопилила губи. Вона розуміла, що аудієнцію закінчено,

тож тепер мала розвернутися, вийти в коридор і дати йому спокій. Проте вона вже прийшла сюди, хоча й невідомо нащо, — тому стиснула щелепи й підсунула стільця до його столу.

— Історія була вашим улюбленим предметом у школі?

— Міс Вокер, — мовив він, нарешті перевівши на неї погляд, — чому ви тут?

Коли вона побачила це обличчя зблизька, через стіл, знову здивувалася з того, що він такий молодий. Мабуть, старший за неї всього на кілька років — і тридцяти нема, подумалося їй. Сильні руки, довгі пальці. Без обручки.

— Я просто хотіла вибачитися за тих хлопців, — раптом вирвалося в неї, і вона зрозуміла, що прийшла саме з цієї причини.

Він ледь підняв брови, трохи помовчав — і дівчина лише тепер усвідомила, що сказала «хлопців», слово, яке перетворювало все на банальність. Хлопці завжди будуть хлопцями.

— Ваші друзі?

— Ні, — Мерилін відчула себе скривдженою. — Ні. Просто ідіоти.

Він засміявся, і вона теж. Дивилася на крихітні зморщечки в кутиках його очей: коли вони розрівнялися, вираз обличчя пом'якшав. Тепер це було обличчя реальної людини, й дівчина помітила, що очі в нього карі, а не чорні, як їй здалося в лекційній аудиторії. Який же він худий, думала вона, і які в нього широкі плечі, наче у плавця, а шкіра кольору чаю, кольору зігрітого сонцем осіннього листа. Ніколи не бачила таких, як він.

— Мабуть, таке часом буває, — м'яко сказала вона.

— Не знаю. Уперше читав лекцію. Кафедра дозволила мені спробувати організувати цей курс.

— Вибачте.

— Усе гаразд, — сказав він. — Ви висиділи до кінця.

Обоє глянули вниз — він на спорожнілу чашку, вона — на друкарську машинку й акуратний стосик паперу на краєчку його столу.

— Палеонтологія, — сказав він по нетривалій мовчанці.

— Що?

— Палеонтологія, — повторив він. — Мій улюблений предмет — палеонтологія. Я хотів викопувати останки.

— Ну, це теж своєрідна історія, — сказала вона.

— Мабуть, так, — він посміхнувся у свою чашку, а Мерилін перекилилася через стіл і поцілувала його.

У четвер, під час наступної лекції, вона сиділа збоку. Коли професор Лі увійшов, очей не підняла. Натомість акуратно написала дату в кутику сторінки записника – стриманий вигин В у слові «вересень», ідеальна горизонтальна лінія букви н. Коли він почав говорити, її щоки запалали – ніби вийшла на літнє сонце. Була цілковито впевнена, що вся червона мов мак. Та коли нарешті спідлоба роззирнулася довкола, виявилось: усі зосереджені на лекції. В аудиторії було ще кілька студентів, але всі або дряпали в записниках, або дивилися прямо перед собою, на кафедру. Ніхто на неї не зважав.

Той поцілунок здивував її саму. Це був імпульс – інколи він змушував Мерилін ловити листок, закручений шаленим вітром, або дощової днини стрибати в калюжі. Це робилося без роздумів чи вагань і було безглуздим та безневинним. Але вона ніколи раніше не робила нічого подібного до того, що сталося в кабінеті. Завжди віднині дивуватиметься з себе, згадуючи ту мить, і відчуватиме легкий шок. Але тоді звідкілясь узялася впевненість, якої вона більше ніколи в житті не відчувала. Тоді вона точно знала – це правильно. Хотіла, щоб цей чоловік був у її житті. Щось їй мовби підказало: він розуміє, що це таке – вирізнитися з-поміж інших.

Дотик його губ її вразив. Вони мали смак кави, були гіркуваті та теплі – й він відповів на поцілунок. Це її теж вразило. Начебто він був до цього готовий, начебто хотів цього так само, як і вона. По тому, як вони нарешті відсунулися одне від одного, Мерилін була надто збентежена, щоб глянути йому у вічі. Натомість дивилася на власні коліна, розглядаючи свою картату фланелеву спідницю. Тілом до стегон стікав піт. За секунду вона посміливішала й подивилася на нього крізь завісу волосся. Він відповів сором'язливим поглядом з-під вій, і дівчина зрозуміла: не гнівається, теж зашарівся.

– Мабуть, нам краще піти в інше місце, – сказав він.

Мерилін кивнула й підняла сумку.

Вони мовчки йшли вздовж річки, повз гуртожитки з червоної цегли. Веслувальна команда тренувалася – хлопці в ідеально злагодженому ритмі згиналися та розгиналися, човен безгучно ковзав поверхнею води. Мерилін знала цих парубків: вони запрошували її на коктейлі, у кіно, на футбол; усі були схожі один на одного, з однаковим поєднанням волосся кольору піску та рожевих шік – рис, які вона щодня бачила ще зі школи. Ці риси були так само знайомі й звичні, як і варена картопля. Коли Мерилін відмовляла залищальникам, бо мала закінчити роботу чи почитати, то вони йшли до інших дівчат, далі коридором.

Із місцини на березі річки, де вона стояла зараз, юнаки здавалися безликими, невиразними ляльками. Коли вони з Джеймсом – хоча й досі не сміла навіть подумки його так назвати – дійшли до містка, вона зупинилася й повернулася до нього. Він зовсім не скидався на професора, швидше нагадував хлопчика-підлітка, сором'язливого й напруженого. Намагався взяти її за руку.

Якої він думки про неї? Джеймс ніколи цього не скаже й навіть подумки нізащо не визнає: узагалі не помітив цієї дівчини під час першої лекції. Дивився просто на неї, знову й знову, та й далі просторікував про Роя

Роджерса, Джина Отрі, Джона Вейна. А коли вона увійшла до кабінету, навіть не впізнав. Обличчя цієї студентки було просто одним із блідих симпатичних личок, подібних одне до одного, й хоча Джеймс цього ніколи до кінця не зрозуміє — то була найперша причина, з якої він покохав Мерилін. Вона ідеально вписувалася в навколишнє середовище, здавалося, що почувається в ньому як риба у воді.

Протягом усієї другої лекції Мерилін згадувала запах його шкіри — чистий і різкий, неначе повітря після грози, — і відчуття його рук на своїй талії. Навіть долоні в неї потеплішали. Дивилася на нього крізь пальці: як він клацає кульковою ручкою по кафедрі, як тихо шелестить записник, коли він перегортає сторінку. Він дивився на всіх, але в її бік — вона це розуміла. По закінченні лекції не квапилася підводитися зі свого стільця — повільно складала папери в теку, ховала в кишеню олівець. Однокурсники протискувалися повз неї в прохід і штовхали її сумками, квапилися на наступне заняття. Джеймс упорядкував свої записи, обтрусив руки, змінив крейду біля дошки. Не підняв очей ані коли вона зібрала книжки, ані коли взяла їх під лікоть і попрямувала до дверей. Але щойно її рука торкнулася ручки, він погукав: «Одну хвилинку, міс Вокер», — і щось у неї всередині мов підстрибнуло.

Аудиторія спорожніла, й дівчина тремтячи прихилилася до стіни. Він закрив портфель і спустився з кафедри. Мерилін стиснула пальці на ручці дверей у себе за спиною, щоб не впасти. А він підходив і не посміхався.

— Міс Вокер, — промовив він і глибоко вдихнув.

Мерилін усвідомила, що теж не посміхається.

— Він — її викладач, — нагадав їй Джеймс. — Вона — його студентка.

— Як її викладач, він відчуватиме, що користується своїм становищем, якщо в них — опустив очі, погрався ручкою портфеля — якщо в них почнуться певні стосунки.

Він не дивився на Мерилін, але вона цього не знала. Дивилася на потерті носачи своїх туфель. Щосили намагалася стриматись і не могла. Розглядала сірі подряпини на чорній шкірі й напружено думала про матір і про всі її натяки на зустріч із хлопцем у Гарварді. «Ти прийшла сюди не чоловіка шукати, — казала вона собі. — Ти прийшла сюди для чогось кращого». Але замість злості, яку вона хотіла в собі розбудити, у горлі почав наростати пекучий біль.

— Я розумію, — вимовила нарешті й підняла на нього очі.

Наступного дня Мерилін прийшла до його кабінету, щоб повідомити про свою відмову від курсу... Уже за тиждень вони стали парю.

Провели разом усю осінь.

Ніколи раніше Мерилін не зустрічала таких серйозних і стриманих людей, як Джеймс. Здавалося, він дивиться на все уважніше, обдумує ретельніше, щоб триматися на півкроку осторонь. Лише коли вони разом прийшли до його крихітного помешкання в Кембриджі, уся стриманість миттєво зникла, й у

Мерилін перехопило подих. Потім вона згорнулася на ліжку та куйовдила його спітніле волосся, що стирчало в різні боки. О цій пообідній порі він, здавалося, був цілковито врівноважений, і їй подобалося думати, що єдина причина такого спокою і вдоволення — це вона.

Вони лежали, дрімали та мріяли до шостої вечора. Тоді Мерилін через голову натягнула сукню, а Джеймс застібнув сорочку й знову зачесався. Чуб відстовбурчився, але Мерилін йому про це не сказала — їй подобалося таке маленьке нагадування в ньому про те, що бачила вона одна. Просто поцілувала його та заквапилася, щоб устигнути до закриття гуртожитку.

Джеймс і сам почав забувати про чуб; коли Мерилін йшла, він рідко згадував, що потрібно глянути в дзеркало. Щоразу, коли він розкривав обійми й дівчина в них прослизала, кожен її поцілунок здавався дивом. У неї в гостях Джеймс відчував неймовірну радість і був, як удома. Досі жодного разу так не почувався.

Ніколи не мав відчуття, що саме тут його місце, — хоча народився на американській землі, й нога його ніколи не ступала деінде.

Батько Джеймса приїхав до Каліфорнії під іменем сусідового сина. Той сусід емігрував на кілька років раніше. Америка була тиглем, але Конгрес налякався, що суміш у ньому стає надто жовтою, і заборонив в'їзд усім іммігрантам із Китаю. Мали право на в'їзд у Штати лише діти вже влаштованих там прибульців. Тож батько Джеймса назвався іменем сусідового сина, який втонув у річці за рік до того, й приїхав до «батька» у Сан-Франциско. Це була історія майже кожного китайського іммігранта з часів Честера Артура до кінця Другої світової війни. Поки ірландці, німці та шведи збивалися в натовпи на палубах пароплавів і махали капелюхами, коли на обрії з'являвся зелений факел Статуї Свободи, робітники-кулі мали шукати інших шляхів до землі з рівними правами для всіх. Ті, кому це вдалося, навідували дружин у Китаї та щоразу після повернення святкували народження сина. Ті ж, хто мешкав у китайських поселеннях і прагнув кращої долі, — брали імена отаких міфічних синів і вирушали в тривалу мандрівку морем.

Поки норвежці, італійці та російські євреї переправлялися з острова Елліс у Мангеттен, розсіювалися шляхами й залізницями Канзасу, Небраски та Міннесоти, китайці, яким пощастило дістатися Каліфорнії, найчастіше там і залишалися. У китайських кварталах життя всіх цих синів на папері висіло на волосині. У всіх були несправжні імена. Усі сподівалися, що їх не знайдуть і не відішлють назад. Вони гуртувалися, щоб не вирізнитися з натовпу.

Однак батьки Джеймса не залишалися на одному місці. У 1938 році, коли йому було шість років, батько отримав листа від «брата на папері», який після початку Депресії подався на Схід у пошуках роботи. Він знайшов її в маленькій школі-інтернаті штату Айова. «Брат» писав, що працює садівником і дещо там ремонтує. Тепер його мати (справжня, а не «на папері») захворіла, й він повертається до Китаю. А його роботодавці цікавилися, чи не має він надійних друзів, які так само добре могли б виконувати цю роботу. Їм подобаються китайці, говорилося в листі; вони вважають їх тихими, працелюбними й охайними. Це була гарна посада в престижній школі.

На шкільній кухні могла знайтися робота й для дружини. Чи зацікавила б його така пропозиція?

Джеймс не вмів читати китайською, але на все життя запам'ятав останній абзац листа, кілька нашкрябаних авторучкою закарлючок, які надто привернули увагу його батьків. Там особлива політика щодо дітей співробітників, писав «брат». Якщо вони здають вступний іспит – можуть навчатися в школі безкоштовно.

Роботи не вистачало, усі голодували, але саме цей абзац змусив родину Лі продати меблі та перебратися на інший кінець країни з двома валізами. Знадобилося п'ять переїздів «Грейхаундами»[6] і чотири дні. Коли дісталися Айови, «дядько» Джеймса пустив їх пожити до свого помешкання. Джеймс пам'ятав лише зуби того чоловіка – навіть кривіші, ніж у його батька; один повернутий боком, тож скидалося на те, що з нього треба витягнути тріску.

Наступного дня батько надягнув найкращу сорочку, застібнув її аж до підборіддя та пішов зі своїм другом в академію Ллойда. До обіду все було вирішено: з понеділка він виходить на роботу. Наступного ранку мати надягла свою найкращу сукню та разом із батьком подалася до школи. Того вечора вони принесли додому дві темно-сині уніформи з нашитими на них новими англійськими іменами: «Генрі», «Венді».

За декілька тижнів батьки відвели Джеймса в академію на вступний іспит. Чоловік із білими, як бавовна, густими вусами привів хлопчика в порожній клас і дав зошит та жовтий олівець. Згадуючи ті часи, Джеймс розумів, яка то була блискуча ідея. Хіба шестирічна дитина взагалі може прочитати (про виконання годі й казати) завдання такого іспиту? Можливо, син учителя й зміг би – якби сам учитель його підготував. Але точно не син двірника, куховарки чи садівника.

«Якщо сторона квадратного майданчика – 12 метрів, якої довжини паркан довкола нього? Коли було відкрито Америку? Яке із цих слів іменник? Ось послідовність фігур; яка з них завершує картину?».

«Вибачте, – сказав би директор. – Ваш син не склав іспиту. Він не відповідає стандартам академії Ллойда». І школі не довелося б платити за його навчання.

Але Джеймс знав усі відповіді. Він читав усі газети, які потрапляли йому до рук; усі книжки, які приносив батько, п'ятицентові видання з бібліотечних розпродажів. «48 мет-рів, – написав він. – 1492 року. Автомобіль. Коло». Закінчив тест і поклав олівець на місце у верхній частині столу. Чоловік з вусами не піднімав очей ще хвилин двадцять.

– Уже скінчив? – запитав він. – Ти поводився так тихо, синку.

Він узяв зошит і олівець та відвів Джеймса назад у кухню, де працювала його мати.

– Я перевірю тест і повідомлю результати наступного тижня, – пообіцяв він, але Джеймс уже знав, що склав іспит.

Коли у вересні почався семестр, він приїхав до школи разом із батьком на його вантажівці «Форді», наданому школою для роботи.

— Ти перший хлопчик зі Сходу, який ходитиме до Ллойда, — нагадав йому батько. — Дивись, не зганьбися.

Того першого ранку Джеймс сів на своє місце, і дівчинка, яка сиділа поряд, запитала:

— Що в тебе з очима?

У цьому не було нічого страшного, поки він не почув жах у голосі вчителя:

— Ширлі Байрон!

Аж тоді хлопчина зрозумів, що запитання мало б його збентежити. Наступного разу, коли таке сталося, він, уже навчений, одразу почервонів. Того першого тижня щодня й на кожному уроці його розглядали інші учні: звідки взявся цей хлопчик? Він носив форму академії та наплічник із книжками. Але не жив у школі, як решта учнів; ніхто ніколи не бачив когось, подібного до нього.

Час від часу його батька кликали, щоб полагодив рипучу віконницю, змінив лампочку, витер щось розлите. Пригнічений Джеймс сидів у задньому ряду, дивився, як його однокласники переводять погляд з батька на нього, і знав, про що вони думають. Він низько схилявся до книжки, майже втикався носом у сторінку, поки його батько не виходив з кімнати. Наступного місяця він попросив у батьків дозволу самостійно ходити в школу та повертатися додому. Наодинці міг вдавати із себе звичайного школяра. Нібито він у своїй формі такий самий, як і всі навколо.

Він провів у Ллойді дванадцять років — і ніколи не почувався там удома. Здавалося, усі там були нащадками сенаторів чи рокфеллерів. Коли учням сказали намалювати своє родинне дерево, він знову вдав, що забув про завдання. Усе для того, щоб не викреслювати цю складну схему.

«Тільки не запитуй», — подумки благав Джеймс, коли вчитель ставив біля його імені маленький червоний нулик. Він самотужки склав для себе план вивчення американської культури: слухав радіо, читав комікси, заощаджував кишенькові гроші заради походів на подвійні кіносеанси, учив правила нових настільних ігор — на випадок, якщо хтось скаже: «Агов, слухав учора Реда Скелетона?» або: «Хочеш пограти в „Монополію“»? , хоча ніхто ніколи цього не казав.

Коли він подорослішав, то не ходив ані на танці, ані на збори вболівальників, ані на випускні вечори. Дівчата в кращому разі мовчки посміхалися йому в коридорі; у гіршому — просто дивились, як він їх проминає. А коли Джеймс повертав за ріг, чув їхнє хихотіння. У випускному альбомі було всього одне його фото, крім обов'язкового портрета: знімок на зборах-зустрічі з президентом Труменом. Хлопцева голова виднілася за плечима скарбника їхнього класу та дівчини, яка згодом вийшла заміж за бельгійського принца. На світлині його вуха, блякло-рожеві у реальному житті, були неприродно сірими, рот виявився розгублено розтуленим, ніби його спіймали на чомусь ганебному.

Він сподівався, що в коледжі буде інакше. Але за сім років у Гарварді – чотири роки бакалаврату та три магістратури – нічого не змінилося. Сам не розуміючи навіщо, Джеймс вивчав найтиповішу американську тему із тих, які лишень зміг знайти, – ковбоїв. Він ні з ким не говорив про своїх батьків чи свою родину. У нього було всього кілька знайомих і зовсім не було друзів. Він досі почувався незатишно – неначе будь-якої хвилини хтось міг його помітити й попросити піти.

Тож тієї осені 1957 року, коли ця чудова дівчина з волоссям медового кольору перекинулася через стіл і поцілувала його, а потім коли вона прийшла спочатку в його обійми, а далі – в ліжко, Джеймс не міг у це повірити. Першого дня, який вони провели разом у його крихітному, чисто вибіленому однокімнатному помешканні, він дивувався, як ідеально її тіло підходить до його – як точно лягає її ніс у ямку між його ключицями, як лінія її щоки відповідає формі його шиї. Так, наче вони – дві половинки одного цілого. Він розглядав її, мов скульптор, досліджував контури стегон і литок, його пальці легко торкалися її шкіри. Коли вони кохалися, її волосся оживало. Воно темнішало, колір змінювався із золотаво-пшеничного на бурштиновий. Воно закручувалося в кучерики, ніби паростки папороті. Джеймса вражало, що він може так на когось впливати. Коли дівчина дрімала в його обіймах, волосся потроху вирівнювалось, а коли прокидалася – знову робилося звично хвилястим. У порожній білій кімнаті її легкий сміх іскрився; коли Мерилін щось щебетала і їй не вистачало подиху, руки в неї тремтіли, поки Джеймс не ловив їх своїми – тоді вони ставали теплими та спокійними, ніби сонні птахи. А далі вона знову пригорнула його. Ніби то сама Америка приймала Джеймса. Удача була завеликою. Він боявся: а раптом одного дня Всесвіт помітить, що дав йому це без права, й відбере. Або, можливо, дівчина раптом усвідомить свою помилку і зникне з його життя так само раптово, як з'явилася. За якийсь час цей страх також став звичним.

Джеймсові забажалося бодай маленьких змін, які, на його думку, мали припасти до вподоби Мерилін. Він підстриг волосся, купив оксфордську сорочку в синю смужку після того, як їй сподобалася одна така на перехожому. Упертий чуб таки не здавався; минуть роки – і його успадкують Нат із Ханною.

Однієї суботи на пропозицію Мерилін Джеймс купив сім з половиною літрів блідо-жовтої фарби, пересунув усі меблі на середину кімнати й розстелив ганчірки, щоб не накрapati на підлогу. Метр за метром кімната яскравішала, неначе сонячні промені проникали крізь стіни. Вони скінчили фарбувати, відчинили вікна й згорнулися на ліжку посеред кімнати. Помешкання було таке маленьке, що до стіни залишалося не більше метра, та між столом, стільцями, кріслом і комодом, щільно присунутим до ліжка, Джеймс почувався мов на острові, або неначе вони вдвох пливуть морем. Коли Мерилін уткнулася у вигин його плеча, він поцілував її, і вона обхопила його за шию, усім тілом потягнувшись до нього. Ще одне маленьке диво, щоразу нове.

Того ж дня, але пізніше, вони прокинулися у вже пригаслому сонячному світлі, й Джеймс помітив на кінчику пальця Мерилін крихітну жовту пляму. Пошукав очима й знайшов цятку на стіні біля краю ліжка, там, де дівчина торкнулася ногою, коли вони кохались: кружальце стертої фарби завбільшки

як десять центів. Джеймс нічого не сказав Мерилін, і коли вони того вечора розставили меблі на місця, комод затулив пляму.

Щоразу, коли він дивився на комод, відчував задоволення – так, наче кризь соснові дошки та свій складений одяг міг бачити мітку, яку тіло коханої залишило в його помешканні.

На День подяки Мерилін вирішила не їхати додому, у Вірджинію. Сказала собі та Джеймсові, що це надто далеко для таких коротких канікул. Насправді знала – мати знову питає про її плани на майбутнє, й цього разу вона не знаходила відповіді. Натомість засмажила курку в крихтній Джеймсовій кухні, почистила батат і кубиками нарізала картоплю у форму для запікання завбільшки як записник для стенограм. Святкова вечеря в мініатюрі. Джеймс, який ніколи не готував собі їжу й харчувався бургерами з «Чарліз Кітчен» та англійськими маффінами з «Гайес-Бікфорд», побожно спостерігав за священнодією. Мерилін полила курку підливою, глянула виключно, закрила духовку й скинула кухонні рукавички.

– Моя мати – вчителька з доведення, – повідомила вона. – Бетті Крокер[7] – її божество.

Це вперше вона розповіла йому про свою матір. Її слова прозвучали, як таємниця, як щось, досі приховане, й тепер вона відчула полегкість і довіру.

Джеймс розумів, що має відповісти, віддячити за цей привілей, за такий особистий подарунок.

Одного разу між іншим він уже згадував, що його батьки працювали в школі; більше не сказав нічого – сподівався, що дівчина подумає: «Вчителі». Але ніколи не розповідав їй, що шкільна кухня нагадувала країну велетнів, і всі речі в ній добиралися за принципом «більше за меншу ціну»: рулони фольги завдовжки метрів вісімсот, слоїки з майонезом, такі великі, що він міг би запхати туди голову. Його матір відповідала за переведення всього цього в масштаби реального світу: різала дині на кубики завбільшки з десятицентову монетку, викладала на тарілки порції масла до кожної булочки. Він нікому не розповідав, як інші жінки в кухні хихотіли, коли вона загортала рештки їжі, замість того, щоб викинути. Удома вони знову їх розігрівали в духовці, й батьки розпитували його: «Що ви вчили на географії? Що ви вчили з математики?». І він відповідав: «Монтгомері – столиця Алабами». «У простого числа лише два натуральні дільники». Батьки не розуміли, про що мова, але кивали, щасливі, що Джеймс учить те, чого вони не знають. Поки вони говорили, син умочав крекери в тарілку з супом із селери або обчищав бутерброд із сиром від вошеного паперу й зупинявся збентежений, певний, що вже робив це раніше, але не певний, чи справді розповів про свої знання? А може, лише про свій шкільний день?

У п'ятому класі Джеймс відмовився говорити з батьками китайською, побоюючись появи акценту у своїй англійській; задовго до того він взагалі перестав розмовляти з батьками в школі.

Не посмів розповісти про них Мерилін, ніби після цього вона побачить усе його власними очима. Побачить його, худого вигнанця, який харчується тим, що не схотіли їсти інші, розповідає уроки напам'ять і намагається

залишитися непоміченим. Самозванець. Джеймс боявся, що тепер вона завжди бачитиме його таким.

— Мої батьки померли, — сказав він. — Одразу по тому, як я вступив до коледжу.

Його мати померла від пухлини мозку, коли він був на другому курсі. Батько пішов із життя за шість місяців після неї. Ускладнення після пневмонії, сказали лікарі, але Джеймс знав правду: батько не хотів більше жити.

Мерилін нічого не сказала — просто потягнулась і взяла його обличчя в долоні. Джеймс відчув у цих м'яких долонях рештки тепла з духовки. Це тривало якусь мить, поки не задзижчав таймер, — тоді вона знову розвернулася до плити, але він і далі відчував її тепло. Згадав мамині руки — у мозолях після чищення каструль, у шрамах від опіків паром — і захотів припасти губами до ніжної западинки на перетині ліній життя й кохання Мерилін. Він пообіцяв собі, що ніколи не дозволить цим рукам стати такими, як у його матері.

Мерилін зачарувала його тим, як вправно діставала з духовки бронзову курку, що аж лисніла. Під її руками густішав бульйон, перетворюючись на підливу, картопля, яку вона помішувала виделкою, набухала, неначе бавовна, — усе було прекрасним. З усього, що він бачив, це найбільше нагадувало магію.

За кілька місяців вони одружилися й уклали угоду: залишити минуле в минулому, перестати ставити запитання, дивитися лише вперед і не озиратися назад.

Тієї весни Мерилін вибудовувала плани на останній курс бакалаврату; Джеймс закінчував аспірантуру і досі чекав на рішення щодо свого зарахування на кафедру історії. Там була вакансія — він запропонував свою кандидатуру, й голова кафедри, професор Карлсон натякнув, що Джеймс, безумовно, має найбільшу кількість досягнень з-поміж інших однокурсників. Час від часу він ходив на інші співбесіди — у Нью-Хейвені, Провіденсі — про всяк випадок, хоча глибоко в душі був певен, що працюватиме в Гарварді.

— Карлсон уже практично взяв мене на роботу, — говорив він Мерилін щоразу, коли спливала ця тема.

Вона кивала, цілувала його й відмовлялася думати, що станеться, коли наступного року після випуску вона вступить у медичний виш — і хтозна, у якому місті. Гарвард, думала вона, загинаючи пальці. Колумбія. Джонс Хопкінс. Стенфорд. Кожен палець — більш віддалений заклад.

Потім у квітні сталося дві події, на які не чекав жоден з них. Професор Карлсон повідомив, що йому дуже, дуже шкода розчаровувати Джеймса, але вони вирішили взяти його однокурсника Вільяма Макферсона і, звісно, впевнені, що Джеймс може знайти безліч інших можливостей деінде.

— Вони сказали, чому? — спитала Мерилін.

Джеймс відповів:

— Вони сказали, я не зовсім те, що потрібно кафедрі.

Більше вона до цієї теми не поверталася.

За чотири дні — ще більший сюрприз: Мерилін дізналася, що вагітна.

Тож пропозицію від дуже скромного коледжу Мідлвуду вони прийняли з полегшенням. Замість Бостона — глушина в Огайо. Замість медичного вишу — весілля. Зовсім не те, що планувалося.

— Дитина, — повторювала Мерилін Джеймсові, знову й знову. — Наша дитина. Це набагато краще.

Ішов усього лишень третій місяць вагітності — на час весілля ще нічого не було помітно. Вона говорила собі: «Ти можеш повернутися і довчитися той останній рік бакалаврату, коли дитина підросте».

До моменту, коли можливість знову піти вчитися стала б реальною, мало минути майже вісім років, але Мерилін цього ще не знала. Коли вона взяла декретну відпустку на невизначений термін і вийшла з деканату, ще була впевнена: усе, про що мріяла, — медичний виш, лікарська практика, це нове й важливе життя, — завжди наготові чекатиме на її повернення, як добре натренований пес чекає на господаря. Проте, коли Мерилін сіла біля телефонного столика в холі гуртожитку й почала диктувати операторові міжміського зв'язку номер матері, голос у неї здригався на кожній цифрі. Коли нарешті на лінії почувся мамин голос, вона забула привітатися. Натомість випалила:

— Я виходжу заміж. У червні.

Мама трохи помовчала.

— Хто він?

— Його звуть Джеймс Лі.

— Студент?

Мерилін зашарілася.

— Він якраз закінчує аспірантуру з американської історії. — На мить завагалася й зважилася сказати лише напівправду. — Його з осені хотіли прийняти на роботу в Гарвард.

— То він професор, — материн голос здався ледь настороженим. — Сонечку, я така щаслива за тебе. Не можу дочекатися зустрічі з ним.

Мерилін стало легко-легко. Маму не засмутило, що вона раніше пішла з університету; чого їй має це турбувати? Хіба вона не зробила те, на що сподівалася мама, — не зустріла в Гарварді чудового хлопця? Вона читає з папірця: п'ятниця, 13 червня, 11:30, з мировим суддею; потім — обід у «Паркер Хауз».

— Великого святкування не буде. Лише ми, ти, й кілька наших друзів. Батьки Джеймса померли.

— Лі, — у голос розмірковує мати. — Він пов'язаний із кимось, нам відомим?

Мерилін раптом зрозуміла, про що думала її мати. Ішов 1958 рік; їхній шлюб був би порушенням законів у Вірджинії та ще в половині штатів. Навіть у Бостоні вона інколи помічала осуд в очах перехожих. Тепер Мерилін була не такою яскравою білявкою, як у дитинстві, але волосся залишалося достатньо світлим, щоб привернути увагу до контрасту із чорнильно-чорною головою Джеймса в кінотеатрі, на лаві у парку чи біля шинквасу в кафетерії Вальдорфа.

Сходами спускалася зграйка дівчат із Редкліффа; вони зупинилися поряд, очікуючи, поки звільниться телефон, інші юрмилися довкола дзеркала й пудрили носи. Усього тиждень тому одна з них почула про весілля Мерилін і зайшла до неї в кімнату «переконатися, що це правда».

Мерилін, міцно стискаючи слухавку, приклала другу долоню до живота й стишила голос.

— Я не знаю, мамо, — сказала вона. — Чому б тобі самій у нього не спитати при зустрічі?

Так її мати приїхала з Вірджинії. Уперше вона вибралася за межі рідного штату. За кілька годин по Джеймсовій церемонії вручення дипломів, на станції, в очікуванні потягу, яким повинна була прибути мама, Мерилін переконувала себе: вона б усе одно приїхала, навіть якби й знала правду. Мама вийшла на платформу, побачила Мерилін, і на її обличчі промайнула усмішка — мимовільна, горда — й на мить Мерилін собі повірила: «Звісно, вона приїхала б».

Та усмішка була мов спалах блискавки. Материн погляд метнувся від гладкої білявки, яка стояла ліворуч від її доньки, до худого азіата праворуч: вона шукала Джеймса, про якого стільки чула, й не знаходила його. Нарешті мати зрозуміла. До того, як вона потиснула Джеймсові руку, сказала, що дуже, дуже рада знайомству, й дозволила взяти її сумку, минуло кілька секунд.

Вони з Мерилін вечеряли вдвох, і мама не згадувала Джеймса до десерту. Дочка знала, що мати питає: «Невже ти його кохаєш?» — і заздалегідь накручувала себе. Але мама не поставила цього запитання, вона взагалі не вжила слова «кохання». Натомість взяла шматок торта й пильно глянула на доньку через стіл.

— Ти впевнена, — спитала вона, — що він робить це не заради «зеленої карти»?

Мерилін не змогла поглянути їй в обличчя. Втупилась у материні руки, вкриті плямами, попри рукавички та лосьйон із запахом лимона, на виделку, затиснуту між пальців, на крихти, завислі на зубцях. А коли поглянула, то помітила в матері між брів маленьку зморшку, неначе хтось ножом розрізав їй чоло. Мине багато років, і Ханна помітить на обличчі в матері той

самий знак глибокого занепокоєння, хоча й не знатиме, звідки він узявся. Та Мерилін ніколи б не визнала цієї схожості.

— Мамо, він народився в Каліфорнії, — сказала вона, і мати відвела погляд та витерла рота серветкою; на ній залишилися два червоні відбитки.

На ранок того дня, коли мало відбутися їхнє весілля, поки всі чекали в приміщенні суду, мати Мерилін без кінця клацала застібкою сумочки. Вони приїхали майже на годину раніше — побоювалися заторів на дорогах, проблем із паркуванням, запізнення на церемонію до мирового судді. Джеймс надягнув новий костюм і попліскував по нагрудній кишені, крізь темно-синю вовняну тканину, перевіряючи обручки. Через цей його боязкий і нервовий жест Мерилін хотілося поцілувати його просто тут, у всіх на очах. За двадцять п'ять хвилин вона стане його дружиною. А тоді мати підійшла ближче та стиснула лікоть Мерилін мов у лещатах:

— Давай підправимо тобі помаду, — і підштовхнула доньку в бік жіночого туалету.

Мерилін мала знати, що так станеться. Мати цілий ранок висловлювала невдоволення. Тим, що Мерилін купила не білу сукню, а кремову, не схожу на весільну: надто просту, мов «халат санітарки». Мама не розуміла, чому церемонія відбуватиметься не в церкві. Церков поблизу так багато. Їй не подобалася погода в Бостоні — чому це в червні все таке сіре? Ромашки — не весільні квіти, чому не троянди? І для чого так поспішати, навіщо одружуватися зараз, чому не можна трішки зачекати?

Було б легше, якби мати в чомусь їх звинувачувала, якби відразу почала ображати Джеймса, казати, що він малорослий чи занадто бідний, чи нічого не досяг у житті. Але все, що вона повторювала знову й знову: «Так не годиться, Мерилін. Так не має бути». І не пояснювала, що має на увазі під словом так, але це висіло в повітрі.

Мерилін вдала, що все гаразд, і дістала із сумочки помаду.

— Ти передумаєш, — сказала мама. — Ти потім про це пожалкуєш.

Мерилін відкрила помаду й наблизилася до дзеркала. Раптом мати відчайдушно схопила її за плечі. У неї в очах був такий жах, ніби Мерилін бігла вздовж краю прірви.

— Подумай про ваших дітей, — сказала вона. — Де вони житимуть? Ви будете надто вирізнятися з натовпу. Ти жалкуватимеш усе своє життя.

— Перестань! — крикнула Мерилін і вдарила кулаком по краю рукомийника. — Мамо, це моє життя. Моє.

Вона вирвалася з материних рук — помада відлетіла й упала на викладену плиткою підлогу. У матері на рукаві залишився довгий червоний слід. Мерилін штовхнула двері та вийшла, залишивши її саму.

Джеймс поглядав на майбутню дружину з тривогою.

— Що сталося? — прошепотів, нахилившись ближче.

Вона похитала головою, засміялася й прошепотіла у відповідь:

— Та просто мама вважає, що я маю вийти заміж за когось більше схожого на себе.

А далі притягнула його за лацкан, змусила нахилити обличчя й поцілувала. Це смішно, подумала вона. Усе настільки очевидно, що марні будь-які слова.

Усього на кілька днів раніше за сотні кілометрів звідти одружилася інша пара — білий чоловік і чорна жінка. Їхнє нове спільне прізвище було дуже гарним: Лавінгі. За чотири місяці їх мали заарештувати у Вірджинії. Закон нагадав їм, що Всемогутній Бог не дозволяє паруватися білим, чорним, жовтим і червоним, що не повинно існувати людей зі змішаною кров'ю, що зневаги до національної гідності пробачати не можна. Чотири роки вони намагатимуться це опротестувати, й ще чотири роки мине, поки суд винесе рішення на їхню користь — але до того, як це прийме і їхнє оточення, збіжить ще більше часу. Дехто ніколи не зможе цього прийняти — як мати Мерилін.

Мама вийшла із жіночого туалету і здаля дивилась, як Мерилін цілувалася з Джеймсом. Вона знову й знову починала терти рукав рушником, але червона пляма все одно проступала на вологій тканині, мов засохла кров. Мерилін витерла сліди помади з губ Джеймса й посміхнулася, а він знову поплескав по нагрудній кишені, перевіряючи обручки. Для її матері це мало такий вигляд, мовби Джеймс вітав себе.

Незабаром весілля перетвориться в пам'яті Мерилін на слайд-шоу: тоненька, наче волосина, біла лінія на окулярах судді; вузлики перекоти-поля в її букеті; запітнілий келих, піднятий для тосту її давньою сусідкою по кімнаті Сандрою. Рука Джеймса в її руці під столом, нова незвична смужка прохолодного золота на пальці. А по інший бік столу — мати з ретельно викладеним волоссям, напудреним обличчям і міцно стиснутими губами, за якими ховався кривий різець.

Тоді Мерилін бачила свою матір востаннє.

До дня похорону вона не замислювалася про те, як востаннє побачить свою доньку. Могла уявити зворушливу сцену біля смертного ложа — як у кіно: вона, стара, сивочола, з почуттям вдоволення, в атласній піжамі, готова до прощальних слів; доросла, впевнена у собі Лідія тримається гідно й

стискає її руку, а поряд стоїть лікар, охороняючи їхній спокій на межі життя та смерті. І хоча Мерилін цього не визнає, останнє, що вона хотіла б побачити у своєму житті, – обличчя Лідії. Не Ната, не Ханни, чи навіть Джеймса – обличчя доньки, про яку вона завжди думала в першу чергу. Та нині матері навіть не дозволено бодай раз глянути на Лідію: на її подив, Джеймс наполіг, щоб дівчину ховали в закритій труні. Мати не зможе кинути один-єдиний погляд на личко доньки – протягом трьох останніх днів Мерилін знову й знову повторювала це Джеймсові, інколи зі злістю, інколи крізь сльози. А він не міг знайти слів, щоб описати побачене під час процедури впізнавання тіла. Холодна вода зберегла дівчинці лише півобличчя – другу було з'їдено. Він ігнорує слова дружини й звиклим поглядом стежить за чимось у дзеркалі зад-нього огляду.

Від їхнього будинку до кладовища всього п'ятнадцять хвилин пішки, та вони все одно їдуть автівкою. Коли звертають на головну дорогу, яка огинає озеро, Мерилін рвучко відвертається – ніби щось помітила на плечі чоловікового піджака. Не хоче бачити ні пірсу, ні наново пришвартованої шлюпки, ані самого озера, яке блищить до самого обрію. Джеймс щільно зачинив вікна, але вітерець колише листя на деревах уздовж берега й брижить поверхню води. Завжди тут буде це озеро. Вони бачитимуть його щоразу, як виходитимуть з дому. Нат і Ханна на задньому сидінні одночасно запитують у себе подумки, чи так само до кінця свого життя мама відвертатиметься від нього.

Вода виграє на сонці блискітками, неначе металевий дах, і Натові на очі наворачтаються сльози. Яскраве світло й синє небо здаються зайвими, йому стає легше, коли хмара затуляє сонце, й срібна вода раптом сіріє.

Батько заїжджає на стоянку біля цвинтаря. Мідлвуд пишається своїм кладовищем, де поєдналися місце останнього притулку й ботанічний сад зі звивистими стежками та маленькими латунними табличками на позначення рослин.

Нат пригадує, як у середній школі робив тут свої наукові вилазки з нотатником і мапою. Учитель якось пообіцяв десять додаткових балів тому, хто знайде найбільше видів листя. Того дня на цвинтарі теж був похорон, і Томмі Рід просто посеред панегірика навшпиньки пройшов між рядами складаних стільців до американського лавра та зірвав листок із найнижчої гілки. Містер Рексфорд цього не помітив і похвалив Томмі за те, що він єдиний знайшов *Sassafras albidum*. Клас стримано хихотів, і в автобусі дорогою додому всі давали Томмі «п'ять». Тепер, коли вони один за одним їдуть до розставлених стільців, Нат хотів би повернутися назад у часі й добряче стусонити Томмі Ріда.

Школа зачинилася на знак скорботи за Лідією, і на похорон прийшло багато, дуже багато її однокласників. Дивлячись на них, Джеймс і Мерилін зрозуміли, як давно востаннє бачили цих дівчат: минули роки. Першої миті не впізнали ані Карен Адлер із її тепер таким довгим волоссям, ані Пем Сондерс, нині вже без брекетів. Джеймс подумав про імена, які викреслював зі списку. Упіймав себе на тому, що надто пильно дивиться на дівчат і відвернувся.

Стільці повільно заповнюють і деякі однокласники Ната, й молодші учні та новачки – вони йому нібито й знайомі, але неможливо точно пригадати.

Чужинцями здаються навіть сусіди, які розсідаються найближчим рядом. Його батьки ніколи нікуди не ходять і не розважаються; вони не влаштовують вечірок, у них немає партнерів для гри в бридж, полювання, ланчів. Вони не мають справжніх друзів, як не мала їх і Лідія. Ханна і Нат упізнають кількох професорів з університету, татову асистентку, але більшість облич людей на перед-ніх стільцях їм незнайомі. «Навіщо вони взагалі прийшли сюди?», – думає Нат. Коли починається служба і всі витягують шиї в бік труни під американським лавром, він розуміє. Їх приваблює таємниця раптової смерті. Цілий минулий тиждень, відтоді як поліція обшукала озеро, в усіх заголовках мідлвудського «Монітора» було щось на зразок: «Дів-чинку азійського походження знайдено втопленою у ставку».

Священик нагадує президента Форда: у нього світлі брови, білі зуби, приємні риси, статечний вигляд. Родина Лі не ходить до церкви, але поховальний дім порекомендував його, і Джеймс погодився без жодних запитань.

Тепер Джеймс сидить прямо, втиснутий лопатками у спинку стільця, та намагається слухати.

Священик читає двадцять третій псалом, але в переглянутій версії: «У мене є все, що мені потрібно» замість «Я не матиму нестатків», «Навіть якщо піду долиною смертної тіні» замість «...хоча я й іду долиною смертної тіні». Такі зміни – прояв неповаги. Це так ніби його дочку ховають у фанерному ящику. «А чого ти ще чекав він цього міста?» – думає він.

Мерилін, яка сидить праворуч від чоловіка, повільно накриває запахом лілей, неначе теплим вологим туманом, і вона ледь стримується, щоб не зблювати. Уперше в житті їй хочеться нагадувати когось на кшталт своєї матері й затулятися носовичком. Сховати в нього обличчя і врятуватися від цього запаху. Та коли б вона опустила хустинку – тканина виявилася б брудно-рожевою, кольору старої цегли.

Ханна сидить біля неї зі сплеченими пальцями. Дівчинка дуже хоче тихенько покласти руку матері на коліно, але не зважується. Так само не наважується глянути на труну. «Лідії там немає», – нагадує вона собі й глибоко вдихає. – То лише її тіло – але де ж тоді сама Лідія? Усі сидять так непорушно, що птахи вгорі, – думає Ханна, – можуть прийняти їх за групу статуй».

Кутиком ока Нат помічає Джека. Він сидить скраю, біля своєї матері. Нат уявляє собі, як хапає Джека за комір та допитується, що він знає. Весь останній тиждень батько щоранку телефонував у поліцію і питав, чи нема нової інформації, але офіцер Фіске знову й знову повторював, що вони досі проводять розслідування. «Якби ж тут зараз була поліція, – думає Нат. – Чи має він сказати батькові?». Джек дивиться в землю – соромиться підняти очі. А потім, коли Нат знову переводить погляд на труну, її вже опускають у яму. Лаковане віко з прикріпленими до нього білими ліліями зникло. Отак просто: там, де стояла труна, лишилося порожнє місце. Він усе пропустив. Його сестри більше немає.

Щось мокре капає на шию. Він тягнеться, щоб витерти, і розуміє – усе обличчя мокре, він увесь цей час тихо плакав. Джекові блакитні очі з натовпу раптово звертаються до нього, й Нат ліктем витирає щоку.

Присутні починають розходитися, у бік автостоянки шикується вервечка із чужих спин. Кілька однокласників Ната, серед яких і Майлз Фуллер, поглядають на нього зі співчуттям, але більшість збентежені його слізьми й вирішують, що краще нічого не казати, просто відвертаються. Іншої можливості в них не буде; у Ната дуже високі оцінки, тож з огляду на трагічні обставини директор звільнить його від останніх трьох тижнів навчання, а на акт урочистості[8] Нат сам вирішить не приходити.

Деякі сусіди обступають родину Лі, стискають батькам руки та бурмочуть про співчуття; дехто гладить Ханну по голові, як малу дитину чи собаку. Джеймс і Мерилін не впізнають майже нікого з них, окрім Джанет Вольф, яка змінила лікарський халат на охайний чорний костюм. Поки Джанет наближається, Мерилін думає, що в неї брудні долоні, й усе тіло брудне, мов та ганчірка, що переходить від рук до рук, тому ледь витримує дотик Джанет до свого плеча.

По той бік могили стоїть Джек — тримається осторонь, чекає на свою матір, наполовину схований у затінку старого граба. Нат прямує до нього й притискає до стовбура, а Ханна, заблокована натовпом дорослих, нервово спостерігає за братом.

— Що ти тут робиш? — агресивно запитує Нат.

Зблизька він бачить, що Джек у темно-синій, а не в чорній сорочці, й хоча на ньому брюки від костюма, взутий він у старі чорно-білі тенісні туфлі, один ще й з діркою на носі.

— Привіт, — Джек, дивиться в землю. — Як ти, Нате?

— А як я, по-твоєму? — у Ната зривається голос, і він себе за це ненавидить.

— Я маю йти, — тихо каже Джек. — Мама чекає.

І після паузи:

— Дуже шкода твоєї сестри.

Він відвертається, і Нат ловить його за руку.

— Ти? — Він зроду нікого так не хапав і тепер відчуває себе жорстким та рішучим, як той детектив у фільмі. — Знаєш, із тобою хоче поспілкуватися поліція.

Люди звертають на них увагу: Джеймс і Мерилін почули синів голос і обоє озирнулися, але йому байдуже. Він нахиляється ближче, цідячи просто Джеку в обличчя:

— Слухай, я знаю, що вона була з тобою того понеділка.

Джек уперше зиркає на нього переляканими очима.

— Вона сказала тобі?

Нат підходить іще ближче — тепер вони стоять обличчям до обличчя. У правій скроні Ната пульсує кров.

— Не треба було й казати. За дурня мене маєш?

— Слухай, Нате, — бурмоче Джек. — Якщо Лідія сказала тобі, що я... — він раптом замовкає.

Батьки Ната й лікар Вольф підійшли так близько, що могли їх почути.

Нат відступає на кілька кроків, спотикається, злісно глипає на Джека, на батька, який завадив йому, й на граб, за те що тут стовбичить.

— Джеку, — різко звертається до сина лікар Вольф, — усе гаразд?

— Усе добре, — Джек кидає погляд на Ната, потім на дорослих. — Містере Лі, місіс Лі, дуже співчуваю.

— Дякую, що прийшов, — говорить Джеймс. Він чекає, поки Вольфи вийдуть на звивисту доріжку, що веде з кладовища, і хапає Ната за плече. — Що це таке з тобою? — сичить батько. — Зчиняєш бійку на похороні сестри!

Джек кидає швидкий погляд із-за матеріної спини, зустрічається очима з Натом, і в того не лишається сумнівів: він наляканий.

Далі Джек зникає за поворотом. Нат видихає:

— Той поганець щось знає про Лідію.

— Ти не будеш створювати проблем. Ти даси поліції змогу виконувати свою роботу.

— Джеймсе, — озивається Мерилін, — не кричи.

Вона торкається пальцями до скроні, неначе при головному болю, і заплющує очі. Нат нажаханий: її обличчям стікає крапля темної крові, але ні, це — лише сльоза з тушшю для вій залишає сірий слід на щоці. Ханна, мале серденько якої переповнене жалощами, намагається взяти її за руку, але мама цього не помічає. За мить Ханна сама себе заспокоює — зчіплює пальці за спиною.

Джеймс шукає ключі в кишені піджака.

— Я везу твоїх маму й сестру додому. А ти можеш прогулятися, поки охолонеш, — і сам здригається, так важко падають ці слова. Насправді йому понад усе хочеться покласти синові на плече важку теплу руку, обійняти, заспокоїти в цей найстрашніший у житті день. Але всі сили витрачено на те, щоб не скривити обличчя гримасою болю, не дозволити колінам підігнутися, щоб утриматися на ногах. Він відвертається і бере за руку Ханну. Хоч вона одна завжди робить те, що їй кажуть.

Нат сповзає спиною по стовбуру граба до випнутого із землі коріння, сидить там і спостерігає, як батьки йдуть до машини, як Ханна востаннє

кидає на нього стривожений погляд. Батько не знає, хто такий Джек. Той хлопець живе на цій вулиці одинадцять років, відтоді, як вони з Натом пішли в перший клас, і для Натових батьків він завжди був просто обшарпаним сусідчиним сином, який ходить зі своїм собакою і водить стару автівку. Хоча в школі всі знали правду. Кожні кілька тижнів – нова дівчина. І з кожною та сама історія. Джек не признає побачень; жодних вечерь, квітів, обгорнутих у целофан коробок із цукерками. Він просто відвозить дівчину в Пойнт або в автокінотеатр, або на паркування та розстеляє на задньому сидінні ковдру. За тиждень чи два перестає дзвонити й починає все спочатку. Він знаний фахівець із позбавлення цноти. Школярки пишуться цим так, ніби долучилися до якогось ексклюзивного клубу. Юрмляться біля шафок, із хихотінням переповідають непристойні подробиці.

Джек ні з ким не розмовляє. Усі знають, що більшість часу він проводить на самоті: його мати працює в лікарні в нічну зміну шість діб на тиждень. Він не харчується в шкільній їдальні, не ходить на танці. У класі сидить на задньому ряду й обирає наступну дівчину, яку запросить покататися. Цієї весни він обрав Лідію.

Нат сидить на кладовищі годину, дві години, три. Дивиться, як тамтешні працівники складають стільці, збирають квіти, піднімають з трави папірці й хустинки. Він подумки перебирає все, що будь-коли чув про Джека, – кожен випадок, кожную чутку.

Пара цвинтарних доглядачів поступово розпливається в його очах. Уже час додому, але саме тепер його душить страшенна лють. Він силкується уявити Лідію з Джеком і водночас відчайдушно опирається картинам, змальованим уявою. Немислимо навіть подумки бачити їх разом. Невже це Джек якось їй нашкодив? Нат не знає. Він знає лише одне: Джек стоїть у центрі цих подій, і обіцяє собі, що дізнається, яким боком він до них причетний. Лише коли працівники беруть лопати і підходять до відкритої могили, Нат зводиться на ноги й відвертається.

Коли від берега озера він звертає на свою вулицю, біля дому Джека помічає поліційне авто.

«Давно вже час, чорт забирай», – думає Нат. Він тихцем скрадається ближче до будинку, скулється під вікнами. Крізь москітну сітку видно, що входні двері відчинені, й він навшпиньки сходить на ганок, заздалегідь носом перевіряючи кожен стерт по краю дошку: чи не зарипить. У будинку говорять про його сестру, повторює він собі після кожного кроку; він має право. Хлопець нарешті опиняється нагорі й тулиться до ґрат на дверях. Не бачить нічого, крім сходового майданчика, зате чує, як Джек повільно й голосно, ніби вже завчено, мабуть, удруге чи втретє пояснює:

– Вона була дуже сильна з фізики. Її мама хотіла, щоб вона вчилася з одинадцятикласниками.

– Ти теж був у тому класі. Хіба ти не у випускному вчишся?

– Я ж вам казав, – нетерпляче відповідає Джек. – Я мав перейти у випускний. Але не зміг.

Голос лікаря Вольф:

— Цього семестру в нього оцінка чотири з плюсом. Я ж казала тобі, якщо працюватимеш, усе буде добре, Джеку.

Нат здивовано кліпає. У Джека чотири з плюсом!?

Чути шурхіт — ніби полісмен перегорнув сторінку записника. Далі:

— Які у вас були стосунки з Лідією?

Нат здригнувся від того, як прозвучало ім'я його сестри, вимовлене полісменом різко й офіційно, мов звичайний ярлик. Здавалося, Джека теж перетрусило — його тон став різкішим.

— Ми дружили. Це все.

— Кілька людей сказали, що бачили вас після школи вдвох у твоїй машині.

— Я вчив її кермувати. — Нат хотів би зараз бачити Джекове обличчя. Хіба вони не знають, що він напевне бреше? Але здавалося, що полісмена влаштувала відповідь.

— Коли ти востаннє бачив Лідію? — запитує він.

— У понеділок по обіді. Перед тим, як вона зникла.

— Чим ви займалися?

— Ми сиділи в мене в машині й курили.

Пауза — полісмен записує.

— Ви були в госпіталі, місіс Вольф?

— Лікарю.

Полісмен ніяково кахикає.

— Перепрошую, лікарю Вольф. Ви були на роботі?

— Я зазвичай працюю у вечірню зміну. Щодня, крім неділі.

— Лідія здалася вам засмученою в понеділок?

Знову пауза... Джек відповідає.

— Лідія завжди була засмучена.

«Через тебе», — думає Нат. Йому так стисло горло, що зараз не зміг би вимовити жодного звуку. Краї дверей здригаються й розпливаються, наче струмені повітря над вогнищем. Він впинається нігтем у долоню, якомога дужче, поки обриси дверей не набувають звичного вигляду.

Засмучена через що?

— Засмучена через усе. — Джек тепер говорить так тихо, що це схоже на зітхання. — Через оцінки. Через батьків. Через те, що брат їде в коледж. Багато через що. — Він справді зітхає, і коли знову починає говорити, голос у нього тремтить, готовий зірватися на крик. — Звідки мені знати?

Нат задкує від дверей і нечутно спускається сходами. Більше не треба нічого чути. Удома він не хоче нікого бачити. Прослизає нагору до своєї кімнати: обміркувати щойно почуте.

Нат усе одно не побачив би нікого. Поки він подумки катував себе під грабом, родина розбрелася, хто куди. Дорогою додому Мерилін жодного разу не глянула на Джеймса. Розглядала кісточки пальців, віддирала кутикулу, крутила ремінці сумочки. Щойно зайшли в дім, Мерилін сказала, що хоче лягти, й Ханна теж зникла у своїй кімнаті, не озвавшись і словом.

Якоїсь миті Джеймс думав, чи не піти разом із Мерилін до спальні. Його опанувало нестримне бажання сховатися біля неї, відчути, як її тепле тіло огортає його собою і мов щитом прикриває від усього світу. Він хотів щосили за неї вчепитися й відчути, як вона чіпляється за нього, і хай би двоє тіл втішали одне одного. Але дещо, сховане в найдальшому куточку свідомості, непокоїло Джеймса, і зрештою він знов узяв ключі зі столика. Має справи на роботі, це терміново. Не може чекати й хвилини.

Полісмени запитали, чи потрібна йому копія звіту про розтин, і він дав робочу адресу. А вчора, коли в поштовій скриньці з'явився грубий конверт, вирішив: ніколи більше не хоче цього бачити. Та все одно не зміг змусити себе викинути конверт. Натомість вкинув його до нижньої шухляди й зам-кнув там. Якщо колись передумає, то знатиме, де це лежить. Але навряд таке станеться.

Обідня пора, офіс майже порожній; лише секретарка Мирна досі за своїм столом, замінює стрічку в машинці. Двері всіх кабінетів зачинено, матові шибки темні. Джеймс відмикає шухляду, глибоко вдихає і розкриває пальцем конверт.

Ніколи раніше не бачив звітів про розтин тіла; очікував графіків і діаграм, але перші слова в документі нагадували вчительський звіт: «Суб'єкт — добре розвинена особа жіночої статі, східного походження, нормальної тілобудови».

Звіт повідомляє про те, що він і сам знає: їй було 16 років, мала зріст 165 см, чорне волосся, блакитні очі. Є у звіті й таке, чого він не знав: діаметр черепа, довжина кожної кінцівки, маленький шрам у вигляді півмісяця на лівому коліні. Звіт розповідає, що в крові не було жодних токсинів, що немає ознак насильницької смерті або травми сексуального характеру, але не можна достовірно сказати: було це самогубство, вбивство чи нещасний випадок. Причина смерті — асфіксія через утоплення.

А далі починається страшно: «Грудна клітка відкрита за допомогою Y-подібного розрізу».

Він дізнається про колір і розмір кожного її органа, про масу її мозку. Дізнається, що її трахеєю піднялася біла піна й затулила їй ніздрі та рота, мов мереживною хустинкою. Що її альвеоли вкрилися тонким шаром намулу цукристої фактури. Що легені, які прагнули повітря, стали темно-червоними та жовто-сірими; що їх продавлювали пальцем як тісто; що коли їх розрізали скальпелем, звідти витекла вода. Що в її шлунку знайшли водорості, пісок і 177 мілілітрів води з озера, які вона проковтнула. Що права частина її серця роздулася так, ніби навантаження на неї було завеликим. Що шкіра голови та шиї аж до пліч набула багряного відтінку, бо дівчина плавала обличчям униз. Що вона досі не розкладалася через низьку температуру води, але шкіра на кінчиках пальців почала облазити, мов порвані рукавички.

Клацає офісний кондиціонер, і від підлоги підіймається прохолодне повітря. Усе тіло тремтить, ніби від раптового холоду. Джеймс закриває вентиляційний отвір ногою, але руки все одно тремтять. Він стискає їх у кулаки і зціплює зуби, щоб не цокотіли. У звіті про розтин, який він упустив собі на коліна, ніби описується щось живе.

Він не може уявити, як сказав би Мерилін, що все це сталося з тілом улюбленої дитини. Навіть не хоче, щоб вона знала про існування такого документа. Краще залишити версію поліції: утоп-лення. Жодних подробиць, які не даватимуть матері спокою.

Кондиціонер вимикається. Тиша наповнює спочатку кімнату, далі весь офіс. Тягар прочитаного притискає Джеймса до крісла. Заважкий тягар. Несила навіть підняти голову.

— Професоре Лі?

Це Луїза стоїть у дверях, на ній досі чорна сукня, у якій вона зранку була на похороні.

— Оу, — каже вона. — Перепрошую. Не думала, що ви прийдете сюди після...
— і затинається.

— Усе гаразд, — хрипкий голос тріщить, мов стара шкіра.

Луїза прослизає в кімнату, залишаючи двері відчиненими.

— З вами все нормально?

Вона бачить його червоні очі, згорблені плечі, конверт із грубого паперу на колінах. Наближається, обережно забирає в нього папери.

— Ви не маєте тут бути, — дівчина кладе папери йому на стіл.

Джеймс хитає головою. Однією рукою простягає їй прочитані аркуші.

Луїза дивиться на пачку паперів і вагається.

— Читай, — вимовляє Джеймс, тобто намагається вимовити.

Не виходить жодного звуку, але йому здається, що Луїза все одно почула. Вона киває, сідає на краєчок столу та схиляється над сторінками. Поки читає, обличчя в неї не змінюється, але щось невловимо змінюється в позі, аж поки вона не встає і не бере Джеймса за руку.

— Ви не маєте бути тут, — повторює Луїза, вільною рукою торкається до його спини, й він крізь сорочку відчуває її тепло.

Далі вона каже:

— А чому б вам не поїхати до мене додому? Я приготую обід.

І він киває.

Її помешкання — на третьому поверсі, усього за шість кварталів від студентського містечка. Перед дверима з позначкою 3А Луїза якусь мить вагається. Далі відчиняє, впускає його та веде просто до спальні.

Вона вся інакша — вигини тіла, текстура шкіри. Інакша навіть на смак — з легкою гостротою, мов цитрус. Джеймс відчуває це, коли торкається до її язика своїм. Коли вона стає перед ним на коліна, щоб розстібнути гудзики, волосся падає їй на обличчя, яке мовби ховається за завісою. Джеймс заплющує очі й довго з тремтінням у грудях видихає повітря. Опісля він засинає. Луїза — досі на ньому. Відтоді, як знайшли Лідію — Джеймс міг знести лише таке слово — він не встиг відпочити за ті кілька годин сну. Йому снилося, ніби ніхто, крім нього, не пам'ятає, що сталося з Лідією; він один усе розуміє та має знову й знову переконувати Мерилін, Ната і зовсім незнайомих людей, що його дочка померла. «Я бачив її тіло. У неї не було одного її блакитного ока». Тепер він міцно спить, досі вогкий, аж блискучий від поту Луїзи, уперше за багато днів йому нічого не сниться. Його мозок на цей час блаженно спорожнів.

Удома, у їхній спальні, Мерилін теж бажає, щоб її думки спорожніли, але нічого не відбувається. Кілька годин силкувалася заснути, рахувала квіти на подушці — не безладно розкидані бавовняним полотном великі червоні маки, а сині волошки, що слугували їм за тло, мов ті бек-вокалісти позаду примадонн. Вона знову й знову збивалася з ліку, поверталася від квітки номер 89 до 80-ї, переходила поглядом згин тканини й забувала, які вже полічила, які залишила без номерів. Поки дійшла до номера 200, зрозуміла, що сон неможливий. Вона не може заплющити очі; нервується, навіть коли кліпає. Намагається лежати спокійно, але мозок починає дзижчати, мов надто сильно заведена іграшка. Від Ханни згори не долинає жодного звуку; від Ната знизу теж.

Нарешті, якраз тоді, коли Джеймс на іншому кінці міста поринає в сон, вона встає і йде туди, де весь цей час були її думки, — у кімнату Лідії.

Там досі пахне донею. І це не лише запах її пудрово-квіткових парфумів чи шампуню від наволочки, а й рештки запаху тютюну. «Карен курить», — пояснила Лідія, коли Мерилін одного дня підозріливо до неї принохувалася. «Цей запах осідає на всьому моему одязі, на книжках, узагалі скрізь». Ні, коли Мерилін вдихає глибше, вона відчуває запах самої Лідії під усіма цими нашаруваннями — кисло-солодкий запах її шкіри. Вона могла б сидіти

тут годинами, втягувати в себе повітря та смакувати його, мов букет гарного вина. Впиватися донею.

У цій кімнаті жінку охоплює нестерпний біль, неначе їй перебили всі кістки. Але це водночас приносить і незбагненну втіху. Усе тут нагадує про те, ким могла стати Лідія. Фотографії «Вітрувіанської людини» Леонардо, Марія Кюрі з піднятою в руці пробіркою – кожен плакат із тих, які мама віддала ще зовсім маленькій Лідії, досі красується на стіні. Дівчинка змалечку хотіла стати лікарем, так само, як її мати свого часу. Минулого літа навіть пройшла курс біології в коледжі, тож могла тепер вивчати курс фізики. До коркової дошки прикріплено сині стрічки з численних наукових ярмарків, ілюстровану таблицю Менделєєва, справжній стетоскоп, який Мерилін спеціально замовила для неї в подарунок на тринадцятий день народження.

На книжковій полиці стільки книг, що деякі з них просто лежать на вишикуваних у ряд. «Коротка історія медицини», читає мати згори вниз. «Розалінд Франклін і ДНК». Книжки, які Мерилін останніми роками давала доньці, щоб надихнути, показати, чого вона може досягти.

Скрізь – свідчення таланту й амбіцій її доньки. Усе вже почало вкриватися тонким шаром пилу. Лідія багато разів проганяла матір, коли та приходила попилотяжити й дати всьому лад. «Мамо, я зайнята», – казала вона, клацаючи ручкою об підручник, і Мерилін кивала, цілувала її в голову та зачиняла за собою двері. Тепер уже ніхто її не прожене, але вона дивиться на черевик Лідії, кинутий просто на ковдру, уявляє, як донька його скидала, – й залишає на місці.

Мати певна – десь у цій кімнаті є відповідь. Он там, на нижній полиці книжкової шафи, ряд акуратно вишикуваних щоденників. Вона сама подарувала Лідії найперший із них на Різдво, коли дівчинці було п'ять років. Гарний, із позолоченими краями та ключиком, легшим за скріпку для паперів. Донька розгорнула щоденник і крутила в руках, торкалася до крихітної замкової щілини – не знала, для чого потрібна ця штука.

– Вона для того, щоб писати про свої таємниці, – з посмішкою сказала Мерилін, а Лідія посміхнулась у відповідь:

– Але, мамо, у мене немає жодних таємниць.

Тоді Мерилін посміялася. Справді, які таємниці може приховувати донька від матері? Проте щороку дарувала Лідії новий щоденник. Тепер вона думає про всі ті перекреслені телефонні номери, той довгий список дівчат, які говорили, що взагалі ледве знали Лідію. Про хлопців зі школи. Про дивних людей, які нетвердо ходять сутінковими вулицями. Пальцем обережно витягує останній щоденник: 1977. «Він розповість, – думає Мерилін. – Усе, про що вже не розповість Лідія. З ким вона зустрічалася. Навіщо брехала їм. Чому пішла топитися».

Ключа немає, але вона просовує в щілину кінчик кулькової ручки і натискає – замочок відкривається. Перша сторінка, яку вона бачить, – 10 квітня – чиста. Вона перегортає до 2 травня, того дня, коли Лідія щезла. Нічого. Нічого 1 травня, нічого у квітні, у березні. Усі сторінки чисті. Вона відкриває 1976 рік. 1975-й. 1974-й. Сторінка за сторінкою упертого

мовчання. Мерилін гортає аж до найпершого щоденника, за 1966 рік: жодного слова. Усі ці роки життя її дочки ніяк не позначені. Нічого, що могло б дати хоч якісь пояснення.

На іншому кінці міста Джеймс прокидається в легкому тумані. Майже вечір, і в Луїзиній квартирі півтемрява.

— Я мушу йти, — каже він і відчуває запаморочення від думки про те, що накоїв, а Луїза, загорнута в простирadlo, спостерігає за тим, як він одягається.

Під її поглядом пальці стають незграбними — він двічі криво застібає сорочку і, навіть коли нарешті робить це правильно, знову здається, що щось не так. Сорочка сидить мов чужа, тисне під пахвами, відстовбурчується на животі. Як після такого сказати: «До побачення»?

— На добраніч, — нарешті вичавлює він, піднімає сумку, і Луїза просто відповідає:

— На добраніч.

Ніби нічого не сталося, й вони просто йдуть додому з роботи. Лише в авто, коли в Джеймса починає бурчати в животі, він згадує, що ніякого обіду в Луїзи не було, що насправді на жодні обіди він і не сподівався.

І поки Джеймс вмикає фари, рушає з місця, приголомшений тим, скільки всього сталося за цей день, його син спостерігає, як за вікном густішає темінь; на ганку Джекового будинку вмикається світло. Уже давно поїхало поліційне авто.

На горищі Ханна крутиться в ліжку, одну по одній перебираючи в голові деталі дня: побілілі кісточки пальців на батьковій руці, що вчепилася в кермо; маленькі, схожі на росу краплі поту на верхній губі священика; м'який стукіт, із яким труна торкнулася дна ями. Маленька братова постать — це вона підгледіла з вікна кімнати, яке виходить на захід, — Нат повільно спустився парадовими сходами Джекового будинку та з похиленою головою побрів до свого. І тихе рипіння дверей матеріної спальні, що було дивним, а потім ще тихіше клацання замка на дверях кімнати Лідії, що дало відповідь на запитання. Мама пробула там не одну годину. Ханна охоплює себе руками та стискає їх, уявляючи, як вона обіймає маму, і як мамині руки обіймають її у відповідь.

Мерилін не знає, що її найменшенька дослухається до всього з такою тугою, витирає очі, ставить щоденники на полицю й дає собі обіцянку. Вона з'ясує, що сталося з Лідією. Дізнається, хто за це відповідальний. Зрозуміє, що пішло не так.

Саме перед тим, як Мерилін подарувала Лідії перший щоденник, університет влаштував щорічну різдвяну вечірку. Мерилін не хотіла йти. Цілу осінь боролася з незрозумілим невдоволенням. Нат щойно пішов у перший клас, Лідія — у дитсадок, про Ханну ще ніхто навіть і не думав. Мерилін відчувала, що їй нема чим займатися — уперше відтоді, як вийшла заміж. Їй було 29 років, вона досі залишалася молодою і стрункою. «Я досі розумна», — думала вона. Тепер можна було б повернутися в університет і отримати диплом. Зробити все, що планувала до того, як з'явилися діти. Та вона вже не могла пригадати, як писала роботи, як щось нотувала; усе здавалося таким невиразним, неначе це робилося уві сні. Як вона могла вчитися, коли мусила готувати обід, прасувати одяг Натові, гуляти з Лідією? Переглянула оголошення в газеті, але на роботу запрошували офіціанток, бухгалтерів, копірайтерів. Нічого такого, що вона вміла б. Подумала про свою матір, про те, якого життя мама хотіла для неї, яке сама сподівалася прожити — чоловік, діти, дім і єдина робота: усьому цьому давати лад. Мерилін мала все це, хоча навіть не старалася. Мама не могла б побажати їй більшого. Ця думка не покращила настрою.

Однак Джеймс наполіг, що їх мають бачити на різдвяній вечірці; він претендував на нову посаду з весни, і було важливо, щоб його бачили. Тож вони попросили Вів'єн Аллен, яка жила через вулицю, поглядіти Ната й Лідію. Мерилін вдягла коктейльну сукню персикового кольору та свої перли, і невдовзі вони з Джеймсом ішли під руку спортивною залою, прикрашеною гофрованим папером, з ялинкою на середній лінії корту. Після обов'язкових привітань і ввічливих запитань про справи Мерилін відступила в куток, тримаючи в руці чашку з ромовим пуншем. Саме там вона й зіткнулася з Томом Лоусоном.

Том приніс їй шматочок кексу з цукатами й відрекомендувався — він був професором на кафедрі хімії. Вони з Джеймсом разом працювали в дисертаційній раді для студентів з подвійною спеціалізацією, які писали про використання хімічної зброї в часи Першої світової війни. Вона чекала зустрічного запитання: «А чим ви займаєтеся, Мерилін?», і вже заздалегідь напружилася. Але все обмежилось звичайними люб'язностями: як виросли діти, яка цього року гарна ялинка. А коли Том почав розповідати про своє дослідження — щось про підшлункову залозу й штучний інсулін — вона перебила запитанням: чи не потрібен йому асистент? Том здивовано глипнув поверх тарілки із сосисками в тісті. Мерилін побоялася здатися невігласом у медицині, тому поквапилася докладно пояснити: вона здобувала ступінь із хімії в Редкліффі й планувала вступати до медичного вишу, проте не завершила навчання — поки що — але тепер діти трохи підрости...

Насправді, Тома Лоусона здивувала сама її інтонація — вона пробурмотіла своє прохання так, ніби їй забрак-ло повітря. Мерилін глянула на нього й усміхнулася. Глибокі ямочки на щоках робили її усмішку по-дитячому широкою.

— Будь ласка, — вона поклала руку йому на лікоть. — Я б дуже хотіла знову займатися науковою діяльністю.

Том Лоусон широко посміхнувся.

— Думаю, що міг би дечим допомогти, — сказав він. — Звісно, якщо ваш чоловік не заперечуватиме. Можливо, ми могли б зустрітися й поговорити про це після новорічних свят, коли почнеться семестр.

— Так, так, — відповіла Мерилін. — Це було б чудово.

Джеймс усе сприйняв зі значно меншим ентузіазмом. Знав, що скажуть люди: «Він не може нормально заробляти — дружина змушена влаштуватися на роботу». Минули роки, але Джеймс досі пам'ятав, як його мама щоранку вставала й надягала уніформу, а однієї зими, коли вона два тижні лежала вдома з грипом, їм довелося вимкнути опалення та загортатися у дві ковдри. Він згадував, як уночі мама втирала олію в свої намозолені руки, намагаючись їх пом'якшити, а тато при цьому виходив з кімнати, напевне, соромився.

— Ні, — сказав він Мерилін. — Коли я отримаю посаду, у нас буде скільки завгодно грошей.

Джеймс узяв її за руку, розтиснув пальці, поцілував у м'яку долоню.

— Скажи мені, що більше не думатимеш про роботу, — просив він, і Мерилін зрештою погодилася. Однак номер Тома Лоусона зберегла.

Навесні Джеймс обійняв уже нову посаду.

Одного дня, коли Мерилін провела дітей до школи й саме складала другий стос випраної білизни, задзвонив телефон. Медсестра з лікарні Святої Катерини у Вірджинії повідомила, що її мама померла. Серцевий напад. Це сталося 1 квітня 1966 року, й перше, що спало на думку Мерилін: жакликий, безглуздий, нітрохи не дотепний жарт, цілковитий несмак.

Вона майже вісім років не розмовляла зі своєю мамою — з дня весілля. За весь цей час мати жодного разу не написала їй. Коли народилися Нат, а потім Лідія, Мерилін не повідомила їй про це, навіть не відіслала фото.

Про що мова? Вони з Джеймсом ніколи не обговорювали того, що мама сказала перед їхнім одруженням: «Так неправильно».

Мерилін не хотіла навіть згадувати той день. Тож коли Джеймс увечері прийшов додому, вона просто сказала:

— Моя мама померла.

Потім повернулася знову до плити й додала:

— І треба скосити газон.

Він зрозумів: про це більше не говоритимуть.

За вечерею, коли вона повідомила дітям про смерть їхньої бабусі, Лідія підняла голову й спитала:

— Ти сумуєш?

Мерилін глянула на чоловіка.

— Так, — відповіла вона. — Звичайно, сумую.

Потрібно було дещо владнати: підписати папери, домовитися про поховання. Тож Мерилін залишила дітей на Джеймса та поїхала до Вірджинії. Вона вже давно перестала думати про це, як про дім. Мусила розібрати там материні речі. Поки долала милю за милею штатом Огайо і далі Західною Вірджинією, запитання доньки час від часу спливало в думках. Вона не могла б упевнено відповісти й самій собі.

Чи сумувала Мерилін за матір'ю? Її вразило інше, те, наскільки знайомим досі здавався материн будинок. Навіть після восьми років відсутності вона точно пам'ятала, як потрібно повернути ключ — униз, а потім угору — щоб замок відімкнувся; знайомими були й ґрати на дверях, які з шипінням повільно зачинялися самі. Лампочка у передпокої перегоріла, й важкі штори у вітальні були зсунуті, але її ноги попри темряву ступали туди, куди слід: довгі роки вона відпрацьовувала схоже на танець кружляння довкола крісла й пуфа, щоб дістатися до столу перед диваном. Пальці з першого разу намацали ребристий вимикач лампи. Це міг бути її дім.

Коли спалахнуло світло, Мерилін побачила ті самі пошарпані меблі, серед яких виросла, блідо-бузкові шпалери з імітацією текстури шовку. Той самий сервант, натоптаний маминими ляльками. Непорушний погляд їхніх очей викликав такий самий холодок. На каміні — її дитячі фотографії. Усе, що потрібно було забрати звідси. Чи вона сумувала? Ні. Просто втопилася після довгої дороги.

— Багато хто вважає, що така робота пов'язана з надмірною емоційною напругою, — сказав їй трунар наступного ранку.

Він дав номер телефону клінінгової компанії, яка спеціалізувалася на підготовці будинків до продажу.

«Упирі, — подумала Мерилін. — Що за робота — чистити помешкання небіжчиків, запихати їхні життя в сміттєві баки й волікти геть».

— Дякую, — вона підняла підборіддя. — Краще я сама.

Але коли спробувала розсортувати мамині речі, не знайшла нічого, що хотіла б зберегти. Золота мамина обручка, дванадцять фарфорових сервізів, перловий браслет, подарований батьком Мерилін: сувеніри з нещасливого весілля. Мамині светри стриманого стилю й спідниці-олівці, рукавички та складені один в один капелюшки: реліквії обмеженого існування людей, яких Мерилін завжди жаліла. Мама дуже любила свою колекцію ляльок, але їхні обличчя нагадували крейдіано-білі фарфорові маски під перуками з кінського волосу. Маленькі незнайомки з холодними очима.

Погортала фотоальбом у пошуках спільного фото з мамою, але не знайшла. Лише Мерилін з кісками в дитячому садочку, Мерилін у третьому класі з відсутнім переднім зубом, Мерилін на шкільній вечірці в паперовій короні, Мерилін — старшокласниця перед різдвяною ялинкою, знята на дорогий «Кодахром». [9] Три фотоальбоми зніmkів Мерилін і жодної світлини матері. Ненавесть її ніколи не було.

Вона сумувала? Як вона могла сумувати за матір'ю, якщо матері ніде не було?

А далі знайшла на кухні мамину кулінарну книгу Бетті Крокер з двічі тріснутим і двічі заклеєним скотчем корінцем. На першій сторінці розділу про печиво – лінія на полях у вступі, така, як вона робила в коледжі, щоб позначити важливий абзац. Це був не рецепт. «Щоб у кошичку завжди було печиво!» – наказував абзац. «Хіба є у світі кращий символ дружної родини». Оце й усе. Її мама відчула потребу виділити лише таке. Мерилін глянула на кошачок у формі корови на столі й спробувала уявити його дно. Що більше вона про це думала, то менше залишалося певності, що вона взагалі колись його бачила.

Перегорнула книжку в пошуках інших позначок олівцем. У розділі «Пирог» таки знайшла ще одну. «Якщо бажаєте зробити чоловікові приємність, спечіть пиріг. Але переконайтеся в тому, щоб він був ідеальним. Шкода чоловіка, який ніколи не приходив додому на гарбузовий пиріг чи пиріг із заварним кремом». Під написом «Основи приготування яєць»: «Ви маєте знати, які саме яйця любить чоловік, за якого виходите. Швидше за все для нього це буде вкрай важливо. Тож гарній дружині слід знати шість основних способів приготування яєць». Вона уявила, як мама торкає кінчик олівця язиком і робить акуратну темну мітку внизу сторінки, щоб запам'ятати написане.

«Ви продемонструєте свою майстерність у приготуванні салату, й це буде ваш внесок у затишок і комфорт вашого дому».

«Хіба є щось приємніше за випікання хліба?».

«„Соління Бетті“, „Персикові консерви тітки Еліс“, „М'ятна приправа Мері“. Хіба щось приносить вам більше вдовolenня, ніж низка блискучих слоїків і склянок на вашій полиці?».

Мерилін подивилася на портрет Бетті Крокер на звороті обкладинки – трохи сивини на скронях, хвилясте волосся підняте над чолом, ніби відкинуте крутим вигином брів. Якоїсь миті вона здалася схожою на її матір. «Хіба щось приносить вам більше вдовolenня?».

Звісно, її мати сказала б: «Ні, ні й ні». Мерилін із раптовим болісним нападом жалощів подумала про те, як мама мріяла про життя із позолотою і запахом ванілі, та зрештою залишилася сама-самісінька в цьому малому, сумному, порожньому домі, спіймана, мов муха у слоїк. Її донька поїхала геть, а від неї самої не лишилося жодного сліду, крім оцих помічених олівцем мрій. Мерилін сумувала? Вона гнівалася. Її розлютила дріб'язковість материного життя. «Оце, – подумала вона, гидливо торкаючи пальцями кулінарну книгу, – оце все, що мені потрібно, щоб пам'ятати про неї. Усе, що я хочу зберегти».

Наступного ранку вона зателефонувала в клінінгову компанію, яку рекомендував трунар. Приїхали двоє чоловіків у синій уніформі, схожі на двірників. Вони були чисто виголені та ввічливі, дивилися на неї співчутливо, але нічого не сказали про «втрату». Пакували ляльок, тарілки й одяг у картонні коробки зі спритністю перевізників меблів. Сповивали

меблі у ватяні подушки й котили їх до вантажівки. «Куди їх відвозять, — думала Мерилін, обережно притискаючи до себе кулінарну книгу, — матраци, фотографії, порожні книжкові полиці? Туди само, куди потрапляють люди після смерті, куди зникає все: подалі від життя».

До обіду чоловіки винесли з будинку геть усе. Один із них підняв капелюха в бік Мерилін, інший попрощався легким ввічливим поклоном. Обое вийшли, спрацював мотор вантажівки на подвір'ї. Мерилін ходила з кімнати в кімнату з кулінарною книгою під пахвою, перевіряючи, чи не лишилося чогось, але ті чоловіки ретельно все прибрали. Її стару кімнату було складно впізнати без картин, які досі висіли на стінах. Єдиною ознакою того, що вона тут колись жила, були дірочки від кнопок у шпалерах, непомітні, якщо не знати, куди дивитися. Це могло бути помешкання незнайомця. Штори теж зняли, але за вікном стояли сутінки й при світлі лампи в шибці відбивалося її обличчя. Перш ніж вийти назавжди, вона зупинилась у вітальні, де ще лежав килим. На ньому рябіли сліди, залишені стільцями. Глянула туди, де раніше була полиця над каміном, а тепер залишилася просто чиста лінія вздовж голої стіни.

Коли виїхала на трасу, якою мала повертатися додому, до Огайо, порожні кімнати ще стояли перед очима. Вона болісно ковтнула, намагаючись прогнати думки, й сильніше натиснула на педаль газу.

За Шарлоттсвіллем шибки поцятував дощ. Вона проїхала половину шляху Західною Вірджинією, коли ринуло мов із відра, заливши лобове скло суцільним потоком. Мерилін з'їхала на узбіччя й вимкнула мотор — двірники зупинилися, дві косі риски залишили на склі. Було вже далеко за північ, і шлях спорожнів — ні задніх ліхтарів на обрії, ні фар у дзеркалі заднього огляду, лише темні ферми обабіч. Вона вимкнула світло й відкинулася на підголів'я. Приємно було б опинитися під цим дощем, відчувти його потоки — ніби всім тілом струмують сльози.

Знову згадався порожній будинок: доля всіх його речей — комісійна крамниця або звалище. Одяг її матері носитиме чужа жінка, її обручку надягне на палець якийсь незнайомиць. Лише оця кулінарна книга лежить біля дочки на порожньому передньому сидінні. Це єдина річ, яку варто зберегти, нагадала собі Мерилін, адже кухня була в тому домі останнім місцем, де зберігся бодай такий мамин слід.

І раптом ніби хтось їй сказав уголос: «Мама померла, і єдине, що варто було про неї пам'ятати, — вона готувала їжу». Мерилін із тривогою подумала про власне життя, про години, витрачені на приготування сніданків, подавання обідів, пакування ланчів в охайні паперові торбинки. Як можна було змарнувати стільки часу, намазуючи на хліб арахісове масло? Як можна було стільки часу згаяти за приготуванням яєць? Яечню із цілим жовточком для Джеймса. Круто зварені для Ната. Рідкі для Лідії. «Гарна дружина має знати шість основ-них способів приготування яєць». Вона сумувала? Так. Вона сумувала. Через яечню. Через усе.

Мерилін відчинила дверцята й стала на асфальт.

Зовні її оглушило гомоном дощу: мільйони крапель вдарялися об мільйони бляшаних дахів, мільйони радіоприймачів шипіли й потріскували на одній і тій самій хвилі. Вона зачинила за собою дверцята, уже мокра мов хлющ.

Підняла волосся й нахилила голову, щоб дощ змочив кучерики на потилиці. Краплі болюче щипали оголену шкіру. Відкинулася на холодний капот автівки й широко розкинула руки, дозволила зливі обсипати її всю своїми голками.

«Ніколи, — пообіцяла вона собі. — Я ніколи не скінчу отак».

Мерилін чула, як під її потилицею краплі тарабанять по криці. Тепер це звучало як маленькі оплески, мільйон долонь, які їй аплодували. Вона розтулила уста, щоб вода затікала в рот; розплющила очі й спробувала дивитися на дощ, який падав згори.

В авто стягнула із себе блузку, спідницю, панчохи й туфлі. Вони сумною маленькою купкою лягли на дальній краєчок пасажирського сидіння, поряд із кулінарною книгою, і стали схожі на підталу кульку морозива. Дощ послабшав, і босою ногою було боляче натискати жорстку педаль, коли Мерилін рушила далі. У дзеркалі заднього огляду побачила своє відоб-раження, нітрохи не спантеличена тим, що сидить зараз така гола й вразлива. Власна бліда шкіра в контрасті з білим бюстгальтером викликала в неї захват.

«Ніколи, — подумала вона знову. — Я ніколи не скінчу отак».

Їхала в темряві, з волосся стікали спиною тонкі цівочки води.

Удома виявилось, що Джеймс не знав жодного способу приготування яєць. Щоранку годував дітей кашею і випроводжав до школи з тридцятьма центами на ланч.

— Коли приїде мама? — щовечора запитував Нат, розгортаючи фольгу від напівфабрикатів.

Мама поїхала вже майже тиждень тому, і він жадав круто звареного яйця.

— Скоро, — відповідав Джеймс.

Мерилін не залишила номерів телефону матері, та й все одно той номер скоро мали відімкнути.

— Не сьогодні-завтра, — казав Джеймс дітям. — Що робитимемо в ці вихідні, га?

Вони поїхали до басейну учитися плавати брасом. Лідія ще взагалі не вміла плавати, тому батько на другу половину дня залишив її з місіс Аллен, сусідкою, яка мешкала через дорогу.

Цілий тиждень він із нетерпінням очікував цього часу, коли зможе побути наодинці з сином. Навіть придумав, що скаже на початку: «Тримай руки під водою. Роби ногами різкі рухи. Отак».

Хоча сам у старшій школі й був плавцем, та ніколи не виграв жодної нагороди; самотньо йшов додому, поки інші пхалися в чийсь автівку, щоб відсвяткувати виграш гамбургерами та молочними коктейлями. Тепер він гадав, що в Ната теж є здібності до плавання — він був невисокий, але худорлявий і дужий. Минулого літа на уроках навчився стилю кроль і просто

відпочивав, лежачи на поверхні, а ще міг проплисти під водою через увесь басейн. У старшій школі, уявляв собі Джеймс, Нат стане зіркою команди, збиратиме трофеї, вестиме естафету. Він везтиме всіх після зборів до кафе – чи куди там їздитимуть діти в далекі 70-ті.

Тієї суботи, коли вони приїхали до басейну, у його мілководній частині було повно дітлахів, які грали в Марко Поло, а на глибині намотували кола двоє літніх чоловіків. Місця для уроків плавання брасом не було. Джеймс підштовхнув сина до дітей.

– Підди пограйся з іншими, поки місце звільниться.

– Я мушу туди йти? – запитав Нат, чіпляючись за край його рушника.

Єдиним, кого він упізнав, був Джек. На той час він жив на їхній вулиці вже з місяць. Хоча Нат ще не почав його ненавидіти, та все-таки вже відчув, що друзями вони не стануть. У сім років Джек був високий і довготелесий, веснянкуватий і відчайдушний, нічого не боявся.

Джеймс, який не розумів тонкої психології дитячих майданчиків, раптом розгнівався на сина за те, що він такий боязкий і не хоче йти до дітей. Із дрібного, худенького та нервового малюка, на його переконання, не міг вирости впевнений у собі юнак. Нат горбився так сильно, що в нього увігнулися груди. Нині син із його настільки кривими ногами, що пальці однієї наступали на пальці іншої, нагадував Джеймсові його самого в цьому віці, але чоловік не бажав цього визнавати.

– Ми прийшли плавати, – сказав Джеймс. – Місіс Аллен глядить твою сестру, тож ти можеш навчитися плавати брасом, Натане. Не марнуй ні свого, ні мого часу.

Він висмикнув рушника із синові руки й потягнув його до води. Так напосівся на хлопця, що той таки заліз у воду. А сам сів на вільну лаву обіч басейну, відштовхнувши скинуті ласті й окуляри. «Для Ната це добре, – думав Джеймс. – Він має навчитися товаришувати з дітьми».

Нат зробив коло біля дівчинки, яка саме «жмурилася». Він балансував на пальцях, щоб утримати голову над водою. Джеймс зміг його впізнати лише за кілька хвилин, а коли нарешті вирізнув сина з-поміж інших – відчув миттєве захоплення. Він також зауважив, що сусідський Джек добре плавав, поводився у воді зухвало й упевнено, петляв довкола інших, захекано реготав. Він, мабуть, сам прийшов, вирішив Джеймс; Вів'єн Аллен всю весну нашіптувала всім про Джанет Вольф і про те, що Джек сидить сам, поки вона працює в лікарні. «Може, ми могли б підвезти його додому, – подумав він. – Хлопчина міг би погратися в нас удома, поки в його мамі не закінчиться зміна». Він був би гарним другом і прикладом для Ната.

Джеймс уявив, як нерозлучні Нат і Джек граються біля гойдалки на задньому подвір'ї, гасають околицями на велосипедах. Коли він сам був школярем, то соромився запрошувати однокласників додому, боявся, що вони впізнають у його мамі жінку-роздавальницю, а в батьку – прибиральника з коридору. Та в них і не було подвір'я. Можливо, хлопці гратимуться в піратів – Джек за капітана, а Нат за першого помічника. Шериф і його заступник. Бетмен і Робін.

Коли Джеймс знову глянув на басейн, Нат уже мав «жмуритися». Та щось пішло не так. Решта дітей непомітно відступали від нього.

Тихо, стримуючи хихотіння, вони вилазили з води та вмошувалися на викладених плиткою краях басейну. Нат із заплученими очима самотньо дрейфував посеред нього, з натугою робив маленькі кола, ляпаючи по воді навколо себе. Джеймс чув його голос: «Марко. Марко!». «Поло», – відповідали інші. Вони оточили неглибоку частину та ляскали по воді долонями, а Нат кидався то туди, то сюди, наосліп реагував на звуки. «Марко. Марко». У його голосі вже чулася жалісна нотка.

«Нічого особистого, – сказав собі Джеймс. – Вони вже грають хтозна скільки; просто втомилися. Вони просто жартують. Річ не в Наті».

Тоді старша дівчинка, років десяти чи одинадцяти, загукала: «Китайчик не може знайти Китай!», а інші діти засміялися. Джеймсу в живіт, ніби камінь упав. Нат у басейні зупинився з розведеними над водою руками, не знаючи, що робити далі, нарешті повільно опустив одну руку. Навколо стояла тиша.

Його батько на краю басейну теж не знав, що робити. Хіба він міг загнати дітей назад у воду? Будь-яке його слово приверне зайву увагу до дурнуватої жарти. Він міг покликати сина. «Час іти додому», – сказав би він. Тоді Нат розплющив би очі й побачив, що у воді довкола нього нікого нема. Запах хлору почав шипати Джеймсові ніздрі. Тоді він помітив невисоку постать по інший бік басейну – вона безгучно спускалась у воду. Постать ковзнула в бік Ната, на поверхню виринула голова кольору мокрого піску: Джек.

– Поло! – крикнув він.

Звук луною відбився від кахельних стін: «Поло. Поло. Поло».

Нат із полегшенням повернувся і потягнувся, а Джек залишався на місці, дочекався, поки хлопчик спіймає його за плече. На мить Джеймс побачив на обличчі сина величезну радість, темна борозенка розчарування зникла.

Тоді Нат розплющив очі, й обличчя в нього перестало світитися. Інші діти сиділи навпочіпки навколо басейну та сміялися – тепер уже вголос. У басейні не було нікого, крім Джека, який стояв перед ним. Джек розвернувся до Ната й посміхнувся. Для Ната це було глузуванням: «Ми з тобою жартували». Він відштовхнув Джека й пірнув, а коли виринув біля краю, виліз і навіть не обтрисився. Не протер очей – вода просто стікала його обличчям, поки він ішов до дверей, і тому Джеймс не міг зрозуміти, плаче він чи ні.

У роздягальні Нат не озвався й словом. Відмовився вдягатись і навіть взуватись, а коли Джеймс утретє простягнув йому сланці, Нат так сильно штовхнув шафу ногою, що дверцята прогнулися. Джеймс озирнувся через плече й побачив Джека, який визирав із-за дверей. Йому стало цікаво, чи Джек щось скаже – можливо, вибачиться – але він просто мовчки стояв і дивився. Нат, який взагалі не помітив Джека, вийшов у вестибюль, тож Джеймс схопив їхні речі, вийшов і не причинив дверей.

Одна частина його душі рвалася до сина, щоб його міцно обійняти й сказати, як добре він його розуміє. Минуло майже тридцять років, а він і досі пам'ятав, як після уроку фізкультури в Ллойді, заплутався в сорочці. Нарешті надягнув її — і не побачив на лаві штанів. Усі вже вдяглися й тепер шнурували взуття, складали спортивну форму в шафки. Він, прикриваючи голі литки й стегна рюкзаком, навшпиньки повернувся до спортивної зали, щоб пошукати вчителя фізкультури містера Чайлдса. Пролунав дзвінок, роздягальня спорожніла. Після десяти хвилин принизливих пошуків у самих трусах він разом з учителем Чайлдсом знайшов штани під раковиною. Холоші були обв'язані довкола труби й усі в клоччі запилюженого павутиння.

— Напевне, хтось переплутав їх із чимось іншим, — сказав містер Чайлдс. — Тепер швидше біжи до класу, Лі. Ти спізнюєшся.

Джеймс знав, що це сталося не випадково. Після того він розробив систему: спочатку штани, потім сорочка. Ніколи й нікому не розповідав про це правило, але воно міцно засіло в пам'яті.

Тож однією частиною душі він прагнув розповісти Нату, що знає, як почуваєшся, коли тебе дражнять, коли ти не вписуєшся в товариство однолітків. Але друга частина вимагала схопити сина за комір, навіть ударити. Зробити з нього іншу людину.

Пізніше, коли Нат виявиться заслабким для футбольної команди, занижким для баскетбольної, надто неповоротким для бейсбольної, коли йому більше подобатиметься читання, розглядання атласа, зазирання в телескоп, аніж гасання з друзями, Джеймс згадуватиме той день у басейні, перше розчарування його сина, перший, а тому найболючіший удар по його батьківському самолюбству. Однак того дня він дозволив Нату піти в свою кімнату й зачинити двері. Коли по обіді постукав до нього й запропонував солсберійський стейк, Нат не відповів, і Джеймс спустився вниз; там Лідія притулилася до нього на дивані, й разом вони подивилися «Шоу Джекі Глісона». Що він міг сказати, щоб заспокоїти сина? «Все владнається?». Джеймс не міг змусити себе збрехати. Краще просто все це забути. Коли в неділю вранці Мерилін приїхала додому, Нат сидів за сніданком похмурий і мовчазний, а Джеймс просто махнув рукою:

— Вчора діти в басейні його дражнили. Він має навчитися розуміти жарти.

Нат наїжачився й кинув на батька лютий погляд, але Джеймс був надто зосереджений на тому, щоб приховати біль від спогаду про те «Китайчик не може знайти Китай», — і нічого не помітив. І мати не помітила — була заклопотана: ставила на стіл тарілки й коробку кукурудзяних пластівців. Це остаточно добило Ната, і він наважився порушити мовчанку:

— Я хочу круто зварене яйце, — заявив він.

На загальний подив Мерилін розплакалась, і врешті-решт усі, вкрай пригнічені, почали мовчки їсти ту саму кашу.

Однак уся родина помітила: щось у їхній матері змінилося. До кінця дня вона залишалася похмурою і дратівливою. До вечері всі сподівалися на смажену курку, м'ясний рулет або печеню — нарешті попоїсти справжнього

м'яса після стількох розігрітих у духовці напівфабрикатів. Але Мерилін відкрила консервований курячий суп із локшиною і консервовані спагеті.

Наступного ранку, коли діти пішли до школи, Мерилін дістала із шухляди тумбочки аркуш паперу. Номер телефону Тома Лоусона досі зберігся — цифри різко чорніли на тлі блідо-блакитних рядків правил коледжу.

— Томе? — озвалася Мерилін на його: «Алло». — Докторе Лоусон. Це Мерилін Лі. — І додала:

— Дружина Джеймса Лі. Ми зустрічалися на різдвяній вечірці. Говорили, що, можливо, разом працюватимемо у вашій лабораторії.

Пауза. Потім, на подив Мерилін, він засміявся.

— Я кілька місяців тому найняв старшокурсника, — сказав Том Лоусон. — Уявлення не мав, що ви говорили серйозно. У вас же діти, чоловік і все таке.

Мерилін поклала слухавку, бо не спромоглася на відповідь. Довго стояла в кухні біля телефона, дивилась у вікно. Погода вже не скидалася на весняну. Вітер став сухим і пронизливим; одурені теплом нарциси посхиляли голівки. Вони лежали долілиць по всьому саду — стебла поламані, жовті трубочки позасихали. Мерилін витерла стіл і поклала перед собою кросворд, щоб забути про насмішкуватий тон Тома Лоусона. Газетний папір приклеївся до вологої дошки, й коли вона почала писати першу відповідь, кінчик ручки роздер сторінку — на стільниці залишилася синя літера «А».

Вона зняла з гачка ключі від машини, взяла сумку зі столика в коридорі. Спочатку переконувала себе, що їй просто потрібно освіжити думки. У машині, попри холод, відчинила вікно; зробила коло, потім іще коло довкола озера — вітер розкошлав їй волосся на потилиці.

У вас же діти, чоловік і все таке. Вона їхала й ні про що не думала; проскочила Мідлвуд, проминула студмістечко, продуктову крамницю, роликовий каток і отямилася лише тоді, коли повернула до парковки біля лікарні. Аж тепер зрозуміла, що саме сюди весь час і хотіла потрапити.

Усередині Мерилін примостилася в куточку кімнати очікування. Хтось пофарбував там усе — стіни, стелю, двері — у спокійний блакитний колір. Медсестри в білих шапочках і спідницях бігали туди-сюди, мов легкі хмаринки, носили шприци з інсуліном, пачки пігулок, рулони марлі. Волонтерки котили візки з ланчами.

А лікарі неквапно походжали серед цієї метушні, мов реактивні літаки, які спокійно пролітають високо в небі. Щоразу, коли з'являвся котрийсь із них, усі голови поверталися в його бік. Стурбовані чоловіки, істеричні мами, розгублені доньки підводилися назустріч лікарю. Мерилін помітила, що там самі чоловіки: лікар Кенгер, лікар Гордон, лікар Макленаган, лікар Стоун. Із чого вона взяла, що може бути однією з них? Здавалося, це так само неможливо, як перетворитися на тигра.

Тоді в подвійних дверях реанімаційного відділення з'я-ви-ла-ся вона: струнка, темнокоша, з охайно зібраним у пучок волоссям. Якусь мить Мерилін не могла зрозуміти, хто це.

— Лікарю Вольф, — гукнула одна медсестра і підняла над столиком теку; лікар Вольф перетнула кімнату, щоб її взяти; підбори цокали об лінолеум. Мерилін лише раз чи двічі бачила Джанет Вольф, бо вона сюди переїхала всього місяць тому, але все одно її не впізнала б. Вона чула, що Джанет Вольф працює в лікарні, — Вів'єн Аллен шепотіла, перехиляючись через паркан у саду, про її вечірні зміни й про те, що хлопчик Вольф росте без нагляду. Але Мерилін уявляла собі секретарку, медсестру. Не цю витончену, не старшу за неї жінку, високу, у чорних брюках і білому лікарському халаті, що облягав її стрункий стан. Це лікар Вольф. Стетоскоп висить на шиї, мов сяє срібне намисто; вона упевненою рукою торкається забитого зап'ястка робітника, згинає його туди-сюди, а далі голосно й вимогливо гукає через кімнату:

— Лікарю Гордон, можна вас на кілька слів щодо вашого пацієнта? — І лікар Гордон кладе свої папери та підходить.

Це відбувалося не в уяві Мерилін. Усі повторювали ніби мантру: Лікар Вольф. Лікар Вольф. Лікар Вольф. Медсестри з ампулами пеніциліну в руках:

— Лікарю Вольф, одне запитання.

Медсестри-волонтерки, що проминали її:

— Доброго ранку, лікарю Вольф.

Але найдивовижніше те, що казали інші лікарі:

— Лікарю Вольф, можна дізнатися вашу думку, будь ласка?

— Лікарю Вольф, ви потрібні в палаті номер два.

Лише тоді Мерилін нарешті повірила.

Як таке можливо? Як їй це вдалося? Вона подумала про кулінарну книгу матері: «Зробіть сьогодні когось щасливим — спечіть торт! Спечіть торт — подаруйте собі радість. Спечіть торт — влаштуйте вечірку. Спечіть торт — просто тому, що вам сьогодні хороше». Вона уявила, як її мама збиває вершки з цукром, просіє борошно, змащує деко. «Хіба щось дає вам більше задоволення?».

Джанет Вольф крокувала кімнатою очікування, її білосніжний халат, здавалося, аж сяяв. Звісно, вона могла це зробити: у неї не було чоловіка. Вона дозволила сину рости без нагляду. Без чоловіка, без дітей — мабуть, лише так це й можливо.

«Я могла це зробити», — подумала Мерилін, і слова стали на свої місця, пазл склався та шокував її своєю точністю. Гіпотетичний минулий доконаний час, час втрачених можливостей. Сльози стікали на підборіддя. «Ні, — раптом подумала вона. — Я можу це зробити».

А далі, довершуючи її збентеження і страх, перед нею опинилася Джанет Вольф, співчутливо схилилася перед її стільцем.

— Мерилін? — сказала вона. — Ви Мерилін, так? Місіс Лі?

На що Мерилін відповіла єдиними словами, які зринули в голову:

— Лікарю Вольф.

— Що сталося? — допитувалася лікар Вольф. — Вам зле?

Зблизька її обличчя було напрочуд молодим. Під шаром пудри виднівся висип веснянок на носі. Її рука, що лежала на плечі Мерилін, була ніжна й водночас дужа та впевнена, і така сама була в неї усмішка. Здавалося, вона промовляла: «Усе буде гаразд».

Мерилін похитала головою.

— Ні-ні. Усе добре. — Вона підняла очі на Джанет Вольф. — Дякую. — І це було саме те, що їй хотілося сказати.

Наступного дня, після вечері з консервованих равіолі й консервованого овочевого супу, вона все спланувала. Мала при собі всі заощадження матері, цього мало вистачити на кілька місяців; коли продасться мамин будинок, грошей стане більше — вистачить мінімум на кілька років. За рік вона зможе отримати диплом. Доведе, що досі на це здатна, що ще не пізно. Далі нарешті подасть заяву на вступ до медичного вишу. Усього на вісім років пізніше, ніж планувала.

Поки діти були в школі, вона витратила годину на те, щоб доїхати до коледжу за Толедо й записатися на органічну хімію, статистику, анатомію — усі предмети, які планувала колись на останні семестри. Наступного дня знову їздила туди та знайшла вмебльоване однокімнатне помешкання неподалік студмістечка, підписала договір оренди з першого травня. Залишалося два тижні. Щовечора на самоті вона вкотре перечитувала кулінарну книгу, викликала в себе дедалі більшу злість на мамине нікчемне самотнє життя. «Ти такого не хочеш, — нагадувала собі. — У твоєму житті буде всього більше, ніж у неї». З Лідією і Натом усе буде гаразд, переконувала вона себе знову й знову. Не дозволяла собі думати інакше. З ними залишиться Джеймс. Адже вони чудово впоралися, поки Мерилін їздила у Вірджинію. Впораються й тепер.

У цілковитій тиші та темряві вона спакувала старі підручники з коледжу в картонні коробки та залишила їх на горіщі — взяти й піти.

Ближче до травня почала готувати шедевр за шедевром: шведські фрикадельки, беф-строганов, курку по-коро-лівськи — усе, що Джеймс і діти найбільше любили, усе з нуля, як учила мама. Приготувала Лідії на день народження рожевий торт і дозволила з'їсти, скільки заманеться. Першого травня після недільного обіду склала рештки в герметичний пластиковий контейнер і поклала їх у морозильну камеру; пекла печиво партію за партією.

— Ти наче готуєшся до голодування, — зі сміхом сказав Джеймс, і Мерилін у відповідь теж неширо посміхнулася. Так само неширо, як усі ті далекі роки всміхалася матері. Піднімаються кутики губ. Губи залишаються стиснутими. Просто диво, що ніхто нічого не помічає.

Тієї ночі в ліжку вона обійняла Джеймса, поцілувала його в шию, повільно роздягнула — так, як робила, коли вони були молодші. Намагалася запам'ятати вигин його спини й западину біля основи хребта, мов пейзаж, якого більше ніколи не побачить, аж поки не заплакала, спочатку тихо, а потім, коли їхні тіла почали раз за разом зіштовхуватися, — голосніше.

— Що таке? — пошепки спитав Джеймс і погладив її по щоці. — Що сталося?

Мерилін похитала головою, і він міцніше притулився до неї липким і вологим тілом.

— Усе гаразд, — сказав, цілючи її в чоло. — Завтра все буде краще.

Уранці Мерилін загорнулася в ковдру з головою і слухала, як Джеймс одягається. Як застібає штани. Як затыгує пасок. Неначе бачила крізь стулені повіки, як він поправляє комір, пригладжує чуба, що після стількох років і далі робив його схожим на школяра. Не розплющила очей, коли він підійшов поцілувати її на прощання, — знала, що знову почне плакати, якщо його побачить.

Того ранку на автобусній зупинці вона стала на тротуарі навколішки й поцілувала Ната і Лідію в щічки, але не посміла глянути їм у вічі.

— Будьте розумненькими, — звеліла їм. — Поводьтеся доб-ре. Я люблю вас.

Коли автобус зник за озером, пішла спочатку в доньчину, а тоді в синову кімнату. Із шафи Лідії взяла одну пластмасову заколку вишневого кольору з білою квіткою, із тієї пари, яку донька рідко носила. З коробки для сигар під ліжком у Ната — скляну кульку, але не його улюблену — кобальтову з білими, схожими на зірки цяточками — а одну з тих маленьких темних кульок, які він називав «олійні». З внутрішнього боку лацкана старого Джеймсового пальта, яке він носив за університетських часів, відрізала запасний гудзик. Крихітний сувенір на пам'ять про кожного з них, захований у її кишенях, — це за багато років по тому повторюватиме її наймолодша дитина, хоча Мерилін ніколи не розповідатиме про цю малу крадіжку ні Ханні, ані кому іншому. Не щось коштовне й важливе, а таке, за чим вони можуть жалкувати, але не надто засмутяться через його зникнення. Не треба залишати в їхньому житті ще одну діру, навіть таку крихітну. Мерилін забрала зі схованки на горищі свої коробки й сіла писати Джеймсові записку.

Але як взагалі писати про щось подібне? На канцелярському папері це здавалося недоречним — мовби лист від незнайомки; але писати в кухонному нотатнику, наче це не важливіше за перелік покупок, здавалося ще гіршим. Вона витягла з друкарської машинки чистий аркуш і сіла до туалетного столика з ручкою в руках.

«Я розумію, що моє теперішнє життя робить мене нещасною. У мене завжди було про нього конкретне уявлення, а обставини склалися зовсім інакше».

Мерилін важко, глибоко вдихнула. «Я довго тримала все це в собі, але тепер, коли знову побувала в маминому домі, думала про неї та зрозуміла, що не можу відкидати свої почуття. Я певна, що у вас без мене все буде гаразд». Вона зупинилася, намагаючись переконати себе, що це правда.

«Сподіваюся, ти зможеш зрозуміти, чому я мала піти. Сподіваюся, ти зможеш мені пробачити».

Мерилін довго сиділа з кульковою ручкою в руці, не знаючи, як закінчити. Врешті-решт пошматувала записку й викинула в кошик для сміття. Краще просто піти, вирішила вона. Зникнути з їхнього життя, наче її й не було ніколи.

Нат і Лідія, яких того дня ніхто не зустрів на автобусній зупинці, самі ввійшли до незамкненого порожнього будинку й зрозуміли все так, як воно й було насправді. Коли на дві години пізніше повернувся їхній батько, діти тулилися одне до одного на сходах ґанку, неначе боялися залишатись у домі самі. Він розпитував їх знову й знову.

— Як це, зникла? — допитувався він у Ната, який міг лише повторювати: зникла, єдине слово, яке спромігся дібрати.

Тим часом Лідія не вимовила й слова за весь той незатишний вечір, коли тато телефонував у поліцію й усім сусідам, але забув про вечерю і про те, що треба вкласти дітей спати. Полісмен робив запис за записом, поки Лідія з Натом не заснули у вітальні на підлозі. Дівчинка прокинулася серед ночі у власному ліжку — батько переніс її туди, але забув роззути — й намацала щоденник, який мама подарувала їй на Різдво. Нарешті сталося щось важливе, щось таке, що вона мусила записати. Але не знала, як пояснити те, що сталося, як передати: усе змінилося за один-єдиний день. Як розповісти, що найдорожча людина, яку вона так ніжно любила, яка щойно була поряд, наступної миті просто зникла.

5

Ханна нічого не знає про те літо, не знає, як колись давно її мати зникла. За все її життя родина жодного разу про це не говорила, а навіть якби хто й прохопився яким словом — це нічого не змінило б.

Вона страшенно гнівалася на сестру, яка теж тепер зник-ла, й почувалася розгубленою: чому Лідія покинула їх усіх. А якби знала, чому це сталося, — ще дужче розгубилася б і розгнівалася. «Як ти могла, — думала б вона, — адже ти знаєш, як нам зле?». Ханна уявляла, як сестра тоне в озері, й часом виникало запитання: «Як це сталося?».

І ще: «Як воно?».

Сьогодні вона дізнається про все. На її годиннику, що світиться в темряві, знову друга по півночі. Вона довго лежала, терпляче спостерігаючи за зміною цифр. Сьогодні, 1 червня, мав бути її останній шкільний день. Завтра Нат збирався вийти на сцену в синій мантиї та бонеті й отримати диплом. Але вони не підуть на актові урочистості до Ната; ніхто з них не з'являвся в школі від дня... Її мозок глушить цю думку.

Ханна пробує ногою рипучу шосту сходинку, перестрибує візерунок у вигляді троянди посеред килима в холі, бо підлога під килимом також рипить, покотячому м'яко приземлюється біля дверей. Хоча ані Мерилін, ані Джеймс, ані Нат нагорі не сплять, ніхто з них не почув: Ханні відомі всі таємниці тиші. Її пальці в темряві відсовують засув, безгучно знімають ланцюжок. Ця штука — нова. До похорону ланцюжка не було.

Вона три тижні тренувалася, граючись із замком, поки мама не бачила. Ханна протискається в щілину й босоніж виходить на галявину, якою своєї останньої ночі мала пройти Лідія. Місяць у неї над головою зачепився за гілку; подвір'я, стежка й сусідні будинки почергово виринають із густої, аж ніби зернистої темряви. Ось що її сестра бачила тоді: відблиски місяця у вікнах місіс Аллен, поштові скриньки на невеличкій відстані одна від одної. Тьмяне світло вуличного ліхтаря на розі, де дорога оббігає озеро.

На краю галявини Ханна зупиняється — пальці на тротуарі, п'яти ще на траві — й згадує ту маленьку постать, яка відійшла у тінь. Вона не здавалася наляканою. Тож Ханна виходить просто на середину дороги. Якби на їхній вулиці був достатньо жвавий рух, тут мали б провести жовту розподільну лінію. За темними шибками будинків ледь біліють смужки жалюзі. На їхній вулиці не світиться жоден ліхтар, окрім того, що над дверима в місіс Аллен, — він завжди ввімкнений, навіть удень. Коли Ханна була малою, то думала, що дорослі щодня не сплять допізна — можливо, до другої чи третьої. Додає нове відкриття до переліку того, про що мала хибне уявлення.

На розі вона зупиняється, але з обох боків бачить лише пітьму — жодних автівок. Її очі вже звикли до темряви, й вона стрімко перебігає дорогу, спускається до зарослого травкою берега, але озера досі не бачить. Лише те, що земля під ногами ніби пішла вниз, свідчить — вода близько. Ханна проминає групку беріз — усі підняли догори свої міцні руки, мовби здаються комусь на милість. Раптом її пальці відчувають воду. Окрім низького бурчання літака, який летить високо в небі, вона чує тихе хлюпотіння довкола кісточок, не голосніше за звук, із яким у її роті повертається язик. Якщо пильно придивитися, можна розгледіти кволе мерехтливе світло, схоже на сріблястий тюль. Якби не це — Ханна й не знала б, що там вода.

— Чудове розташування, — сказав ріелтор Джеймсові та Мерилін, коли вони вперше приїхали до Мідлвуда.

Ханна багато разів чула цю історію.

— П'ять хвилин до продуктової крамниці та банку, — співав ріелтор. — І подумайте ще ось про що: озеро практично у вас на порозі. — Він глянув на

живіт Мерилін, який уже покруглішав. — Ви з дітками зможете все літо плавати. Ніби матимете власний пляж.

Зачарований Джеймс погодився.

Ханна все життя любила це озеро. Тепер це місце змінилося.

Вичовганий за багато років пірс у світлі місяця такий само сріблясто-сірий, як і вдень. На кінці одна маленька лампа на стовпчику кидає на воду невеличке світле коло. Ханна сяде в човен — так само, як це зробила Лідія. Вона впливе на середину озера, де її сестру спіткав кінець, і зазирне у воду. Може, так вона зрозуміє.

Але човен зник, його забрали. Запізніла обережність.

Ханна переступає з носків на п'яти й уявляє, як сестра стоїть навколішках, відв'язує мотузку, потім штовхає човен подалі від берега так, щоб вода довкола нього перетворилася на суцільну темряву. Нарешті вона лягає в човні, легенько погойдуючись, дивиться вгору, у нічне небо. Це, мабуть, найближче до відчуттів сестри тієї ночі, точніше годі уявити.

Якби це було інше літо — озеро приносило б стільки радості. Нат у плавках і Лідія в купальнику кинули б на траву рушники. Лідія до блиску намастилася б дитячою олією та простягнулася на сонечку.

Якби Ханні дуже пощастило, їй би теж дозволили трохи замастити собі руки олією під час зав'язування шнурочків Лідіиною бікіні по тому, як сестра підсмажить собі спинку. Нат стрибав би «бомбочкою» з пірсу, розбризкуючи дрібні краплі, які осідали б на їхній шкірі, мов перлини. В ідеальному випадку — хоча так бувало дуже, дуже рідко — прийшли б і їхні батьки. Батько вправлявся б у плаванні брасом і австралійським кролем, а якби виявився у доброму гуморі, піднімав би Ханну й тримав, поки не перестане брикатися. Мама у величезному капелюсі від сонця кидала б погляд поверх свого «Нью Йоркера», коли Ханна поверталася на рушник, і дозволяла б їй притулятися до свого плеча та розглядати ілюстрації. Таке можливе лише на озері.

Цього літа вони не підуть на озеро; вони взагалі ніколи більше туди не підуть. Ханна знає це, їй не доводиться ставити запитань. Батько провів останні три тижні на роботі, хоча університет і дозволив йому знайти собі заміну до кінця семестру. Мама годинами сиділа в кімнаті Лідії, дивилась і дивилась на все, але ні до чого не торкалася. Нат кидається з кімнати в кімнату, як загнаний звір, то відчиняє, то зачиняє шафи, бере то одну книжку, то іншу й усі кидає. Ханна не говорить ні слова. Це нові правила, яких ніхто не встановлював, але вона вже знає: «Не говорити про Лідію. Не говорити про озеро. Не ставити запитань».

Вона ще довго лежить, уявляючи сестру на дні озера. Її обличчя дивиться вгору, ось так, вивчаючи воду зі спіднього боку. Її руки простягнені, ось так, ніби вона хоче охопити ними цілий світ. Вона прислухається й прислухається, чекає, що хтось прийде і врятує її. «Ми не знали, — думає Ханна. — Ми прийшли б».

Це не допомагає. Вона досі не зрозуміє.

Ханна повертається додому, навшпиньки пробирається до кімнати Лідії та зачиняє за собою двері. Далі піднімає запилюжене мереживо й дістає з-під ліжка маленьку оксамитову коробочку. Ховається під ковдрою Лідії, відкриває коробочку та дістає срібний медальйон. Батько подарував його сестрі на день народження, але вона запхала подарунок під ліжко, й оксамит на футлярі вже волохатий від пилу.

Ланцюжок порвано, але Ханна все одно обіцяла ніколи не надягати його, а вона не порушує обіцянок, які дала коханим людям. Навіть якщо їх уже немає серед живих. Натомість вона пропускає тоненький ланцюжок між пальців, ніби чотки. Ліжко пахне її сестрою: такий теплий, мускусний, різкий запах – неначе запах дикої тварини – з'являвся лише тоді, коли вона глибоко спала. Ханна майже відчула відбиток сестриноного тіла на матраці, коли охопила його, немовби обіймаючи. Вранці, коли крізь вікно пробивається сонячне світло, вона застеляє ліжко, кладе медальйон назад і повертається до своєї кімнати. Ханна не думає, вона знає: завтра вночі вона знову це зробить, і післязавтра, і після післязавтра. Вона це знає, а тим часом розправляє ковдру на власному ліжку, обережно переступаючи розкидане взуття й одяг, прямує до дверей.

Перед сніданком Нат спускається вниз, чує сварку батьків і не доходячи до кухні, зупиняється в коридорі.

– Цілу ніч відчинено, – каже мама, – а тобі начхати.

– Відчинено не було. Засув був на місці. – Ледь відчутні гострі нотки в батьковому голосі означають, що ця розмова вже триває достатньо часу, щоб його роздратувати.

– Засув можна було відчинити. Я не просто так почепила той ланцюжок.

Нат навшпиньки входить у кухню, але його батьки – зігнута над рукомийником Мерилін, згорблений у кріслі Джеймс – не піднімають очей. На протилежному кінці столу Ханна знічено зіщулилася над своїми тостами й молоком. «Вибайте, – вона щосили напружує свій маленький мозок, посилаючи їм цю думку. – Я забула про ланцюжок. Вибайте, вибайте». Батьки нічого не помічають, поведуться так, ніби її там нема.

Западає довга тиша. Далі знову озивається Джеймс:

– Ти серйозно вважаєш, що ланцюжок на дверях щось би змінив?

Мерилін грюкає чашкою по столу.

– Вона ніколи сама не пішла б. Я знаю, що не пішла б. Вислизнути з дому серед ночі? Моя Лідія? Ніколи. – Мати обома руками стискає фарфорову чашку. – Хтось її забрав. Якийсь псих.

Джеймс зітхає, глибоко, з тремтінням, немов силкується підняти щось дуже важке. Мерилін останні три тижні постійно говорить щось подібне.

На ранок після похорону його розбудили світанок і шквал спогадів: глянцева труна, приємний дотик шкіри Луїзи, її тихий стогін тієї миті,

коли він опинився згори, і він раптом відчув себе брудним, ніби облитим багнюкою. Увімкнув у душі гарячу воду, таку, що під нею мусив крутитися, мов на кутні, обливаючи тіло ледь не окропом — ділянку за ділянкою. Це не допомогло. А коли вийшов із ванної, почув унизу тихий звук, ніби щось дряпалося в дім, — то Мерилін ставила на вхідні двері ланцюжок.

Джеймс хотів сказати те, що крутилося в думках уже кілька днів: вони не могли ані передбачити того, що сталося з Лідією, ані запобігти цьому. Зупинив вираз обличчя Мерилін: сумний і наляканий, але водночас розгніваний, ніби він чимось перед нею завинив. На мить вона здалася йому іншою жінкою, незнайомкою. Джеймс болісно ковтнув, мимоволі доторкнувся до коміра, а потім застібнув сорочку на останній гудзик.

— Ну, — сказав він, — я їду до школи. У мене літні заняття.

Коли він нахилився, щоб поцілувати дружину, вона сахнулася, ніби дотик її обпик. На ганку газетяр залишив останній випуск. «Місцева родина проводить дочку на спочинок».

Джеймс досі тримає цю газету в нижній шухляді столу. «У старшій школі Мідлвуда було всього двоє дітей азійського походження — Лідія та Нат Лі. Тож не дивно, що ця дівчина завжди вирізнялася з натовпу. Однак добре її знали всього кілька людей». Відтоді подібні статті виходили мало не щодня: у маленькому місті будь-яка смерть особливо вражає, але смерть молодої дівчини — золота жила для журналістів. «Поліція досі шукає ключ до розгадки причини смерті дівчинки. За словами слідчих, найімовірніше, це все-таки самогубство».

Щоразу, коли він бачить подібний заголовок, жмакає газету, ніби загортаючи в неї щось гниле, поки Мерилін чи діти не побачили. Лише коли почуввається в безпеці, у своєму офісі, розправляє зім'ятий папір, щоб усе уважно прочитати. Потім додає газету до купки в замкненій шухляді, й ця купка дедалі більшає.

Тепер він нахиляє голову.

— Не думаю, що сталося саме це.

Мерилін наїжачується.

— Що ти пропонуєш?

До того, як Джеймс встигає відповісти, лунає дзвінок від дверей. Це знову поліція, і коли в кухню заходять двоє офіцерів, Нат і Ханна одночасно видихають. Принаймні, батьки перестануть сваритися.

— Ми просто хотіли розповісти вам останні новини, — каже старший, офіцер Фіске, Нат його пригадує.

Фіске дістає з кишені записник і пальцем, схожим на обрубок, поправляє окуляри на носі:

— Усі у відділку вам щиро співчують. Ми просто хочемо з'ясувати, що сталося.

— Звісно, офіцере, — бурмоче Джеймс. Ми поговорили з людьми зі списку, який ви нам дали. — Офіцер Фіске звиряється із записником. — Карен Адлер, Пем Сондерс, Шеллі Бріолі. Усі вони сказали, що ледве знали вашу дочку.

Ханна стежить за тим, як змінюється батькове обличчя: воно густо червоніє, ніби від раптового висипу.

— Ми поговорили з однокласниками Лідії та її вчителями. З того, що ми дізналися, можемо сказати: у неї було небагато друзів. — Офіцер Фіске піднімає погляд. — Чи можна сказати, що Лідія була самотня?

— Самотня? — Джеймс кидає погляд на дружину, далі — уперше за цей ранок — на сина. «...одна з лише двох дітей азійського походження в старшій школі Мідлвуду — другим був її брат, Натан... ..Лі завжди вирізнялася з натовпу». Він знав це відчуття: усі ці обличчя, бліді, мов риб'ячі, мовчазні, з непорушно витріщеними очима. Він намагався переконати себе, що Лідія була інакша, що друзі допомогли їй стати просто ще однією людиною з натовпу.

— Самотня, — знову повільно проказав він. — Лідія справді багато часу проводила на самоті.

— Вона була така зайнята, — перебиває Мерилін. — Лідія дуже активно працювала на заняттях. У неї було багато домашніх завдань. Багато чого вона мала вивчити. — Жінка переводить серйозний погляд від одного полісмена до іншого, неначе боїться, що вони не повірять. — Лідія була дуже розумна.

— Вона здавалася вам сумною останні декілька тижнів? — запитує молодший офіцер. — Були якісь ознаки, що в неї може виникнути бажання щось із собою скоїти? Або...

Мерилін навіть не дає йому закінчити.

— Лідія була дуже щаслива. Вона обожнювала школу. Вона могла зробити що завгодно, але ніколи б сама не сіла в той човен. — Її руки починають тремтіти, й вона знову стискає чашку, намагаючись зупинити тремтіння, — стискає так сильно, що зараз, здається Ханні, чашка розлетиться на друзки. — Чому ви не шукаєте того, хто потягнув її туди?

— Немає жодних доказів, що в човні з нею був хтось іще, — говорить офіцер Фіске. — Або на пірсі...

— Як ви можете так казати? — наполягає Мерилін. — Моя Лідія ніколи сама не сіла б у човен. — Чай вихлюпується на стіл. — Зараз такий час, що ніколи не знаєш, хто чекає на тебе за рогом.

— Мерилін, — озивається Джеймс.

— Почитайте газети. Це такий час — кругом психи, людей викрадають, у них стріляють. Їх гвалтують. Невже поліції так складно почати стежити за ними?

— Мерилін, — знову вимовляє Джеймс, цього разу голос-ніше.

— Ми розглядаємо всі можливі варіанти, — м'яко говорить офіцер Фіске.

— Ми знаємо, — відповідає Джеймс. — Ви робите все можливе. Дякуємо. — Він кидає погляд на Мерилін. — Ми не можемо просити більшого.

Мерилін знову розтуляє рота й відразу стискає губи, не вимовивши й слова.

Полісмени презираються. Молодший каже:

— Ми б хотіли поставити іще кілька запитань Нату, якщо ви не проти. Сам на сам.

П'ять облич повертаються до Ната, і його щоки паленіють.

— Мені?

— Просто ще кілька запитань за результатами розслідування, — пояснює офіцер Фіске. Він кладе руку Нату на плече. — Може, ми просто вийдемо на ганок?

Коли офіцер Фіске зачинив за ними двері, Нат прихилився до поруччя. Під його долонями злушилися дрібні пластівці фарби, впали на підлогу. Він боровся з думкою, що варто самому зателефонувати в поліцію та розповісти про Джека, який, поза сумнівом, винен. В іншому місці або в інший час вони б уже самі поділяли підозри Ната. Або якби сама Лідія була інакша — як Шеллі Бріолі, Пем Сондерс, Карен Адлер, нормальна дівчинка-підліток, дівчинка, яку ці люди могли розуміти. Поліція пильніше придивилася б до Джека, склала б докупі всі дрібні скарги — від учителів на те, що парти розмальовані Джеком, а його коментарі вкрай нахабні; від братів інших дівчат, яких обурює його вільне поводження з їхніми сестрами. Вони могли б вислухати причини невдоволення Ната — протягом усієї весни, щодня після уроків — і дійти тих самих висновків. Дівчина і хлопець, стільки часу разом, наодинці, зрештою, не так складно було б зрозуміти, чому Нат придивлявся до Джека з такою увагою. Вони так само, як Нат, могли б знайти підозрілі знаки в поведінці Джека.

Але полісмени цього не робитимуть. Це ускладнює історію, яка, зі слів учителів і школярів, вимальовується так очевидно. Постійне мовчання Лідії, відсутність друзів. Оцінки, які нещодавно стали нижчими. І відверто дивакувата родина без друзів, родина невдах. Усе це увиразнюється настільки яскраво, що в очах поліції на Джека неодмінно впаде тінь. Така дівчина, як вона, і такий хлопець, як він, котрий може домогтися — і домагається — будь-якої дівчини, варто лишень забажати. Вони не здатні уявити собі те, що Нат знає напевне, а про те, що він собі уявляє, годі й казати. Офіцер Фіске часто говорить своїм підлеглим: «Коли ви чуєте стукіт копит — думайте про коней, а не про зебр». Нат просто в істеричі, сказали б вони. Скрізь чує зебр. Тепер, віч-на-віч із поліцією, Нат бачить — немає сенсу говорити про Джека, вони вже вирішили, кого звинуватити.

Офіцер Фіске теж спирається на поруччя.

— Натане, ми просто хотіли трохи поговорити з тобою сам на сам. Може, ти пригадаєш, чи не забув нам чого розповісти? Брати й сестри інколи знають одне про одного таке, чого не знають батьки, правда ж?

Нат намагається погодитись, але не може вичавити із себе жодного звуку. Лише киває. Сьогодні, раптом згадує він, мав бути випускний.

— Лідія мала звичку потай вислизати з дому? — запитує офіцер Фіске. — Не треба хвилюватися. З тобою нічого не станеться. Просто розкажи нам, що тобі відомо.

Він і далі повторює слово «просто», неначе просить про крихітну послугу, маленький експромт. Поговори з нами. Розкажи нам її таємниці. Розкажи нам усе. Нат починає тремтіти. Він певен, що полісмен це помітив.

— Вона колись раніше потай виходила з дому вночі? — запитує молодший полісмен. Нат ковтає, намагається опанувати себе.

— Ні, — хрипить він. — Ні, ніколи.

Полісмени знову презираються. Тоді молодший і собі спирається на поруччя біля Ната, мов той школяр на шафку, так, ніби вони друзі. Нат розуміє: така в нього роль. Вдавати приятеля, щоб умовити щось розповісти. У цього полісмена таке відполіроване взуття, що в ньому відбивається сонце — розмита пляма світла на кожному носачу.

— У Лідії зазвичай з батьками були добрі стосунки? — офіцер переносить вагу на лікті, поруччя рипить.

Може тобі, сонечку, треба піти в якісь гуртки, зустріти нових людей? Може, тобі варто піти в літню школу? Це мог-ло б бути цікаво.

— Нашими батьками? — перепитує Нат. Йому важко впізнати власний голос. — Звісно, усе було добре.

— Ти коли-небудь бачив, щоб хтось із них бив її?

— Бив? — Лідію, над якою тремтіли, яку доглядали так дбайливо, мовби вона була дорогою серцю квіткою. Ту, яка не йшла матері з думки — навіть коли вона читала, то позначала сторінки зі статтями, які могли сподобатися Лідії. Ту, яку батько щовечора, входячи в дім, цілував першу. — Мої батьки ніколи не вдарили б Лідію. Вони її обожнювали.

— Вона коли-небудь говорила, що хоче собі щось заподіяти?

Поруччя ґанку починає розмиватися. Усе, що він може, — це якомога дужче трусити головою: «Ні. Ні. Ні».

— Твоя сестра здавалася сумною того вечора? — Нат намагається думати. Він хотів розповісти їй про коледж, про пишне зелене листя на тлі темно-червоної цегли, про те, як весело це мало бути. Як він уперше в житті розправив плечі, й світ під цим новим кутом зору здавався більшим, ширшим, яскравішим. Але за вечерею вона була мовчазна, а потім одразу

пішла до своєї кімнати. Нат вирішив, що Лідія стомилася. Він подумав: «Я розповім їй завтра».

І раптом, на свій жах, він починає плакати: великі й рясні краплі падають з кінчика носа за розстібнутий комір сорочки.

Обидва полісмени відвертаються, офіцер Фіске закриває записник і шукає по кишенях носовичок.

— Він твій, — промовляє, віддаючи Нату, важкою рукою плескає його по плечі, й обидва полісмени йдуть геть.

У будинку Мерилін запитує в Джеймса:

— То я тепер маю просити твого дозволу, щоб заговорити в чийсь присутності?

— Я не це мав на увазі. — Джеймс кладе лікті на стіл і опускає голову на руки. — Не можна просто так розкидатися дикими звинуваченнями. Не можна ображати поліцію.

— А хто її ображає? Просто запитую. — Мерилін ставить чашку в рукомийник й відкриває кран. Зі стоку сердито підіймається мильна піна. — Розглядають усі можливі варіанти? Він навіть не слухав, коли я сказала, що це міг бути незнайомець.

— Тому що ти поводишся, мов істеричка. Ти чуєш лише звіт, а вже щось собі вигадуєш. Відпусти це. — Джеймс досі не підіймає голови, похиленої на руки. — Мерилін, просто відпусти це.

Ненадовго западає тиша, й Ханна непомітно прослизає під стіл, скулється там, обхопивши коліна та притиснувши їх до грудей. Тінь від скатертини на лінолеумі нагадує півмісяць. «Поки сидітиму тут, — думає вона, дужче стискаючи пальці, — батьки забудуть про мене». Раніше вони ніколи не чули, як батьки сваряться. Інколи тато з мамою сперечалися про те, хто забув закрутити тюбик із зубною пастою, або хто лишив на кухні світло на всю ніч, але потім мама брала тата за руку чи тато цілував маму в щоку, і все знову ставало добре. Цього разу все інакше.

— Отже, я просто істерична домогосподарка? — від материного тону Ханна під столом тамує подих. — Ну, хтось же за це та відповідальний. Якщо я маю сама з'ясувати, що сталося, то з'ясую. — Вона витирає стіл кухонним рушником і кидає його. — Я думала, ти теж хотів би знати. Але слухаючи тебе... «Звісно, офіцере. Дякую, офіцере. Ми не можемо просити більшого, офіцере». — Піна потроху просотується в каналізацію. — Ти знаєш, що я вмю про себе дбати. І не плазую перед поліцією, як дехто.

Засліплена люттю Мерилін не надто замислюється над власними словами. Але Джеймсу вони нагадують кулі, що вилітають із рота його дружини та впинаються йому глибоко в груди. Три склади слова пла-зу-ю вибухають у мозку, й він бачить зігнуті спини робітників-кулі в конічних капелюхах, китайців із кісками та складеними долонями. Косоокі й запопадливі. Схилені в припущеному поклоні. Він уже давно підозрював, що саме таким

його всі й бачать — Стенлі Г'юїтт, полісмени, касирка в продуктовій крамниці. Але він не думав, що серед усіх є й Мерилін.

Він кидає зім'яту серветку на стілець і з грюкотом відштовхує його від столу.

— У мене заняття о десятій, — каже він.

Ханна бачить з-під скатертини батькові шкарпетки — з крихітною дірочкою, яка, мабуть, недавно з'явилася на п'яті. Він ступає до сходів. Коротка пауза, поки він взувається, — й за мить двері гаража відчиняються. Заводиться авто, Мерилін вихоплює чашку з рукомийника та жбурляє на підлогу. Порцелянові скалки розлітаються лінолеумом.

Ханна не рухається, поки мама біжить нагору і грюкає дверима спальні, поки батькове авто квилить механічним голосом, виїжджає на дорогу та з гарчанням віддаляється. Лише коли настає повна тиша, вона наслідуються вилізти з-під скатертини й зібрати шматки порцеляни з калюжки мильної води.

Риплять вхідні двері — у кухні знову з'являється Нат із червоними очима й розпухлим носом. Це значить, що він плакав, але дівчинка вдає, ніби не помітила, — з низько нахиленим обличчям по одному складає в долоню уламки.

— Що сталося?

— Мама з татом посварилися. — Вона вкидає розбиту чашку в смітник і витирає вологі долоньки об штанці-кльош.

«Вода сама висохне», — вирішує дівчинка.

— Посварилися? Через що?

Ханна стишує голос до шепоту.

— Я не знаю.

Зі спальні батьків нагорі не долинає жодного звуку, але їй неспокійно.

— Давай вийдемо надвір.

На вулиці вони з Натом, не змовляючись, прямують до озера. Поки йдуть кварталом, Ханна уважно роззирається навколо, неначе батько й досі десь за рогом, уже не сердитий, готовий повернутися додому. Вона не бачить нічого, крім кількох припаркованих авто.

Однак, інтуїція не підвела Ханну. Джеймс теж звернув з дороги і поїхав до озера. Зробив навкруг нього одне коло, друге. У голові йому відлунював голос Мерилін. Не плазую перед поліцією. Він знову й знову чує цю фразу з усією огидою, яку дружина вклала у свій тон, щоб він знав, якої вона думки про нього.

І він не має права її звинувачувати. Як Лідія могла бути щасливою?

«Лі завжди вирізнялася з натовпу. Однак добре її знали всього кілька людей. Імовірна можливість самогубства». Він проїздить повз пірс, де Лідія залізла в човен. Тоді проминає свою вуличку, що впирається в глухий кут. Тоді знову пірс. Десь у центрі цього кола його самотня дочка, яка не мала друзів, у розпачі готувалася кинутись в озеро. «Лідія була дуже щаслива, — сказала Мерилін. — Хтось має за це відповісти». «Хтось», — думає Джеймс, і горло йому знову болісно стискається. Він не може спокійно бачити озеро. А потім розуміє, де хоче опинитися зараз.

Без кінця проговорював подумки все, що скаже Луїзі, поки не прокинувся з цими словами на вустах: «Це була помилка. Я кохаю дружину. Цього більше ніколи не має статися».

Але коли вона відчиняє двері, з губ злітає:

— Будь ласка.

І Луїза м'яко, щедро, чарівно відкриває йому обійми.

У ліжку Луїзи він не може перестати думати про Лідію, про заголовки, про озеро. Про те, що Мерилін робить удома. Хто має відповісти? Він зосереджується на вигині спини Луїзи, на блідому шовку її стегон, на темній хвилі волосся, яке знову, знову й знову падає йому на обличчя. Опісля Луїза обіймає його ззаду, наче він маленька дитина, і каже:

— Залишся.

І він залишається.

Що робила вдома Мерилін? Ходила кімнатою Лідії та тремтіла з люті. З натяків поліції очевидно, що вони думають: «Немає жодних доказів, що в човні з нею був хтось іще. Чи можна сказати, що Лідія була самотня?». Також очевидно, що Джеймс із ними згоден. Але її дочка не могла бути такою нещасною. Її Лідія, яка завжди посміхалася, яка так любила її тішити?

«Звісно, мамо». «З радістю, мамо». Вона таке із собою вчинила? Ні, вона занадто любила їх, щоб так із ними поводитися. Щовечора, перш ніж іти в ліжку, вона знаходила Мерилін, де б та не була, — на кухні, у кабінеті, у пральні — й пильно дивилася їй у вічі: «Я люблю тебе, мамо. До завтра». Навіть того останнього вечора сказала це слово — завтра — і Мерилін швидко пригорнула її, легенько поплескала по плечі й мовила:

— А тепер давай швидше, уже пізно.

Із цією думкою Мерилін опускається на килим. Якби вона знала, вона б тримала доньку в обіймах трішечки довше. Вона поцілувала б її. Вона б охопила Лідію руками й нікуди не відпустила б.

Наплічник Лідії валяється біля столу, покинутий полісменами після огляду, й Мерилін тягне його собі на коліна. Він пахне гумками, стружкою від олівців, м'ятною жуйкою — чарівні запахи школярки. Книжки й теки в обіймах Мерилін коливаються під тканиною, неначе кістки під шкірою. Вона

стискає рюкзак, перекидає ремінці через плечі, щоб виразніше відчувати його важкі обійми.

І раптом помічає щось у не застібнутій до кінця передній кишені: блиснуло червоним і білим. У підкладці наплічника з'яє дірка, ледь помітна між пеналом і картонними картками для записів.

Розпоріха, настільки мала, що заклопотані полісмени її не помітили, призначена для того, щоб одурити ще прискіпливіше око – мамине. Мерилін просовує туди руку та дістає відкриту пачку «Мальборо». А під нею знаходить і дещо інше: розпечатану пачку презервативів.

Вона впускає все те, мовби взяла до рук змію, і відкидає з колін наплічник, який падає з глухим стукотом. Це чийсь чужі речі, думає вона; таке не може належати Лідії. Її Лідія не курила. Що ж до презервативів...

Підсвідомо Мерилін знає, що ці спроби себе переконати – марні. Того першого дня полісмени питали:

– У Лідії є хлопець?

І мати відповіла, не вагаючись:

– Їй ледве виповнилося шістнадцять.

Тепер вона дивиться на маленькі пакуночки, що висипались їй у пелену, й картина життя Лідії, досі така виразна та зрозуміла, починає розмиватися. Мерилін відчуває запаморочення й кладе голову на Лідіїн стіл. Вона дізнається про все, що їй невідомо. Шукатиме й далі, аж поки не збагне, як таке могло статися, поки цілковито не зрозуміє своєї дочки.

Біля озера Нат і Ханна сидять на траві та мовчки дивляться на воду в надії на те саме осяяння. Звичайного літнього дня принаймні десяток дітлахів хлюпалися б у воді або стрибали з пірсу, але сьогодні на озері порожньо. Може, діти зараз бояться плавати, думає Нат. Що відбувається з тілами у воді? Вони розчиняються, як пігулки? Він цього не знає, і коли думає про можливі варіанти – радіє, що батько нікому більше не дозволив бачити тіло Лідії.

Нат дивиться на воду: нехай час просто спливає, як вона. Лише коли Ханна підводиться та комусь махає рукою, він мовби прокидається, повільно перемикаючи увагу на те, що відбувається навколо. Джек у вилинялій синій футболці й джинсах повертається з церемонії вручення дипломів із мантиєю, перекинutoю через руку, – так, наче сьогодні звичайнісінький день. Нат не бачив його з дня похорону, хоча й спостерігав за будинком Джека щодня по обіді та ввечері. Коли Джек помічає Ната, він полотніє, швидко відводить погляд, вдаючи, що не бачить Ната й Ханну, та пришвидшує крок. Нат підводиться.

– Ти куди? – підскакує Ханна.

– Поговорити з Джеком.

Насправді він не впевнений у тому, що саме збирається робити. Ніколи раніше не бився: він худіший і нижчий за більшість хлопців у класі, але зараз виразно уявляє, як хапає Джека за футболку, притискає до стіни, і той раптом визнає свою провину. Це була моя помилка: я спокусив її, умовив, я підбив її на це, я її розчарував.

Ханна кидається вперед і хапає брата за зап'ясток.

— Не треба!

— Це через нього, — бурмоче Нат. — Вона ніколи не виходила з дому поночі, поки він не з'явився.

Ханна смикає його за руку, тягне назад. Джек тепер майже біжить, синя мантия розвівається за ним. Нарешті втікач добігає до їхньої вулиці. Кидає на них із Ханною погляд через плече, і в Ната не залишається жодних сумнівів: страх Джека дедалі помітніший — у згорблених плечах, у погляді. Він глянув на Ната, а потім швидко відвів очі. А далі зник за рогом. Нат знає — за кілька секунд Джек збіжить нагору східцями, відчинить двері й опиниться поза зоною досяжності. Він намагається вивільнитись, але нігті Ханни вп'ялися в шкіру. Нат не знав, що дитина може бути такою дужою.

— Відчепися від мене...

Обоє падають у траву, й Ханна нарешті відпускає його. Нат повільно сідає, важко відсапується. Він думає: «Тепер Джек у себе вдома, у безпеці. Навіть якщо він дзвонитиме й стукатиме в двері, Джек нізащо не вийде».

— На біса ти це зробила?

Однією рукою Ханна струшує з волосся сухі листочки.

— Не бийся з ним. Будь ласка.

— Ти здуріла. — Нат потирає зап'ясток, на якому її пальці залишили п'ять червоних слідів. З одного тече кров. — Боже милостивий. Я просто хотів з ним поговорити.

— Чому ти на нього такий злий?

Нат зітхає.

— Ти ж бачила, як він дивно поведився на похороні. І от зараз. Наче він боїться, що я про щось дізнаюся. — Голос у нього хрипне. — Я знаю, що він до цього причетний. Я це відчуваю. — Він розтирає кулаком груди трохи нижче горла і думає, що вголос нічого не казав про бійку, поки вони йшли до берега. — Знаєш, Лідія якось упала в озеро, коли ми були маленькими, — говорить він, і його пальці починають тремтіти, наче він сказав щось заборонене.

— Я цього не пам'ятаю, — каже Ханна.

— Ти тоді ще не народилася. Мені було всього сім років.

На його подив, Ханна підсовується ближче. Ніжно кладе свою руку туди, де залишила подряпини, й прихиляє голівку йому до плеча. Раніше вона ніколи не насмільовалася сидати так близько до Ната. І він, і Лідія, і мама, й тато або відмахувалися від неї, або проганяли геть. Ханно, я зайнятий. Я тут дещо роблю. Дай мені спокій. Цього разу – вона тамує подих – Нат дозволяє їй так сидіти. Хоча він більше й не каже нічого, її мовчання промовляє: «Я зрозумію».

6

Літо, коли Лідія впала в озеро, літо, коли зникла Мерилін: вони всі намагалися це забути. Не говорили про ці випадки, ніколи не згадували в розмовах. Але це висіло в повітрі, мов неприємний запах. Це просочилося в них так, що вже не могло вимитися ніколи.

Джеймс щоранку телефонував у поліцію.

Чи не потрібно їм більше фотографій Мерилін? Чи не може він надати їм ще якусь інформацію? Чи не мусить зателефонувати ще комусь? У середині травня, коли Мерилін не було вже два тижні, черговий у цій справі офіцер м'яко сказав йому:

– Містере Лі, ми цінуємо вашу допомогу. І ми й далі шукаємо авто вашої дружини. Але я не можу обіцяти, що знайдемо бодай щось. Ваша дружина забрала із собою одяг. Вона спакувала валізи. Вона взяла ключі. – Офіцер Фіске навіть тоді не зносив марних сподівань. – Таке інколи трапляється. Часом виявляється, що люди просто занадто різні. – Він не сказав «за кольором шкіри» або «расово» чи «за визначенням», але й не треба було цього говорити. Джеймс усе одно це почув, і тому дуже добре пам'ятатиме офіцера Фіске, навіть десять років потому.

Дітям він сказав:

– Поліція шукає. Вони знайдуть. Мама скоро повернеться додому.

Лідія і Нат пам'ятали це: минали тижні, а їхню маму так само описували словом «зникла». Інші діти перешіптувалися на перервах, вчителі жалісливо на них поглядали.

Коли заняття в школі нарешті скінчилися – настало полетшення. Тепер батько засів у кабінеті й дозволив їм цілими днями дивитися телевізор – від «Майті Маус»[10] і «Суперпес»[11] вранці до «У мене є таємниця»[12] пізно ввечері. Лідія запитала якось, що він робив у кабінеті, Джеймс зітхнув і відповів:

– О, та просто порпався.

Вона уявила, як її батько, взутий у м'які гумові капці, міряє гладеньку підлогу малими кроками: порп, порп, порп.

— Це означає «читати книжки й робити щось інше», дурненька, — сказав Нат, і м'які гумові капці перетворилися на звичайні татові коричневі черевики з розтягнутими шнурівками.

Що насправді Джеймс робив щоранку — то це діставав із нагрудної кишені маленький конверт. По тому, як першого вечора полісмени пішли з фотографією Мерилін і запевненнями, що вони зроблять усе можливе, по тому, як Джеймс підняв дітей на руки та переніс їх у ліжка, не роздягаючи, він помітив у смітнику в спальні клаптики паперу. Він вибирав їх по одному з-поміж ватяних кульок, старих газет, серветок зі слідами помади його дружини. На кухонному столі стулив до купи розірвані краєчки. «У мене завжди було про нього конкретне уявлення, а обставини склалися геть інакше». Нижня частина сторінки була порожня, але Джеймс не зупинявся, поки не склав усі фрагменти. Жінка навіть не підписалася. Він знову й знову перечитував записку, без кінця її роздивлявся. Подекуди між крихітними розривами білого паперу виднілася дошка столу, на якому лежала записка. Він розглядав її, поки небо за вікном не перетворилося з темно-синього на сіре. Тоді склав клаптики в конверт. Щодня — хоча й обіцяв собі, що цього разу востаннє, — він садовив Ната з Лідією перед телевизором, зачиняв двері кабінету, й знову складав до купи уривки. Джеймс перечитував записку, а його діти переходили від мультиків до мильних опер, від них — до телевікторин. Вони сиділи й похмуро дивилися «Моя дружина мене причарувала»[13] або «Укладімо угоду»[14] і «Поговорімо відверто», [15] аж поки, попри всю енергійність Джонні Карсона, [16] не засинали.

Коли Джеймс і Мерилін одружилися, то домовилися забути про минуле. Удвох почнуть нове життя й не озиратимуться назад. Після зникнення Мерилін Джеймс багато разів порушував цю угоду. Щоразу, коли читав записку, згадував матір дружини, яка так і не назвала його на ім'я, лише зверталася до Мерилін: «Твій наречений». Та, чий голос у день їхнього весілля відлунював у мармуровому вестибюлі будівлі суду, мов оголошення через гучномовець, так голосно, що люди повертали голови: «Так неправильно, Мерилін. Ти знаєш, що так неправильно». Та, яка хотіла, щоб Мерилін вийшла за когось більш схожого на неї, жодного разу не зателефонувала їм після весілля. Мерилін точно думала про це, коли їла за маминим столом, спала в маминому ліжку: яку помилку вона зробила, коли вийшла за нього заміж. Наскільки мама мала рацію увесь цей час. «Я довго тримала все це в собі, але тепер, коли я знову побувала в матиному будинку, думала про неї та зрозуміла, що не можу відкидати свої почуття».

У дитячому садочку він дізнався, як зробити, щоб синець більше не болів: потрібно знову й знову тиснути на нього великим пальцем. Спочатку так болить, що на очі наворачуться сльози. Наступного разу біль трохи менший. На десятий раз це вже майже не біль. Тож він знову й знову перечитує записку. Пригадує все, що лише може: Мерилін стоїть навколішки та зашнуровує Нату кросівок, Мерилін поправляє йому комірцець. Мерилін того першого дня в його кабінеті: струнка й серйозна, така сконцентрована, що він не наслідкується прямо глянути їй в обличчя.

Боліти не перестас. Йому на очі все одно наворачуться сльози.

Коли з вітальні долинав вечірній сигнал про закінчення трансляцій, а слідом за ним – національний гімн, він складав записку Мерилін у конверт і запихав назад у кишеню сорочки. Потім навшпиньки йшов до вітальні, де при світлі екрана з тестовою картинкою на килимі, біля дивана лежали згорнуті калачиками діти. Індіанець із верхньої частини екрана[17] дивився, як Джеймс відносить до ліжка спочатку Лідію, за нею Ната. По тому – ліжко без Мерилін здавалося пустелею – він повертався до вітальні, загортався в старий, сплетений із вовняної нитки плед, лягав на диван і розглядав кола на екрані, поки сигнал не обривався. А вранці – усе спочатку.

Щоранку Нат і Лідія розуміли: вони знову у своїх ліжках і лише на секунду замислювалися над тим, чи міг всесвіт виправитися за той час, поки вони спали. Можливо, зараз увійдуть до кухні й побачать біля плити маму, яка зустріне їх з любов'ю, поцілунками й вареними яйцями. Діти ніколи не ділилися одне з одним цією кволою надією, але щоразу, коли зустрічалися в кухні й не знаходили там нікого, крім батька в пом'ятій піжамі, який діставав дві порожні миски, дивились одне на одного й знали: мама досі – та, що зникла.

Вони силкувалися розважитися, обмінюючись зефірками з ранкової каші, щоб сніданок тривав якнайдовше: рожевий за жовтогарячий, два жовті за зелений. На ланч тато робив сандвічі, але завжди неправильно: у них було мало арахісової пасти або джему, або вони були розрізані впоперек, а не трикутниками, як робила мама. Неочікувано тактовні Лідія й Нат нічого не казали, навіть по обіді, на який знову отримували арахісову пасту й джем.

Єдине, для чого вони виходили з дому, то це для походу в продуктову крамницю.

Одного дня, коли вони їхали зі школи й за вікнами автівки блиснуло озеро, Нат заходився благати:

– Будь ласка, ну будь ласка, дозволь нам поплавати. Лише годинку. П'ять хвилин. Десять секунд!

Джеймс глянув у дзеркало заднього огляду, але не пригальмував.

– Ти ж знаєш, що Лідія не вміє плавати, – сказав він. – Я сьогодні не готовий гратися в рятувальника. – Він звернув на їхню вулицю, й Нат підсунувся до Лідії та щипнув її за руку.

– Мала, – прошипів він. – Нам не дозволяють поплавати через тебе.

Місіс Аллен по інший бік вулиці поралася в саду, і коли дверцята автівки відчинилися, помахала їм рукою.

– Джеймсе, – гукнула вона. – Джеймсе, я вже давненько вас не бачила.

У руках вона тримала маленькі гострі граблі, перш ніж спертися на хвіртку, скинула рожево-фіолетові рукавички. Лідія помітила в неї під нігтями півмісяці бруду.

— Як Мерилін? — спитала місіс Аллен. — Її вже досить давно немає, так? Я сподіваюся, усе гаразд. — У неї світилися очі, погляд був такий захоплений, ніби — подумав Нат — ніби вона ось-ось мала отримати подарунок.

— Ми тримаємося, — відповів Джеймс.

— Скільки ще її не буде?

Джеймс глянув на дітей і завагався, перш ніж відповісти.

— Невідомо, — сказав нарешті.

Нат ударив носом кросівка по воротах місіс Аллен.

— Не роби так, Нате. Взуття зіпсуєш.

Місіс Аллен уважно подивилася на дітей, але вони одночасно відвели очі. У неї були надто тонкі губи, надто білі зуби. Жуйка, на яку Лідія наступила підбором, приклеїла його до бетону. Навіть якби дозволили, подумала вона, не змогла б утекти звідси.

— Ви обоє поведіться добре, й мама скоро буде вдома, гаразд? — посміхнулася місіс Аллен. Вона повернула свою тонкогубу посмішку до Джеймса, який не підняв на неї очей.

— У нас продукти тануть, — хоча всі троє знали: у сумці лише літр молока, дві банки «Джиф»[18] та буханець хліба. — Радий був тебе бачити, Вів'єн.

Джеймс запхнув паперовий пакунок під пахву, узяв дітей за руки й відвернувся — жуйка в Лідії під ногою розтягнулася та нарешті луснула. На тротуарі залишився довгий, висохлий білий хробак.

За обідом Нат запитав:

— Що значить невідомо?

Батько раптом глянув на стелю, ніби Нат показав пальцем на жука, й він хотів побачити його, поки той не втік.

У Лідії пекло в очах, мовби вона дивилась у духовку. Нат пожалкував через власні слова та з досади вдарив по сандвічу кулаком — арахісова паста вилізла на скатертину, але батько нічого не помітив.

— Я хочу, щоб ви забули слова місіс Аллен, — нарешті озвався Джеймс. — Вона дурепа й взагалі не знає вашої мами. Я хочу, щоб ви вдали, ніби ми ніколи з нею не розмовляли. — Він погладив обох по руках і спробував усміхнутися. — У цьому немає нічиєї провини. Особливо вашої.

Лідія і Нат знали, що він каже неправду, й розуміли, що так триватиме ще довго.

Погода стала теплою і вологою. Щоранку Нат рахував, скільки днів минуло з того часу, як зникла його мати: двадцять сім. Двадцять вісім. Двадцять

дев'ять. Він стомився від сидіння вдома й дихання застоєм повітрям, стомився від телебачення, від сестри, яка мовчки дивилася на екран. Очі в неї скляніли. Що тут казати? Відсутність матері тихо пожирала їх — цей тупий біль дедалі дужчав. Одного ранку на початку червня, коли Лідія задрімала під рекламну паузу, Нат навшпиньки прокрався до вхідних дверей. Батько звелів їм не виходити з дому, але хлопець вирішив: ганок — це ще домашня територія.

Здаля він помітив Джека, який теж сидів на своєму ганку, поклавши підборіддя на охоплені руками коліна. Нат не розмовляв і навіть не вітався із Джеком з того дня в басейні. Коли вони разом виходили зі шкільного автобуса, рвучко підсмикував ремінці свого наплічника та старався якомога швидше випередити Джека дорогою додому. Коли на перерві помічав, що Джек прямує до нього, переходив на інший бік майданчика. Не любити його вже стало звичкою. Тепер, попри те, що Джек теж помітив його та повернув вулицею до їхнього будинку, Нат не зрушив із місця. Спілкування бодай із кимось — навіть із Джеком — було краще за мовчання, що вже стало нестерпним.

— Хочеш? — спитав Джек, зупиняючись біля східців.

На простягнутій долоні хлопчини зручно розташувалися півдесятка червоних цукерок у формі рибок, завбільшки як його великий палець. Вони сяяли та переливалися від голови до хвоста й від хвоста до голови, мов коштовні камені. Джек широко посміхнувся й навіть кінчики його вух кумедно ворухнулися.

— Купив у «Все по 5 і 10 центів». Десять центів за жменю.

Нат раптом палко забажав туди, де на полицях розкладено ножиці, картон, кольорові олівці, коробки з м'ячиками-стрибунцями, «восковими губами», гумовими щурами, загорнутими у фольгу шоколадними батончиками, а на перед-ньому прилавку й біля каси — великі слоїки із цукерками рубінового кольору. Піднімаєш накривку — й мить вдихаєш вишневий запах.

Джек відкусив голову одній рибці й знову простягнув руку з цукерками до Ната.

— Вони смачні, — зблизька вії Джека виявилися того самого кольору, що й волосся: кінчики золотилися в сонячному світлі. Нат поклав одну цукерку до рота, дозволив солодкому соку просотатися всередину й мимоволі підрахував веснянки на Джековій щоці: дев'ять.

— Із тобою все буде добре, — раптом сказав Джек. Він нахилився до Ната ближче, ніби розкривав таємницю. — Моя мама каже, що дітям потрібен лише один із батьків. А ще вона каже, якщо мій батько не хоче мене бачити, то це його проблема, а не моя.

Язик у Ната зробився грубим і жорстким, ніби шмат яловичини. Він не зміг проковтнути липку слину й мало не вдавився, тому виплюнув недожовану цукерку в траву.

— Стули пельку, — прошипів він. — Ану ти, я кажу, стули свою пельку! — Він іще раз плюнув, щоб уже напевно позбутися вишневого смаку. Тоді

підвівся й повернувся в дім, грюкнувши дверима так, що здригнулося скло. Джек іще мить стояв біля східців, дивився на затиснутих у кулаку рибок.

Пізніше Нат забуде, які саме Джекові слова його так розлютили. Він пам'ятатиме лише власну злість, яка жевріла в ньому, мовби завжди жила всередині.

За кілька днів з'явилася найкраща розвага, принаймні, найкраща для Ната.

Одного ранку він увімкнув телевізор, але мультиків там не показували. На екрані був Волтер Кронкайт.[19] Він із безтурботним виглядом сидів за своїм столом так само, як і під час вечірніх новин, — але була лише восьма ранку, й стіл стояв надворі, вітер мису Кеннеді[20] розвівав його папери та волосся. На стартовому майданчику позад нього дещо хилиталася ракета; внизу екрана цокав годинник, відлічуючи секунди. Це був запуск Джеміні-9.[21]

Якби Нат знав таке слово, він би подумав: сюрреалістично. Коли ракета рвонулася вгору й залишила по собі стовп диму сірчаного кольору, хлопчик підсунувся до телевізора так, що доторкнувся носом до скла.

Цифри внизу екрана показували неможливе: 18 000 кілометрів за годину, 23 000, 26 000. Він ніколи не чув, щоб якісь апарати могли злітати так високо.

Цілий ранок Нат всотував у себе репортажі, смакував кожен новий термін, мов цукерку: «Стикування». «Орбітальна карта».

Лідія згорнулася на дивані й заснула, а Нат півдня повторював: «Джеміні. Джеміні. Дже-мі-ні». Неначе магічне заклинання. По тому, як ракета зникла в синяві, камера ще довго знімала небо. У ньому танув білий шлейф, залишений ракетою. Уперше за місяць Нат ненадовго забув про маму. Звідти, з висоти 210 кілометрів, 225, 240, говорив лічильник — усе, що на Землі, просто невидиме. Зниклі мами, батьки, які тебе не люблять, діти, які з тебе глузують, — усе-все зменшується до розміру вістря шпильки, а далі зникає. Там, нагорі, — нічого, крім зірок.

Наступні два дні, попри скарги Лідії, Нат відмовлявся перемикає на повтори «Я люблю Люсі»[22] чи «Батько краще знає».[23] Він почав називати астронавтів — Тома Стаффорда і Джина Сернана — лише на ім'я, ніби вони були його друзями. Коли в ефірі тривала трансляція від астронавтів, Лідії чулося лише спотворене, рипуче белькотіння, мовби голоси прокручували через м'ясорубку. Проте Нат без проблем розібрав слова: Джин тамував подих і шепотів:

— Хлопче, тут нереально красиво.

НАСА не могло вести телетрансляцію з орбіти, тож це була симуляція: актори керували ляльками, декорацію встановили в павільйоні в Міссурі. Але коли постать у скафандрі виб-ралася з капсули та граційно, без жодних зусиль попливла вгору, ногами до неба, ні до чого не прив'язана, — Нат забув, що це не реальна картинка. Він забув про все. Він забув навіть, що треба дихати.

За ланчем, коли вони їли сандвічі з арахісовою пастою, Нат сказав:

— Астронавти їдять коктейлі з креветок і тушковану яловичину, і торт з ананасами.

За вечерею він повідомив:

— Джин — наймолодший чоловік, який вийшов у космос. Вони збираються в найдовшу в історії космічну подорож.

Уранці, коли батько насипав кашу, яку надто схвилюваний Нат не міг їсти, він сказав:

— Астронавти носять залізні штани, щоб захистити ноги від бустерів.

Джеймс, який теж мав любити астронавтів, — зрештою, хіба вони не були сучасними ковбоями, що освоювали нові території? — не знав жодного із цих фактів. Занурений у свої думки, із порваною запискою дружини на серці, він побачив нову одержимість свого сина ніби з іншого кінця телескопа. Астронавти самі по собі були цятками далеко в небі. Двоє чоловіків у бляшанці бавляться гвинтами та гайками, коли тут, на Землі, одні люди зникають, навіть помирають, а інші щосили намагаються прожити ще один день. Так легковажно, так смішно: актори граються з ляльками на мотузочках, вдають, що це і є сміливці. Ляльки танцюють, перекинуті догори ногами. Загіпнотизований Нат цілий день з безтурботною посмішкою дивився в екран, а Джеймсові груди пропікало полум'я кривди.

У неділю ввечері Нат запитав:

— Тату, тобі віриться, що люди можуть майже дістатися Місяця і все одно повернутися?

А Джеймс дав йому такого ляпаса, що в Ната аж зуби хруснули.

— Припини молоти всілякі нісенітниці, — сказав він. — Як ти можеш думати про щось таке, коли...

Він ніколи раніше не бив Ната й ніколи більше цього не зробить. Але щось між ними вже зламалося. Нат схопився за щоку, вискочив з кімнати, за ним Лідія — і Джеймс залишився сам у вітальні. Перед очима в нього й далі стояв приголом-шений образ сина з почервонілими очима. Він штовхнув телевізор ногою і скинув на підлогу — той вибухнув скалками й іскрами. І хоча в понеділок він повіз дітей в особливу подорож до універмагу Декера, щоб купити новий телевізор, більше не міг думати про астронавтів і космос й не здригався, мовби затуляючи очі від скалок.

Щодо Ната, то він узяв «Британську енциклопедію» й заходився читати: «Сила тяжіння. Ракета. Поступальний рух». Почав відстежувати в газетах статті про астронавтів, про їхнє наступне завдання. Потай вирізував їх і складав у теку, поринав у читання, коли прокидався вночі від сну про маму. Під ковдрою діставав з-під подушки ліхтарик і перечитував статті по порядку, запам'ятовуючи кожну деталь. Він вивчив назви всіх запусків: «Свобода». «Аврора». «Сигма». Повторював напам'ять прізвища астронавтів:

Карпентер, Купер, Гріссом, Гленн. Коли доходив до кінця списку – уже знову міг заснути.

Лідії не було на що відволіктися від діри в її світі завбільш-ки як мама, і поки Нат займався стикувальними вузлами, приводненнями й апогеями, вона дещо помітила: у будинку без мами інший запах. Після того, як вона його відчула, уже не могла не зважати на це. Вночі їй снилися жажливі речі: у ній кишіли павуки, її душили змії, вона потопала в чайній чашці. Інколи прокидалася серед ночі та чула рипіння пружин дивана, на якому батько без кінця перевертався з боку на бік. У такі ночі дівчинка вже не засинала до ранку, й дні робилися липкими, тягнучись, мов густий сироп.

Єдина річ у будинку досі нагадувала Лідії про матір: велика червона кулінарна книга. Коли батько зачинявся в кабінеті, а Нат схиляв голову над енциклопедією, вона йшла в кухню та знімала її з полиці. У п'ять років вона вже вміла трохи читати – хоча й не так добре, як Нат, – і зачитувала вголос рецепти: шоколадний торт «Радість». Оливковий хліб. Дієтичний соус-пюре з цибулі. Щоразу, коли вона розгортала книгу, жінка на обкладинці дедалі більше нагадувала маму – посмішкою, відкладним комірцем, тим, як вона дивилася не просто на тебе, а вище твого плеча, ніби щось бачила в тебе позаду. Коли її мама повернулася з Вірджинії, вона щодня читала цю книгу: удень, коли Лідія приходила зі школи, увечері, коли Лідія йшла спати. Інколи вранці книга ще лежала на столі, ніби мама читала її цілу ніч. Лідія знала: ця кулінарна книга була маминою улюбленою книжкою, і вона гортала її з тією побожністю, яку відчувають ревні віряни від доторку до Біблії.

Третього липня виповнилося два місяці відтоді, як зникла мама. Лідія вкотре згорнулася з кулінарною книгою на своєму улюбленому місці під обіднім столом. Того ранку, коли вони з Натом спитали в батька про хот-доги, «шипучку» й засмажений між двох крекерів зефір із шоколадом, він сказав лише: «Побачимо»; діти зрозуміли: це означає «Ні». Без мами не буде ані барбекю, ані лимонаду, ані походу до озера на феєрверк. Не буде нічого, крім арахісової пасту, джему й завішених штор.

Лідія гортала сторінки, роздивлялася фотографії пирогів із кремом, будиночків із печива, ростбіфів зі свинячого стегна. А потім, на одній зі сторінок вона побачила лінію на полях. Прочитала вголос слова: «Яка мама не любить готувати зі своєю маленькою донечкою?». А нижче: «І яка маленька дівчинка не любить вчитися в мами?».

Уся сторінка була вкрита висохлими краплями, неначе побувала під дощем, і Лідія провела пальчиком по тих цятках, мовби намагаючись прочитати шрифт Брайля. Вона не розуміла, що це, поки сама не зронила сльозу на сторінку. Витерла її – на папері залишилася така сама цяточка. Потім ще одна і ще. Мабуть, мама теж плакала над цією сторінкою.

У цьому нема нічиєї провини, сказав батько, але Лідія знала – це вони винні. Зробили щось не так, вона і Нат, чимось маму розгнівали. Були не такими, як вона хотіла.

Якби мама прийшла додому та звеліла допити молоко, подумала вона, і сторінка геть розмилася, – вона допила б усе до краплини. Без нагадувань почистила б зуби, перестала б плакати в лікаря через уколи. Вона засинала

б тієї секунди, коли мама вимикала світло. Ніколи більше не хворіла б. Робила б усе, що скаже мама. Усе, чого забажає мама.

Далеко звідти, у Толедо, Мерилін не чула мовчазних обіцянок своєї малої донечки. Третього липня, коли Лідія тулилася під обіднім столом, Мерилін схилялася над новою книгою: «Новітня органічна хімія».

Чверть закінчувалася за два дні, й вона цілий ранок училася. Із записником у руці знову почувалася старшокурсницею. У неї навіть підпис зробився м'яким і круглим – таким він був до заміжжя, до того, як її почерк став гострим і стиснутим. Усі студенти на її курсі були молоді; деякі щосили намагалися вирватися вперед, інші неохоче наздоганяли пропущені уроки та пробували надолужити невдалі семестри. На подив Мерилін, із нею спілкувалися так само, як і одне з одним: тихо, чемно, коректно. У прохолодній лекційній залі вони малювали молекули, підписували їх: етил, метил, пропил, бутил; у кінці уроку порівнювали записи, й у неї були точнісінько такі самі, як у інших: гарненькі дрібні ієрогліфи з шестикутників і ліній між ними. Доказ того, переконувала вона себе, що я така само розумна, як і всі вони. Що я – одна з них.

Але часто, коли Мерилін розгортала книжку, голова паморочилася. Рівняння мішалися й переплутувались, із них зненацька вискакували приховані повідомлення. NaOH перетворювалося на «Нат», на його личко із широко розплющеними докірливими очима.

Одного ранку, коли вона звірялася з періодичною таб-лицею, замість слова «кобальт» зринуло «ковбой», і перед очима сплигло обличчя Джеймса. Траплялися дні, коли надходили менш виразні повідомлення: через помилку в підручнику – «деякі кислоти, такі, як азотна, оцтова...» – Мерилін розплакалася від згадки про зварені круто яйця, про цілі жовтки в яєчні, про омлет.

У таких випадках вона щоразу опускала пальці в кишеню, торкалася до заколки, кульки, гудзика. Вона крутила й крутила їх, поки остаточно не приходила до тям.

Хоча в деякі дні навіть ці талісмани втрачали силу. За два тижні після втечі з дому вона покинулася у своєму орендованому двоспальному ліжку з гострим болем у всьому тілі. Раптом відчула, що потопає в немислимій неправильності свого тутешнього життя, далекого від них. Зрештою, загорнувшись у ковдру, навшпиньки пройшла в кухню до телефону. Була сорок одна по шостій ранку, але пролунало всього два гудки.

– Алло? – сказав Джеймс. Довга пауза. – Алло?

Вона нічого не відповіла, не насмілилася, просто дозволила цьому голосові проникнути в серце. Він звучав хрипко. «Це просто телефонні перешкоди», – сказала вона собі, хоча насправді не вірила в це. Нарешті притисла гачок одним пальцем і довго тримала, перш ніж поклала слухавку. Цілий день у ній лунав той голос; він здавався їй улюбленою колисковою.

Відтоді, якщо надто вже дошкуляв сум за домівкою, телефонувала кожні кілька днів. Незалежно від часу доби Джеймс завжди брав слухавку, й Мерилін хвилювалася: уявляла, як він спить за кухонним столом або в

кабінеті біля другого телефону. Одного разу, коли на дзвінок ніхто не відповів, — у Джеймса з дітьми закінчилася їжа, й вони мали нарешті поїхати в продуктову крамницю, — її охопило сум'яття. Уявлялися пожежі, землетруси й падіння метеоритів. Телефонувала знову й знову, що п'ять хвилин, далі що дві хвилини, поки нарешті з іншого кінця лінії не долинув голос Джеймса. Наступного разу, коли вона телефонувала пізнього ранку, вис-нажений Джеймс заснув за столом, і слухавку взяв Нат.

— Будинок родини Лі, — ввічливо промовив син, саме так, як вона вчила, й Мерилін хотіла спитати: «У тебе все гаразд? Тобі добре живеться?» — але туга великою пухлиною перекрила їй горло. На її подив, Нат не поклав слухавки. Вона не могла бачити, що син опустився на кухонний стілець, на який виліз, щоб дістати до слухавки, й мовчки чекав. За мить Лідія навшпиньки ввійшла до кухні й присіла біля нього. Вони затиснули слухавку між двома голівками й дві хвилини, три, чотири мовби чули в тихому шипінні телефонної лінії все, що відчувала й чого бажала їхня мама. Вони перші поклали слухавку, й після відбою Мерилін довго колисала телефон у тремтячих руках.

Нат і Лідія нічого не сказали про це батькові, й Джеймс нічого не розповів поліції про дзвінки. Він уже почав підозрювати, що там не надто зацікавлені в пошуках його дружини. Глибоко в душі, там, де купчився його застарілий страх, крилося розуміння того, що сталося. Така жінка, як Мерилін, мала рано чи пізно залишити такого чоловіка, як він. Це було просто питанням часу. Офіцер Фіске здавався дуже доброю людиною, але Джеймса це обурювало ще більше — зносити його жалісливу ввічливість ставало дедалі важче. Зі свого боку, Мерилін шоразу після відбою обіцяла собі, що це востаннє, що більше не телефонуватиме, що це був доказ: у її родині все гаразд, а сама вона почала нове життя. Говорила собі це так упевнено, що повністю вірила власним словам, поки не опинялася знову біля телефону й не набирала домашній номер.

Вона переконувала себе, що тепер, у цьому новому житті, усе можливо. Вона жила на вівсянці, сандвічах і спагеті з піцерії неподалік; не знала раніше, що цілком можливо жити, не маючи жодної власної каструлі. Ще вісім заліків, порахувала вона, й скінчиться навчання. Намагалася забути про все інше. Крутила між пальців кульку Ната, коли писала тексти для брошур медичного вишу. Клацала заклокотою Лідії — раз-два, раз-два — коли робила крихітні нотатки на полях підручника. Концентрувалася так напружено, що боліла голова.

Третього липня Мерилін перегорнула сторінку підручника, й чорний туман застелив їй зір. Голова стала важкою, мов диня, порушила рівновагу, переважила коліна, потягнула до підлоги. За мить перед очима проясніло, повиразнішали думки. Вона побачила, що зі столу стікає вода з перекинutoї склянки, що її записи розкидані кахельною підлогою, а блузка липка й волога. Підвелася, лише коли змогла розібрати власний почерк.

Ніколи раніше не втрачала свідомості, не траплялося нічого подібного до цього запаморочення навіть у найспекотніші літні дні. Тепер вона почувалася стомленою, такою стомленою, що ледь змогла звестися на ноги. З полегшенням умостилася на диванні подушки й подумала: «Може, я хвора, може, заразилася від когось». Далі майнула інша думка, і все тіло похололо. Було третє число, знала це точно, бо рахувала дні до іспиту. Це

означало, що майже, — полічила на пальцях, які тремтіли, ніби її облили холодною водою, — три тижні затримки. Ні. Вона подумала ще раз.

Відтоді, як поїхала з дому, минуло майже дев'ять тижнів. Не помітила, як збігло стільки часу.

Мерилін витерла руки об джинси й спробувала заспокоїтися. Зрештою, у неї вже бували затримки. Коли нервувала або хворіла, ніби її тіло протестувало через брак уваги до себе. Нібито, щоб усе працювало нормально, потрібно щось полагодити. Працювала надто напружено, можливо, організм не впорався. «Ти просто голодна», — сказала собі Мерилін. Досі не їла, а була майже друга. У шафці нічого не виявилось, тож зібралася вийти до крамниці. Купить щось поїсти, й коли підкріпиться, почуватиметься набагато краще. Тоді можна буде повернутися до навчання.

Урешті-решт Мерилін так і не складе цього іспиту.

У крамниці вона поклала собі в кошик сир, болонську копчену ковбасу, гірчицю й лимонад. Зняла з полиці буханець хліба. «Нічого страшного, — знову сказала собі. — З тобою все гаразд».

З продуктами під пахвою та пакунком із шістьма пляшками в руці вона попрямувала до машини, але паркувальний майданчик несподівано закрутився довкола неї. Коліна, а потім і лікті, вдарилися об асфальт. Паперовий пакунок упав на землю. Пляшки з лимонадом розбилися, розлетівшись бризками й скалками.

Мерилін повільно сіла. Її покупки лежали навколо, розкидані, хліб мокнув у калюжі, банка гірчиці повільно котилася в бік зеленого фургончика марки «Фольксваген». По гомілках стікали краплі коли.

Уламок скла глибоко й рівно, мов під лінійку, розсік їй долоню. Рана зовсім не боліла. Мерилін повернула долоню проти світла, що грало на шкірі й робило її подібною до пісковика: майже стовідсотковий рожевий із вкрапленнями білосніжного. І лише в самому низу набухав струмочок яскраво-червоного.

Вона пошукала в сумочці хустинку, доторкнулася до нього краєм долоні — хустинка вкрилася багряними плямами, а поріз залишився майже сухим. Мерилін вражено розглядала власну руку: чистий колір, чіткі лінії, тонкі обриси м'язів під шкірою. Схотіла торкнутися її, навіть лизнути. Скуштувати себе на смак. Поріз аж тепер почав дуже боліти, кров потроху наповнювала складену чашечкою долоню — вона зрозуміла, що доведеться їхати в лікарню.

Кімната невідкладної допомоги була майже порожня. Нас-тупного дня її заповнять постраждалі під час святкування Четвертого липня: харчові отруєння несвіжими яйцями в салаті; руки, обпечені дотиками до грилю; обпалені неякісними феєрверками брови. Однак того дня Мерилін підійшла до стійки реєстрації та простягнула руку й за кілька хвилин опинилася на ліжку, а молода мініатюрна білявка, уся теж у білому, перевіряла її пульс та оглядала порізану долоню. І коли молода білявка сказала:

— Давайте вас зашиємо, — і взяла із шафки флакон з анестетиком, Мерилін випалила:

— Хіба це повинен робити не лікар?

Білявка розсміялася.

— Я лікар Грін, — сказала вона.

Мерилін так витріщилася на неї, що вона додала:

— Бажаєте глянути на мій бейдж?

Поки юна пані накладала на ранку акуратні чорні стібки, рука в Мерилін почала нестерпно боліти. Вона зціпила зуби, але біль ширився на зап'ястя, вгору до пліч, спиною сповзав донизу. Їй річ була не в операції, а в розчаруванні. Вона, як і всі інші, досі, коли чула слово «лікар», думала і завжди думатиме про чоловіка. У кутиках очей почало щеміти. Лікар Грін зробила останній стібок, посміхнулася та спитала:

— Як ви відчуваєтеся?

Мерилін знову неочікувано випалила:

— Здається, я вагітна, — і залилася слізьми.

А далі все робилося дуже швидко. Потрібно було пройти тести, здати кров на аналіз. Мерилін точно не пам'ятала, як це робиться, але знала, що від початку в справі були задіяні кролики.

— О, ми більше не працюємо з кроликами, — засміялася лікар, втикаючи у м'який згин її руки голку. — Тепер замість них жаби. Набагато швидше й легше. Хіба сучасна наука — не диво?

Хтось приніс для Мерилін стілець із подушками й ковдру, щоб укрити її плечі; хтось запитав номер телефону її чоловіка, який Мерилін у дивному заціпенінні продиктувала напам'ять. Хтось приніс їй склянку води. Зашитий поріз на її руці тепер болів значно менше, чорні шви стягували розрізану плоть. Минули години, але здавалося, що лише за кілька хвилин з'явився Джеймс. Він весь світився від щасливого подиву й тримав її за здорову руку, поки молодий лікар говорила:

— Ми зателефонуємо вам у вівторок і скажемо результати, містере та місіс Лі, але схоже на те, що в січні у вашій родині буде поповнення.

Потім, перш ніж Мерилін змогла заговорити, вона вийшла в довгий білий коридор і зникла.

— Мерилін, — прошепотів Джеймс, коли лікар пішла. Його інтонація перетворила її ім'я на запитання, на яке вона ще не могла змусити себе відповісти. — Ми так за тобою скучили.

Мерилін поклала здорову руку на живіт і довго її там тримала. Не могла тепер відвідувати заняття. Не могла вступати до медичного вишу. Усе, що

вона могла зробити, — це поїхати додому. І коли опиниться вдома, то побачить личка дітей, а потім з'явиться нова дитина, і вона поволі визнавала, й це боліло дужче за поранену руку — їй більше ніколи не вистачить сил, щоб знову їх залишити. Ось Джеймс стоїть на підлозі біля її стільця навколішки, мов на молитві. Ось її старе життя, зручне, тепле, задушливе, тягне її в свої обійми. Дев'ять тижнів. Її грандіозний план працював дев'ять тижнів. Усе, про що вона мріяла, здмухнуло ніби вітром, який відносить легкий туман. Тепер Мерилін уже не могла пригадати, чому думала, що все це можливо.

«Ось і все, — сказала вона собі. — Відпусти це. Ось що в тебе є. Прийми його».

— Я була такою дурепою, — сказала вона. — Скоїла таку жахливу помилку.

Вона притулилася до Джеймса, вдихнула важкий солодкий запах його шкіри. Він пахнув домівкою.

— Пробач мені, — прошепотіла вона.

Джеймс відвів Мерилін до авто — його авто — обіймаючи рукою за стан, і допоміг сісти на переднє сидіння, ніби вона була дитиною. Наступного дня він візьме таксі від Мідлвуду до Толедо й годину їхатиме додому в автомобілі Мерилін. Йому буде тепло й світло, бо він знатиме: дружина зустріне його вдома. Але зараз він вів авто обережно, дотримуючись обмежень швидкості, й щокілька кілометрів торкався до коліна Мерилін, ніби пересвідчувався, що вона досі тут.

— Тобі не холодно? Тобі не спекотно? Хочеш води? — запитував він знову й знову. «Я не інвалід», — хотіла сказати Мерилін, але здавалося, що її думки і мова сповільнилися. Вони вже були вдома, Джеймс уже пішов по холодний напій і подушку під спину для неї. Він такий щасливий, подумала вона; дивіться, як він ледь помітно підстрибує на кожному кроці, дивіться, як обережно він обгортає ковдрою її ноги. Коли він повернувся, вона лише спитала: «Де діти?». Джеймс відповів, що залишив їх у Бів'єн Аллен через дорогу, не треба хвилюватися, він сам про все подбає.

Мерилін відкинулася на подушки диванної спинки й прокинулася від вхідного дзвінка. Настав час обіду; Джеймс забрав дітей від місіс Аллен, і на порозі стояв кур'єр зі стосом коробок із піцою. Поки Мерилін протирала заспані очі, Джеймс уже розрахувався, забрав коробки й зачинив двері. Вона вийшла за ним у кухню, досі ще сонна, а він поклав піцу просто посеред столу, між Лідією і Натом.

— Ваша мама вдома, — сказав він, ніби вони не бачили, що вона стоїть позад батька на порозі. Мерилін торкнулася руками до волосся й відчула кучерики. Вона була боса, з розпущеною косою, а кухня повнилася теплом і світлом. Мерилін почувалася дитиною, яка проспала й тепер блукає нижнім поверхом, бо вже скрізь запізнилася. Лідія і Нат боязко дивилися на неї через стіл, ніби мама могла раптом зробити щось неочікуване, наприклад, закричати чи вибухнути. Рот у Ната скривився, наче він проковтнув щось кисле, й Мерилін хотіла пригладити йому волосся, сказати, що вона не планувала нічого такого, не хотіла, щоб так сталося. Бачила запитання в їхніх очах.

— Я вдома, — повторила вона, кивнула, й тоді вони кинулися обіймати її, теплі й пружні.

Діти хапали її за ноги, ховали обличчя в її спідниці. Одна сльоза скотилася щокою Ната, ще одна потекла в Лідії по носику й залишилася на її губах. Рука Мерилін палала й пульсувала, мовби вона тримала в долоні маленьке гаряче серце.

— У вас усе було добре, поки мене не було? — спитала вона й присіла біля них на лінолеум. — Ви гарно поводитися?

Для Лідії повернення матері було дивом. Вона дала обіцянку, й мама почула її та повернулася додому. Лідія дотримає слова. Того дня, коли батько повісив слухавку й сказав ці чарівні слова: «Ваша мама їде додому» — дівчинка ухвалила рішення: її мама більше ніколи не має бачити тієї сумної кулінарної книги. У місіс Аллен вона придумала план, і коли батько забрав їх назад — ш-ш-ш, жодного звуку, ваша мама спить — вона заховала книгу.

— Мамо, — пробурмотіла вона в стегно матері, — поки тебе не було... Твоя кулінарна книга... — Вона голосно ковтнула. — Я загубила її.

— Справді? — На свій подив, Мерилін не відчувала гніву.

Ні, вона відчула гордість. Уявила, як дочка кидає кулінарну книгу на траву, втоптує її в болото своїми блискучими туфельками «Мері Джейн» та йде геть. Як вона вкидає книгу в озеро. Як підпалює її. На свій превеликий подив, вона посміхнулася.

— Ти справді це зробила? — перепитала вона, обіймаючи свою маленьку доню, й Лідія повагалась, а тоді кивнула.

Це був знак, вирішила Мерилін. Для неї вже запізно. Але для Лідії — ні. Мерилін не буде такою, як була її мама, не підштовхуватиме дочку в бік чоловіка й домашнього господарства, не бажатиме для неї безпечного життя за засувами. Вона допоможе Лідії зробити все, на що не спромоглася сама. Проведе решту своїх років, скеровуючи Лідію, оберігаючи її, мов троянду особливого сорту: допомагатиме рости, підпиратиме, коли потрібно, щоб кожне стебло вийшло досконалим.

Ханна в животі Мерилін почала соватись і штовхатися, але її мама цього ще не відчувала. Вона ввіткнулася носом у волосся Лідії та дала собі мовчазну обіцянку: ніколи не наказуватиме їй сидіти прямо, шукати чоловіка, доглядати дім. Ніколи не припускати, що можуть існувати світи, способи життя чи посади, призначені не для неї; зробить так, щоб вона ніколи не думала лише про чоловіка, якщо почує слово «лікар». Заохотить її досягти в житті більшого, ніж її матір.

— Гаразд, — сказала вона, нарешті відпускаючи доньку. — Хто голодний?

Джеймс уже діставав із шафки тарілки, розкладав серветки, відкривав верхню коробку, з якої здійнялася пара із запахом м'яса. Мерилін поклала на кожну тарілку шматок піци пепероні, і Нат із глибоким вдовolenням

зітханням почав їсти. Мама вдома, й завтра на сніданок будуть зварені круто яйця, на вечерю — гамбургери і хот-доги, на десерт — полуничний листковий торт. На іншому кінці столу Лідія мовчки дивилася на свою порцію, на червоні кола перцю, що прикрашали її шматок, на довгі нитки сиру, які тяглися до коробки.

Нат мав рацію лише частково: наступного дня вони їли хот-доги й гамбургери, але жодних яєць і жодних тортів. Джеймс сам засмажив м'ясо на грилі й трохи його обвуглив, але сповнена святкової рішучості родина все одно все з'їла. Фактично, Мерилін після повернення взагалі відмовлялася готувати — щоранку вкладала в тостер заморожені вафлі, щовечора розігрівала заморожений м'ясний пиріг або відкривала банку спатеті. На думці в неї було інше. «Математика, — думала вона того четвертого липня, — моїй дочці знадобиться математика».

— Скільки в сумці булочок? — запитувала вона, й Лідія рахувала, тицяючи в кожному пальцем. — Скільки хот-догов на грилі? Скільки булочок ми не з'їмо?

За кожную правильну відповідь мама гладила її волосся й пригортала.

Лідія цілими днями щось додавала. Якщо всі з'їли по одному хот-дого, скільки їх залишиться на завтра? Якщо в них із Натом по п'ять бенгальських вогнів, скільки бенгальських вогнів буде разом? До того, як упала темрява і в небі розквітли феєрверки, Лідія нарахувала десять маминих поцілунків, п'ять обіймів, тричі мама назвала її «моя розумничка». Щоразу, коли вона відповідала на запитання, на маминій щоці з'являлася ямочка, схожа на маленький відбиток пальця.

— Ще одне, — просила вона, коли мама зупинялася. — Мамо, запитай іще щось.

— Якщо ти справді цього хочеш, — говорила мама, й Лідія кивала. — Завтра, — сказала Мерилін, — я куплю тобі книжку й будемо разом її читати.

Замість однієї книжки Мерилін купила цілий стос: «Наука про повітря», «Чому змінюється погода», «Весела хімія». Увечері, після того, як вклала Ната, вона сіла на край ліжка Лідії та взяла одну з книжок. Лідія притулилася до неї, прислухаючись до глибинного дріботіння в серці матері. Коли мама вдихала — вона теж набирала повітря. На маминому видиху — і сама видихала. Мамин голос здавався їй власним.

— Повітря скрізь, — прочитала мама. — Повітря постійно довкола нас. Ти не можеш його побачити, але воно є. Хоч би куди ти йшов — повітря завжди буде там.

Лідія затишніше влаштувалася в маминих обіймах, і коли вони дочитали до останньої сторінки, майже заснула.

— Почитай мені ще, — пробурмотіла вона, і коли схвильована Мерилін прошепотіла:

— Завтра, гаразд? — Лідія закивала так старанно, що аж у вухах задзвеніло.

Це найважливіше слово: «завтра». Лідія щодня ним насолоджувалася. «Завтра я поведу тебе до музею дивитися на кістки динозаврів». «Завтра ми поговоримо про дерева». «Завтра ми будемо вивчати Місяць». Щовечора вона витягувала з мами обіцянку: уранці вона буде тут.

І зі свого боку Лідія теж дотримала слова: робила все, про що просила мама. Вона навчилася писати знак «плюс», схожий на трохи подовжену малу літеру «т».

Щоранку рахувала на пальцях, додавала числа над тарілкою каші. Чотири плюс два. Три плюс три. Сім плюс десять. Коли мама зупинялася, вона просила ще, й мама сяяла так, неначе Лідія клацнула вимикачем світла.

Вона стояла на табуреті над рукомийником, у фартусі, який закривав її від шиї до кісточок, і сипала соду в банку з оцтом.

— Це хімічна реакція, — сказала мама, і коли в каналізацію потекла піна, Лідія кивнула. Вона гралася з мамою в магазин, розмінювала монети в один і п'ять центів: два центи за обійми, чотири центи за поцілунок. Коли Нат виклав четвертак і сказав:

— Закладаюся, що із цим не впораєшся, — мати прогнала його геть.

Підсвідомо Лідія, мабуть, здогадувалася, що чекає на неї далі. Одного дня в книжках не стане малюнків. Проблеми зробляться більшими й тяжчими. З'являться прості дробі, потім десяткові, після них — експоненти. Ігри ускладняться. Мама говоритиме поверх м'ясного рулету:

— Лідіє, я загадала число. Якщо помножити його на два й додати один, отримаєш сім.

Вона рахуватиме, поки не отримає правильної відповіді, й мама посміхнеться та принесе десерт. Настане день, коли мама подарує їй справжній стетоскоп. Вона розстігне два верхні гудзики на блузці й притисне мембрану до шкіри, щоб Лідія по-справжньому послухала мамине серце.

— Цим користуються лікарі, — скаже їй мама.

До всього цього було ще далеко, дуже далеко, але Лідія вже знала, що це станеться. Знання ширяли довкола неї, чіплялися за неї, щодня їхній нашарок товщав. Хоч би куди пішла — вони вже чекали там. Але щоразу, коли мама про щось запитувала, вона відповідала: «Так. Так. Так».

За два тижні Мерилін із Джеймсом поїхали до Толедо, щоб забрати її одяг і книжки.

— Я можу й сама, — наполягала Мерилін. На той час кулька, заковка й гудзик спокійно лежали, забуті, у кишені її сукні, схованій у шафі. Сукня вже стала замалою, і Мерилін незабаром віддасть її добродійцям разом із цими крихітними талісманами. Але її очі почало пекти від думки про те, що має звільнити винайняте помешкання, поскладати книжки назад у коробки, повикидати наполовину заповнені зошити на смітник. Вона хотіла під час цього маленького похорону залишатися на самоті.

— Серйозно, — сказала вона. — Ти не повинен їхати.

Але Джеймс наполіг.

— Я не хочу, щоб ти в такому стані піднімала щось важке, — сказав він. — Попрошу Вів'єн Аллен прийти на півдня та приглянути за дітьми.

Щойно Джеймс і Мерилін пішли, місіс Аллен увімкнула мильну оперу та вместилася на дивані. Лідія обійняла коліна під обіднім столом. Їй дуже бракувало тут кулінарної книги; Нат підняв з килима ниточку й насупився. Мама будила його та вкладала спати, але решту її часу займала Лідія. Він знав відповіді на всі мамині запитання, але тільки-но робив спробу докинути слівце, вона просила його мовчати, поки Лідія рахувала на пальцях. Під час походу в музей він хотів подивитися шоу зірок у планетарії, але вони цілий день розглядали скелети, модель травної системи, все, що цікавило Лідію. Того самого ранку він спустився в кухню рано й виніс теку з новими вирізками. Мама, досі в халаті, подарувала йому сонну усмішку поверх чашки. Це вперше вона справді подивилася на нього відтоді, як приїхала додому, і щось затремтіло йому в грудях, мов маленька пташка.

— Можна мені круто зварене яйце? — спитав він, і, о диво, мама відповіла:

— Гаразд.

На мить він пробачив їй усе. Він вирішив, що покаже їй фотографії астронавтів, які збирав, переліки запусків, усе-усе. Вона зрозуміє. Вона буде вражена.

Тоді, перш ніж він устиг вимовити бодай слово, сходами скотилася Лідія, і мамина увага спурхнула й опустилася доньці на плече. Нат набурмосився в кутку. Він постукував пальцями по своїй теці, але ніхто на нього не зважав, поки в кухню не зайшов батько.

— Досі літаєш у думках навколо тих астронавтів? — спитав він і дістав яблуко з вази для фруктів.

Посміявся з власного жарту й відкусив; навіть з іншого кінця кухні Нат почув важке хрумтіння, з яким батькові зуби прокусили шкірку. Мама, яка слухала Лідію розповідь про сон, ніби не почула. Вона забула про Натове яйце. Маленька пташечка в його грудях померла й так розпухла, що він ледве міг дихати.

Місіс Аллен на дивані тихенько захропіла. Її підборіддям потекла цівочка слини. Нат подався надвір, але залишив двері напіввідчиненими. Зістрибнув з ганку. Земля вдарила йому в п'яти, мов електричний розряд. Над ним розгорнулося крицево-сіре небо.

— Ти куди? — визирнула з дверей Лідія.

— Тебе це не обходить.

Нат боявся, що місіс Аллен почує, прокинеться, вийде надвір і почне їх гукати, але нічого такого не сталося. Він не дивився на Лідію, але знав, що вона спостерігає. І все одно вискочив на середину вулиці, озирнувся на неї, мовби покликав іти за ним. За мить сестра його наздогнала.

Лідія ішла за ним аж до озера, до самісінького кінця малого пірсу. Будинки на тому боці здавалися іграшковими — крихітні досконалі мініатюри. Усередині цих будинків матері варили яйця, пекли торти, тушували м'ясо, а татусі, можливо, помішували вугілля для барбекю та перевертали виделкою хот-доги, й гриль залишав на них ідеальні темні лінії. Ці матері ніколи не зникали й не залишали дітей самих. Ці татусі ніколи не давали своїм дітям ляпасів, не сміялися з них, не кидали на підлогу телевізор.

— Ти збираєшся плавати? — Лідія скинула шкарпетки й запхнула по одній у туфлі, сіла біля нього на краєчку пірсу, звисивши ноги. Хтось залишив на піску барбі, голу й брудну, без однієї руки. Нат відірвав другу й кинув у воду. Тоді ногу — це було складніше. Лідія захвилювалася.

— Нам краще піти додому.

— Ще хвилинку. — У його руках голова Барбі розвернулася й тепер дивилася за спину.

— У нас будуть неприємності. — Лідія потягнулася за шкарпеткою.

Друга нога не відривалася, й Нат повернувся до сестри. У нього з'явилося дивне відчуття: ніби він не може стояти рівно, намагається втримати рівновагу, а його світ хилиться й хилиться на один бік. Хлопець не знав, як це сталося, але все пішло навскоси, ніби на один кінець гойдалки поклали щось заважке. Усе в їхньому житті — їхня мати, їхній батько, навіть він сам — тепер з'їжджало в бік Лідії. Цьому неможливо було опиратись, як силі тяжіння. Усе крутилося довкола неї, мов по орбіті.

Пізніше Нат ніколи не зможе розібратися, що він казав, що думав, а що лише відчував. Він не буде певний, чи взагалі щось казав. Єдине він знатиме точно: як штовхнув Лідію у воду.

Хоч би скільки разів він пригадував цю мить, вона здавалася вічністю: раптове відчуття цілковитої відстороненості, коли Лідія зникла під водою. Він скулився на пірсі й уявив собі майбутнє: без неї він буде сам. Наступної миті Нат зрозумів, що це нічого не змінить. Відчував, як і далі під ним хитається земля. Навіть без Лідії світ не врівноважувався. Він, його батьки, їхні життя тепер замкнуться в просторі, де була вона. Їх затягне у вакуум, який вона по собі лишила.

Навіть більше: тієї секунди, коли Нат доторкнувся до неї, він уже знав, що зрозумів усе неправильно. Коли штовхнув її в плечі, коли над її головою зімкнулася вода, Лідія відчула таку величезну полегкість, що зітхнула, й це був глибокий ковток, від якого вона задихнулася. Дівчинка

так охоче похитнулася, так легко впала, що вони з Натом одночасно зрозуміли: вона теж відчувала цю напругу й теж не хотіла її. Тягар усього того, що похилою площиною насувалося на неї, був непомірним.

Насправді минуло всього кілька секунд, перш ніж Нат стрибнув у воду. Він пірнув, схопив Лідію за руку, витягнув її на поверхню, несамовито працюючи ногами.

— Давай, — хекав він. — Давай. Давай.

Вони довго борсалися, поки дісталися берега, повільно рухаючись на міліну; врешті їхні ноги торкнулися піщаного дна. Обое вилізли на берег. Нат витер мул з очей.

Лідія виблювала воду в траву. Хвилину, дві, три вони лежали долілиць, відновлювали дихання.

Тоді Нат підвівся, і, на його подив, Лідія потягнулася, щоб вхопитися за його руку. «Не відпускай мене», — мовби просила вона, й Нат, у якого від вдячності запаморочилося в голові, дав їй руку.

Діти мовчки попленталися додому, залишаючи на тротуарі мокрі сліди. Окрім хропіння місіс Аллен, там не було чути жодного звуку — лише вода крапала з одягу на лінолеум. Їх не було якихось двадцять хвилин, але здавалося, що минула вічність. Вони навшпиньки прокралися нагору, склали мокрі речі в кошик та перевдяглися в сухе, й коли батьки повернулися з валізами та коробками книжок, діти нічого їм не сказали. Мама була невдоволена, бо помітила воду на підлозі. Нат сказав, що то він розлив.

Перед сном Нат і Лідія разом почистили зуби біля рукомийника, спльовуючи по черзі, й побажали одне одному доб-рої ночі, ніби то був звичайний вечір.

Те, що сталося, було заскладною для них темою, і обговорити її діти не могли. Це немов краєвид, якого не охопиш оком; неначе нічне небо, що нема йому кінця-краю. Тема завжди здаватиметься заскладною. Він штовхнув її. І він її витяг. Усе своє життя Лідія пам'ятатиме одне. І все своє життя Нат пам'ятатиме інше.

Початкова школа Мідлвуду влаштувала щорічний пікнік-привітання з поверненням до школи. Це було в останні вихідні серпня. Мама тримала одну руку на животі, де Ханна день при дні дедалі важчала; поки йшли паркувальним майданчиком, батько ніс Лідію на плечах. Після ланчу почалися конкурси: хто найдалі кине м'яча для віффлу, [24] хто запхає найбільше брязкалець у банку з-під кави, хто вгадає кількість жувальних цукерок у трилітровому слоїку. Нат і Джеймс взяли участь у «перегонах з яйцями» — кожен мав у руці ложку, у якій лежало сире яйце; його не можна було впустити. Вони протрималися майже весь шлях до фінішної лінії, аж тут Нат спіткнувся й упустив своє яйце. Майлз Фуллер і його батько перші перетнули лінію, і місіс Хаґард, директор школи, дала їм блакитну стрічку.

— Це нічого, — сказав Джеймс, і на мить Нату стало краще. Тоді батько додав:

— От якби в них було змагання, у якому треба цілий день читати...

Він весь місяць говорив подібні речі. Це лише звучало як жарт, але було чимось іншим. Щоразу, коли Джеймс усвідомлював власні слова, прикушував язика, але запізно. Він не замислювався, чому так говорив із Натом, адже це означало б розуміння чого-то такого, що завдавало болю. Нат дедалі більше нагадував його самого, нагадував про все те в його дитинстві, що Джеймс хотів забути. Він лише знав, що це стало чимось подібним до рефлексу. Але по тому залишався пекучий біль і сором.

Джеймс відвернувся. Нат дивився під ноги, на своє розбите яйце, — жовток заплутався між травинками, білок поволі всотувався у ґрунт. Лідія ледь всміхнулася йому, й він тупнув кросівком по багнюці. Коли батько повернувся до нього спиною, Нат сплюнув на газон біля його ніг.

А тоді почався біг парами. Учитель зав'язав хустинку довкола кісточок Лідії і Ната, й вони пошкандибали до лінії старту, де стояли інші діти, прив'язані до батьків або до братів чи сестер, або просто одне до одного. Вони щойно почали бігти, коли Лідія наткнулася своєю ногою на Натову й спіткнулася. Нат викинув руку вбік, щоб врівноважитись, і захитався. Він намагався йти з Лідією в ногу, та коли вона посувала ногу вперед, Нат відступав назад. Хустинка довкола їхніх кісточок була зав'язана так туго, що відчувався пульс. Вона не послабшала, тримаючи їх разом, мов різних тварин в одній упряжі, й не розв'язалася, навіть коли вони кинулися в різні боки й упали долілиць у м'яку, вологу траву.

7

Проблема залишалася невирішеною і десятиліттям пізніше. Спливло стільки часу. Хлопці пішли на війну, чоловіки полетіли на Місяць; обиралися, подавали у відставку і йшли в президенти. По всій країні у Детройті, у Вашингтоні, у Нью-Йорку на вулицях зчиняли безлад натовпи, розгнівані на цілий світ. По всьому світові розділялися й дробилися нації: Північний В'єтнам, Східний Берлін, Бангладеш. Скрізь усе зрештою закінчувалося. Але цей вузол у родині Лі й далі вперто затягувався, неначе Лідія зв'язала всіх докупи.

Щодня Джеймс їхав додому з коледжу, де читав свої лекції про ковбоїв семестр за семестром, поки не вивчив тексти слово в слово, й подумки переживав наново кожен вияв неповаги, помічений удень: дві маленькі дівчинки, що грали в класики на розі, побачили, як він загальмував перед знаком «стоп» і кинули в машину камінчики; Стен Г'юїтт спитав його про різницю між спрінг-роллом і егг-роллом; місіс Аллен гмикнула, коли він проїздив повз неї. Лише коли він діставався додому й бачив Лідію, гіркий туман розсіювався. Для неї, думав він, усе буде інакше. Вона матиме друзів, які скажуть: «Стене, не будь ідіотом, звідки їй, у біса це знати?». Вона буде врівноваженою і впевненою в собі; вона казатиме:

«Доброго дня, Вів'єн» і прямо дивитиметься на сусідів очима великими блакитними очима. І ця думка день за днем ставала йому дедалі дорожчою.

Щоразу, коли Мерилін діставала з коробки заморожений пиріг або розморожувала солсберійський стейк — адже досі відмовлялася готувати, й родина мовчки приймала це як ціну її присутності, вона планувала, які книги купить Лідії. Проекти для наукового ярмарку. Літня школа.

— Лише якщо тобі цікаво, — завжди говорила вона Лідії. — Лише якщо ти хочеш.

Вона не помічала, як щоразу мимоволі тамує подих після цих слів. Зате Лідія все розуміла. «Так, — відповідала донька. — Так. Так». І мама знову починала дихати. У газеті, яку Мерилін прочитувала від початку й до кінця, від одного завантаження пральної машини до іншого, слово за словом, статтю за статтею, — вона побачила пробіски надії. Єль визнав жінок, за ним Гарвард. Нація вивчила нові слова: «політика рівних можливостей»; «поправка про рівні права»; «міс». Для Мерилін майбутнє Лідії уявлялося однією довгою золотою ниткою, майбутнє, якого, вона була певна, її дочка теж хотіла: Лідія на високих підборах у білому лікарському халаті, зі стетоскопом на шиї; Лідія, що схилилася над операційним столом, і чоловіки стоять навколо, побожно дивлячись на її вправні руки. Що не день це видавалося все більш можливим.

Кожного дня за обіднім столом Нат сидів мовчки, поки батько допитував Лідію про друзів, поки мама говорила з нею про уроки. Нарешті вони з відчуттям обов'язку поверталися до нього, і тоді в Ната ніби мову відбирало, адже батькові досі пекли спогади про розбитий телевізор і ляпас, якого він дав сину, тому він і чути не хотів про космос. А це було все, про що Нат читав і думав.

У вільні хвилинки він опрацьовував кожну книгу за картотекою шкільної бібліотеки. «Політ у космос». «Астродинаміка. Див. також: внутрішнє згоряння; поступальний рух; супутники». Після кількох незграбних відповідей центр уваги знову переміщувався до Лідії, і Нат відступав у свою кімнату до журналів про аеронавтику, які ховав під ліжком, ніби то була порнографія.

Його не бентежило це постійне перебування в тіні: щовечора Лідія стукала в його двері, мовчазна й нещасна. Він розумів усе, чого не казала сестра, але це залишалося тим самим благанням: «Не відпускай мене». Коли Лідія йшла до себе, щоб допізна скніти над домашньою роботою або проектом для наукового ярмарку, Нат налаштовував телескоп і шукав далекі зірки, віддалені точки всесвіту, де він, можливо, одного чудового дня опиниться.

І сама Лідія — невірльниця в центрі всесвіту батьків — день при дні мусила з величезними зусиллями рятувати цей світ від руйнування. Вона всотувала в душу мрії батьків, придушувала спротив, який підіймався зсередини.

Минули роки. Джонсон, Ніксон і Форд прийшли та пішли. Лідія виросла тонкою та гнучкою; Нат став високим. Дов-кола маминих очей з'явилися зморшки; у батька посивіли скроні. Лідія знала, чого вони так відчайдушно прагнули, хоча ніколи й не просили. Це здавалося надто малою платнею за їхнє щастя. Тож вона все літо вчила алгебру. Надягала сукню та йшла на

танці новачків. Записалася на курс біології в коледжі: понеділок, середа, п'ятниця, й так теж ціле літо. Так. Так. Так.

(А як щодо Ханни? Її ліжечко стояло в спальні на горищі, де зберігалися непотрібні речі, й навіть коли вона виросла, усі часом легко забували про її існування. Мерилін якось поставила чотири тарілки й не помітила власної помилки, поки Ханна не сіла за стіл. Дівчинка, мовби розуміючи своє місце в цій системі, виросла з тихого немовляти у вдумливу дитину, яка обожнювала затишні куточки. Вона могла сидіти в шафі, за диваном, під звислою скатертиною, триматися подалі від чужих очей і не привертати до себе уваги. Спостерігала за всім, щоб постійно бути певною, що загальна картина в родині не змінилася.

Минуло десятиліття після того жакливого року, й усе перевернулося з ніг на голову. Для решти світу 1976 теж був роком цілковитого безладу, кульмінацією якого стала незвично холодна зима з дивними газетними заголовками: «Сніг у Маямі». Лідії було п'ятнадцять з половиною, зимові канікули щойно почалися. За п'ять місяців вона мала померти. Того грудня на самоті, у своїй кімнаті вона відкрила наплічник і дістала контрольну з фізики з червоною цифрою 55.

Курс із біології був доволі складним, але вона запам'ятала «царство», «тип» і «клас» та склала перші кілька тестів. Далі, коли курс став іще складнішим, їй пощастило: у хлопця, який сидів справа й гарно вчився, був крупний почерк, і він ніколи не затуляв своїх відповідей.

— Моя донька, — тієї осені сказала Мерилін місіс Вольф — лікареві Вольф, — геній. П'ятірка на курсі коледжу, єдина дівчинка на цьому курсі.

Тож Лідія ніколи не говорила матері, що не розуміє цик-лу Кребса, що не може пояснити процесу мітозу. Коли мама вставила в рамку оцінки з коледжу, вона почепила їх на стіні й вимушено всміхнулася.

Після біології настала черга іншого.

— Ми цього року перестрибнемо один клас із фізики, — сказала Мерилін. — Я певна, що після біології коледжу шкільна фізика не здасться тобі складною.

Лідія знала, що це «козир» її матері, й погодилася.

— Ти зустрінешся зі старшими учнями, — сказав їй батько, — і в тебе з'являться нові друзі. — Він підморгнув, згадуючи, що в Ллойді старші означали «кращі». Але всі учні передостаннього класу говорили весь час лише одне з одним, порівнювали переклади з французької або пригадували Шекспіра, готуючись до сьогоднішнього тесту; з Лідією вони були просто ввічливі, відсторонено люб'язні, як місцеві жителі з іноземцем.

Вона не могла самостійно вирішити всіх цих проблем із ДТП, гарматами, вантажівками, які юзом ковзають кригою за відсутності тертя. Відповіді на всі ці запитання не було звідки взяти. Авто для перегонів на насипних треках, американські гірки з петлями, маятники й важелі: вона кружляла в замкнутому колі. Що більше дівчина про це думала, то менше бачила в усьому цьому сенсу. Чому боліди не перевертаються? Чому вагонетки не

падають з американських гірок? Коли силкувалася збагнути причини всього цього, у гру вступала гравітація, що скидала машини вниз, немов стрічку з букета. Щоночі, коли вона сиділа з книжкою, рівняння – усе це ряботиння літер k, M, значків «тета» – перетворювалося на густий колючий чагарник, крізь який годі було продертися. З подарованого мамою плаката, що висів над її столом, висолоплював язика Ейнштейн.

Оцінка за кожен тест була нижчою за попередню; загалом це нагадувало дивний прогноз погоди: 90 у вересні, 80 із чимось у жовтні, трішки більше за 70 у листопаді, менше 60 перед Різдвом. На іспиті перед цим вона змогла набрати 62 – бал технічно прохідний, але вже на межі. Після уроків пошматувала його на клаптики завбільшки як пенні й, перш ніж піти додому, спустила в унітаз на третьому поверсі. Тепер на останньому тесті стояла цифра 55, така яскрава, що вона замружилася, хоча містер Келлі й не поставив 2 у верхньому кутику сторінки.

Лідія два тижні ховала ту роботу у шафці під стосом підручників, ніби загальна вага алгебри, історії та географії мог-ли її розчавити. Містер Келлі запитував про неї, натякав, що може сам зателефонувати батькам, якщо необхідно, тож Лідія нарешті пообіцяла принести роботу з маминим підписом після різдвяних канікул.

Усе життя вона чула, як материне серце стукотить в одному ритмі: лікар, лікар, лікар. Вона так прагнула цього, що вже не було й потреби говорити. Лідія все знала сама. Так було завжди.

Лідія не могла уявити собі іншого майбутнього, іншого життя. Це все одно, що уявити світ, де Сонце обертається нав-коло Місяця, або світ без повітря. Якоїсь миті вона була готова підробити материн підпис, але її почерк із опуклими, як у малої дівчинки, літерами виявився надто круглим для цього. Так вона нікого не обдурить.

А минулого тижня сталося ще жакливіше. Лідія дістала з-під матраца маленький білий конверт. Якоюсь частинкою свідомості вона сподівалася, що він дивовижним чином зміниться, що за останні вісім днів слова вивітряться й вона зможе здмухнути їх, мов сажу, щоб залишилася порожня сторінка, не здатна їй зашкодити. Але коли дмухнула – лише одне крихітне зусилля – папір здригнувся, а літери залишилися: «Шановний містере Лі! Ми дякуємо вам за участь у нашому новому процесі раннього відбору й дуже раді вітати вас у Гарварді на курсі 1981 року випуску».

Кілька тижнів перед цим Нат щодня перевіряв пошту навіть ще до того, як вітався з мамою, інколи раніше, ніж скидав черевики. Лідія відчувала його болісне бажання втекти звідси, й це робило несуттєвим усе інше. Минулого тижня за сніданком Мерилін поклала Лідіїну домашню роботу з математики з помітками біля коробки «Вхітс».[25]

– Я перевірила її вчора ввечері, коли ти пішла спати, – сказала вона. – У номері двадцять три помилка, сонечку.

П'ять років тому, рік тому, навіть півроку тому Лідія побачила б співчуття в очах брата: «Розумію. Розумію». Підтримка й розрада в єдиному погляді. Цього разу заглиблений у бібліотечну книгу Нат не помітив, як Лідія стиснула кулаки, як раптом почервоніли її очі. Він мріяв про своє

майбутнє й більше не відчував усього того, про що вона не могла розповісти.

Він так довго був єдиним, хто її слухав. З того часу, як мама зникла й повернулася, у Лідії не було друзів. Тієї першої осені на кожній перерві вона мала стояти осторонь від усіх і здаля дивитися на шкільний годинник. Щоразу, коли минала хвилина, вона заплющувала очі й уявляла, що зараз може робити її мама — прибирати в кухні, наповнювати чайник, обчищати апельсин — мовби всі ці дрібні процеси могли втримати маму біля неї. Згодом Лідія вже думатиме: чи не через усе це вона втратила свій шанс і чи взагалі той шанс мала. Одного разу розплющила очі й побачила, що поряд стоїть Стейсі Шервін в оточенні зграйки дівчат. Стейсі Шервін із золотим волоссям до талії. У нульовому класі Мідлвудської школи Стейсі Шервін була королевою і вже вміла користувалася своєю владою. За кілька днів до того вона оголосила:

— Жанін Коллінс смердить сміттєвим баком, — і Жанін Коллінс відділилася від групки, зриваючи окуляри із залитого слізьми обличчя, а інші дівчата з тусовки Стейсі захихотіли.

Лідія з безпечної відстані побожно за всім цим спостерігала. Стейсі заговорила з нею лише один раз, першого дня в нульовому класі:

— А китайці святкують День подяки?

А потім іще:

— У китайців є пуп?

— Ми всі збираємося до мене додому після школи, — сказала Стейсі тепер, швидко глянула Лідії в очі й відвела погляд. — Ти теж можеш прийти.

Десь глибоко всередині спалахнула підозра. Чи можливо, щоб Стейсі Шервін насправді прийняла її до свого гуртка? Стейсі й далі дивилася в підлогу та накручувала пасмо на палець, а Лідія не зводила з неї очей, ніби могла зазирнути просто в її думки. Ніяковість чи хитрість? Вона не могла відповісти на це запитання. А потім подумала про матір, яка визирає з вікна кухні, чекаючи на неї.

— Я не можу, — нарешті відповіла вона. — Мама сказала, щоб одразу ж ішла додому.

Стейсі знизала плечима й пішла геть, інші дівчата потягнулися за нею. Почувся короткий сміх, тож Лідія не знала, чи тепер їй дадуть спокій зі своїми жартами, чи вона вже довіку приречена на глузування.

Ставитимуться до неї добре чи висміюватимуть на кожному кроці? Вона ніколи не дізнається. Відмовлятиметься йти на дні народження, кататися на роликах, плавати в центрі відпочинку, відмовлятиметься від усього. Щодня йтиме додому з єдиним відчайдушним бажанням побачити мамине обличчя, мамину посмішку. У другому класі дівчата перестали її запрошувати.

Лідія сказала собі, що їй байдуже: у неї є мама. Це все, що мало значення. У наступні роки Лідія бачитиме Стейсі Шервін — її золоте

волосся буде заплетене в коси, потім випрямлене, потім прикрашене пір'ям — вона махатиме друзям, приваблюватиме їх так, як гірський кришталь ловить і втримує промінчики світла. Лідія бачитиме, як Дженн Піттман передаватиме Пем Сондерс записку, а Пем Сондерс розгортатиме її під столом і хихотитиме; вона бачитиме, як Шеллі Бріолі ділитиметься з іншими пачкою «Даблмінт» і вдихатиме цукрово-м'ятний запах, коли загорнуті у фольгу брусочки обминатимуть її.

Постійно все це можна було зносити лише завдяки Нату. Від самого нульового класу він щоразу тримав їй місце: у кафетерії це був стілець навпроти нього, в автобусі — зелене вінілове сидіння поряд із ним, на яке він клав книжки. Якщо Лідія приходила перша, тримала місце для нього. Завдяки Нату їй ніколи не доводилося їхати додому самій, тоді як усі розсідалися парами та безтурботно базікали; їй жодного разу не довелося вичавлювати із себе: «Можна, я тут сяду?», ризикуючи отримати відмову. Вони з братом ніколи про це не говорили, але обоє розуміли це як обіцянку: він завжди дбатиме про місце для неї. Вона завжди зможе сказати: «Я на декого чекаю. Я не сама».

Тепер Нат її залишає. На заваді їхній дружбі стали всі ці листи. «За кілька днів ми надішлемо вам пакет інформації та форми, які ви маєте заповнити, якщо вирішите прийняти нашу пропозицію». Та Лідія дозволила собі ще мить пофантазувати: як вона виймає з купки пошти наступний лист, і наступний, і ще наступний, як ховає під матрац, вкладає на пружини, де Нат їх не знайде, і в нього не буде вибору, він муситиме залишитися.

На першому поверсі Нат порпався у складеній на купку пошти: рекламний проспект із продуктової крамниці, рахунок за електроенергію. Листа немає. Тієї осені, коли методист запитала в Ната про його плани на кар'єру, він прошепотів, ніби звіряючи ганебну таємницю:

— Космос, — відповів він. — Відкритий простір.

Місіс Гендріч двічі клацнула ручкою — клац-клац, і він подумав, що зараз вона засміється. З часу останньої подорожі на Місяць минуло майже п'ять років, Радянський Союз їх перегнав, і нація сфокусувала увагу на інших речах. Натомість місіс Гендріч сказала, що в нього є два шляхи: стати пілотом або науковцем. Вона взяла теку, відкриту на його табелі. Чотири з мінусом з фізкультури; п'ять із плюсом з тригонометрії, матаналізу, біології, фізики.

Нат мріяв про Ем-Ай-Ті або Карнегі-Меллон, або Каліфорнійський технологічний, — навіть писав для їхніх брошур, але він знав, що є всього один виш, який схвалить його батько: Гарвард. Усього іншого Джеймс не враховував. Нат запевняв себе — коли вступить до коледжу, то візьме курс із новітньої фізики, матеріалознавства, аеродинаміки. Коледж буде трампліном до мільйона місць, яких він ніколи не бачив, із зупинкою на Місяці перед стрибком у космос. Він залишить позаду всіх і все, й, хоча Нат цього не визнавав, серед усіх була і Лідія.

Сестрі виповнилося п'ятнадцять, вона була вища за нього і в школі, коли зав'язувала волосся та фарбувалася помадою, мала вигляд дорослої. Удома ж залишалася тією самою переляканою п'ятирічною дівчинкою, яка чіплялася за його руку, коли вони вилазили на берег. Коли Лідія стояла поряд, від її

шкіри віяло запахом маленької дівчинки – парфуму з дитячою назвою «Бейбі Софт». З того далекого літа й дотепер Нат почувався зв'язаним із нею за кісточки, й це заважало втримувати баланс, її вага сковувала рухи. Цей зв'язок тримався років із десять і ось тепер нарешті послабшав, бо почав зношуватися. Усі ці роки він як єдина людина, яка розуміла дещо про їхніх батьків, всотував у себе її страждання, надавав мовчазну підтримку – співчутливим поглядом, плечем поряд або сухуватою усмішкою. Він міг би сказати:

«Мама завжди вихваляється тобою перед лікарем Вольф. А коли я отримав п'ять із плюсом з хімії – навіть і не помітила». Або: „Пам'ятаєш, я не пішов на вечір по закінченні дев'ятого класу? Тато сказав: „Ну, якщо ти не можеш знайти собі пару...”».

Нат їй навіч демонстрував, що забагато любові – краще, ніж замало. Весь цей час він дозволяв собі думати єдине: «Коли я вступлю до коледжу...» – й ніколи не закінчував речення, але в своєму уявному майбутньому просто йшов, куди хотів, ні до кого не прив'язаний.

Різдво стояло на порозі, а листа з Гарварда досі не було. Нат пішов у вітальню, не ввімкнувши світла, його вели кольорові вогники на ялинці. Крихітна ялинка відбивалася в кожному почорнілому вікні. Він мав би написати нові есеї та чекати на другий, третій, четвертий відбір, а може, йому доведеться назавжди залишитися вдома. З кухні долинув батьків голос:

– Гадаю, їй це дуже сподобається. Щойно я це побачив, як відразу подумав про неї.

Не треба довго вгадувати: в їхній родині «вона» завжди означало – Лідія. Різдвяні вогні спалахували й танули в пільмі, разом з ними з'являлася й знову зникала вітальня. Нат заплущував очі, коли вогники вмикалися, розплющував – коли вони згасали, тож перед очима стояла суцільна темрява. Й раптом у дверях пролунав дзвінок.

То був Джек – ще не підозрілий для Ната, просто хлопець, якому він не довіряв і якого не любив. Був морозець, але Джек мав на собі лише напівзастібнуту кофту з капюшоном, накинуту на футболку, якої Нат не зміг як слід розгледіти. Холоші джинсів обтріпані внизу й мокрі від снігу. Хлопець дістав руку з кишені кофти й простягнув у бік Ната. На мить Нат замислився, чи має потиснути її. А потім побачив конверт у Джека між пальцями.

– Це принесли нам, – сказав Джек. – Щойно прийшов додому й побачив. – Він тицьнув великим пальцем у червоний герб у кутку конверта. – Здається, ти вчитимешся в Гарварді.

Конверт був грубий і важкий, мовби натоптаний добрими новинами.

– Побачимо, – сказав Нат. – Адже це може бути й відмова, правда?

Джек не посміхнувся.

— Звісно, — він знизав плечима. — Мені що. — Не попрощався й побрів до свого дому. На засніженому подвір'ї родини Лі залишилася вервечка його слідів.

Нат зачинив двері, увімкнув світло у вітальні, зважив конверт у руках. У кімнаті раптом стало нестерпно спекотно. Конверт відкрився зі звуком порваного паперу, й Нат висмикнув листа, зім'явши його кутик. «Шановний містере Лі! Дозвольте ще раз привітати вас зі вступом на курс 1981 року випуску». М'язи його обличчя нарешті полегшено розслабилися.

— Хто це був? — Ханна, яка слухала його розмову з Джеком із коридору, визирнула з дверей.

— Лист, — Нат голосно ковтнув, — із Гарварда.

Від самої назви почало поколювати язик. Він спробував прочитати решту листа, але не зміг зосередитися на тексті. Привітати. Ще раз. «Мабуть, поштар загубив першого листа», — подумав Нат, але це не мало значення.

Зі вступом. Він остаточно розслабився й посміхнувся Ханні, яка навшпиньки зайшла в кімнату й прихилилася до дивана.

— Я вступив.

— У Гарвард? — запитав Джеймс, виходячи з кухні.

Нат кивнув.

— Листа доправили Вольфам, — він простягнув конверт.

Але Джеймс на нього майже не глянув. Він дивився на Ната, й тепер, коли батько не супився, Нат зрозумів, що виріс таким само високим, як він, і може прямо дивитися йому в очі.

— Непогано, — промовив Джеймс. Із незрозумілою, здається, збентеженою посмішкою він поклав руку синові на плече, й Нат відчув її — важку й теплу — крізь сорочку. — Ме-рилін, а вгадай-но, що тут у нас?

Мати зацокала підборами з кухні.

— Нате, — вона міцно поцілувала його в щоку. — Нате, справді? — Вона вихопила в нього лист. — Боже мій, курс 1981 року випуску! Джеймсе, ти не почувашся старим?

Нат не слухав. Він думав: «Це сталося. Я це зробив, я таки зробив це, я поїду звідси».

Лідія з верхньої сходинки дивилась, як батько обіймав Ната за плечі. Не могла пригадати, коли він востаннє отак посміхався брату. Її мати піднесла листа до світла, ніби то був дорогоцінний документ. Ханна зачепилася руками за підлікітник дивана й радісно розмахувала ногами. Сам брат стояв мовчазний, сповнений глибокого трепету й вдячності, 1981 рік блищав у його очах, мов прекрасна далека зірка, й щось усередині Лідії теж затремтіло та з дзенькотом упало в груди. Усі подивилися на неї,

неначе почули це, і щойно Нат розтулив рота, щоб повідомити їй гарну новину, Лідія крикнула:

— Мамо, я не здала фізики. Я повинна тобі повідомити.

Того вечора, коли Нат чистив зуби, двері ванної рипнули, і Лідія прихилилася до одвірка. Обличчя в неї було бліде, майже сіре, і на мить Нату стало їй шкода. За обідом їхня мама перейшла від нестямного допиту — як вона могла дозволити собі таке недбальство — до брутальних заяв:

— Уяви, що ти виросла й не можеш знайти роботу. Просто уяви це.

Лідія не сперечалася, і Мерилін, вражена мовчанням доч-ки, зрозуміла, що вже вкотре повторює це лиховісне попередження.

— Ти, напевне, думаєш, що просто знайдеш чоловіка та вийдеш заміж? Лише це ти плануєш зробити в житті?

Це було все, що вона могла вдіяти, аби не розплакатися просто за столом.

За півгодини Джеймс сказав: «Мерилін», — але вона відповіла таким лютим поглядом, що він замовк, заходившись топити шматочки тушкованого м'яса в підливі з цибулі. Усі забули про Гарвард, про лист Ната, про самого Ната.

По обіді Лідія знайшла брата у вітальні. Лист із Гарварда лежав на кавовому столику, й вона доторкнулася до печатки там, де було написано: «*VERITAS*».[26]

— Вітаю тебе, — тихо мовила вона. — Я знала, що ти вступиш.

Нат був надто сердитий, щоб говорити з нею, і сфокусував погляд на екрані телевізора, де гармонійним дуєтом виспівували Донні й Мері; перш ніж пісня скінчилася, Лідія побігла у свою кімнату нагорі й зачинилася. Тепер вона стояла на порозі, мертвотно-бліда, боса, на холодному кахлі.

Він знав, чого зараз хотіла Лідія: підбадьорення, нагадування про мить власного приниження, яку він радше забув би. Чогось такого, що допомогло б їй почуватися краще. Мама заспокоїться. Усе буде гаразд. Пам'ятаєш, як...? Але він не хотів пригадувати всі випадки, коли батько здмухував з Лідії порошинки, а на нього дивився розчаровано, або коли мама хвалила Лідію, а її погляд ковзав повз нього, над ним, крізь нього так, ніби він прозорий. Нат хотів насолодитися довгоочікуваним листом, шансом нарешті вирватися звідси, передчуттям нового світу, який чекав на нього, білий і чистий, мов із крейди.

Він люто сплюнув у рукомийник, не глянувши на Лідію, змахнув пальцями в стік останній клаптик піни.

— Нате, — прошепотіла Лідія, коли він розвернувся, щоб вийти, і з того, як тремтів її голос, він здогадався: вона плакала й зараз почне знову.

— На добраніч, — сказав він і зачинив за собою двері.

Наступного ранку Мерилін причепила завалений тест до стіни навпроти стільця Лідії. Наступні три дні вона після сніданку кидала перед дочкою підручник із фізики, сідала поряд, і так вони сиділи до обіду. Усе, що потрібно Лідії, думала вона, — це трохи заохочення. Рушійна сила й інерція, кінетична та потенціальна енергія — ці поняття досі ховалися по куточках її розуму. Вона читала вголос через плече Лідії: «Сили, що виникають при взаємодії двох тіл, є рівними за модулем і протилежними за напрямом». Вона знову й знову опрацьовувала з Лідією завалений тест, поки дочка не відповіла правильно на кожне запитання.

Та Лідія не призналася, що з третього разу вже просто запам'ятала правильні відповіді. Цілий день, поки вони сиділи над підручником з фізики, Лідія чекала, що тато заступиться: «Годі вже, Мерилін. Заради Бога, це ж різдвяні канікули». Але він не сказав нічого.

Із того вечора Лідія відмовлялася розмовляти з Натом. Мала цілком слушну підозру, що він теж гнівається на неї; Нат постійно уникав кухні, крім тих випадків, коли потрібно було сідати з усіма за стіл. Ханна могла б принести трохи розради — маленький мовчазний буфер, але її, як завжди, ніде не було видно. Насправді, Ханна засіла під журнальним столиком у фойє, щоб її не помічали з кухні, та слухала рипіння олівця Лідії. Вона обіймала свої коліна і подумки благала для сестри м'якості та терпіння, але та не чула. Різдвяного ранку Лідія була страшенно розлючена на всіх, і навіть те, що Мерилін нарешті зняла тест зі стіни, не розрадило її.

Посиденьки біля різдвяної ялинки теж було зіпсовано. Джеймс один за одним брав із купи подарунків перев'язані стрічками пакунки й передавав по колу, але Лідія боялася маминого подарунка. Мама зазвичай дарувала їй книжки — книжки, яких потай бажала собі, хоча ніхто з них цього не міг зрозуміти. Мерилін інколи позичала ці книжки в Лідії з полиці. Для Лідії вони завжди були надто складні, незалежно від віку — швидше, то були не подарунки, а грубі натяки. Минулого року це був «Кольоровий атлас анатомії людини», такий великий, що на полиці міг лише лежати; позаторік вона отримала грубий том під назвою «Відомі жінки-науковці». Відомі жінки були їй нудні. Усі мали однакові історії: їм сказали, що вони не зможуть, а вони все одно вирішили це зробити. «Тому що справді хотіли цього, — думала вона, чи тому, що їм сказали, нібито вони не зможуть?». Анатомія викликала в неї нудоту — чоловіки й жінки спочатку без шкіри, потім без м'язів, і зрештою від них залишалися самі голі кістяки. Вона погортала грубі кольорові сторінки, із силою закрила книжку й згорнулася на своєму місці, ніби прагнучи струснути із себе це неприємне відчуття, як собака струсує дощові краплі.

Нат бачив, як сестра кліпає почервонілими очима, й гострі жалощі болючими уколами гасили його злість. Він уже одинадцять разів перечитав лист із Гарварда й нарешті переконався, що це реальність: його дійсно прийняли. За дев'ять місяців він поїде, і це заглушило біль від того, що сталося. Ну то й що, коли батьків більше хвилює провал Лідії, ніж його успіх? Він поїде геть. І коли він вступить до коледжу, Лідії доведеться залишитися. Ця думка, нарешті оформлена у слова, виявилася гіркою і водночас солодкою. Коли батько передав йому загорнутий у червону фольгу подарунок, Нат нерішуче посміхнувся Лідії — вона вдала, що не помітила. Після трьох незатишних днів ще не була готова йому пробачити, але насправді ця посмішка зігріла її, мов чашка гарячого чаю зимового дня.

Якби вона якраз тієї миті навмисно не глянула на стелю, то, можливо, зрештою пробачила б братові. Але дещо раптом відволікло її увагу — біла пляма, схожа на зображення з тесту Роршаха в них над головами. І тут-таки вплив дрібний спогад. Вони тоді були ще малими.

Мама поїхала з Ханною до лікаря, Лідія з Натом залишилися самі вдома й помітили величезного павука, що ліз просто над рамою вікна. Нат видерся на диван і вбив його батьковим черевиком, а на стелі залишилися чорні плями й половинка сліду від підосви.

— Скажи, що це ти зробила, — благав він, але в Лідії була краща ідея. Вона взяла коректор, який лежав у тата біля друкарської машинки, й один за одним замалювала всі відбитки. Батьки так і не помітили білих плям на кремовій стелі, й вони з Натом ще багато місяців презиралися та посміхались, коли дивилися на них.

Тепер, коли Лідія пильно придивилася, розгледіла блідий відбиток батькового черевика й велику пляму там, де був павук. Брат і сестра були командою. Вони трималися разом, навіть у цій дрібній дурнуватій пригоді. Лідія не очікувала, що колись настануть лихі часи, коли все настільки зміниться. Ранкове світло бризнуло на стіну, на ній зарядив візерунок із виразних тіней. Дівчина примружилася, намагаючись відрізнити біле від брудно-білого.

— Лідіє? — Усі були зайняті розгортанням подарунків: Нат на іншому кінці кімнати заправляв плівку в нову камеру, на халаті в матері блищав золотий ланцюжок. Тато простягав їй пакунок, компактний, із гострими краями, ніби то була скринька. — Від мене. Я сам вибирав. — Він так і сяяв.

Зазвичай Джеймс покладав різдвяний шопінг на Мерилін, дозволяючи їй самій підписати кожен пакунок: «Від мами й тата з любов'ю». Але цей подарунок він вибирав сам, і не міг дочекатися, коли віддасть його.

Подарунок, який батько вибрав сам, подумала Лідія, має бути особливим. Вона одразу ж пробачила татові, що він не заступився за неї. Під цією обгорткою було щось тонке й коштовне. Вона уявила золоте намисто — такі носили деякі дівчата в школі, ніколи не знімаючи, — з маленькими золотими хрестиками, якими їх охрестили, або з кулонами, зручно вкладеними в них між ключиць. Намисто від її батька буде приблизно таким. Це компенсує всі мамині книжки й усе, що сталося за останні три дні. Це буде маленьке нагадування: «Я люблю тебе. Ти дорога мені така, якою ти є».

Вона простромила палець під обгортковий папір, і їй на коліна впала маленька чорно-золота книга. «Як завоювати друзів і впливати на людей». Яскрава жовта смужка розрізувала обкладинку навпіл. «Основні методи поводження з людьми. Шість способів змусити людей вас полюбити». Згори темно-червоними літерами написано: «Що більше ви візьмете з цієї книги, то більше отримаєте від життя!». Джеймс і далі сяяв.

— Я подумав, це може стати тобі в пригоді, — сказав він. — Це має допомогти... Ну, допомогти тобі завоювати дружбу. Стати популярною. — Його пальці доторкнулися до напису на обкладинці.

Лідії здалося, що її серце перетворюється на крижану грудку, яка повільно сповзає донизу.

— У мене є друзі, тату, — збрехала вона.

Татова посмішка згасла.

— Звісно, є. Я просто подумав, ну, ти стаєш старшою, а в старших класах... уміти спілкуватися з людьми так важливо. Книга навчить тебе, як знаходити з усіма контакт. — Його очі перебігали від її обличчя до книжки. — Її написали ще в тридцяті. Вважається найкращою з цієї теми.

Лідія важко проковтнула крижану грудку.

— Вона чудова, — промовила вона. — Дякую, татку.

На інші подарунки, що лежали в неї на колінах, жодних надій Лідія не покладала, але все одно розгорнула їх. Пухнастий шарф від Ната. Альбом Саймона і Гарфанкеля[27] від Ханни. Від мами книжки, як завжди: «Жінки, що зробили важливі наукові відкриття» та «Основи фізіології».

— Я подумала, що дещо з цього може тебе зацікавити, — сказала Мерилін, — якщо в тебе настільки добре з біологією. — Вона ковтнула з таким звуком, що в Лідії зашкрябало у хребті.

Коли під ялинкою не лишилося нічого, крім зім'ятого обгорткового паперу та клаптиків стрічок, Лідія обережно зібрала свої подарунки, поклати батькову книгу згори. На неї впала тінь: батько стояв перед нею.

— Тобі не подобається книга?

— Звісно, подобається.

— Я просто подумав, що вона може бути корисною, — сказав він. — Хоча ти, мабуть, і так уже все про це знаєш. — Він ущипнув її за щоку. — Як завойовувати друзів. Я хотів би... — Він замовк, ніби проковтнув останні слова: «Я теж хотів це знати, коли був у твоєму віці».

Можливо, подумав він, якби він знав, як поводитися з людьми, як змусити їх любити себе, то став би своїм у Ллойді, зачарував би матір Мерилін, отримав посаду в Гарварді. Він би отримав більше від життя.

— Я подумав, вона тобі сподобається, — незграбно закінчив він.

Хоча батько ніколи не розповідав про свої шкільні роки, хоча вона ніколи не чула історії про те, як її батьки одружилися чи як переїхали до Мідлвуда, Лідія відчувала біль від усього цього, глибокий і пронизливий, він відлунював у всьому тілі, мов звук корабельного горна. Більше за все її батька хвилювало те, чи подобається вона людям. Він хотів одного: щоб вона була серед них своєю. Вона розгорнула книжку на колінах. Перша частина. «Принцип 1. Не критикуйте, не засуджуйте, не жалійтеся».

— Вона мені подобається, — сказала Лідія. — Дякую, татку.

Джеймс не міг не помітити, що її голос звучить неприродно, але відмахнувся від такої думки. Звісно, донька роздратована, подумав він, роздратована цим непотрібним подарунком. У Лідії вже безліч друзів; вона майже щовечора розмовляла із кимось по телефону після того, як закінчувала всі свої домашні завдання. Як нерозумно було дарувати їй цю книгу. Він подумки записав собі, що наступного разу треба купити щось краще.

Насправді було так: у тринадцять років на вимогу батька Лідія зателефонувала Пем Сондерс. Навіть не знала її номера, тож довелося шукати в телефонній книзі, яка лежала в неї на колінах, поки вона крутила телефонний диск. Окрім апарата в кухні й у батьковому кабінеті, телефон у будинку стояв на сходовому майданчику – на маленьке сидіння біля вікна мама поклала кілька декоративних подушок і поряд поставила африканську фіалку, що вже в'янула. Підслухати розмову міг будь-хто, якби спускався сходами. Лідія дочекалася, поки батько дійде до вітальні, перш ніж набрала останню цифру.

– Пем? – сказала вона. – Це Лідія.

Пауза. Вона майже чула, як Пем морщить чоло.

– Лідія?

– Лідія Лі. Зі школи.

– Оу. – Знову пауза. – Привіт.

Лідія накрутила на палець телефонний шнур, намагаючись придумати, що б таке сказати.

– То... Що ти думаєш про сьогоднішній тест із географії?

– Гадаю, він був нормальний. – Пем на тому кінці луснула булькою з жуйки – тихеньке «тск» у слухавці. – Ненавиджу школу.

– Я теж, – відповіла Лідія. Уперше зрозуміла, що сказала правду, і те, що вона це нарешті вимовила, її збадьорило. – Слухай, а хочеш покататися на роликах у суботу? Хочеш парі, що мій тато відвезе нас? – Вона виразно уявила картинку: вони з Пем гасаять катком, ролики аж висвистують під ногами, у дівчат паморочиться в голові й вони хихотять від задоволення. За ними з трибуни спостерігає батько – він так радітиме.

– У суботу? – Напружена, тривожна мовчанка. – О, вибач, я не можу. Може, іншим разом? – ці слова вже на тлі чийогось бурмотіння. – Слухай, уже маю йти. Сестрі потрібен телефон. Бувай, Лідіє. – І клацання слухавки, яку поклали на важіль.

Приголомшена тим, як швидко Пем від'єдналася, Лідія досі тримала слухавку біля вуха, коли внизу біля сходів з'явився батько. Побачив, що донька розмовляє по телефону, і його обличчя посвітлішало, ніби після сильного вітру розійшлися хмари. Вона побачила його таким, яким він був у молоді літа, задовго до її народження: сповненим хлоп'ячих надій, коли віра у

власні необмежені можливості перетворює очі на зірки. Він посміхнувся їй і підкреслено тихо, навшпиньки пішов до вітальні.

Лідія, яка досі притискала до щоки слухавку, ледь могла повірити, що так легко може викликати в батька настільки яскравий вияв радості. На той час це здавалося такою дрібницею. Вона пригадала це наступного разу, коли підняла слухавку й піднесла її до вуха з бурмотінням: «М-м-гм-м, м-м-гм – вона це зробила?» – й тримала так, поки батько не пройшов коридором, зупинився внизу, посміхнувся та рушив далі. За деякий час вона почала вивчати дівчат, за якими спостерігала з відстані, уявляла, що говорила б, якби вони справді були її подругами.

– Шеллі, ти дивилася «Старські та Гатч» учора ввечері? О Боже мій, Пем, можеш повірити, що нам задали есе з англійської на десять сторінок? Місіс Грегсон що, думає, нам більше нема чого робити? Стейсі, ти з новою зачіскою точно, як Фарра Фосетт. Якби ж я зі своїм волоссям могла таку зробити!

Деякий час це було дрібницею, гудок наспівував їй на вухо, наче добрий друг. Тепер, коли в її руках була книга, це вже більше не здавалося дрібницею.

Після сніданку Лідія сіла, схрестивши ноги, у кутку під ялинкою і знову розгорнула книгу. «Будьте добрим слухачем. Заохочуйте інших говорити про себе». Вона перегорнула кілька сторінок. «Пам'ятайте: люди, із якими ви розмовляєте, у сто разів більше цікавляться собою, своїми бажаннями та проблемами, ніж вашими».

На іншому кінці кімнати Нат зазирнув у видошукач своєї нової камери, наблизив Лідію, сфокусувався й розфокусувався на ній. Він вибачався за свій бойкот, за те, що зачинив двері в неї перед носом, коли вона хотіла одного – не залишатися на самоті. Лідія це знала, але була не в тому настрої, щоб миритися. За кілька місяців він поїде, а вона залишиться сама – завойовувати друзів, впливати на людей і робити важливі наукові відкриття. Вона опустила погляд назад у книгу, й волосся затулило їй обличчя, перш ніж Нат устиг зробити фото. «Посмішка промовляє: „Ти мені подобаєшся. Ти робиш мене щасливим. Я радий тебе бачити“». Ось чому собаки такі популярні. Вони так раді нас бачити, що ледь не вистри-бують зі своєї шкіри». Собаки, подумала Лідія. Вона спробувала уявити себе собакою, слухняним і доброзичливим золотавим ретривером із чорною посмішкою і китичками на хвості, але не здалася собі доброзичливою, породистою і вкритою золотавою шерстю. Натомість відчула себе відлюдькуватою і підоз-ріливою, як собака Вольфів, що живуть трохи далі на цій самій вулиці, – дворняжкою, готовим ворогувати із ким завгодно.

– Лідс, – покликав Нат. Він не здається. – Лідіє. Лі-ді-є. – Крізь завісу волосся Лідія побачила об'єktiv камери, що нагадував спрямований на неї гігантський мікроскоп. – Посміхнися.

«Вам не хочеться посміхатися? То й що? Примусьте себе. Поводьтеся так, ніби ви вже щасливі, й це почне робити вас щасливими».

Лідія скрутила волосся в джгут, який повільно розгортався, перекинутий через плече. Тоді вона глянула просто в чорне око фотоапарата, без

посмішки, без найменшого натяку на посмішку, навіть після того, як фотоапарат клацнув.

Коли знову почалися заняття, Лідія виходила з дому й відчувала полегшення, навіть якщо першим був урок фізики. Вона поклала завалений тест — тепер із підписом матері — на стіл містера Келлі оцінкою вниз. Містер Келлі вже стояв біля дошки й малював діаграму. «Розділ 2. Електрика і магнетизм», — написав він угорі. Лідія прослизнула на своє місце й лягла щокою на парту. Хтось видряпав на ній канцелярською кнопкою: «FUCK YOU» завбільшки з 10-центову монету. Дівчина притиснула до нього палець, і коли підняла руку, слово «FUCK» відбилося на подушечці; це нагадувало шрам.

— Гарно провела канікули? — Це був Джек. Він розвалився на сусідньому сидінні, одна рука перекинута за спинку, мов за плече дівчини. Вона тоді дуже погано знала Джека, хоча він жив просто на розі, й багато років із ним не розмовляла. Його волосся потемнішало до кольору піщаного пляжу; веснянки, які вона пам'ятала з дитинства, зблякнули, але не зникли. Та Лідія знала, що Нат взагалі не любить цього хлопця, ніколи його не любив, і з однієї цієї причини вона була рада його бачити.

— Що ти тут робиш?

Джек глянув на дошку.

— Електрика і магнетизм.

Лідія почервоніла.

— Я маю на увазі, — сказала вона, — це молодший клас.

Джек дістав із наплічника кулькову ручку без ковпачка й закрив ногу на ногу.

— Міс Лі, а вам відомо, що для того, аби випуститися, потрібен бал із фізики? Я завалив другу тему минулого року, і ось я знову тут. Мій останній шанс. — Він заходився розглядати синю чорнильну пляму на підшві своєї тенісної туфлі. Лідія сіла прямо.

— Ти завалив фізику?

— Я завалив фізику, — сказав він. — П'ятдесят два відсотки. Гірше за «нижче середнього». Я розумію, що таку концепцію складно зрозуміти, міс Лі. Адже ви ніколи не отримували низьких балів.

Лідія заціпеніла.

— Узагалі-то, — сказала вона, — у мене самої проблеми з фізикою.

Джек не повернув голови, але вона побачила, як піднялась одна його брова. Тоді, на її подив, він перехилився через прохід і намалював на джинсовій тканині в неї на коліні крихітний нулик.

— Наш таємний членський знак, — сказав він, коли пролунав дзвінок. Його очі, темно-синьо-сірі, зустрілися з її очима. — Вітаю в клубі, міс Лі.

Того ранку Лідія весь урок торкала пальцем той крихітний нулик і кутиком ока спостерігала за Джеком. Він був сконцентрований на чомусь, чого вона не могла бачити, ігнорував монотонне бурмотіння містера Келлі, довкола нього скрипіли олівці, над його головою дзижчала флуоресцентна лампа. Великий палець барабанив по парті. «Джек Вольф хоче дружити? — дивувалася вона. — Нат його вб'є. Або мене». Та після того першого дня Джек не озвався до неї більше жодним словом. Бували дні, коли він запізнювався, потім клав голову на парту й лежав так цілий урок; інколи взагалі не приходив. Нулик відіправся. Лідія дуже низько схилялася над записами. Переписувала все, що писав на дошці містер Келлі, гортала сторінки підручника туди й назад так часто, що кутики пом'якшали та стерлися.

Потім, наприкінці січня, за обідом, її мама передала салат і страву з «Гамбурег Хелпер»[28] та глянула запитально — спершу ледь нахилила голову в один бік, потім у другий, ніби мала кролячі вуха й намагалася вловити ними певний сигнал. Нарешті вона спитала:

— Лідіє, як справи з фізикою?

— Усе гаразд. — Лідія простромила виделкою круглий, як монетка, шматочок моркви. — Краще. Уже краще.

— Наскільки краще? — У маминому голосі почулася різкіша нотка.

Лідія розжувала м'яку моркву.

— У нас ще не було тесту. Але я добре справляюся з домашньою роботою.

Це було брехнею лише наполовину.

Перший тест семестру планувався наступного тижня. А з домашнім завданням вона була в змозі впоратися, лише коли переписувала відповіді на задачі з непарними номерами з кінця підручника й шахраувала навіть із тими, які могла розв'язати.

Мати насупилася й зачерпнула трохи макаронів.

— Запитай у вчителя, чи можна тобі зробити щось додатково, — сказала вона. — Тобі не треба, щоб ця оцінка тебе потопила. З усім твоїм потенціалом...

Лідія тицьнула виделкою у шматок помідора. Лише тривога в голосі матері втримала її від крику.

— Я знаю, мамо, — сказала вона.

Глянула через стіл на Ната, сподіваючись, що він змінить тему, але Нат, заглиблений у власні думки, нічого не помітив.

— Лідіє, а як справи у Шеллі? — запитав Джеймс.

Лідія помовчала. Минулого літа батько наполіг, і вона одного разу запросила Шеллі погуляти.

Однак Шеллі, здавалося, цікавіше було фліртувати з Натом, намагатися пограти з ним у «кеча» в дворі, запитувати в нього, хто гарячіший – Лінда Картер чи Ліндсі Вагнер. Відтоді вони не розмовляли.

– У Шеллі все добре, – сказала вона. – Вона зайнята. Вона секретар у студентській раді.

– Може, й ти туди пішла б, – сказав Джеймс і з виглядом мудреця, який виголошує крилаті слова, покрутив у повітрі виделкою. – Я певний, що вони залюбки приймуть твою допомогу. А як справи у Пем і Карен?

Лідія опустила очі в тарілку, до несмачного салату й сумного бруска яловичини та сиру поряд із ним. Востаннє вона розмовляла з Карен більше року тому, коли її батько віз їх додому з денного сеансу «Політ над гніздом зозулі». Спочатку вона пишалася тим, що цього разу її плани не були брехнею. Карен щойно переїхала до міста, і Лідія, підбадьорена присутністю новенької, запропонувала разом піти в кіно. Карен сказала: «Так, звісно, чому б і ні». Потім її батько цілу дорогу намагався показати, який він крутий:

– П'ять братів і сестер, Карен? Просто як у «Родині Брейді»!.[29] Ти дивишся цей серіал?

– Тату, – сказала Лідія. – Тату.

Але він не вгавав – запитував Карен, які з'явилися нові пісні, наспівував один-два рядки з «Ватерлоо», [30] якій було вже два роки. Карен відповідала: «Так», «Ні» або «Не знаю» і крутила намистинку на сережці. Лідії хотілося розплавитись і всотатися в подушки сидінь якнайглибше, туди, де поролон глушить усі звуки. Вона хотіла сказати щось про фільм, але не могла нічого придумати. Усе, про що вона думала, – це порожні очі Джека Ніколсона, над яким опускалася подушка, що мала його задушити. У салоні зависла тиша, й так тривало, аж поки вони не під'їхали до будинку Карен.

Наступного понеділка за ланчем вона зупинилася біля столика Карен і спробувала посміхнутися.

– Вибач за батька, – сказала вона. – Боже, це було так незручно.

Карен відкрила йогурт і вилизала фольгу зі споду накривки.

– Нічого, – сказала вона. – Насправді дещо було дуже мило. Я маю на увазі те, що він, вочевидь, намагається допомогти тоді вписатися.

Тепер Лідія дивилася на батька, який широко посміхався їй, неначе пишався тим, що так багато знає про її друзів, що пам'ятає їхні імена. Собака, подумала вона, яка сподівається на частування.

– У них усе чудово, – сказала вона. – В обох усе чудово.

Мерилін на іншому кінці столу тихо промовила:

— Перестань чіплятися до неї, Джеймсе. Нехай спокійно доїсть, — і Джеймс відповів, трохи голосніше:

— Я, принаймні, не докучаю їй домашніми завданнями.

Ханна розрізала на тарілці шматок гамбургера. Лідія спіймала погляд Ната. «Будь ласка, — подумала вона. — Скажи що-небудь».

Нат глибоко вдихнув. Він цілий вечір чекав нагоди дещо сказати.

— Тату? Мені потрібно, щоб ти підписав деякі папери.

— Папери? — здивувався Джеймс. — Для чого?

— Для Гарварда. — Нат поклав виделку. — Заяву на отримання житла й форму на відвідування студмістечка. Я можу поїхати у квітні, на вихідні. У них є студент, який дозволить мені пожити в себе. — Тепер, коли він почав говорити, слова висипалися жужмом. — Мені вистачить грошей, щоб купити квиток на автобус, і я пропущу всього кілька днів школи. Мені просто потрібен твій дозвіл.

«Пропущу кілька днів школи», — подумала Лідія. — Батьки цього ніколи не дозволять».

На її подив, обоє кивнули.

— Розумне рішення, — сказала Мерилін. — Скуштуєш життя у студмістечку, наступного року, коли вже справді опинишся там, то знатимеш, яке воно на смак.

Джеймс сказав:

— Це жакливо — так довго їхати автобусом. Думаю, задля такого особливого випадку можемо собі дозволити квиток на літак.

Нат посміхнувся сестрі з подвійним тріумфом: «Вони відволіклися від тебе. І вони сказали: „Так“».

Лідія кінчиком ножа продовжувала стежки в сирному соусі й могла думати лише про одне: «Він не може дочекатися, коли вже поїде».

— Знаєш, хто разом зі мною ходить на фізику? — раптом сказала вона. — Джек Вольф, той, що живе неподалік. Вона відкусила яловичину й простежила за реакцією родини. Батькам те ім'я в одне вухо влетіло, в інше вилетіло, ніби вона й не вимовляла його. Мама сказала:

— Лідді, це нагадало мені, що в суботу я можу допомогти тобі опрацювати нотатки, якщо захочеш.

Батько сказав:

— Я вже давно не бачив Карен. Може, вам двом якось сходити в кіно? Я вас відвезу.

Але голова Ната на іншому кінці столу сіпнулася, мовби Лідія дістала рушницю. Вона ж посміхнулася своїй тарілці. І якраз тоді вирішила, що вони з Джеком неодмінно потоваришують.

Спочатку це здавалося неможливим. Джек не приходив на уроки майже тиждень, і Лідія кілька днів після школи вешталася довкола його авта, поки не зіткнулася з ним обличчям до обличчя. Першого дня він вийшов у супроводі білявки з передостаннього класу, якої Лідія не знала, тому пірнула за кущ і спостерігала крізь гілки. Джек закрив руку дівчині в кишеню, тоді забрався їй під пальто, й коли вона вдала ображену та відштовхнула його, схопив її, поклав собі на плече, погрожуючи вкинути в замет, а вона верещала, хихотіла й била його кулачками по спині. Потім Джек поставив її та відчинив двері «Жука», білявка залізла всередину, й вони поїхали. Лідія дивилася на клуби диму й знала, що назад вони не повернуться. Наступного дня Джек взагалі не з'явився, і Лідія зрештою попленталася додому. Снігу випало ледь не по коліна; зима видалася морозна. За сотні кілометрів на північ замерзло озеро Ері; Буффало завалило снігом до самих дахів і ліній електропередач. Нат, який уперше за весь час, що міг пригадати, дорогою зі школи сидів в автобусі сам, допитувався вдома: «Що з тобою сталося?». Та Лідія мовчки протупала до себе нагору.

На третій день Джек вийшов зі школи сам, і Лідія глибоко вдихнула та побігла до узбіччя. На Джеку, як завжди, не було ні пальта, ні рукавичок. Двома почервонілими пальцями він тримав сигарету.

— Можеш підкинути мене додому? — спитала вона.

— Міс Лі, — Джек ногою збив з передньої шини грудочку снігу, — хіба вам не вистачило місця в автобусі?

Вона знизала плечима, міцніше затягла шарф.

— Я спізналася.

— Я не їду прямо додому.

— Мені все одно. Йти пішки надто холодно.

Джек застромив руку в задню кишеню, щоб дістати ключі, й підняв одну брову.

— Ти впевнена, що твій брат хоче, щоб ти проводила час із таким хлопцем, як я?

— Він мені не охоронець. — Вийшло голосніше, ніж вона хотіла, й Джек засміявся, випустив хмарку диму та поліз на сидіння водія. Щоким в Лідії

так горіли, що вона ледь не розвернулася назад, але він нахилився й підняв ручку з боку пасажирського сидіння.

Тепер, коли Лідія опинилася в авто, вона не знала, що сказати. Джек запустив двигун, увімкнув передачу, й на панелі приладів ожили великий спідометр та показчик рівня бензину. Інших приладів не було. Лідія подумала про авто батьків: усі індикатори й сигнальні вогники, які попереджають, що бензину замало, що перегрівається двигун, що ти не вимкнув ручне гальмо або не зачинив дверей, багажника чи капота. Вони тобі не довіряють. Їм треба постійно перевіряти, нагадувати, що слід робити, а чого не слід.

Лідія ніколи раніше не залишалася наодинці з хлопцем — мати забороняла їй ходити на побачення, та вона ніколи й не намагалася. Їй раптом спало на думку, що досі вони з Джеком по-справжньому не розмовляли. Лише невиразно уявляла те, що відбувається на задньому сидінні. Кутиком ока бачила Джеків профіль, темну щетину — темнішу за його волосся кольору пісковику. Ця щетина подовжувала бакенбарди мало не до горла й нагадувала пляму від вугілля, яку треба витерти.

— Тож, — сказала Лідія і сховала в кишеню пальта свої пальці, які зрадливо сіпнулися, — можна мені сигарету?

Джек засміявся.

— Не гони. Ти ж не куриш.

Та все одно він простягнув їй пачку, і Лідія дістала сигарету. Думала, що вона буде тверда й важка, як олівець, але виявилася легенькою, практично невагомою. Не відриваючи очей від дороги, Джек кинув їй запальничку.

— То ти не схотіла, щоб сьогодні додому тебе проводив брат?

Лідія не могла не відчувати презирливої нотки в голосі Джека, але не зрозуміла, з кого він глузує — з неї, з Ната чи з обох одразу.

— Я не дитина, — Лідія припалила сигарету й взяла її до рота. Дим увірвався їй у легені, у голові запаморочилося, але вона раптом відчула себе сильною і незалежною. «Це як порізати палець, — подумала дівчина: біль і кров нагадують тобі, що ти жива». Вона видихнула — між зубів завихрився маленький циклон — і простягнула запальничку назад. Джек махнув рукою.

— Кинь у бардачок.

Лідія клацнула замком, відкрила заслінку, й звідти просто їй на ноги випала маленька блакитна коробочка. Вона завмерла, а Джек знову засміявся.

— Що таке? Ніколи досі не бачили презиків, міс Лі?

У Лідії знову спалахнуло обличчя; вона згребла презервативи й запхала їх назад у відкриту коробочку.

— Звісно, бачила. — Вона поклала коробку в бардачок разом із запальничкою та спробувала змінити тему. — То що ти думаєш про сьогоднішню контрольну з фізики?

Джек пирснув.

— Не думав, що фізика для тебе має таке велике значення.

— У тебе й досі проблеми?

— А в тебе?

Лідія мить вагалася. Зробила довгу, як Джек, затяжку та, перш ніж видихнути, відкинула голову назад.

— Мене ця фізика не обходить. Повна туфта.

— Лайно, — погодився Джек. — Чого ж тоді в тебе такий вигляд, ніби зараз заплачеш, коли містер Келлі роздає перевірені «домашки»?

Вона не знала, що це настільки помітно, і вже вкотре пекучі плями спалахнули на щоках, повільно перетікаючи до шиї. Сидіння під нею зарипіло, пружина тицьнула їй в стегно, мов кулак.

— Маленька міс Лі курить, — Джек поцокав язиком. — Твій брат хіба не засмутиться, коли дізнається?

— Ще дужче він засмутиться, коли дізнається, що я сиділа в твоїй машині. — Лідія злісно всміхнулася.

Джек, здавалося, не помітив. Він опустил вікно, і, поки викидав недопалок, у салоні кружляло холодне повітря.

— Він страшенно мене ненавидить, еге ж?

— Перестань, — сказала Лідія. — Усі знають, що відбувається в цьому авто.

Джек раптом звернув до узбіччя. Вони шойно доїхали до озера, і його очі були холодні та спокійні, як крижана поверхня за вікном.

— Тоді тобі, мабуть, краще вийти. Ти ж не хочеш, щоб хтось такий, як я, тебе зганьбив. Зруйнував твої шанси вступити до Гарварда, як твій братик.

«Він, мабуть, справді ненавидить Ната, — подумала Лідія. — Так само, як Нат ненавидить його». Вона уявила, як вони всі ці роки вчать разом в одному класі: Нат сидить попереду, з відкритим зошитом, одна рука потирає маленьку борозну між бровами, — так він робить, коли напружено думає.

Повністю зосереджений, ні на що більше не звертає уваги, відповідь уже тут, зависла на кінчику олівця. А Джек? Джек розвалився позаду в кутку, сорочка розхристана, одна нога простягнута в проході. Такий спокійний. Такий упевнений у собі. Йому начхати, що подумают інші. Не цікаво, чому всі просто не зносять одне одного.

— Знаєш, я не така, як Нат, — сказала вона.

Джек вивчав її довгим поглядом, мовби намагався зрозуміти, чи правду вона каже. Під заднім сидінням гарчав двигун. Попіл на кінчику її цигарки видовжився, мов сірий хробак. Вона більше нічого не сказала, видихнула в морозне повітря маленьку хмарку диму й змусила себе витримати пронизливий погляд Джека.

— Звідки в тебе блакитні очі? — спитав він нарешті. — Якщо ти китаянка, і все таке?

Лідія кліпнула.

— У мене мама американка.

— Я думав, що карі очі домінують у тенах. — Джек сперся рукою на її підголів'я та нахилився, уважно розглядаючи; так ювелір розглядає коштовний камінь. Від його оцінювального погляду в Лідії закололо в потилиці, вона відвернулася та загасила сигарету в попільниці.

— Не завжди, мабуть.

— Ніколи раніше не бачив китайців із блакитними очима.

Зблизька їй було видно сузір'я веснянок на Джековій щоці — вони геть вилиняли, але все одно залишилися помітними. Так само, як колись давно її брат, Лідія порохувала веснянки: їх було дев'ять.

— Знаєш, що ти єдина не біла дівчина в школі?

— Справді? Я про це не думала.

То була брехня. Навіть з блакитними очима вона не могла вдавати із себе одну з натовпу.

— Закладаюся, що ти й Нат — єдині китайці в усьому Мідлвуді.

— Напевне, так.

Джек відкинувся на спинку свого сидіння й потер подряпину на кермі. По нетривалій мовчанці запитав знову:

— І як воно?

— Що? — Лідія лукавила.

Інколи ти практично забуваєш, що не схожа на інших. У «домашній кімнаті» школи, в аптеці або в супермаркеті ти слухаєш ранкові оголошення, заправляєш рулон плівки, вибираєш коробку яєць і відчуваєшся так само, як усі люди в натовпі. Часом взагалі про це не думаєш. А тоді помічаєш, що на тебе дивиться дівчина з іншого боку проходу, дивиться фармацевт, дивиться касир, і ти бачиш своє відображення в їхніх поглядах: не така.ловиш погляди, мов гачки, що вчіплюються в тебе. Щоразу, коли бачиш себе збоку, так, як бачать усі ці люди, знову все пригадуєш. Це було на значку

в «Пекін-експрес» — персонаж з мультика, чоловік у крисатому солом'яному капелюсі, з очима-щілинками, випнутим переднім зубом і з паличками для їжі. Це показують хлопчачі на дитячому майданчику, пальцями розтягуючи очі: «Китаєць, японець — подивися на них». І старші хлопці бурмочуть: «Чінг-чонг-чінг-чонг-чінг», коли проминають тебе на вулиці, але це звучить так голосно, щоб ти могла почути. Ти помічаєш це, коли офіціантки, полісмени, водії автобусів говорять із тобою повільніше, ніж з іншими, добирають якомога простіші слова, ніби ти можеш не зрозуміти. Це помітно на фото — лише в тебе чорне волосся, і здається, що тебе звідкілясь вирізали й вставили сюди. Ти думаєш: «Стоп, а що вона тут робить?». А потім пригадуєш: «Вона — це ти». Опускаєш голову й думаєш про школу, про космос або про майбутнє, намагаючись забути про це. І забуваєш до того часу, поки тобі вкотре не нагадають.

— Я не знаю, — сказала вона. — Люди роблять висновки про інших ще до того, як познайомляться з ними. — Вона глянула на нього несподівано люто. — Так, як ти зробив висновки про мене. Люди думають, що вони все про інших знають. Окрім того, що ці інші — не ті, ким їх вважають.

Джек довго мовчав, дивився на кермо. Вони тепер ніколи не будуть друзями. Джек ненавидів Ната, і після того, що вона сказала, їй теж ненавидітиме. Він виштовхне її з авта й поїде геть. Тоді, на подив Лідії, Джек дістав з кишень пачку сигарет і простягнув їй. Пропозиція миру.

Лідія не думала, чим усе це скінчиться. Не думала про виправдання для матері, яке разом із натхненною посмішкою буде їй прикриттям для всіх днів, проведених у товаристві Джека: буцімто вона залишилася після школи попрацювати над фізикою. Ні на мить не уявила шокованого й стривоженого Ната, який рано чи пізно дізнається, де і з ким вона була. Тепер вона дивилася на озеро й не знала, що за три місяці опиниться на його дні. Тієї миті вона просто взяла простягнуту сигарету, й коли Джек клацнув запальничкою, піднесла її кінчик до вогню.

Джеймс уже надто добре знає, як воно — забувати щось подібне. Від академії Ллойда до Гарварда й Мідлвуда він щодня це відчував — ти якийсь час нічого не помічаєш, аж поки різкий поштовх у ребра не нагадає, що тобі тут не місце. Він тішився оманливим спокоєм від нагадування до нагадування — так тварина в зоопарку згортається клубочком у себе в клітці, ігноруючи всі ті очі, що витріщаються на неї, вдає, ніби живе собі вільно, як і раніше. Тепер, за місяць після похорону Лідії, він особливо цінує такі миті забуття.

Інші шукають порятунку в пінті віскі, пляшці горілки, коробці із шістьма банками пива. Однак Джеймсові ніколи не подобався смак алкоголю, і він вважав, що алкоголь не здатен заглушити свідомість; обличчя в нього просто наливається темно-буряковою барвою, ніби страшно побите, але мозок

працює ще швидше. Він багато їздить, перетинає Мідлвуд, їде по шосе майже до Клівленда, тоді повертає назад. Купує в аптеці снодійне, та навіть уві сні знає, що його Лідія мертва. Знову й знову він знаходить єдиний прихисток від цієї думки: ліжко Луїзи.

Він каже Мерилін, що їде на урок або на зустріч зі студентами; у вихідні – що має перевірити роботи. Усе це брехня. Декан за тиждень по смерті Лідії скасував його літні заняття. «Приділіть трохи часу собі, Джеймсе», – мовив він і обережно доторкнувся до Джеймсового плеча. Він так поводитися з усіма, кого хотів заспокоїти: з тими, кого обурювали низькі оцінки студентів, із викладачами, які розраховували на грант і не отримали його. Вважав за свій обов'язок ці спроби надання мінімальної підтримки тим, кого спіткала втрата чи розчарування. Але від цього трійки з мінусом у студентів не могли перетворитися на четвірки; й обіцяне нове фінансування так і не надходило. Людина ніколи не отримує, чого хоче – просто вчиться обходитися без цього. І Джеймсові якраз найменше був потрібен отой час «на себе»: удома стало нестерпно. Він щомиті чекав появи Лідії в дверях або рипіння підлоги в себе над головою, у її кімнаті. Одного ранку він почув ці кроки нагорі й раніше, ніж усвідомив, що робить, помчав туди, ледь не задихнувся, а побачив Мерилін, яка ходила навколо столика Лідії, відкриваючи та закриваючи шухляди. «Забирайся!» – хотів крикнути він, мовби тут було святе місце. Тепер він щоранку бере свій портфель, ніби йде на заняття, та їде в коледж. Навіть в офісі його заворожує родинна фотографія на столі, де Лідія – на фото їй ледь виповнилося п'ятнадцять – дивиться так, ніби готова вистрибнути зі скляної рамки й залишити всіх позаду. У другій половині дня він опиняється в помешканні Луїзи, пірнає в її обійми, тоді між її ніг, де його мозок блаженно вимикається.

Але після того, як виходить від Луїзи, він знову пригадує все, й люті всередині завжди більшає. Одного вечора дорогою до своєї автівки він хапає із землі пляшку та жбурляє в бік Луїзиноного будинку. В інші вечори бореться зі спокусою в'їхати в дерево. Нат і Ханна намагаються не траплятися йому на очі, а з Мерилін вони за останні тижні не перемовилися й двома словами.

Наближається Четверте липня, Джеймс проминає озеро й бачить, що хтось прикрасив пірс прапорами, червоними та білими кульками. Він з'їжджає з дороги й зриває все це, розчавлює кожную кульку п'ятою. Коли все зникає під водою і пірс стає темним та порожнім, Джеймс прямує додому, але його досі лихоманить.

Нат порпається в холодильник, і це знову розпалює батька.

– Ти марно витрачаєш електроенергію, – говорить Джеймс.

Нат зачиняє дверцята, але його мовчазний послух розлючує ще дужче.

– Тобі завжди потрібно стояти в мене на дорозі?

– Вибач, – бурмоче Нат. Він тримає в одній руці круто зварене яйце, у другій – паперову серветку. – Я не сподівався, що зустрінуся з тобою.

Поза межами автівки з її застоєм повітря і запахом викидних газів та мастила Джеймс розуміє, що відчуває запах парфуму Луїзи на своїй шкірі, мускусний і пряно-солодкий. Його мучить запитання: чи відчув це Нат.

— Що ти маєш на увазі, коли кажеш, що не чекав на мене тут? — вигукує він. — Я не маю права зайти на власну кухню після важкого робочого дня? — Він ставить сумку. — Де твоя мати?

— У кімнаті Лідії. — Нат робить паузу. — Вона там цілий день.

Від погляду сина Джеймс відчуває різкий укол між лопатками, ніби Нат звинувачує його.

— До твого відома, — говорить він, — мій літній курс — дуже відповідальна робота. В мене є конференції, зустрічі.

Обличчя Джеймса раптом наливається багрянцем, він згадує сьогоднішній день: Луїза стає навколішки перед його стільцем, тоді повільно розстібає штани... Його ще дужче розлючує цей спогад.

Нат дивиться на нього, губи складені так, ніби він хоче сформулювати запитання, але готовий вимовити лише першу літеру якогось слова, і раптом Джеймс скаженіє.

Відтоді, як він став батьком, йому вірилося, що Лідія схожа на матір — вродлива, блакитноока, впевнена в собі, — а Нат подібний до нього: чорнявий, з невпевненою мовою, ніби постійно спотикається через власні слова.

Він часто забував, що Лідія з Натом також схожі між собою. Тепер у Натовому обличчі Джеймс раптом бачить дочку, мовчазну, із широко розплющеними очима. Біль від цього робить його жорстоким.

— Ти цілими днями сидиш удома. У тебе взагалі є друзі?

Батько казав таке багато років поспіль, але цієї миті Нат відчуває — щось луснуло, ніби розірвалася туго натягнута мотузка.

— Немає. Я не ти. Жодних конференцій. Жодних... зустрічей. — Він морщить носа. — Від тебе пахне парфумами. Це, гадаю, із тих зустрічей?

Джеймс хапає його за плече, стискає так, що, здається, тріщать кістки.

— Не смій так зі мною розмовляти, — шипить він. — Не смій мене допитувати. Ти нічого не знаєш про моє життя. — Потім, навіть перш ніж він усвідомлює, що в ньому народжуються якісь слова, вони вилітають з рота, ніби плювок. — Ти взагалі нічого не знав про свою сестру.

Вираз обличчя Ната не змінюється, але воно стає жорстким, як маска. Джеймс хотів би забрати слова, що вилетіли в повітря, спіймати їх, як метеликів, але вони вже проникли його синові в мозок: він бачить це по очах Ната, що стали блискучими й твердими, наче скло. Він хоче простягнути руку й доторкнутися до сина — до його руки, до плеча, до чого завгодно — й сказати, що не хотів цього. Що все це не його провина. Але

Нат б'є ногою по стільцю так сильно, що той залишає тріщину на старому потертому лінолеумі. Він біжить до своєї кімнати, вихором пролітає сходами, а Джеймс впускає сумку на підлогу та спирається на стіл. Його рука торкається до чогось холодного й вологого: то рештки круто звареного яйця, уламки шкаралупи глибоко в'їлися в нижній білок.

Цілу ніч перед очима в Джеймса — застигле синове обличчя, і він устає вдосвіта. Забирає з ганку газету й бачить чорну дату в кутику сторінки: 3 липня. Два місяці від того дня, як зникла Лідія. Здається неможливим, що всього два місяці тому він сидів в офісі й перевіряв роботи, бентежився, знімаючи комашку з волосся Луїзи. До подій, які сталися два місяці тому, 3 липня було щасливою датою, яку вони потай зберігали в пам'яті десять років, — це був день дивовижного повернення Мерилін. Тепер усе змінилося. У кухні Джеймс знімає гумку зі згорнутої в трубочку газети й розгортає її. Там, у нижній частині сторінки, він бачить маленький заголовок: «Учителі й однокласники пригадують загиблу дівчинку».

Статті про Лідію стали коротшими і тепер з'являлися рідше. Скоро їх взагалі не стане, і всі про неї забудуть. Джеймс підносить газету ближче. День хмарний, але він не вмикає світла, ніби сутінки пом'якшать те, що він збирається прочитати. Від Карен Адлер: «Вона здавалася самотньою. Вона насправді не тусувалася ні з ким». Від Пем Сондерс: «У неї було небагато друзів, навіть бойфренда не було. Не думаю, щоб хлопці колись навіть помічали її».

Унизу: «Учитель Лі з фізики, Дональд Келлі, пригадує її самотньою десятикласницею серед старшокласників і зазначає: „Вона напружено вчилася, але звісно, вирізнялася з-поміж інших дітей“». Поряд зі статтею — бічна колонка: «Дітям зі змішаних родин часто важко знайти собі місце в соціумі».

Потім дзвонить телефон. Щоразу перша думка: «Вони знайшли її». Частку секунди щось усередині волає, що все це помилка, дівчинку просто не впізнали, усе це тяжкий сон. Далі та його більша частина, якій усе відомо краще, повертає Джеймса на землю, і він падає з бридким стукотом: «Ти її бачив». І знову із жакливою виразністю пригадує її спухлі руки, бліде воскове обличчя.

Ось чому голос завжди тремтить, коли він бере слухавку.

— Містере Лі? Це офіцер Фіске. Сподіваюся, не надто рано телефоную. Як у вас сьогодні справи?

— Усе гаразд, — каже Джеймс.

Усі так запитують, це вже автоматична брехня.

— Що ж, містере Лі, — говорить офіцер Фіске, і Джеймс уже знає, що в нього погані новини. Ніхто вас не називає на ім'я так старанно, якщо не відчуває себе зобов'язаним говорити лагідно. — Я телефоную, щоб повідомити: ми вирішили закрити розслідування. Встановлено, що це випадок самогубства.

Джеймсу потрібно повторити собі ці слова, перш ніж він їх зрозуміє.

— Самогубства?

Офіцер Фіске робить невеличку паузу.

— У роботі поліції ніколи не буває нічого напевного, містере Лі. Я хотів би, щоб було інакше. Тут не так, як показують у фільмах, — чітку картину скласти дуже складно. — Він не любить повідомляти погані новини й знаходить розраду в офіційних формулюваннях. — Обставини вказують на те, що самогубство — найвірогідніший сценарій. Жодних доказів насильницької смерті. Історія із самотністю. У неї останнім часом були низькі оцінки. Вона пішла до озера, хоча знала, що не вміє плавати.

Джеймс нахиляє голову, а офіцер Фіске говорить далі. Його тон стає м'яким, ніби в батька, який втішає маленьку дитину.

— Ми знаємо, що для вас і вашої родини це нелегко, містере Лі. Ми сподіваємося, що це, принаймні, допоможе вам рухатися далі.

— Дякую, — Джеймс кладе слухавку.

У нього за спиною на порозі кухні чекає Мерилін, тримаючись однією рукою за одвірок.

— Хто це був? — запитує вона.

Дружина м'яко затуляє пасок халата, і Джеймс знає, що вона вже все почула. Мерилін клацає вимикачем, і в раптовому яскравому світлі він почуввається незахищеним і голим.

— Вони не можуть закрити справу, — говорить Мерилін. — Хоч би хто це зробив — він досі на волі.

— Хоч би хто це зробив? Поліція вважає... — Джеймс мовчить недовго. — Вони не думають, що тут задіяний хтось іще.

— Вони її не знають. Хтось точно її забрав. Виманив її. — Мерилін вагається, згадує про цигарки й презервативи, але злість відкидає їх, і її голос робиться пронизливим. — Вона не пішла б туди сама. Чи ти думаєш, що я не знаю власної дочки?

Джеймс не відповідає. Усе, про що він може думати: «Якби ж ми ніколи сюди не переїздили. Якби ж вона ніколи не бачила озера». Мовчання між ними наростає, мов крижана брила, й Мерилін починає тремтіти.

— Ти їм віриш, так? — говорить вона. — Ти вважаєш, що Лідія таке вчинила. — Вона не може змусити себе вимовити слово «самогубство»; навіть через саму думку про це знову закипає. Її дівчинка ніколи б не вчинила так зі своєю родиною. Зі своєю матір'ю.

Як Джеймс міг у це повірити?

— Вони просто хочуть закрити справу. Перестати шукати легше, ніж робити щось реальне. — У Мерилін тремтить голос, і вона стискає руки, мов

боїться вгамувати це тремтіння всередині себе. — Якби це була біла дівчинка, вони шукали б далі.

Джеймсові в живіт падає камінь. Увесь час, що вони разом, білий був лише кольором паперу, снігу, цукру. Китайські — якщо це слово взагалі згадувалося — шашки, ієрогліфи, бутерброди — те, що не зачіпало Джеймса. Це не було важливішою темою для обговорення, ніж те, що над ними є небо, або те, що Земля крутиться довкола Сонця. Він наївно думав, що, на відміну від матері Мерилін, на відміну від усіх інших, дружина ніколи не вбачала в цьому суттєвої різниці між ними. Тепер слова Мерилін «Якби це була біла дівчинка» — доказ того, чого Джеймс завжди боявся. Вона в глибині душі так само завжди все маркувала. «Білий» і «не-білий». Саме цей момент визначає абсолютно все на світі.

— Якби вона була білою дівчинкою, — сказав він, — нічого цього взагалі б не сталося.

Мерилін, яка досі обурювалася через поліцію, не зрозуміла до кінця значення його слів, і ніяковість ще дужче її розлютила.

— Ти про що? — У світлі кухонної лампи її зап'ястя бліді й тонкі, губи стиснуті, обличчя холодне. Джеймс пригадує: давно, коли для них, молодих, найгіршим, що вони могли уявити, було «не разом», він якось нахилився, щоб доторкнутися до неї, і від цього дотику її плечима відчутно пробіг струм. Від напруги на його руці стала сторч кожна волосина. Той момент, як і той зв'язок, нині здаються такими далекими, ніби це сталося в іншому житті.

— Ти знаєш, про що я. Якби вона була білою дівчинкою... — Слова, які він вимовляє, на смак гіркі, мов попіл. Якби вона була білою дівчинкою. Якби ж я був білим чоловіком — вона вписувалася б у соціум.

Переїзду в будь-якому разі було замало; тепер він це розуміє. Де завгодно сталося б те саме. «Дітям зі змішаних родин часто важко знайти собі місце в соціумі».

Помилка сталася раніше, вона була глибша, взагалі фатальна: вони вчинили її того ранку, коли одружилися, коли мировий суддя подивився на Мерилін і вона сказала: «Так». Або раніше, того першого разу, пополудні, коли він стояв біля ліжка, голий і засоромлений, а вона обхопила його ногами за стан і притягла до себе. Навіть ще раніше: найпершого дня, коли вона перекинулася через стіл і поцілувала його, збила йому дихання, мовби швидким, різким ударом.

Мільйон маленьких шансів змінити майбутнє. Вони не повинні були одружуватися. Він не повинен був до неї торкатися.

Вона мала розвернутися, вийти з кабінету в коридор, піти геть. Він з неймовірною виразністю це бачить: нічого такого не мусило статися. Помилка.

— Виходить, твоя мама мала рацію, — говорить він. — Ти мала вийти за когось більш схожого на тебе.

Перш ніж Мерилін устигає щось відповісти, перш ніж вона з'ясовує, що їй робити далі: гніватися, плакати чи кричати від болю, перш ніж усвідомлює, що сказав Джеймс, — його вже нема.

Цього разу він не вважає за потрібне зупинятися в коледжі. Їде просто до Луїзи, прискорюється на кожному світлофорі, такий захеканий, неначе біжить.

— Усе гаразд? — запитує вона, коли відчиняє двері.

Луїза досі пахне душем, уже вдягнена, але з мокрим волоссям, із гребінцем у руці.

— Я не чекала на тебе так рано. За чверть дев'ята...

Джеймс чує запитання, приховані її подивом: він прийшов, щоб залишитись? А як же його дружина?

Він не знає відповідей. Тепер, коли він нарешті виштовхнув ці слова в повітря, стає напрочуд легко.

Кімната хитається й крутиться перед очима, й він опускається на диван.

— Тобі треба щось з'їсти, — каже Луїза. Вона йде до кухні, повертається з тарілкою «Тапперваре».[31] — Ось. — Дівчина обережно знімає накривку та простягає йому тарілку. Там лежать три білосніжні булочки, згори хвилясті, мов пуп'янки піонів, готові розкритися, усередині видно щось рудувато-червоне. Його ніздрі лоскочуть солодкі пахощі смаженої свинини.

— Я їх учора приготувала, — каже Луїза. І після паузи:

— Ти знаєш, що це таке?

Його мама готувала такі, дуже давно, в їхньому маленькому помешканні зі стінами попелястого кольору. Вона смажила свинину, надрізала тісто й розкладала булочки в бамбуковій пароварці, привезеній аж із Китаю. Улюблена страва його батька. «Ча сіу бао».

Луїза так і сяє, але Джеймс не відразу розуміє, що говорив уголос. За останні сорок років він не сказав китайською жодного слова, тому зараз вражений тим, як легко його язик повертає собі, здавалося б, забуті навички. Він не куштував цієї страви з дитинства. Мама пакувала їх Джеймсові в школу, поки він не попросив, щоб перестала, бо для нього краще їсти те саме, що й інші діти.

— Давай, — каже Луїза. — Куштуй.

Джеймс повільно піднімає булочку з тарілки. Вона легша, ніж у його спогадах, схожа на хмарку між кінчиками пальців. Навіть забув, наскільки щось подібне може бути ніжним. Він розламає булочку, відкриваються яскраві шматочки свинини в глазурі, таємне червоне серце. Коли він кладе це до рота, воно схоже на поцілунок: солодкий, солоний і теплий.

Він не чекає, поки Луїза обхопить його руками, ніби малу невпевнену дитину, або поки вона поведе його до спальні. Натомість викидає руку вперед, ніби пливе брасом, штовхає її на підлогу, задирає спідницю та затуляє жінку на себе просто тут, у вітальні. Луїза стогне, вигинає спину, і Джеймс вовтузиться з ґудзиками на її блузці, відкидає її геть, розстібає бюстгальтер і ловить у свої складені чашкою долоні її груди, важкі й округлі. Вона тремтить об нього, а він зосереджується на її обличчі, на чорному волоссі, що падає йому до рота, на темно-карих очах, які заплющуються, коли вона починає дихати й рухатися швидше. Ось це жінка, думає він, у яку слід було закохатися. Жінка, яка має отакий вигляд. Жінка, така сама, як він.

— Я мав одружитися з такою дівчиною, як ти, — шепоче він по тому.

Усі чоловіки кажуть таке своїм коханкам, але Джеймсові це здається одкровенням. Напівсонна Луїза на згині його ліктя ніби й не чує, але слова проникають у її свідомість, дарують химерні надії кожної коханки. Він покине її — він одружиться зі мною — я зроблю його щасливим — у нього не буде іншої жінки.

Удома, коли Нат і Ханна спускаються вниз, Мерилін непорушно сидить за кухонним столом. Хоча вже давно по десятий, вона досі в халаті, зав'язаному так щільно, що не видно шиї. Що в неї погані новини, зрозуміло до того, як вона викашлює слово «самогубство».

— Це було воно? — повільно запитує Нат, і Мерилін відвертається до сходів, щоб ні на кого не дивитися, та вимовляє:

— Вони кажуть, що так.

Півгодини Нат тисне в рештки каші на дні своєї тарілки, а Ханна нервово спостерігає за ним. Він щодня стежив за будинком Вольфів, чекав на Джека, намагався впіймати його, хоча й до кінця не міг собі пояснити, навіщо. Одного разу навіть зійшов на ганок і зазирнув у вікно, але вдома нікого не було. Джеків «Фольксваген» кілька днів не з'являвся на вулиці. Нарешті Нат відштовхує тарілку і тягнеться до телефону.

— Забирайся, — каже він Ханні. — Мені треба подзвонити.

На півдорозі нагору Ханна зупиняється, дослухається до того, як Нат повільно набирає номер.

— Офіцере Фіске, — вимовляє він за мить, — це Натан Лі. Я телефоную щодо моєї сестри. — Його голос тихшає, долітають лише уривки фраз: «...потрібно було б переглянути», «...спробувати з ним поговорити», «...постійно ухиляється». І насамкінець єдине слово: «Джек. Джек». Так, ніби Нат не може вимовити його ім'я, поки не сплуне.

По тому, як Нат кладе слухавку — з такою силою, що телефон дзеленчить, — він зачиняється в кімнаті. Усі вважають, що в нього істерика, але він знає: щось там є, якийсь зв'язок із Джеком, загублена частинка пазлу. Якщо поліція йому не вірить, батьки теж не віритимуть. Батька все одно майже не буває вдома, а мама знову зачинилася в кімнаті Лідії; він чує, як вона ходить там, за стіною, нишпорить, мов кіт. Ханна стукає в його

двері, і він вмикає музику, голосно, поки не перестане чути її стукіт і мамині кроки. Пізніше ніхто з них не пригадає, як минув той день, – він залишився в пам'яті бляклою плямою, і все, що відбудеться наступного дня, остаточно його затьмарить.

Увечері Ханна прочиняє двері своєї кімнати й дивиться в щілинку. Під дверима Ната видно смужку світла, під дверима Лідії – теж. Нат цілий день без кінця прокручував один і той самий запис, поки нарешті дав йому добігти кінця, й запала густа тиша, мов туман, просоталася на сходовий майданчик. Ханна навшпиньки спускається і бачить, що будинок темний, батька досі нема. З крана падає вода: крап, крап, крап. Вона знає, що його треба закрутити, але тоді в домі стане геть тихо, а це зараз нестерпно. Вона повертається до кімнати, уявляючи, як на кухні крапає той кран. Із кожним «крап» нова кулька води перетворюється в рукомийнику на матову крицю.

Дівчинка хоче залізти в ліжко сестри й заснути, але в тій кімнаті мама, й вона не може втішити себе в такий спосіб. Ханна обходить свою кімнату, перевіряє свої скарби, дістає кожен зі схованки та розглядає. Між матрацом і пружинами заховано найменшу ложечку з материного чайного набору. За книжками на полиці лежить старий батьків гаманець, шкіра на ньому тонка, мов тканина. Олівець Ната, на жовтій фарбі сліди зубів, видніється основа з дерева. Це не найкращі скарби. Усі гарні загубилися: брелок, на якому батько тримав ключі від кабінету; улюблена мамина помада «Заморожена троянда»; каблучка настрою, яку Лідія носила на великому пальці. Їх шукали, за ними сумували, їх знайшли в руках у Ханни.

«Це не іграшка», – сказав батько. «Ти замала, щоб фарбуватися», – сказала мама. Лідія висловилася прямо: «Не чіпай моїх речей».

Ханна схрестила руки за спиною, смакуючи свій урок, урочисто киваючи, ніби запам'ятовуючи картину: як вони стоять біля її ліжка. Коли вони пішли, пробурмотіла кожне речення собі під ніс, уявляючи, ніби вони стоять там, де щойно були.

Усе, що вона собі залишила, – речі, яких не любили й не шукали. Але вона не поклала їх на місце. Щоб упевнитися, що жодна з них не загубилась, вона ретельно перераховує їх двічі, відтирає з ложки пляму нальоту, відкриває та закриває відділення для дріб'язку в гаманці. Деякі із цих речей лежать у неї роками. Ніхто навіть не помітив, що вони зникли. Вони вислизнули абсолютно тихо, навіть без звуку «крап».

Ханна знає: незважаючи на слова полісмена, її брат переконаний, що Джек привів Лідію до озера, й він має щось із цим зробити, бо це його провина. На думку Ната, Джек потягнув її в човен, Джек штовхнув її у воду, Джек залишив відбитки в неї на шиї. Але Нат дуже помиляється щодо Джека.

Ось звідки вона це знає. Минулого літа вона, Нат і Лідія відпочивали біля озера. Було спекотно, і Нат пішов поплавати. Лідія в купальнику засмагала на смугастому рушнику, розстеленому на траві, прикривши очі однією рукою. Ханна прокручувала в голові безліч прізвиськ Лідії: Лід. Лідс. Лідді. Сонечко. Люба моя. Янгол. Ханну ніхто не називав інакше, ніж Ханною. На небі не було хмар, і вода на сонці здавалася майже білою, мов калюжа

молока. Лідія поряд легко зітхнула й зручніше влаштувалася на рушнику. Від неї пахло дитячою олійкою, її шкіра сяяла.

Коли Ханна примружилася, щоб розгледіти Ната, вона подумала про можливі варіанти своїх прізвиськ. «Ханна Банана» — могли б вони її називати. Або якось так, щоб це не стосувалося імені. Звучало б дивно, але для них було б чимось теплим і особистим. «Лось», — подумала вона. — «Біб». Повз них пройшов Джек із темними окулярами на лобі, хоча сонце просто сліпило.

— Обережніше, — сказав він Лідії. — Якщо так лежатимеш, отримаєш білу пляму на обличчі.

Вона засміялася, забрала руку від очей і сіла.

— Ната немає? — Джек сів біля них, і Лідія махнула рукою в бік води.

Джек дістав з кишені сигарети й припалив одну, аж раптом з'явився Нат, сердито зиркнув на них згори вниз. На голих грудях у нього блищали краплі води, з волосся стікали на плечі струмочки.

— Що ти тут робиш? — звернувся він до Джека, і той загасив сигарету об траву та надягнув окуляри, перш ніж підняти очі.

— Просто сиджу на сонечку, — сказав він. — Подумав, що можна піти поплавати. — Голос не виказував знервованості, але Ханна зі свого боку могла бачила його очі за темними лінзами: вони перебігали від Ната вбік і знову на нього. Нат не вимовив більше й слова, уместився просто між Джеком і Лідією, зіжмакав у руці свій невикористаний рушник. До його мокрих плавок і литок прилипли травинки, схожі на тоненькі зелені лінії.

— Ти згориш, — сказав він Лідії. — Краще надягни мою футболку.

— Я в нормі. — Лідія знову прикрила рукою очі.

— Ти вже рожевієш, — наполягав Нат. Він сидів до Джека спиною, наче його там взагалі не було. — Ось тут. І тут. — Він доторкнувся спочатку Лідії до плеча, потім до ключиці.

— Я в нормі, — повторила Лідія, відмахнулася від нього вільною рукою і вклалася назад. — Ти гірший за маму. Перестань метушитися. Дай мені спокій.

Тоді щось відволікло Ханну, і вона не почула, що відповів Нат. З його волосся стекла крапля води, схожа на маленьку сором'язливу мишку, й побігла по шиї. Вона повільно струмувала в нього між лопатками, й коли він зігнув спину — впала точно вниз, мов зістрибнула зі скелі, та ляпнулася Джеку на руку. Нат сидів спиною до Джека й нічого не помітив, а Лідії, яка дивилася в щілинки між пальцями, цього теж не було видно. Лише Ханна, яка скулилася в них позаду й обхопила руками коліна, побачила все. У її вухах звук від падіння краплі прогримів гарматним пострілом. І Джек підстрибнув. Він дивився на краплю й не рухався, ніби то була рідкісна комаха, яка могла полетіти. Нарешті, не дивлячись ні на кого, він підняв руку до рота й торкнув її кінчиком язика, мовби злизував мед.

Це сталося так швидко, що якби Ханна не була Ханною, вона б вирішила, що все це собі вигадала. Ніхто більше не бачив. Нат відвернувся, Лідія замружилася від сонця. Але для Ханни та мить сяйнула блискавицею. Туга, у якій дівчинка жила роками, зробила її чутливою — так собака, якого тримають у голоді, ворухить ніздрями, щойно відчує слабкий запах їжі. Вона не могла помилитися. Одразу це впізнала: любов, нерозділене глибоке обожнювання, те, що віддаєш, а не отримуєш; обережна, тиха любов, яка нікого не цікавить і все одно живе. Це було надто знайоме, щоб здивувати її. Щось із самісінького її нутра потягнулося й огорнуло Джека, мов шаль, але він теж нічого не помітив. Його погляд перекинувся на дальній берег озера, ніби йому все байдуже. Ханна витягнула голу ногу й доторкнулася великим пальцем до Джекової стопи, й лише тоді він глянув на неї.

— Привіт, мала, — Джек п'ятірнею розкошлав їй волосся.

Ханна відчула поколювання в тім'ї, здалося, що волосся стане сторч, мов наелектризоване. Нат озирнувся на Джеків голос.

— Ханно, — сказав він, і дівчинка мимоволі встала.

Нат штовхнув Лідію ногою.

— Ходімо.

Лідія застогнала, але підняла рушник і пляшечку з дитячою олією.

— Тримайся подалі від моєї сестри, — сказав Нат Джекові, дуже тихо, коли дівчата трохи відійшли.

Лідія, яка саме струшувала траву з рушника, не почула, зате почула Ханна. Вийшло так, ніби Нат мав на увазі її, але Ханна знала, що насправді йдеться про Лідію. Коли вони зупинилися на розі, щоб пропустити авто, мала озирнулася через плече, кинула один-єдиний погляд, надто швидкий, щоб Нат міг його помітити. Джек дивився їм услід. Хто завгодно подумав би, що він дивиться на Лідію, яка обгорнула стегна рушником, ніби саронгом.[32] Ханна ледь посміхнулася йому, та він не відповів на посмішку, й дівчинка не знала: просто не побачив, чи її кволої посмішки виявилось замало.

Тепер вона згадує Джекове обличчя тієї миті, коли він дивився на свої руки так, ніби з ними сталося щось важливе. Ні. Нат помиляється. Ці руки нікому не могли завдати шкоди. Вона впевнена.

Мерилін сидить на ліжку Лідії, мов маленька дівчинка, обіймає коліна, силкується заповнити прогалини між тим, що сказав Джеймс, тим, що він думає, і тим, що він мав на увазі. «Твоя мама мала рацію. Ти мусила вийти за когось, більше схожого на тебе». Гіркота в його голосі досі стискала їй горло. Слова здавалися знайомими, і вона самими губами промовляла їх, намагаючись знайти їм застосування. А тоді пригадала. У день весілля, у приміщенні суду: мати попереджала про їхніх дітей, мовляв, їм ніде не буде місця. «Ти пожал-куеш», — сказала вона, мовби вони з Джеком нещасні приречені на лихо недоумки, й наречений у холі напевно все чув. Мерилін сказала єдине: «Просто моя мати вважає, що я маю вийти за когось, більше схожого на мене», а потім змахнула це, як змахують пил на підлогу. Але ці

слова переслідували Джеймса. Як же вони мали обгорнутися довкола його серця, щорік тугіше затягуючи вузол, врізатися в його плоть. Джеймс опустил голову, наче вбивця, наче в нього була отруйна кров, наче він жалкував, що їхня дочка взагалі існувала.

Коли він повернеться додому, думає Мерилін, у якої від болю відібрало мову, вона скаже: «Я вийшла б за тебе сотню разів, якби це дало нам Лідію. Тисячу разів. Ти не можеш звинувачувати себе».

Але Джеймс не приходить. Ні на обід, ні ввечері, ні о першій по півночі, коли зачиняються всі бари в місті. Цілу ніч Мерилін проводить без сну, спираючись на подушку, прихилену до спинки ліжка; вона чекає на звук його машини на під'їзній алеї, на кроки сходами. О третій Джеймса ще нема, й вона вирішує піти до нього на роботу. Цілу дорогу до студмістечка уявляє Джеймса згорнутим у своєму кріслі на коліщатах, розбитим тугою, притиснутим щокою до жорсткого краєчку столу. «Коли вона знайде його, – думає Мерилін, – то переконає, що він не винен. Вона забере його додому». Але коли заїжджає на стоянку, не знаходить там Джеймсового авта. Мерилін три рази об'їжджає навколо будівлі, перевіряє всі місця, де він зазвичай паркується, далі всі паркування факультету, а потім ще й усі стоянки неподалік. Жодних ознак його присутності.

Вранці, коли діти спускаються вниз, Мерилін сидить за кухонним столом неприродно пряма, з каламутними очима.

– Де тато? – запитує Ханна, і мовчання Мерилін достатньо для відповіді. Це Четверте липня: усе зачинено. У Джеймса немає друзів на факультеті, близьких приятелів серед сусідів, він ненавидить декана. Чи міг він потрапити в аварію? Може, зателефонувати в поліцію? Нат потирає забитий об тріщину в стільниці кулак і пригадує запах парфуму, почервонілі батькові щоки, його несподівану лють.

«Я йому нічого не винен», – думає він, але все одно відчувається так, ніби доводиться стрибати з урвища; нарешті важко ковтає й говорить:

– Мамо? Думаю, я знаю, де він.

Спочатку Мерилін не вірить. Це так не схоже на Джеймса. Крім того, думає вона, він нікого не знає. У нього немає жодних подруг. На історичній кафедрі в Мідлвуді немає жінок, у коледжі взагалі – лише кілька. Де Джеймс міг зустріти іншу жінку? Тоді їй спадає страшна думка.

Вона бере телефонну книгу й переглядає всіх на літеру «Ч», поки не знаходить єдину Чен у Мідлвуді: Л. Чен, 4-та вулиця, буд. 105, помешкання ЗА. Номер телефону. Вона вже майже піднімає слухавку, але що скаже? «Добрий день, ви часом не знаєте, де мій чоловік?». Не закриваючи телефонної книги, вона бере зі столу ключі.

– Будьте тут, – говорить вона. – Обоє. Повернуся за півгодини.

Четверта вулиця просто поряд із коледжем, у цьому районі міста повно студентів, і навіть коли Мерилін повертає на неї та примруженими очима придивляється до номерів будинків, вона ще не має плану. Може, думає вона, Нат помиляється, може вона сама себе обманює. Почувається

неправильно налаштованою скрипкою, у якої струни натягнуті так сильно, що гудуть від найменшої вібрації. Потім навпроти номера 97 бачить Джеймсове авто, припарковане під крислатим кленом. На вітровому склі цятки чотирьох листочків. Тепер жінка відчувається напрочуд спокійно. Припарковує машину, йде до будинку 105, і піднімається на третій поверх, де стукає кулаком у квартиру 3А. Уже майже одинадцята, й коли двері відчиняються достатньо добре, щоб показати Луїзу в блідо-блакитному халаті, Мерилін посміхається.

— Привіт, — каже вона. — Ти Луїза, так? Луїза Чен? Я Мерилін Лі. — Луїза не відповідає, і вона додає:

— Дружина Джеймса Лі.

— О, так, — каже Луїза й відводить погляд. — Вибачте. Я ще не одягнена...

— Я бачу. — Мерилін впирається долонею в двері, не дозволяючи їм зачинитися. — Я лише на хвилинку. Річ у тім, що я шукаю свого чоловіка. Він учора не прийшов додому.

— Справді? — Луїза важко ковтає, але Мерилін вдає, ніби не помітила цього. — Який жах. Ви, мабуть, дуже хвилюєтесь.

— Хвилююся. Дуже сильно. — Вона й далі дивиться Луїзі в обличчя.

До цього вони зустрічалися лише двічі, мимохідь на різдвяній вечірці в коледжі, а потім на похороні, й тепер Мерилін уважно її розглядає. Довге волосся чорнильного кольору, довгі віії над очима з опущеними кутиками, рот маленький, мов у ляльки. Сором'язлива й дрібна. «Настільки не схожа на мене, — думає вона з болем, — наскільки може бути несхожою дівчина Джеймса». Нарешті запитує:

— Ви не знаєте, де він може бути?

Луїзу заливає яскраво-рожевим, і Мерилін практично вже шкода її: он як легко читати на цьому обличчі.

— Звідки мені знати?

— Ви ж його асистентка, чи не так? Ви щодня працюєте разом. — Вона робить паузу. — Він так часто згадує про вас удома.

— Так? — На обличчі в Луїзи змішуються ніяковість, задоволення, подив, і Мерилін легко читає її думки: «Ця Луїза — вона така розумна. Така талановита. Така вродлива».

Мерилін думає: «Ох, Луїзо. Яка ж ти молода».

— Що ж, — зрештою каже Луїза. — Ви були в нього на роботі?

— Учора його там не було, — відповідає Мерилін. — Можливо, тепер він уже там. — Вона кладе руку на ручку дверей. — Можна від вас подзвонити?

Посмішка зникає з обличчя Луїзи.

— Вибачте, — каже вона. — Насправді в мене зараз не працює телефон. — В її погляді відчай, вона прагне, щоб Мерилін просто здалася й пішла.

Мерилін вичікує, дозволяючи Луїзі пометушитися. Руки в неї більше не тремтять. Вона відчуває, як усередині тихо тліє гнів.

— Усе одно дякую вам, — вимовляє вона. — Ви мені дуже допомогли.

Мерилін обминає поглядом Луїзу й дивиться на крихітну смужку вітальні, яку видно крізь прочинені двері, Луїза теж кидає туди нервовий погляд через плече, ніби Джеймс може необачно вийти зі спальні.

— Якщо побачите мого чоловіка, — Мерилін підвищує голос, — передайте, що я чекатиму на нього вдома.

Луїза знову ковтає.

— Я передам, — белькоче вона, й Мерилін нарешті дозволяє їй зачинити двері.

9

На кілька місяців раніше назрівав інший незаконний роман. Попри величезне несхвалення Ната, Лідія провела всі весняні дні з Джеком у його авто. Вони кружляли довкола міста, паркували «Фольксваген» біля зеленого газону коледжу або біля спортмайданчика, чи на порожній стоянці.

Лідія відчувала егоїстичне вдоволення: усупереч переконанням Ната, усупереч перешіптуванням, коли час від часу хтось помічав, як вона сідає в Джекове авто — «Це ж не вона, ні? Та ну. Вона? Не може бути» — усупереч очікуванням самої Лідії, правда була набагато менш скандальною. Коли студенти коледжу розходилися аудиторіями, діти йшли з гірки, а боулери поспішали доріжками, щоб швиденько зіграти одну партію після роботи, відбувалося те, чого Лідія ніяк не очікувала: вони з Джеком розмовляли. Сиділи із закладеними на панель приладів ногами й курили, вона розповідала йому історії про своїх батьків: як у другому класі перемалювала схему серця з енциклопедії, підписала кожен шлуночок фломастером, а її мама почепила це на стіну у своїй спальні, мовби який шедевр. Як мама в десять років навчила її вимірювати пульс, а в дванадцять переконала пропустити день народження Кет Мелоун — єдину вечірку, на яку Лідію взагалі запросили, — щоб вона закінчила проект для наукового ярмарку. Як батько наполіг, щоб вона пішла на танці першокурсників і купив їй сукню, а Лідія провела вечір у найтемнішому кутку зали й рахувала хвилини до того часу, коли зможе піти додому: коли вже буде достатньо пізно? О восьмій тридцять? О дев'ятій?

Спочатку намагалася не згадувати про Ната, пам'ятаючи, як Джек його ненавидить. Але не могла говорити про себе без Ната, і, на її подив, Джек ставив запитання: чому Нат хоче бути астронавтом? Він удома такий само мовчазний, як у школі? І вона розповіла, як після висадки астронавтів на Місяць Нат днями скакав галявиною, вдаючи Ніла Армстронґа. Як у шостому класі він переконав бібліотекаря дозволити йому взяти книжки із секції для дорослих і приніс додому підручники з фізики, аеромеханіки, аеродинаміки. Як він попросив телескоп на чотирнадцятий день народження, а натомість отримав радіогодинник; як він заощаджував кишенькові гроші й сам купив собі телескоп. Як інколи за вечерею Нат і слова не промовить про те, як минув його день, тому що батьки не запитують. Джек всотував усе, припалював наступну цигарку одразу по тому, як попередня вилітала за вікно, пропонував їй пачку, коли в неї закінчувалися власні. Тиждень за тижнем вона пригнічувала власне почуття провини за те, що з її розповідей Нат виходив ще жалюгіднішим, — адже завдяки цим розмовам вона могла щодня проводити час у Джековій машині. Й кожного такого дня про Ната говорилося дедалі більше.

Потім, у середині квітня, Джек почав навчати Лідію керувати автівкою. Наприкінці місяця їй мало виповнитися шістнадцять.

— Уяви, що педаль газу і педаль зчеплення — партнери, — казав він. — Коли одна піднімається, друга опускається.

Під керівництвом Джека Лідія повільно підняла зчеплення, натиснула носом на газ, і «Фольксваген» поповз уперед, через порожню автостоянку роликового катка на шосе номер 17. Тоді двигун заглухнув, її плечі вдарилися об спинку сидіння. Навіть після тижня практики сила цього удару дивувала — як уся машина труситься, а тоді замовкає, ніби в неї стався серцевий напад.

— Спробуй ще, — сказав Джек. Він сперся ногою на панель приладів й клацнув запальничкою. — Легенько й повільно. Піднімаєш зчеплення, опускаєш газ.

На дальній кінець паркування заїхало поліційне авто, описало літеру U й стало носом до вулиці.

«Вони не нас шукають», — сказала собі Лідія.

Шосе номер 17 на околиці міста було сумнозвісною пасткою для аматорів швидкої їзди. Але чорно-біле авто все одно муляло їй очі. Вона повернула ключ, завела автівку, яка знову, майже відразу заглухла.

— Спробуй ще, — повторив Джек і дістав із кишені пачку «Мальборо». — Ти надто поспішаєш.

Вона цього не розуміла, але це була правда. Навіть два тижні до дня народження, коли їй уже можна буде вчитися керувати, здавалися вічністю. «Коли в неї будуть права, — подумала Лідія, — вона зможе поїхати, куди завгодно. Зможе проїхати місто й увесь штат Огайо, навіть податися до Каліфорнії, якщо захоче. Нехай Ната не буде — її мозок блокував цю думку — вона не опиниться в пастці зі своїми батьками, вона зможе поїхати будь-

якої миті». Сама думка викликала тремтіння в ногах, вони мовби свербіли й поривалися бігти.

«Повільно», — думала вона й глибоко вдихала. Партнери. Коли одна піднімається, друга опускається. Джеймс пообіцяв навчити її керувати їхнім седаном, щойно вона отримає дозвіл, та Лідія не хотіла вчитися на власному авто. Воно було поважне й слухняне, мов кобила середнього віку. Воно тихо обурювалося, що ти не пристебнута, мов той прискіпливий супровідник.

— Коли матимеш права, — сказав тато, — ми дозволимо тобі брати авто по п'ятницях на прогулянки з друзями.

— Якщо добре вчитимешся, — додала б мати, якби була поряд.

Лідія натиснула на педаль зчеплення, знову запустила двигун й потягнулася до ручки передач. Майже п'ята тридцять, мама вже скоро почне чекати. Коли дівчина спробувала відпустити зчеплення, нога зісковзнула. Авто смикнулося й завмерло. Очі полісмена в патрульній машині метнулися до них, далі знову до дороги.

Джек похитав головою.

— Можемо спробувати завтра ще раз. — У запальничці засвітилася спіраль. Джек дістав її з гнізда, притиснув цигарку посередині; кінчик торкнувся до розжареного металу та з чорного став помаранчевим, ніби колір стікав кров'ю. Джек віддав сигарету Лідії, а коли вони помінялися місцями, запалив собі ще одну. — Ти майже це зробила, — він скерував авто в бік виїзду зі стоянки.

Лідія знала, що це брехня, але кивнула.

— Ага, — захриплим голосом відповіла вона. — Наступного разу.

Коли вони повернули на шосе номер 17, вона видихнула в бік поліційної автівки довгий струмінь диму.

— То ти збираєшся сказати своєму брату, що ми з тобою тусили і я не такий уже й поганий? — спитав Джек, коли вони майже доїхали додому.

Лідія злісно всміхнулася. Вона підозрювала, що Джек досі буває з іншими дівчатами — інколи ні його, ні його автівки ніде не було видно — але з нею він виявився практично джентльменом: жодного разу не взяв навіть за руку. Що такого, якщо вони просто дружили? Найчастіше саме Лідія залазила в його машину, і при цьому знала, що Нат помітив. За обідом, коли вона фальшиво наспівувала матері про оцінки й про додатковий проект, а батькові — про нову зачіску Шеллі чи захоплення Пем Девідом Кессіді, Нат дивився на неї чи то сердито, чи перелякано, мовби хотів щось сказати, але не знав, як. Вона здогадувалася, про що він думає, і це її тишило. Інколи приходила ввечері до Натової кімнати, вмошувалася на підвіконня й закурювала, а він не наслідкувався нічого сказати.

— Він нізачо не повірить мені, — сказала Лідія.

Вона вийшла за квартал до свого дому, а Джек повернув за ріг та заїхав на під'їзну алею свого будинку. Лідія побігла додому, ніби всю дорогу пройшла сама. Завтра, подумала вона, увімкну першу передачу й проїдемо ту стоянку, під колесами замигтять білі лінії. Її ноги комфортно почуватимуться на педалях, підйоми стоп будуть гнучкими. Скоро вона плавно виїде на шосе, перемкнеться на третю, потім на четверту передачу, подекуди перевищуватиме швидкість – усе повністю сама.

Вийшло не так. Удома, у своїй кімнаті, Лідія натиснула кнопку на програвачі, де вже стояла платівка, яку Ханна подарувала їй на Різдво, – Лідію саму дивувало, що вона програє її знову й знову. Встановила голку за чотири сантиметри від краю, щоб одразу ввімкнути улюблену пісню, але це було надто далеко, і в кімнаті раптом зазвучав голос Пола Саймона: «Агов, нехай чесність твоя сяє, сяє, сяє...».

Крізь звуки музики почувся кволий стукіт, і Лідія викрутила регулятор гучності на максимум. За мить Мерилін, у якої заболіли кісточки пальців, відчинила двері й нахилилася вперед.

– Лідіє. Лідіє. – Коли дочка не повернулася, Мерилін підняла картридж з голкою над програвачем, і в кімнаті стало тихо – платівка безпорадно крутилася під її рукою. – Отак краще. Як ти можеш думати, коли оце грає?

– Мені не заважає.

– Ти вже зробила уроки?

Жодної відповіді. Мерилін стиснула губи.

– Знаєш, тобі не варто слухати музику, поки не скінчиш домашніх завдань.

Лідія посмикала задерту шкірку біля нігтя.

– Я зроблю уроки після обіду.

– Не думаєш, що краще почати зараз? Упевнитися, що вистачить часу, щоб зробити все правильно? – Обличчя Мерилін пом'якло. – Сонечку, я знаю, що в старшій школі уроки можуть здаватися не надто важливими. Але це основа для всього твого майбутнього життя. – Вона сперлася на спинку стільця Лідії та погладила доньку по волоссі. Було так важливо, щоб вона зрозуміла, але Мерилін не знала, як цього домогтися. Її голос затремтів, та Лідія цього не відчула. – Повір мені, будь ласка. Не дай своєму життю вислизнути в тебе з рук.

«Боже мій, – подумала Лідія, – тільки не починай цього знову». Вона закліпала й втупилася в кутик свого столу, де й досі лежала якась стаття, вирізана мамою для неї кілька місяців тому й уже вкрита пилом.

– Подивися на мене. – Мерилін узяла Лідію за підборіддя й подумала про все те, чого її власна матір ніколи їй не казала, але вона завжди так хотіла почути. – У тебе попереду ціле життя. Ти можеш робити все, що забажаєш. – Вона помовчала, дивлячись через плече Лідії на заповнену книжками полицю, на стетоскоп нагорі цієї полиці, на акуратну мозаїку періодичної таблиці. – Коли я помру, я хочу, щоб ти пам'ятала тільки це.

Вона мала на увазі: «Я люблю тебе. Я люблю тебе». Але її слова видушили з легень Лідії все повітря: «Коли я помру». Протягом усього того давнього літа вона думала, що мама й справді може померти, й ці тижні та місяці залишили в її грудях постійний, невгамовний біль, наче то був синець, який не сходить. Лідія пообіцяла: усе, чого мама забажає. Усе, що завгодно. За умови, якщо мама залишиться.

— Я знаю, мамо, — сказала вона. — Я знаю. — Дістала з наплічника зошит. — Я почну.

— Моя дівчинка. — Мерилін поцілувала її в голову, якраз у проділ, і Лідія нарешті вдихнула: шампунь, засіб для миття, м'ята. Запах, який вона знала все своє життя, — щоразу вдихала його й розуміла, що скучила за ним. Вона обхопила руками талію Мерилін, пригорнулася так міцно, що відчула шокою стукіт маминого серця.

— Годі вже, — нарешті сказала Мерилін і грайливо поплескала Лідію по спині. — Давай до роботи. Вечеря буде готова за півгодини.

За вечерею Лідія прокручувала в думках розмову з мамою. Втішала себе єдиним: пізніше вона про все розповість Натові, й тоді їй стане краще. Вона рано встала з-за столу, половина тарілки залишилася недоторканою.

— Мені треба закінчити з фізикою, — сказала вона, знаючи, що мама не заперечуватиме.

Дорогою до себе нагору вона проминала столик у коридорі, де батько якраз перед вечерею залишив пошту, і їй впав у око один конверт: у кутику — герб Гарварда, а під ним — «Прийомне відділення». Вона розкрила конверт пальцем.

«Шановний містере Лі, — прочитала вона. — Ми чекаємо, що ви приєднаєтеся до нас у студмістечку від 29 квітня до 2 травня, та доручили одному зі студентів надати вам житло на час вашого візиту». Лідія знала, що так станеться, але досі це здавалося нереальним. Це буде назавтра після її дня народження. Недовго думаючи, вона роздерла надвое лист і конверт. І цієї миті з кухні вийшов Нат.

— Мені здалося, я почув, що ти тут, — сказав він. — Можна мені позичити... — Він помітив червоний герб на відкритому конверті, порваний лист у руках Лідії і завмер.

Лідія спалахнула.

— Тут нічого важливого. Я не... — Але вона перейшла межу, і обоє це знали.

— Віддай. Нат вихопив лист. — Це моє. Господи. Що ти робиш?

— Я просто... — Лідія не могла придумати, як закінчити фразу.

Нат склав частинки докупи, ніби це могло знову зробити лист цілим.

— Це щодо мого візиту. Про що ти, в біса, думала? Що я не зможу поїхати, якщо не отримаю цього?

Це прозвучало надто різко, нерозумно й жалюгідно, і на очі Лідії навернулися сльози, але Нату було байдуже. Це було так, ніби Лідія щось у нього вкрала.

— Затям собі: я поїду. Я поїду на ті вихідні. І я поїду у вересні. — Він рвонувся до сходів. — Боже милостивий. Скільки ж мені ще бути в цьому домі?

За мить нагорі грюкнули його двері, й хоча Лідія знала, що він не відчинить, так само, як не знала, що скаже, якщо відчинить, — це не завадило їй стукати, знову, знову й знову.

Наступного дня Джекове авто без кінця заглухало, поки Джек не сказав, що це, мабуть, просто такий день.

— Я знаю, що робити, — сказала Лідія. — У мене просто не виходить. — Вона міцно взялася рукою за ручку перемикання передач і штовхнула її. «Партнери, — нагадала собі. — Газ і зчеплення — партнери». До неї раптом дійшло: це неправда. Якщо одна піднімається, друга має опускатися. Ось так працює геть усе. Її оцінка з фізики піднялася до трьох із мінусом, але оцінка з історії впала до двійки. Завтра треба було здавати есей з англійської — дві тисячі слів за Фолкнером — а вона не могла навіть книжки своєї знайти. «Може, немає такого поняття, як партнери?», — подумала вона. З усіх її знань у голові промайнуло оце: «Сили, що виникають при взаємодії двох тіл, є рівними за модулем і протилежними за напрямом». Коли одна піднімається, друга опускається. Один отримує, інший втрачає. Один утікає, інший потрапляє в пастку, назавжди.

Ця думка переслідувала її багато днів. Хоча Нат уже охолонув після інциденту з листом і знову з нею розмовляв, сама не могла змусити себе заговорити про той випадок, навіть на вибачення не мала сили. Щоразу після вечері, попри найболючіші материні докори, вона залишалася у своїй кімнаті, замість того, щоб вештатися першим поверхом у пошуках співчуття. У вечір напередодні її дня народження Джеймс постукав до кімнати.

— Ти якась пригнічена останніх тижнів зо два, — сказав батько. Він простягнув маленьку блакитну оксамитову коробочку завбільшки як колода карт. — Я подумав, що коли вручити подарунок заздалегідь, це може покращити тобі настрій. — Він витратив на цей подарунок деякий час і пишався цим. Зайшов аж настільки далеко, що запитав у Луїзи, що може сподобатися дівчинці-підлітку, й цього разу був певен, що Лідії сподобається.

У коробочці лежало срібне сердечко на ланцюжку.

— Воно прекрасне, — сказала здивована Лідія.

Нарешті подарунок був подарунком — не книгою, не нятяком, а чимось, чого хотіла вона, а не хотіли для неї. Це було намисто, якого вона так жадала на Різдво. Ланцюжок ковзнув крізь її пальці, мов струмінь води, такий гнучкий, що здавався живим.

Джеймс доторкнувся пальцем до ямочки на її щоці й покрутив пальцем – старий його жарт.

– Він відкривається.

Лідія розкрила медальйон і завмерла. Усередині були дві фотографії завбільшки як її ніготь: на одній батько, на другій вона сама, вбрана до танців минулорічного випускного дев'ятого класу. Цілу дорогу додому розповідала татові, як чудово провела час. На фотографії Джеймс широко, наївно, вичікувально усміхався. Лідія на своєму знімку дивилася вбік, серйозна, невдоволена, навіть похмура.

– Я знаю, що це був важкий рік і що мама багато від тебе хоче, – сказав Джеймс. – Просто пам'ятай: школа – це не все. Це не так важливо, як дружба чи любов. – Він уже розгледів ледь помітну нервову зморщечку в доньки між брів, темні кола під очима через усі ці нічні домашні завдання. Йому хотілося розгладити зморщечку пальцем, витерти темні кола, як пил. – Щоразу, коли дивитимешся на це, просто згадуй, що насправді має значення. Я хочу, щоб ти посміхалася, коли на це дивитимешся. Обіцяєш?

Джеймс покрутив у руках застібку, не в змозі впоратися з крихітним замочком.

– Я хотів купити золоте, але з надійних джерел дізнався, що цього року всі носять срібло, – повідомив він.

Лідія провела пальцем по оксамитовій підкладці коробочки. Батька так хвилювало те, що роблять усі: «Я такий радий, що ти йдеш на танці, сонечку, – усі ходять на танці. У тебе така гарна зачіска, Лідіє – зараз усі носять довге волосся, так?».

Щоразу, коли вона посміхалася: «Тобі треба частіше посміхатися – усміхнена дівчина подобається всім». Ніби сукня, довге волосся й посмішка могли приховати все, чим вона вирізнялася з-поміж інших. Якби мама дозволила їй гуляти з іншими дівчатами, подумала вона, можливо, зовнішність не мала б значення – у Джекі Гарпер одне око блакитне, друге зелене, а її минулого року проголосили «Найбільш комунікабельною». Або якби Лідія мала такий самий вигляд, як усі інші, можливо, не мало б значення, що їй потрібно весь час учитися, що вона не може гуляти у вихідні, поки не зробить усіх уроків, що їй взагалі не можна зустрічатися з хлопцями. Могло спрацювати одне чи інше. А за обох умов – ані сукня, ані книжка, ані медальйон зарадити не могли.

– Отак, – сказав Джеймс, коли застібка нарешті відкрилася. Він застібнув її в доньки на шиї, холодний метал оповив її крижаним пругом. – Що скажеш? Тобі подобається? – Лідія розуміла: це мало нагадувати їй про все, чого він для неї хотів. Неначе нитка, зав'язана в неї на пальці, – тільки це висіло на шиї.

– Воно прекрасне, – прошепотіла Лідія, і Джеймс вирішив, що голос у доньки захрипнув від щирої вдячності.

— Пообіцяй мені, — сказав він, — що з усіма спілкуватимешся. Друзів ніколи не буває забагато.

Лідія заплющила очі й кивнула.

Наступного дня на відзнаку свого дня народження вона вдягла намисто, як наполягав батько.

— Відразу після школи, — сказав їй Джеймс, — я заберу тебе, ми отримаємо твій дозвіл, і ще до обіду в нас буде перший урок кермування.

Мама сказала:

— А по обіді в нас буде торт. І в мене є деякі особливі подарунки для іменинниці.

«Це означає — книги», — подумала Лідія. Того вечора Нат спакує валізу. Вона цілий день втішала себе: «За шість годин матиму дозвіл. За два тижні зможу поїхати геть».

О третій батько зупинився перед школою, але коли Лідія взяла наплічник і рушила до седана, з подивом побачила, що на пасажирському сидінні вже хтось сидить: жінка-китаянка, тобто насправді, дівчина, з довгим чорним волоссям.

— Так приємно нарешті зустрітися з тобою, — сказала дівчина, коли Лідія залізла на заднє сидіння. — Я Луїза, асистентка твого батька.

Джеймс сповільнив авто, щоб групка молодших школярів могла перейти дорогу.

— Луїза записана до лікаря, і оскільки я все одно їду в той бік, запропонував підвезти її.

— Я не мала погоджуватись, — сказала Луїза. — Потрібно було просто скасувати. Ненавиджу стоматологів.

Один із хлопчаків, який проходив перед автомобілем, виширявся до них крізь лобове скло й пальцями розтягував очі в щілинки. Інші діти засміялися, а Лідія втислась у сидіння. Їй спало на думку: хлопці, мабуть, подумали, що Луїза — її мати. Вона зіщулилася і замислилась: чи батька це також збентежило, проте Джеймс і Луїза на передньому сидінні ніби нічого не помітили.

— Десять баксів на те, що в тебе жодного зуба з карієсом, — сказав Джеймс.

— П'ять, — відповіла Луїза. — Я ж лише бідна випускниця, а не багатий професор. — Вона грайливо поплескала його по руці, й цей ніжний дотик шокував Лідію. Її мати так дивилася на батька пізніми вечорами, коли він зачитувався якоюсь книгою, тулилася до його крісла, перш ніж умовляти, щоб уже лягав. Рука Луїзи затрималася на батьковій, і Лідія витріщилася на цих двох, які здалися на яскравому екрані вітрового скла парю

щасливих молодят. Раптом їй подумалося: «Ця дівчина спить з моїм батьком».

Раніше Лідії ніколи не траплялося думати про батька як про чоловіка з певними бажаннями. Як і всі тинейджери, вона вважала за краще думати, попри власне існування, що її батьки абсолютно цнотливі. Але в дотиках батька та Луїзи, у їхній жартівливій розмові щось ображало цноту. Здалося, що від вогню, який палав між ними, раптом спалахнули її щоки.

Вони — коханці. Лідія вже була впевнена. Рука Луїзи досі лежала на батьковій, а він і не поворухнувся, ніби ця ласка стала для нього звичною. Насправді Джеймс навіть не помітив: Мерилін часто так накривала його руку своєю, і відчуття було настільки знайоме, що нічим особливим не відрізнялося. Однак для Лідії те, що батько й далі просто дивився прямо, скануючи очима дорогу, було єдиним доказом.

— То я чула, що в тебе сьогодні день народження, — сказала Луїза, знову розвертаючись до заднього сидіння. — Шістнадцять. Я певна, що це буде твій дуже особливий рік. — Лідія не відповіла, і Луїза спробувала ще раз. — Тобі подобається намисто? Я допомагала вибирати його. Твій тато спитав у мене, що тобі може сподобатися.

Лідія підклала два пальці під ланцюжок, насилу долаючи бажання зірвати його зі своєї шиї.

— Звідки тобі відомо, що мені може сподобатися? Ти мене навіть не знаєш.

Луїза кліпнула.

— У мене були певні ідеї. Тобто, я так багато про тебе чула від твого тата.

Лідія подивилася їй просто в очі.

— Серйозно? — спитала вона. — Тато про тебе ніколи не говорив.

— Та ну, Лідді, — сказав Джеймс, — ти ж чула, як я розповідав про Луїзу. — Яка вона розумна. Як вона ніколи не дає цим студентам списувати. — Він посміхнувся Луїзі, й перед очима в Лідії все попливло.

— Тату, а куди ти їздив, коли отримав свої права? — раптом спитала вона.

Джемсові очі в дзеркалі заднього огляду розширилися від подиву.

— До школи, у басейн і на зустрічі, — сказав він. — Інколи за дорученнями.

— Але не на побачення.

— Ні, — сказав Джеймс. Голос у нього зламався, як у підлітка. — Ні, не на побачення.

Лідія відчула себе маленькою, в'їдливою і гострою, наче цвях.

— Тому що ти ні з ким не зустрічався. Правильно? — Мовчанка. — Чому? Невже ніхто не хотів з тобою зустрічатися?

Цього разу Джеймс не відірвав погляду від дороги, його руки застигли, стискаючи кермо.

— Та неже, — сказала Луїза. — Я нізачо не повірю.

Вона знову поклала руку Джеймсові на лікоть і цього разу не забирала її, поки вони не доїхали до стоматологічної клініки, поки Джеймс не зупинив авто і не сказав таке, що вкрай обурило Лідію:

— Побачимося завтра.

І хоча дочка із заднього сидіння зиркала спідлоба, Джеймс не замислився над тим, що не так. Біля будівлі автоінспекції він поцілував її в щоку й сів на лаву.

— У тебе вийде, — сказав він. — Я буду тут, коли скінчиш.

Джеймс думав про те, яка Лідія буде щаслива із дозволом у руці, й зовсім забув про ту розмову в авто. Сама ж Лідія ще не оговталася від щойно розкритої таємниці, тому мовчки відвернулася.

У кімнаті для тестів жінка дала їй екзаменаційний аркуш і олівець, запропонувавши сісти на будь-яке вільне місце. Лідія пройшла до дальнього кутка кімнати, переступаючи через наплічники, сумочки та ноги хлопця в передостанньому ряду. Усе, що сказав їй батько, постало в новому світлі: «Друзів ніколи не буває забагато». Вона подумала про свою матір, як вона сидить удома, пере, розгадує кросворд, поки батько... Лідія страшенно на нього гнівалася, і гнівалася на матір, яка дозволила цьому статися. Вона була розлючена на всіх.

Цієї миті Лідія помітила, що всі в кімнаті замовкли. Голови схилюлися до тесту. Вона підняла очі до годинника, але він нічого не сказав: ані коли почався іспит, ані коли тест закінчиться; лише час: третя сорок одна. Секундна стрілка процокала від цифри 11 до цифри 12, а хвилинна, схожа на довгу металеву голку, стрибнула на іншу позначку. Третя сорок дві. Дівчина перевернула аркуш і відкрила тест. «Якого кольору знак „Стоп“»? Поставила ключку в кружальці біля «В»: Червоний. «Що потрібно робити, коли ви почули, що в будь-якому напрямку рухається транспортний засіб невідкладної допомоги?» Вона заквапилася — олівець зіскочив, виліз за межі кола й накреслив щось подібне до гострого пазура.

Дівчинка з кісками за кілька рядів попереду встала, й жінка вказала їй на сусідню кімнату. За мить хлопець, який сидів біля неї, зробив те саме. Лідія знову подивилася на свій бук-лет. Двадцять запитань. Залишилося вісімнадцять.

«Якщо автомобіль занесло, потрібно...» Усі відповіді здавалися правдоподібними. Вона пропустила запитання. «Коли дороги й шосе найбільш слизькі?». «Якої дистанції між вами й транспортним засобом попереду ви повинні дотримуватися за гарних умов на дорозі?». Праворуч від неї вусатий чоловік закрив буклет і поклав олівець. «В», припустила Лідія.

«А», «Г». На наступній сторінці був стовпчик речень, яких вона не могла закінчити. «Якщо ви їдете автострадою за великою вантажівкою, ви повинні...». «Щоб безпечно проминути поворот, вам потрібно...». «Якщо ви стали причиною затору, ви мусите...». Вона повторювала подумки кожне запитання і застрягала на останніх словах, ніби подряпана платівка: «... ви повинні, ви повинні, ви повинні». Тоді хтось обережно торкнувся до її плеча й жінка, яка раніше сиділа в передній частині кімнати, сказала:

— Вибач, люба, час збіг.

Лідія не підняла голови, ніби слова не стануть правдою, поки вона не побачить обличчя цієї жінки. На середині аркуша лежала темна пляма, й вона не одразу зрозуміла, що це слід сльози, її сльози. Вони витерла аркуш долонею, потім провела по своїй щоці. Усі інші вже пішли.

— Усе нормально, — сказала жінка. — Потрібно лише чотирнадцять правильних відповідей.

Але Лідія знала: вона заповнила всього п'ять кружалець.

У сусідній кімнаті, де чоловік згодовував різальній машині аркуші з відповідями, вона заходилася колоти палець кінчиком олівця.

— Вісімнадцять правильних відповідей, — сказав той чоловік дівчині перед нею. — Несіть це до стійки, вони сфотографують вас і надрукують ваш дозвіл. Вітаю.

Дівчина підстрибнула з радощів, коли виходила за двері, й Лідії закортіло дати їй ляпаса. Зависла недовга мовчанка, поки чоловік переглядав роботу Лідії, й вона сконцентрувалася на його нечищених черевиках.

— Що ж, — сказав він. — Не переймайтеся. З першого разу багато хто не складає.

Він згорнув аркуш відповідями догори й вона знову побачила п'ять позначених кружалець, схожих на родимки, й решту аркуша — порожню й голу. Лідія не стала чекати на свій бал. Коли машина всотала аркуш із відповідями, вона пройшла просто повз чоловіка назад у кімнату очікування.

Біля стійки тепер вишикувалася довга черга по фотографії; чоловік із вусами рахував банкноти в гаманці, дівчина, яка пропустила свою чергу, крутила в руках флакончик із лаком для нігтів. Дівчина з кісками й хлопець уже пішли. На лаві чекав Джеймс.

— Ну, — сказав він і глянув на її порожні руки. — Де ж дозвіл?

— Я не склала, — відповіла вона.

Дві жінки, які сиділи на лаві біля батька, глянули на неї та швидко відвернулися. Батько кліпнув, раз, удруге, неначе недочув.

— Нічого страшного, сонечку, — сказав він. — Ти можеш спробувати ще раз на вихідних. — У тумані розчарування й приниження Лідія не пам'ятала, не

думала про те, що може ще раз скласти тест. Уранці Нат поїде в Бостон. Усе, про що вона могла думати, було: «Я вічно буду тут. Я ніколи не зможу вирватися».

Джеймс обійняв дочку, але тягар його руки, мов свинцевий, давив на плечі, й Лідія скинула її.

— Ми можемо поїхати додому? — спитала вона.

— Щойно Лідія заходить, — навчала Мерилін, — ми всі разом вигукуємо: «Сюрприз!». Потім пообідаємо, потім подарунки.

Нат був нагорі у своїй кімнаті, збирав речі, тож наодинці з наймолодшою дитиною мати планувала все вголос, фактично звертаючись до себе самої.

Ханна, ошасливлена материною увагою, — байдуже, що за замовчуванням, — слухняно кивала. Подумки вона репетирувала: «Сюрприз! Сюрприз!» — і дивилась, як мама блакитним кремом виводить на торті ім'я Лідії. Цей шоколадний торт повинен мати вигляд водійських прав: білий матовий прямокутник з фотографією Лідії в кутику, там, де розташовується фото на справжньому документі. Це був особливий день народження, тож Мерилін сама його приготувала — щоправда, з готового набору, зате власноруч усе змішала: в одній руці працював міксер, другою притримувала змащену маслом алюмінієву миску, щоб та не вискочила з-під обертових лопатей. Дозволила Ханні дістати тюбик із глазур'ю, і ось тепер вичавила з нього літери «Л», «І», «Д» та потягнулася до магазинного пакета по інший.

Такий особливий торт, думала Ханна, має і смакувати незвичайно. Краще за просто ванільний чи шоколадний. З коробки всміхалася жінка, нижче — шматок торта й слова: «Ви готуєте з любов'ю». Любов, вирішила Ханна, буде солодкою, як запах маминих парфумів, і м'якою, неначе зефір. Вона обережно простягнула палець і зробила маленьку ямку на ідеально гладенькій поверхні торта.

— Ханно! — гримнула Мерилін і відштовхнула її руку.

Поки мама зарівнювала ямку лопаткою, Ханна лизнула глазур з пальця. Вона виявилася такою солодкою, що в неї виступили сльози, і коли Мерилін відвернулася, дівчинка витерла решту об спідній бік скатертини. Маленька риска між брів у мами свідчила, що вона досі засмучена, й Ханна хотіла прихилити голову до обтягнутого фартухом стегна Мерилін. Тоді мама зрозуміє, що вона не хотіла зіпсувати торт. Але коли дитина потягнулася до матері, Мерилін опустила тюбик з глазур'ю на середині літери й підняла голову, прислухаючись.

— Це не можуть бути вони.

Ханна відчула, як під ногами двигтять підлога — двері гаража зі стогоном відчинилися.

— Я покличу Ната.

Поки вони з Натом спустилися, Лідія та батько вже зайшли з гаража в коридор, і момент для вигуку: «Сюрприз!» був втрачений. Натомість Мерилін

узяла в долоні обличчя Лідії та міцно поцілувала її в щоку. Залишився червоний розмазаний слід від помади, схожий на рубець.

— Ви рано приїхали, — сказала мати. — З днем народження. І вітаю. — Вона простягнула долоню. — Ну? Давайте подивимося на нього.

— Я не склала, — промовила Лідія. Вона перевела погляд з Ната на маму, ніби пропонуючи їм засмутитися.

У Мерилін розширилися очі.

— Як це ти не склала? — у її голосі був такий широкий подив, ніби вона ніколи не чула подібних слів.

Лідія повторила голосніше:

— Я не склала.

Майже так, подумала Ханна, ніби вона гнівається на маму, гнівається на всіх. І річ тут не в самому лише тесті. У Лідії було нерухоме й спокійне обличчя, але Ханна помітила легке тремтіння в згорблених плечах, у щільно стиснутих щелепах. Ніби сестра могла розлетітися на шмаття. Ханна хотіла міцно обхопити її, втримати, зберегти цілою, але знала, що Лідія лише відштовхне простягнуті руки. Ніхто більше цього не помітив. Нат, Мерилін і Джеймс перезирнулися, не знаючи, що сказати.

— Що ж, — зрештою мовила Мерилін. — Ти просто повчиш правила дорожнього руху й знову спробуєш, коли будеш готова. Це не кінець світу. — Вона заклала Лідії за вухо непокірне пасмо. — Усе гаразд. Ти ж не шкільний тест завалила, правильно?

Будь-якого іншого дня Лідія скипіла б від таких слів. Сьогодні — після намиста, після хлопців перед авто, після тесту, після Луїзи — для злості вже не лишилося сили. Щось у неї всередині впало й зламалося.

— Звісно, мамо, — сказала вона. Глянула на матір, потім обвела поглядом усю родину й усміхнулася.

Ханна скулилася за спиною в Ната. Посмішка була занадто широка, занадто яскрава, весела, білозуба, занадто нещира. На обличчі сестри вона мала просто жаклиний вигляд; через неї Лідія здавалася іншою людиною, незнайомкою. І знову ніхто нічого не помітив. Нат розправив плечі, Джеймс видихнув, Мерилін витерла вологі руки об фартух.

— Обід ще не зовсім готовий, — сказала вона. — Чому б тобі не піднятися нагору, не прийняти душ і не відпочити? Ми поїмо, шойно все буде готове.

— Клас, — сказала Лідія, і цього разу Ханна відвернулася та не повертала голови, поки не почула кроків сестри на сходах.

— Що сталося? — тихо спитала Мерилін у Джеймса. Той похитав головою. Ханна знала. Лідія не вчилася. Два тижні тому, коли Лідія ще була в школі, Ханна нишпорили по її кімнаті в пошуках скарбів. Підняла книжку Лідії з дна шафи й під нею знайшла підручник із правил дорожнього руху.

«Коли Лідія почне вчити правила дорожнього руху, — подумала Ханна, — вона помітить, що книжки немає. Вона її шукатиме». Тому перевіряла кожні кілька днів, але підручник там і лежав. Учора на його місці опинилися пара бежевих туфель на платформі та найкращі Лідіїні брюки-кльош. А викрадена книжка досі лежала нагорі під подушкою в Ханни.

У своїй кімнаті Лідія смикала намисто, яке не хотіло зніматися. Розстібнула його та вкинула в коробку, наче то було щось бридке, заштовхнула глибоко під ліжку. Якщо тато спитає про нього, скаже, що береже для особливих подій. Скаже, що не хоче його загубити. «Не хвилюйся, надягну наступного разу, татку». У дзеркалі вона побачила, що довкола шиї з'явилася тонка червона лінія.

Коли Лідія за годину спустилася обідати, лінія вже зникла, але відчуття від неї залишилося. Вона вбралася, мов на вечірку: волосся випрямлене й блискуче, губи вкриті блиском кольору варення. Дивлячись на неї, Джеймс раптом згадав їхню першу зустріч із Мерилін.

— Хіба ти не прекрасна, — сказав він, і Лідія змусила себе посміхнутися.

Вона сиділа за обіднім столом із дуже прямою спиною і тією само неширокою посмішкою, схожа на ляльку, але, крім Ханни, ніхто не помітив цієї нещирості. Спина в неї боліла, коли вона дивилася на Лідію, болів кожен її сантиметр, і вона сповзала зі свого стільця, поки практично повністю не з'їхала з нього. Щойно скінчили обідати, Лідія доторкнулася до губ серветкою і встала.

— Чекай, — сказала Мерилін. — Ще торт.

Вона вийшла в кухню й за мить з'явилася з тачкою, на якій красувався торт із запаленими свічками. Фотографія Лідії зникла під білою глазур'ю, на якій було написано ім'я. Під гладеньким шаром цього крему, подумала Ханна, залишилося те, що мало скидатися на водійські права, напис «Вітаємо» й блакитні літери «Л», «І», «Д». Усього цього не видно, але воно там, сховане, жохливо розмазане, його вже не можна прочитати. Тепер усе це дозволено куштувати.

Батько раз за разом клацав фотоапаратом, але Ханна не посміхалася. На відміну від Лідії, вона ще не навчилася вдавати. Натомість трохи опустила повіки, як під час страшних сцен у серіалах, щоб лише наполовину бачити, що буде далі.

Далі було ось що: Лідія зачекала, поки вони скінчать співати. Коли відлунав останній рядок пісні, Джеймс підняв камеру й дівчина схилилася над тортом, склала губи як для поцілунку. Її обличчя з ідеальною посмішкою поверталось до кожного з них по черзі. Мама. Тато. Нат. Ханна не могла знати всього, що Лідія думала, що сьогодні зрозуміла: намисто, Луїза, «Я хочу, щоб ти лише це пам'ятала». Але знала інше: щось усередині в сестри зрушилося, вона балансує на межі небезпечного, страшного. Ханна сиділа непорушно, мовби один неправильний рух міг скинути сестру з цього вузького краєчку, і Лідія одним швидким видихом загасила свічки.

Лідія, звісно ж, помилялася щодо Луїзи. Тоді, у день народження його доньки, Джеймс посміявся би з такого припущення. Думка про те, що в його ліжку, у його житті може бути хтось, окрім Мерилін, здалася б безглуздою. Але й думка про життя без Лідії теж була безглуздою. А тепер ці обидві безглузді речі стали реальністю.

Коли Луїза зачиняє двері й повертається до спальні, Джеймс уже застібає сорочку.

— Ти йдеш? — запитує вона.

Досі чіпляється за марну надію: візит Мерилін був суто випадковим, і водночас знає, що дурить себе.

Джеймс заправляє сорочку й застібає пасок.

— Я мушу, — каже він, і обоє знають, що це теж правда. — Краще зараз, ніж потім.

Він не знає, чого саме чекати вдома. Ридань? Гніву? Пательні в голову? Узагалі невідомо, що скаже Мерилін.

— Побачимося пізніше, — промовляє Джеймс до Луїзи, яка цілує його в щоку, і це єдине, у чому він упевнений.

Коли він повертається додому — щойно пробило дванадцяту — немає ні ридань, ні гніву, лише тиша. Нат і Ханна сидять пліч-о-пліч на дивані у вітальні, обережно проводять його поглядами.

Дивляться, мов на приреченого до страти на шибениці.

А він саме так і почувається, поки йде сходами до кімнати доньки, де страхітливо спокійна Мерилін сидить на столі Лідії. Вона довго нічого не каже, і Джеймс через силу теж удає спокій, не дозволяючи рукам тремтіти. Нарешті вона озивається.

— Як давно?

За дверима Нат і Ханна безгучно присіли на верхній сходинці, затамували подих і дослухаються до голосів, які чути в коридорі.

— З... дня похорону.

— Похорону. — Мерилін стискає губи в тонку лінію, але так само дивиться на килим. — Вона дуже молода. Скільки їй років? Двадцять два? Двадцять три?

— Мерилін, припини.

Мерилін не припиняє.

— Вона, здається, мила. Досить слухняна — напевно, приємна заміна. Не знаю, чому це мене дивує. Гадаю, ти вже давно дозрів для заміни. Вона стане дуже доброю маленькою дружинкою.

Джеймс, на свій подив, густо червоніє.

— Ніхто не говорить про...

— Поки не говорить. Але я знаю, чого вона хоче. Шлюбу. Чоловіка. Я знаю таких, як вона. — Мерилін замовкає, пригадуючи себе, молодшу, і свою матір, яка гордо шепоче: «У Гарварді ти зустрінеш багато чудових хлопців».

— Моя мама все своє життя витратила на спроби зробити із мене таку дівчину.

Від згадки про матір Мерилін Джеймс ціпеніє, мовби перетворюється на лід.

— О, так. Твоя бідолашна матінка. А потім ти взяла та вийшла за мене. — Він вичавлює із себе смішок. — Яке розчарування.

— Це я розчарована. — Мерилін рвучко підіймає голову. — Я думала, ти інакший. — Вона хоче сказати: «Я думала, ти кращий за інших чоловіків. Я думала, ти хотів кращого, ніж оце». Але Джеймс, який досі думає про матір Мерилін, чує інше.

— Ти втомилася від інакшого, чи не так? — каже він. — Я надто відрізняюся від решти. Твоя мама ще тоді це знала. Ти думаєш, що вирізнитися з натовпу — це так добре. Але поглянь на себе. Просто поглянь на себе. — Він дивиться на волосся медового кольору, на її шкіру, навіть блідішу, ніж вона мала б стати після місяця в закритому приміщенні. На очі кольору неба, які він так довго обожнював, спочатку на обличчі своєї дружини, потім — Лідії.

Те, чого він раніше не казав, на що ніколи раніше не натякав Мерилін, тепер легко виливається з нього.

— Ти ніколи не опинялася в кімнаті, де нема людей із таким виглядом, як у тебе. Люди ніколи не насміхалися з твого обличчя.

До тебе ніколи не ставились, як до чужинки. — Джеймс відчувається так, ніби його страшенно нудить, і він притискає долоню до рота. — Ти уявлення не маєш, що це таке — бути інакшим. На секунду він стає молодим, самотнім і вразливим, як той зніяковілий хлопець, якого вона зустріла колись давно, і половина Мерилін хоче обійняти його. Друга її половина хоче відгамселити його кулаками. Вона гризе губу, й дві половини б'ються в ній.

— На другому курсі, у лабораторії, хлопці взяли за звичку плазувати переді мною і намагалися підняти мені спідницю, — нарешті говорить вона. — Одного разу вони прийшли раніше й надзюрили в усі мої мензурки. Коли я

поскаржилася на це, професор обійняв мене за плечі й сказав... — Спогад застряє в горлі, мов наріст на дереві: «Не переймайся цим, сонечку. Життя надто коротке, а ти надто вродлива». Знаєш що? Мені було байдуже. Я знала, чого хотіла. Я хотіла бути лікарем. — Вона зиркнула на Джеймса, ніби він із нею сперечався. — Тоді, на щастя, я схаменулася. Перестала намагатися вирізнитися. Зробила те, що робили всі інші дівчата. Вийшла заміж. Я все те покинула. — Її язик вкривається грубим шаром гіркоти. — Робила те, що роблять усі інші. Цього ти вимагав від Лідії все її життя. Знайти друзів. Вписатися кудись. Але я не хотіла, щоб вона була, як усі. — Очі жінки спалахують. — Я хотіла, щоб вона була винятковою.

На сходах Ханна затримує подих, боїться поворухнути бодай кінчиком пальця. Може, якщо вона взагалі не рухатиметься, батьки замовкнуть. Вона зможе зробити так, щоб світ не рухався, і все буде гаразд.

— Ну, тепер можеш одружитися з отією, — каже Мерилін. — Здається, вона серйозна. Ти знаєш, про що я. — Вона піднімає ліву руку, на якій блякло виблискує обручка. — Такі, як вона, хочуть повний пакет. Ляльковий будинок за парканом. Двох-трьох дітей. — Лунає жорсткий, різкий, страхітливий смішок, і Ханна на сходовому майданчику ховає обличчя на плечі Ната. — Гадаю, вона буде безмежно щаслива, коли змінє на все це своє студентське життя. Сподіваюся лише, що вона про це не пожалкує.

На цьому слові — «пожалкує» — щось у Джеймсові спалахує. Гарячий колкий запах, мовби від перегорілих дротів, проникає в ніздрі.

— Як ти жалкуєш?

Раптове приголомшене мовчання. Обличчя Ханни досі притиснуте до плеча Ната, але вона може виразно уявити матір: обличчя нерухоме, білки почервонілі. Якщо вона заплаче, думає Ханна, це будуть не сльози. Це будуть маленькі крапельки крові.

— Забирайся, — нарешті вимовляє Мерилін. — Забирайся із цього будинку.

Джеймс торкає кишеню в пошуках ключів, тоді розуміє, що вони досі в руці: він навіть не сховав їх. Неначе увесь цей час знав, що не залишиться.

— Уявімо, — каже він, — що ти мене ніколи не зустрічала. Що вона не народилася. Що нічого цього не сталося.

Тоді він іде.

У дітей на сходовому майданчику немає часу на втечу: Ханна і Нат навіть не підводяться, коли батько з'являється в коридорі. Побачивши дітей, Джеймс зупиняється, але ненадовго. Очевидно, вони все чули. Останні два місяці щоразу, коли він зустрічає когось із них, то бачить частинку їхньої загубленої сестри — у нахилі Натової голови, у довгому волоссі Ханни, яке наполовину закриває обличчя. Він рвучко виходить із кімнати, так до кінця й не розуміючи, чому. Тепер, коли вони двоє дивляться на нього, він проходить і не наслідкується глянути їм у вічі. Ханна притискається до стіни, пропускаючи батька, але Нат мовчки дивиться просто на нього, й цього погляду Джеймс ніяк не може зрозуміти. Гарчання

автівки, яка виїжджає з алеї, стихає, і цим завершується сцена; усі почули цей звук. На будинок опадає тиша, мов попіл.

Тоді Нат схоплюється на ноги.

«Стій», – хоче сказати Ханна, але знає, що брат не послухає.

Він відштовхує Ханну. Материні ключі висять на гачку в кухні, й він хапає їх та біжить до гаража.

– Чекай, – гукає Ханна, цього разу вголос.

Дівчинка не певна, чи збирається брат гнатися за батьком, чи теж утікає, але вже знає: він замислив щось страшне. – Натє, зажди. Не треба!

Він не зупиняється. Задкує з гаража, зачіпає куц бузку біля воріт і теж зникає.

Нагорі Мерилін нічого не чує. Зачиняє двері кімнати Лідії, і густа, важка тиша огортає її задушливою ковдрою. Жінка гладить одним пальцем книги Лідії, рядок акуратних палітурок, на кожній маркером позначка предмету й дати. Тепер усе вкрите шаром пилу, схожим на грубе хутро, – ряд порожніх щоденників, старі стрічки з наукових ярмарків, причеплені до стіни листівки з Ейнштейном, кожна палітурка, корінець кожної книги. Мерилін уявляє, як частинка за частинкою звільняє кімнату Лідії. Крихітні дірочки й помітні плями там, де вона зніме зі шпалер плакати й фотографії; килим з продавленими слідами від меблів, які вже ніколи не розрівнюються. Схоже на будинок її матері по тому, як із нього все прибрали.

Жінка думає про свою матір: як вона всі ці роки приходила сама в порожній дім, про спальню, яка залишалася в тому самому вигляді, з чистою постільною білизною для дочки, яка ніколи не повернеться, для чоловіка, який уже давно пішов і тепер лежить у ліжку іншої жінки. Ти так сильно любиш, плекаєш стільки надій, а зрештою залишаєшся ні з чим. Діти, яким ти більше не потрібна. Чоловік, який тебе більше не хоче. Не лишилося нічого, крім тебе самої та порожнього будинку.

Мерилін однією рукою знімає зі стіни портрет Ейнштейна та рве його навпіл. Потім більше не потрібну періодичну таблицю. Вириває накладки для вух зі стетоскопа Лідії; шматує призові стрічки на клапті атласу. Одна за одною нищить книги з полиці. «Кольоровий атлас анатомії людини». «Жінки, які зробили важливі наукові відкриття». Після кожної книги дихання Мерилін важчає, лють наростає.

«Як працює ваше тіло». «Хімічні експерименти для дітей». «Історія медицини». Вона пригадує кожну із цих книжок. Ніби перемотує час, повторює все життя Лідії від цієї миті до початку. Біля ніг нагромадилася ціла купа. Скулена під столом у холі Ханна чує важкі удари, неначе на підлогу один за одним падають камені.

Нарешті в дальньому кутку книжкової шафи – найперша книга, яку Мерилін купила Лідії. Тоненька брошура самотньо балансує на полиці, тоді падає. «Повітря постійно ширяє довкола». Читається на вивернутих назовні сторінках. «Ти не можеш його побачити, але воно є».

Мерилін хоче спалити книжки, накидані на килим, разом з обірваними зі стін шпалерами. Усе, що нагадує їй про Лідію, і все, чим вона могла стати. Хоче розтоптати саму полицю, перетворити її на тріски. Спорожня полиця висить нетвердо, ніби втомлено, й Мерилін скидає її на підлогу єдиним поштовхом.

І ось, у порожнечі під нижньою полицею: книга.

Груба. Червона. Корінець проклеєно скотчем. Мерилін упізнає її ще до того, як бачить фото. Але все одно розгортає книгу, й руки раптом починають тремтіти. Досі здивована, жінка бачить обличчя Бетті Крокер, яка неприродно, нереально дивиться їй в обличчя.

«Твоя кулінарна книга, — сказала Лідія. — Я загубила її». Мерилін була така схвильована, що вирішила: це знак. Дочка читає її думки. Лідія ніколи не обмежилася б кухнею. Вона хотіла більшого. Це виявилось брехнею. Мерилін гортає сторінки, яких не бачила багато років, проводить по материних позначках пальцем, розгладжує аркуші з цяточками, над якими мама плакала у всі ті самотні вечори у своїй кухні. Лідія звідкілясь дізналася: ця книга обтяжувала маму, ніби велетенський, важелезний камінь. Донька не знищила цю книгу. Вона стільки років її ховала: нагромаджувала згори книгу за книгою, притискала іншою вагою, щоб мамі ніколи більше не довелося її побачити.

П'ятирічна Лідія, що стоїть навшпиньки й дивиться на піну від суміші оцту з содою в рукомийнику. Лідія, яка тягне з полиці важку книгу: «Покажи мені ще раз, покажи ще». Лідія, яка дуже обережно притискає стетоскоп до матиногого серця. Сльози заступають кімнату. Наука була не тим, що любила Лідія.

А потім, ніби крізь збільшувальні лінзи сліз Мерилін починає бачити чіткіше: порвані плакати й фотографії, звалище книг, полицю в себе під ногами. Усе, чого вона хотіла для Лідії, чого Лідія ніколи не хотіла, та все одно приймала. Її тілом повзе тупий холод. Можливо — і ця думка душить її — саме це зрештою і потягло Лідію під воду.

Двері риплять, прочиняються, і Мерилін повільно підіймає голову, ніби Лідія могла дивовижно з'явитися на порозі. На секунду неймовірно збувається: маленький розмитий привид Лідії з темним волоссям, із великими очима. Завмирає, чіпляється за одвірок. «Будь ласка», — думає Мерилін. У цьому слові все, чого вона не може сформулювати навіть для себе. «Будь ласка, повернися, будь ласка, дай мені ще один шанс, будь ласка, залишся. Будь ласка».

Тоді вона кліпає, і постать увиразнюється: Ханна, бліда й тремтяча, обличчя блищить від сліз.

— Мамо, — шепоче вона.

Мерилін миттєво розкриває обійми, і Ханна падає в них.

На іншому кінці міста, у крамниці алкогольних напоїв, Нат ставить на прилавок пляшку віскі. Він куштував алкоголь один-єдиний раз у своєму

житті: у Гарварді студент, у якого він жив, запропонував пива. Нат жадібно заковтнув чотири пляшки, у захваті швидше від самої ідеї, аніж від смаку — це нагадувало спінену сечу — й решту вечора кімната легенько оберталася. Тепер він хоче, щоб світ розкрутився, перехилився і впав.

Чоловік за прилавком уважно дивиться Нату в обличчя, далі косує на пляшку. Натові пальці сіпаються. У вісімнадцять років йому дозволено купити лише дві-три пляшки пива, отієї водянистої рідини, яку його однокласники заливають у себе на вечірках. Але 3,2 % — замало для того, що йому зараз потрібне. Продавець знову розглядає його, і Нат готується до слів: «Йди додому, синку, ти надто молодий для цієї штуки».

Натомість продавець вимовляє:

— Та дівчинка, що померла, твоя сестра?

Горло в Ната саднить, мов рана. Він киває, але не відвертає очей від полиці за прилавком, де акуратними червоно-білими стосиками лежать цигарки.

Тоді продавець дістає другу пляшку віскі й кладе її в пакет до першої. Він підштовхує його до Ната, разом із десятидоларовою купюрою, яку Нат поклав на прилавок.

— Щастя тобі, — каже він і відвертається.

Найтихіше з відомих Натові місць — на околиці міста, неподалік від кордону округу. Він припарковує авто біля узбіччя та дістає одну з пляшок. Ковток віскі, за ним другий обпікають нутро, він уявляє, як усередині в нього все червоніє і саднить. Давно перейшло за північ, і до того часу, коли закінчується перша пляшка, повз нього проїжджає лише одна машина — темно-зелений «Студебекер», за кермом якого була стара жінка. Віскі не працює так, як він сподівався. Нат думав, що це начисто зітре йому розум, як ганчірка витирає дошку, але натомість світ з кожним ковтком стає різкішим, і йому паморочиться в голові від деталей: бризки болота на дзеркалі з боку водія, остання цифра на спідометрі, що застигнув між 5 та 6, нитка, якою зшиті сидіння авто; вона вже почала обтіпуватися. Листок, що застряг між лобовим склом і склоочишувачем, тріпочеться на вітрі. Коли Нат починає другу пляшку, раптом перед очима виникає батькове обличчя, з яким той виходив за двері. Батько навіть не глянув на них, був сконцентрований на дуже-дуже далекому майбутньому або такому само глибокому минулому. Бачив щось таке, чого не могли побачити ні він, ні Ханна, те, до чого вони не могли доторкнутися, навіть якби захотіли. Повітря в машині стає важким, натоπτує легені, як бавовна. Нат опускає вікно. Тоді — щойно в авто влітає прохолодне повітря — він перехилиється через край і вивергає обидві випиті пляшки на узбіччя.

Джеймс у своїй машині теж подумки знову переживає ту мить на сходах. Коли він виїхав з алеї, не думав, куди прямує, витискаючи педаль газу. Було байдуже, куди їхати, аби подалі, отак втискати її ногою в підлогу.

Виявилося, він подався не до Луїзи, а проминув місто, промчав повз студмістечко та виїхав на трасу, піднімаючи стрілку до шістдесяти,

шістдесяті п'яти, сімдесяті. Лише коли над ним пролетів великий зелений знак «Тоledo — 24 км», Джеймс зрозумів, як далеко заїхав.

«Як доречно, — думає він. — Тоledo». Йому спадає на думку, що в житті є своя прекрасна симетрія. Десять років тому Мерилін покинула все та втекла сюди. Тепер його черга. Він глибоко вдихає і дужче тисне на педаль. Нарешті сказав те, що найбільше боявся говорити, те, що вона найбільше хотіла почути: «Уявімо, що ти ніколи мене не зустрічала. Що нічого цього не сталося». Він скасував величезну помилку в її житті.

Але — і Джеймс не може цього заперечувати, хоч як намагається, — Мерилін не здавалася вдячною. Вона здригнулася, ніби він плюнув їй в обличчя. Вона знову і знову кусала губи, мовби намагалася проковтнути щось жорстке, болюче. Автомобіль звертає на узбіччя, під колесами шипить гравій.

Вона перша пішла, нагадує собі Джеймс, знову вивертаючи авто на дорогу. Вона цього завжди хотіла. Попри це, тепер, згадуючи минуле, він знає: це неправда. Жовта лінія гойдається і звивається. Роки безсоромних поглядів Джеймсові в спину, ніби він тварина в зоопарку, голками вп'ялися в його хребет, роки знущань на вулицях — чинк, селюк, гуляй додому — в'їлись у вуха, слово «інакший» завжди було клеймом на його чолі, тавром проміж очей. Це слово визначало все його життя; на всьому залишило свої брудні відбитки. Але для Мерилін інакший означало зовсім не це.

Мерилін: молода й безстрашна в повній хлопців аудиторії. Виливає сечу з мензурок, затуляє вуха, наповнює голову мріями. Біла блузка в морі темно-синіх піджаків. Як вона хотіла іншого: для свого життя, для себе самої. Щоб хтось підняв світ, перевернув його й поставив на місце. Мерилін, що відкладає ці мрії заради їхньої дочки, і під її усмішкою ховається розчарування. Поглинута домашніми справами, вуличкою, що веде в глухий кут, і крихітним містечком при коледжі. Її руки м'які й натруджені, але бездіяльні. Складні механізми її розуму цокають дарма, думки б'ються об зачинені вікна, мов бджоли у пастці. А тепер вона сама в кімнаті дочки, оточена реліквіями її життя, мрій немає, у повітрі лише пил. Джеймс уже давно не думав про свою дружину, як про істоту, здатну чогось прагнути.

Пізніше — і решту свого життя — Джеймс намагатиметься дібрати слова й описати це відчуття, але так і не зможе навіть для себе з'ясувати, що воно насправді таке. Цієї миті він здатен думати лише про одне: як можна було так помилятися.

Нат не знає, скільки він пролежав, витягнувшись на перед-ньому сидінні. Усе, що пам'ятає: хтось відчинив двері авто. Хтось назвав його на ім'я. За плече його взяла рука, тепла, дужа й лагідна, — й не відпустила.

У глибокій хмільній нестямі голос здавався схожим на батьків, хоча батько ніколи не вимовляв його ім'я так м'яко, ніколи не торкався з такою ніжністю. Тієї миті, коли він майже розплющив очі, це і був його батько. Навіть коли світ став чіткішим і йому відкрилося тьмяне сонячне світло, поліцейне авто й офіцер Фіске, схилений над ним із відчинених дверцят, це все одно залишилося правдивим враженням.

Фіске виймає з його пальців порожню пляшку та допомагає підняти голову, але в серці Ната це його батько, і він говорить із такою добротою, що Нат починає плакати:

— Синку, час додому.

11

У квітні дім був останнім місцем, де Нат хотів бути. Увесь місяць — кілька тижнів до своїх відвідин студмістечка — він складав книжки й одяг, і купа дедалі більшала. Щовечора, перш ніж лягти спати, він діставав з-під подушки листа й перечитував його, смакував деталі: третьокурсник з Олбані Ендрю Біннер за спеціалізацією астрофізик покаже студмістечко, залучить до інтелектуальних і практичних дискусій у їдальні та надасть йому житло на довгі вихідні. «З п'ятниці до понеділка, — думав він, розглядаючи квитки на літак: 96 годин». По обіді на відзнаку дня народження Лідії дістав валізу; речі, які мав узяти із собою, уже розсортував і відклав те, що залишав удома.

Навіть крізь зачинені двері Лідія чула клацання, з яким валіза відчинилася, по тому стукіт накривки об підлогу.

Їхня родина ніколи не подорожувала. Одного разу, коли Ханна була ще геть мала, вони побували в Гетисбурзі та Філадельфії.

Батько наніс увесь маршрут на дорожній атлас, ланцюжок таких американізованих місць, що з них аж крапала ця «Американа»: вона була в назвах автозаправних станцій — «Веллі-Фордж Дизель», і в кафе, де вони зупинялися на ланч, «Креветки Геттістауна», «Свиняча вирізка Вільяма Пенна». У кожному ресторані офіціантки роздивлялися батька, потім матір, потім Ната й Ханну, і хоча Лідія була ще дитиною, уже знала: вони сюди ніколи не повернуться. Звідтоді батько щороку працював у літній школі, мабуть, як вона підозрювала, аби уникнути запитань про сімейний відпочинок.

У Натовій кімнаті зі стуком закрилася шухляда. Лідія відкинулася на ліжку, вперлася підборами в плакат з Ейнштейном. У роті ще відчувався надміру солодкий смак глазури; торт у животі жив окремим життям. Наприкінці літа, подумала вона, Нат спакує не одну валізу, а цілу піраміду з коробок, усі свої книжки та весь свій одяг, усе, що має. З кутка зникне телескоп, із шафи — стоси журналів з аеронавтики. Смуга пилу проляже кордоном по голих полицях, на яких раніше стояли книги. Кожна шухляда, яку вона відкріє, буде порожньою. Зникне навіть його постільна білизна.

Нат поштовхом відчинив двері.

— Яка краща?

Він підняв до грудей дві сорочки на вішаках, закривши ними своє обличчя, мов шторами. У лівій руці — блакитна, парадна, він її надягав на церемонію нагородження десятикласників минулої весни. У правиці — сорочка із «турецькими огірками», якої Лідія раніше ніколи не бачила. З манжета досі звисав цінник.

— Де ти це взяв?

— Купив, — сказав Нат, посміхаючись.

Усе його життя, коли потрібен був новий одяг, мама відводила його в «Універмаг Декера», і він погоджувався з усім, що вона обирала, аби швидше йти додому. Минулого тижня, передчуваючи свої 96 годин, він уперше сам поїхав до торговельного центру й купив цю сорочку. Його привабив яскравий малюнок на прилавку. Це було схоже на те, ніби він купив нову шкіру, й тепер сестра теж це відчула.

— Трохи екстравагантна, як для занять, — злукавила Лідія. — Чи це так зазвичай одягаються в Гарварді?

Нат опустив вішалки.

— Там будуть усі разом: і студенти, й відвідувачі. Студент, у якого я житиму, написав мені, що вони із сусідами по кімнаті на ті вихідні влаштують вечірку, щоб відсвяткувати кінець семестру. — Він підняв перед собою яскраву сорочку, приклав до підборіддя. — Я, мабуть, краще її поміряю.

Він зник у ванній, і Лідія почула, як зарипів його вішак, начеплений на душову штангу. Усе разом: музика, танці, пиво. Флірт. Телефонні номери й адреси, надряпані на клаптиках паперу. «Напиши мені. Зателефонуй мені. Зустрінемося». Її нога повільно зісковзнула й опустилася на подушку. Усі разом. Це коли нових студентів скидають усіх в одну купу, перемішують і перетворюють на щось зовсім інше.

Нат знову з'явився у дверях, застібаючи верхній ґудзик сорочки з «огірками».

— Що думаєш?

Лідія закусила губу. Блакитний малюнок на білому тлі пасував йому; він здавався худішим, вищим, більш засмаглим. Ґудзики були пластикові, але сяяли, мов перлини. Нат уже мав зовсім інший вигляд, ніби це був не він, а хтось, кого вона знала дуже давно. Лідія вже за ним сумувала.

— Краще іншу, — сказала вона. — Ти їдеш у коледж, а не в «Студію 54».[33]

Але вона знала, що Нат уже сам для себе все вирішив.

Того ж таки вечора, уже близько півночі, Лідія навшпиньки ввійшла до Натової кімнати. Вона цілий вечір хотіла розповісти братові про батька та Луїзу, про те, що того дня бачила в авто, що між ними абсолютно точно щось відбувалося. Досі Нат мав такий заклопотаний вигляд, що втримати

Його увагу було не легше, ніж дим у долонях. Це її останній шанс. Уранці він поїде.

У темній кімнаті горіла одна маленька настільна лампа, й Нат у своїй старій смугастій піжамі стояв навколішки на підвіконні. На мить Лідії здалося, що він молиться, і збентежена тим, що застала його в такий момент, ніби побачила голим, — вона вже зібралася зачиняти двері. Тоді Нат озирнувся на звук її кроків з усмішкою, такою само сліпучою, як місяць, котрий щойно почав підійматися над обрієм, і Лідія зрозуміла, що помилялася. Вікно було відчинене. Він не молився, він мріяв — а це практично одне й те саме, Лідія це згодом зрозуміє.

— Нате, — почала вона. Потік усього, що хотіла сказати, промчав у її думках: «Я бачила». «Я думаю». «Мені потрібно». Такі великі поняття мусила стиснути до крихітних гранул слів. Нат, здавалося, не помітив.

— Подивися на це, — прошепотів він із таким захватом, що Лідія стала навколішки поряд із ним і визирнула назовні.

Небо над ними було глибокого чорного кольору, схоже на басейн із чорнилом, усіяне зірками. Вони геть не нагадували зірки з її книг, каламутні й круглі, мов краплі роси. Ці виявилися гострими, наче бритва, й кожна краяла небо своїм різким світлом. Коли дівчина відкинула голову назад, то не побачила ні будинків, ні озера, ні ліхтарів на вулиці. Усе, що можна було бачити, — небо, таке величезне й темне, що мог-ло розчавити. Ніби опинилася на іншій планеті. Ні — неначе плавала в космосі, зовсім сама. Пошукала сузір'я, які бачила в Ната на плакатах: Оріон, Кассіопею, Велику Ведмедицю. Діаграми з їхніми прямими лініями, основними кольорами й схематичними зображеннями тепер здавалися дитячими іграшками. Зірки сліпили очі, мов блискітки. «Ось який вигляд у нескінченності», — подумала вона. Від чистоти цих зірок її переповнили почуття, подібні до уколів у серце.

— Це неймовірно, правда? — тихо пролунав голос Ната з темряви. Він уже ніби долітав з відстані багатьох світлових років.

— Так, — почула Лідія власний шепіт. — Неймовірно.

Наступного ранку, коли Нат пакував зубну щітку у футляр, Лідія знову з'явилася на порозі. За десять хвилин батько відвезе брата в аеропорт у Клівленді, звідки літак компанії TWA понесе його до Нью-Йорка, а далі до Бостона. Була четверта тридцять ранку.

— Пообіцяй, що зателефонуєш і розповіси, як ідуть справи.

— Звісно, — Нат закріпив складений одяг еластичними пасками хрест-навхрест і застібнув валізу.

— Обіцяєш?

— Обіцяю. — Одним пальцем він опустил засувки, підняв валізу за ручку. — Тато чекає. Побачимось у понеділок.

І пішов. Отак просто.

Набагато пізніше, коли Лідія спустилася снідати, вона вже могла непогано вдавати, що нічого не змінилося. Домашня робота з чотирма маленькими позначками на полях лежала біля миски зі сніданком; на іншому кінці столу Ханна вибирала зі своєї мисочки дрібні кілечка. Мама пила улун [34] і гортала газети. Змінилося єдине: Натове місце було порожнє. Неначе його ніколи тут не було.

— Нарешті, — сказала Мерилін. — Краще швидше виправ ці помилочки, сонечку, бо в тебе не буде часу поїсти до автобуса.

Лідія повільно пішла до столу, але почувалася так, ніби пливе. Тим часом Мерилін проглядала газету: рівень підтримки Картера — 65 %, на посаду віце-президента прогнозують Мондейла, азбест заборонили, ще одна зйомка в Нью-Йорку — поки її очі не натрапили на маленький допис у кутку сторінки: «Лікар із Лос-Анджелеса повертає до життя чоловіка, який провів у комі шість років». «Дивовижно», — подумала вона. Посміхнулася доньці, яка чіплялася за спинку свого стільця, ніби її могло знести течією.

Нат не зателефонував того вечора, поки Лідія страждала від уваги батьків, цілковито зосередженої на ній одній. «Я приніс із коледжу каталог курсів. Хочеш цього літа повчити статистику?». «Хтось уже запросив тебе на випускний? Ну, я певен, що скоро запросять».

Брат не зателефонував у суботу, й Лідія плакала, поки не заснула. І в неділю, коли вона прокинулася з болем в очах, дзвінка також не було. «То он як усе буде далі, — подумала вона. — Ніби в мене ніколи й не було брата».

Коли Нат поїхав, Ханна почала ходити за Лідією, мов цуценя. Уранці вона опинялася біля дверей сестри ще до того, як переставав дзвонити будильник, захекана прибігала просто з ліжка. «Вгадай, що? Лідіє, вгадай, що?». Ніколи не можна було вгадати, й ніколи не було цікаво: йшов дощ, на сніданок були млинці, на ялинці з'явилися блакитні голочки. Щодня мала без кінця чіплялася до Лідії, придумувала, чим вони можуть займатися: «Пограти в „Життя“»; подивитися фільм, який показують лише по п'ятницях; приготувати „Джиффі Поп“». [35]

Усе своє життя Ханна трималася на відстані від брата й сестри, і Лідія з Натом мовчки терпіли свою маленьку, незграбну супутницю. Тепер Лідія помітила в сестрі тисячу нових дрібниць: манеру говорити й при цьому морщити носа, раз-два, швидко мов кролик; звичку стояти навшпиньках, ніби на невидимих високих підборах. А тоді, вдень у неділю, Ханна влізла в туфлі, які скинула Лідія, й виголосила свою останню ідею: «Ми можемо піти погуляти біля озера. Лідіє, ходімо погуляємо біля озера». І Лідія помітила в неї під сорочкою щось блискуче.

— Що це?

Ханна спробувала відвернутись, але Лідія смикнула її коміречь донизу, й те, що вона вже наполовину побачила, з'явилося на світ: гнучкий ланцюжок, невеличке срібне серденько. Її медальйон. Вона одним пальцем підчепила його, і Ханна захиталася та зі стукотом вистригнула із завеликих туфель.

— Навіщо це тобі?

Ханна глянула в бік дверей, ніби правильну відповідь хтось написав на стіні. Шість днів тому вона знайшла під ліжком у Лідії маленьку оксамитову коробочку.

— Я не думала, що це тобі потрібно, — прошепотіла вона.

Лідія не слухала. «Щоразу, коли дивитимешся на це, — сказав їй батько, — просто згадуй, що насправді має значення». Бути товариською. Бути популярною. Змішуватися з натовпом. «Вам не хочеться посміхатися? То й що? Примусьте себе посміхнутися. Не критикуйте, не засуджуйте, не жалійтеся». Ханна, така задоволена тією маленькою срібною штуkenцією, була надто схожа на неї, молодшу, — боязка, сором'язлива, плечі щойно почали опускатися під тягарем того, що здавалося тонким, легким і срібним.

Її рука з гучним звуком ударила Ханну по щоці, відштовхуючи її назад, відкидаючи голову вбік. Лідія п'ятірнею вхопилася за ланцюжок і сильно смикнула, — Ханна сіпнулася вперед, мов песик на повідці. «Вибач мені», — почала вона, але більше нічого не вийшло, крім кволого зітхання. Лідія смикнула дужче. Тоді ланцюжок луснув, і обидві сестри знову змогли вдихнути.

— Тобі це не потрібно, — сказала Лідія, і м'якість її голосу здивувала Ханну, здивувала саму Лідію. — Послухай мене. Ти думаєш, що тобі це потрібне. Це не так. — Вона стиснула прикрасу в кулаку. — Пообіцяй мені, що більше ніколи цього не надягнеш. Ніколи.

Ханна із широко розплющеними очима похитала головою. Лідія доторкнулася до її горла, витерла пальцем маленьку крапельку крові, яка з'явилася там, де ланцюжок порізав шкіру.

— Ніколи не посміхайся, якщо тобі цього не хочеться, — сказала вона, і Ханна, наполовину засліплена тим, що опинилася в центрі уваги Лідії, ніби в світлі потужного прожектора, слухняно кивнула. — Пам'ятай це.

Ханна дотримала слова: пізніше того вечора, і в усі наступні роки, вона згадуватиме цю мить і щоразу торкатиметься до горла, де вже давно нема тієї червоної мітки. Лідія здавалася швидше стривоженою, ніж розлюченою, ланцюжок звисав з її пальців, як мертва змійка; її голос звучав майже сумно, ніби це вона, а не Ханна зробила щось не те. Після цього випадку Ханна більше ніколи не брала того, що їй не належало. Але ця мить і остання розмова із сестрою довго залишалися загадкою для неї.

Того вечора Лідія заховалася у своїй кімнаті й дістала клаптик аркуша з нотатника, де Нат нашкрябав номер студента, у якого житиме. Після вечері — коли батько повернувся до свого кабінету, а мати влаштувалася у вітальні — дівчина розгорнула цидулку й підняла слухавку телефона на сходовому майданчику. Прослухала шість гудків, поки хтось озвався на тлі хрипких звуків вечірки, що вочевидь саме була в розпалі.

— Кого? — двічі перепитав голос на тому кінці, й Лідія нарешті здалася, перестала шепотіти й вигукнула:

— Натана Лі. Студента-відвідувача. Натана Лі.

Збігали хвилини, збільшувався рахунок за міжміський зв'язок — щоправда, коли рахунок прийде, Джеймс виявиться надто спустошеним, щоб відстежити цей дзвінок. На першому поверсі Мерилін клацала по колу телевізійні канали: «Рода».[36] «Чоловік на шість мільйонів доларів».[37] «Квінсі».[38] Знову «Рода». Нарешті Нат узяв слухавку.

— Нате, — сказала Лідія. — Це я.

На її подив, коли почувся голос брата, на очі навернулися сльози, хоча той голос був глибший і більш хрипкий, ніж зазвичай, мовби Нат застудився. Насправді він уже випив три чверті першої у своєму житті пляшки пива, й кімната починала тепло світитися. А тепер голос його сестри — який велика відстань зробила плоским — немовби розрізав це світіння тупим ножом.

— Що таке?

— Ти не подзвонив.

— Що?

— Ти обіцяв зателефонувати. — Лідія витерла очі ребром долоні.

— То це тому ти дзвониш?

— Ні, слухай, Нате. Мені треба дещо тобі розповісти. — Лідія трохи помовчала, намагаючись придумати, як усе пояснити. Там, деь позаду в Ната, вибухнув чужий регіт, ніби хвиля розбилася об скелю.

Нат зітхнув.

— Що сталося? Мама дістає тебе уроками? — Він приклав до губ пляшку й зрозумів, що пиво стало теплим, відчув на язичі гірку рідину. — Стривай, дай вгадати. Мама купила тобі особливий подарунок, але це була всього-на-всього книга. Тато купив тобі нову сукню — ні, діамантове намисто — і очікував, що ти будеш його носити. Учора за вечерею ти мала говорити, говорити й говорити, бо вся їхня увага була зосереджена на тобі. Уже тепліше?

Лідія приголомшено замовкла. Усе їхнє життя Нат краще за всіх розумів лексикон їхньої родини, те, що вони ніколи не могли до кінця пояснити стороннім: книга або сукня були чимось більшим, ніж річ, яку можна прочитати або надягти, увага йде пліч-о-пліч з очікуваннями, які падають мов сніг, лягають на плечі й тиснуть своєю вагою.

Нат усе говорив правильно, але оцим своїм новим, роздратованим голосом, і тому воно звучало тривіально й безглуздо. Так, як це міг почути будь-хто інший. Її брат уже став чужинцем.

— Мушу вже йти, — сказав він.

— Чекай. Чекай, Нате. Послухай.

— Господи, я не маю на це часу.

Йому стало страшенно гірко, й він додав:

— Чому б тобі не поговорити про свої проблеми з Джеком?

Нат тоді не знав, як ці слова переслідуватимуть його. Коли він щосили жбурнув слухавку, провина й докір маленькими колючими бульбашками піднялися йому з грудей. Але на такій відстані, у теплі й галасі вечірки, які обступали зусібіч, картина його світу змінилася. Усе, що набувало таких загрозливих розмірів зблизька, — школа, батьки, життя їхньої родини — зменшувалося майже до непомітної цятки, варто лишень зробити крок убік. Можна перестати відповідати на їхні дзвінки, можна рвати їхні листи, вдавати, ніби їх ніколи не існувало. Усе спочатку, як у нового Нате, у новому житті. «Просто питання географії, — подумав він з упевненістю людини, яка ще ніколи не намагалася звільнитися від рідних. — Невдовзі Лідія теж поїде вчитися. Рано чи пізно вона так само вирветься на волю». Нат проковтнув рештки свого пива й пішов по нову пляшку.

Удома Лідія самотньо сиділа на підвіконні й ще довго крутила в руках слухавку після звуку відбою. Сльози, які душили її під час розмови, уже висохли. У ній повільно тліла пекуча злість на Нате, його прощальні слова дзвеніли у вухах. Не маю на це часу. Він перетворився на іншу людину, на людину, якій байдуже, що вона потрібна Лідії. На людину, яка вимовила слова, що завдали болю. Лідія і сама відчувала: вона стала іншою, такою, що може дати ляпаса сестрі. Може зробити Нату так само боляче, як він зробив їй. Піти зі своїми проблемами до Джека.

У понеділок вранці вона вбралася в найгарнішу свою сукню з комірцем-хомутиком, у дрібні червоні квітки, яку батько купив їй восени. «Дещо новеньке до нового навчального року», — сказав він. Вони купували приладдя для школи, й батько помітив сукню на манекені у вітрині крамниці. Джеймс любив купувати Лідії сукні з манекенів — був упевнений: це означає, що всі їх носять. «Остання мода, правильно? Кожній дівчинці потрібна сукня для особливого випадку». Лідія, яка надавала перевагу неясним речам — кофті з капюшоном і вельветовим штанцям, простій блузці й брюкам-кльош, — знала, що він має на увазі «для побачень», але ж вона не ходить на побачення. Сукня багато місяців висіла у шафі, та цього дня Лідія зняла її з вішака. Аккуратно зачесала волосся на рівний проділ і закріпила з одного боку червоною заколкою. Кінчиком помади обвела лінію вуст.

— Ну хіба ти не гарненька? — посміхався Джеймс за сніданком. — Гарніша за Сьюзан Дей.

Лідія й собі посміхнулася, та нічого не відповіла, коли Мерилін сказала:

— Лідіє, не надто затримуйся після школи, Нат по обіді вже буде вдома.

Не озвалася й тоді, коли Джеймс доторкнувся пальцем до ямочки на її щоці. Знову його старий жарт.

Він сказав:

— Тепер усі хлопці бігатимуть за тобою.

Ханна з іншого кінця столу розглядала сукню сестри й посмішку нафарбованих губ і терла пальцем засохлу ранку на шиї, тоненьку, мов павутинка. «Не роби цього», — хотіла сказати вона, хоча й сама не знала: не робити чого? Знала єдине — щось має статись, і вона нічого не могла сказати чи вдіяти, щоб запобігти. Коли Лідія пішла, вона схопила ложку та розтовкла свій розмоклий сніданок на кашу.

Ханна не помилялася. Того дня Лідія запропонувала Джеку поїхати до Пойнта, місцини, з якої відкривалася панорама міста. Вони припаркувалися в затінку.

У п'ятницю ввечері тут збереться півдесятка автівок, і їхні вікна повільно підніматимуть, поки поліційне авто не розжене їх. Поки що — у яскравому денному світлі того понеділка — нікого довкола не було.

— То коли повертається Нат?

— Здається, сьогодні. — Насправді, Лідія знала, що Нат приземлиться в аеропорту Хопкінса у Клівленді о п'ятій дев'ятнадцять. Вони з батьком будуть удома о шостій тридцять. Вона зиркнула у вікно, туди, де в центрі міста виднівся міський годинник: четверта нуль п'ять.

— Мабуть, дивно, що його немає поряд.

Лідія засміялася — дрібним, гірким смішком.

— Закладаюся, чотири дні для нього замало. Він не дочекається, коли вже поїде назавжди.

— Ти ж іще побачиш його. Я маю на увазі, він же повернеться. На Різдво. І на літні канікули. Правильно? — Джек підняв брову.

— Можливо. А може, залишиться там назавжди. Хіба не все одно? — Лідія голосно ковтнула, намагаючись говорити спокійно. — У мене є власне життя.

Із-за опущеної шибки чулося шелестіння кленового листя. Від дерева відділилася самотня крилата насінинка, що лишилася з далекої осені, закрутилась у спіраль і опустилася на землю. У тілі дівчини тремтіла кожна клітинка, але коли вона опустила очі на свої руки — вони лежали на колінах тихо й спокійно.

Лідія відкрила бардачок і дістала пачку презервативів. Усередині залишалося два. Стільки ж їх було й кілька місяців тому.

Джек здавався переляканим.

— Що ти робиш?

— Усе гаразд. Не хвилюйся. Я ні за чим не жалкуватиму. — Він був так близько, що Лідія відчувала солодкувато-солоний запах його шкіри. —

Знаєш, ти не такий, як про тебе думають люди, — сказала вона й доторкнулася рукою до його стегна. — Усі думають, що тобі взагалі на все начхати з усіма тими дівчатами. Але це неправда. Ти ж зовсім не такий, правда? — Її очі зустрілися з його очима, блакитні з блакитними. — Я знаю тебе.

І поки Джек дивився на неї, Лідія глибоко вдихнула, наче збиралася пірнути, й поцілувала його.

Вона раніше ні з ким не цілувалась, і то був, хоча дівчина цього й не знала, солодкий безневинний поцілунок малої дівчинки.

Її губи зустріли теплі, сухі й нерухомі губи Джека. Якщо не зважати на запах диму, від нього пахло так, мовби він щойно вийшов із лісу, — листям і травою. Цей запах викликав такі самі відчуття, як дотик до оксамиту, коли хочеться погладити його, доторкнутися до нього щокою. Тієї миті думки Лідії побігли швидко-швидко, як це буває в титрах фільму. Дівчина уявила, як вони перебираються на задне сидіння, як припадають одне до одного, й рухи здаються надто повільними для їхніх бажань. Він розв'язує вузол у неї за спиною, скидає одяг, його тіло нависає над нею. Усе те, чого вона ніколи не знала й насправді ледь могла уявити. Коли Нат повернеться додому, подумала Лідія, вона вже буде зовсім інша. Того вечора, коли брат розповість їй про все нове, що побачив у Гарварді, про те казкове життя, яке майже почалося для нього, — Лідія теж розповість йому деякі новини.

Та Джек дуже м'яко відсторонився.

— Ти солодка на смак, — сказав він.

Він подивився на неї, але — навіть Лідія інтуїтивно це вгадала — не як на коханку: ніжно, так, як дорослі дивляться на дітей, коли ті впадуть і заб'ються. Усередині в неї все стиснулося. Вона втупилася собі в коліна, щоб волосся закривало розпашіле обличчя, й відчувала в роті щось гірке.

— Не кажи мені, що раптом став цнотливим, — в'їдливо промовила вона. — Чи я не надто гарна для тебе?

— Лідіє, — видихнув Джек, і голос був м'яким, але вже не оксамитовим, а ніби фланелевим. — Річ не в тобі.

— А в чому?

Пауза надто затягнулася; дівчина вже думала, що Джек забув про запитання. Коли нарешті заговорив, то відвернувся до вікна, мовби те, про що насправді йшлося, було десь там, за кленами, за озером, і за всім, що виднілося внизу.

— Річ у Наті.

— Нат? — Лідія закотила очі. — Не бійся Ната. Нат не має значення.

— Має, — Джек і далі дивився у вікно. — Він має значення для мене.

Лідії знадобилося трохи часу, щоб збагнути почуте, й вона втупилася в Джека, ніби в нього змінилися риси обличчя або колір волосся. Джек потер основу свого безіменного пальця, й вона зрозуміла те, що він сказав, і те, що це вже дуже, дуже давно правда.

— Але... — Лідія затнулася. — Нат? Ти завжди... Тобто, всі ж знають... — Вона мимохіть глянула на заднє сидіння, на зім'ятий вовняний плед. Джек криво посміхнувся. — Як так могло вийти? Усі думають, що ти з усіма цими дівчатами... Але ти не такий.

Він скося глянув на дівчину. У відчинене вікно залетів вітер і розкошлав його кучерики кольору піску.

— Ніхто ніколи не запідозрить.

У Лідії в пам'яті зринули уривки розмов, тепер уже зовсім по-іншому: «Де твій брат?». «Що скаже Нат?». «Ти збираєшся сказати своєму брату, що ми тусили, і я не такий уже й поганий?». Що вона відповіла? «Він мені ніколи не повірить».

До неї вищирялася напівпорожня пачка презервативів, і дівчина стиснула її в кулаку. «Я знаю тебе», — знову почула власний голос і зіщулилась. «Як я могла бути такою дурепою, — подумала вона. — Як могла так неправильно його зрозуміти. Як могла все так неправильно зрозуміти».

— Мені треба йти. — Лідія схопила з підлоги авто свій наплічник.

— Вибач.

— Вибачити? За що? Тут нема за що вибачатися. — Лідія закинула наплічник на плече. — Насправді, мені тебе шкода. Ти закоханий у людину, яка тебе ненавидить.

Вона кинула погляд на Джека: він різко скривився, ніби йому межі очі бризнули водою. По тому вираз його обличчя зробився настороженим, змученим і закритим, таким, як у всіх інших, таким, як у день їхнього знайомства. Він усміхнувся, але це більше скидалося на гримасу.

— Я, принаймні, не дозволяю іншим говорити мені, чого я хочу, — промовив Джек, і дівчина здригнулася від презирства в його голосі. Вона багато місяців подібного не чула. — Я, принаймні, знаю, хто я. Чого я хочу. — Його очі перетворилися на щілинки. — А як щодо вас, міс Лі? Чого хочете ви?

«Звісно, я знаю, чого хочу», — подумала вона, та коли розтулила рота, виявилось, що слів нема. Вони відскакували, мов скляні кульки — лікар, популярна, шаслива — і розліталися навколо, а всередині стояла тиша.

Джек пирхнув.

— Я, принаймні, не дозволяю іншим людям говорити мені, що робити увесь мій час. Я, принаймні, не боюся.

Лідія болісно ковтнула. Здавалося, що в нього під очима здерли шкіру.

Вона хотіла вдарити Джека, але цього виявилось б недостатньо.

А тоді вона зрозуміла, чим вразить його найбільше.

— Закладаюся, Нату буде дуже цікаво почути про все це, — мовила вона. — Закладаюся, усім у школі буде цікаво. Як гадаєш?

Джек у неї на очах здувся, мов проколена повітряна кулька.

— Слухай... Лідіє... — почав був він, але дівчина вже штовхнула дверцята авто й грюкнула ними за собою.

Наплічник на кожному кроці бив по спині, та вона все одно бігла до самої своєї вулиці, не зупинившись навіть тоді, коли закололо в боці. Оберталася на звук кожного авто, сподіваючись побачити Джека, але «Фольксвагена» ніде не було видно. Лідія думала про те, чи він і досі припаркований на Пойнті, чи досі в нього такий зацькований погляд.

Коли промчала повз озеро й дісталася своєї вулиці, нарешті вповільнила ходу, щоб відсапатися. Усе здавалось незнайомим, на диво різким, усі кольори стали надто яскравими, ніби їх налаштували, як у телевізорі. До зелені газонів додалось синяви, білі фіранки місіс Аллен просто сліпили очі, а шкіра на її власних руках ніби пожовтіла. Усе здавалось трохи іншим, і Лідія примружилася, намагаючись повернути звичне бачення світу. Коли підійшла до свого будинку, не відразу зрозуміла, що жінка, яка замітає на ганку, — її мати.

Мерилін помітила доньку й простягнула руки, щоб її обійняти. Лише тоді Лідія помітила, що досі стискає в кулаку пачку презервативів, і запхала її в наплічник, за підкладку.

— Ти якась гаряча, — сказала Мерилін і знов узялася за віника. — Я майже скінчила. Потім можемо почати повторювати матеріал до твоїх іспитів.

Віник розплющив крихітні зелені бруньки, що впали з дерев.

На мить Лідія втратила голос, а коли він нарешті з'явився, то прозвучав так різко, що ні вона, ні мати не впізнали його.

— Я ж казала тобі, — відрубала дівчина. — Мені не потрібна твоя допомога.

Назавтра Мерилін забуде цю мить: вигук доньки, її ламкий, тремтячий голос. Це назавжди зникне з її спогадів про Лідію, так, як завжди згладжуються та спрощуються спогади про втрачених коханих людей, і всі неприємні моменти облазять, мов риб'яча луска. Але зараз, вражена незвичайним тоном дочки, вона списує те на втому, адже стоїть уже надвечір'я.

— У тебе не так багато часу, — гукнула вона вслід Лідії, коли та вже відчинила вхідні двері. — Уже травень.

Пізніше, коли вони озиратимуться на цей останній вечір, то майже нічого не зможуть пригадати. Страшна туга обріже так багато спогадів.

Нат протягом усієї вечери випромінював захоплення й багато говорив, але ніхто – разом із ним самим – не пригадає його незвичної балакучості, не пригадає жодного слова з його розповідей. Вони забудуть, як того раннього вечора сонячне світло розливалось скатертиною, мов розтоплене масло, як Мерилін сказала: «Бузок уже розквітає». Вони не згадають, як Джеймс посміхнувся від згадки про «Чарльз Кітчен», думаючи про те, як вони колись обідали там із Мерилін, або як Ханна запитала: «У Бостоні зірки такі самі, як і тут?», і Нат відповів: «Звісно, такі самі». На ранок усе це зникне. Натомість вони ще багато років розбиратимуть цей вечір на частинки. Невже випустили з поля зору те, що мали побачити? Яка забута дрібниця могла б усе змінити? Вони розкладуть його на дріб'язки, намагаючись збагнути, як таке могло статись, але ніколи про це не дізнаються.

Щодо Лідії, то вона весь вечір ставила собі одне й те саме запитання. Не помітила ані батькової ностальгії, ані того, як світилося братове обличчя. І під час вечери, й після неї, по тому, як побажала всім доброї ночі, у голові в неї крутилося те єдине запитання. Як же вийшло, що все настільки неправильно? На самоті, при світлі лампи, під наспівування програвача вона поринула в спогади про Джекове обличчя, у виразі якого поєдналися зухвалість, ніжність і переляк. Про Джека. Про те, як вона завалила тест із фізики, про біологію, про стрічки, книжки та справжній стетоскоп. Коли, через що все пішло не так?

Годинник тихо клацнув, змінив цифри 1:59 на 2:00. І рішення прийшло, лягло на своє місце з таким само тихим звуком. Програвач уже давно мовчав, і темрява за вікном робила тишу глибшою, схожою на бібліотечну. Принаймні, тепер Лідія знала, коли саме все пішло не так. І вже знала, куди має йти.

Дошки пірсу були такими, як вона пам'ятала, гладенькими. Лідія сіла на краєчку, теж так, як колись давно, звисила ноги туди, де об пірс м'яко вдарявся човен з веслами. Увесь цей час вона ніколи не насмілювалася знову підійти так близько. Сьогодні, у темряві дівчина не відчувала страху й зауважила це зі спокійним подивом.

Джек мав рацію: вона так довго жила в страху, що забула, як це – жити без нього. Не боятися, що одного дня мама знову зникне, що це знищить батька, що їхня родина знову розвалиться. З того далекого літа без матері всі вони почувалися невпевнено, неначе балансували на краю прірви. До того Лідія не розуміла, яким крихким буває щастя, як легко його розбити, якщо не дбати про нього. Усе, чого мама захоче, пообіцяла вона. За умови, якщо мама залишиться. Вона так боялася.

Тож щоразу, коли мама питала: «Ти хочеш?» – вона казала: «Так». Вона знала, чого прагнули батьки, їм не потрібно було про це говорити – й Лідія хотіла, щоби вони були щасливі. Вона дотримала своєї обіцянки. І її мама залишилася. Прочитай цю книгу. «Так».

Бажай цього. Люби це. «Так». Якось у музеї коледжу, коли Нат напириндився, бо вони пропустили шоу зірок, Лідія помітила шматочок бурштину, у якому застрягла муха.

— Йому чотири мільйони років, — прошепотіла Мерилін й обійняла доньку за плечі. Лідія дивилася на нього, поки Нат нарешті не потягнув їх обох далі. Тепер Лідія думає про муху, яка граційно приземлилася на калюжку смоли. Можливо, переплутала з медом. Можливо, взагалі не бачила тієї калюжки. А коли зрозуміла, що помилилася, — було запізно. Вона марно силкувалася махати крильцями, поки не занурилася й не втонула.

Із того самого літа вона так боялася втратити маму, втратити тата. І трохи згодом — найбільший страх: втратити Ната, єдиного, хто розумів дивний і крихкий баланс у їхній родині. Який знав про все, що сталося. Який завжди тримав її на плаву.

Того далекого дня, коли вона сиділа на цьому самому місці на пірсі, Лідія вже починала відчувати це: як важко буде втілювати мрії їхніх батьків. Як вона задихатиметься від такої любові. Вона відчула руки Ната на плечах і була практично вдячна, що впала, що дозволила собі тонути. Коли її голова занурилася під воду, це було мов ляпас. Вона спробувала закричати, і холод ковзнув у горло, почав душити. Вона розчепірила пальці, щоб вчепитися в землю, та землі не було. Нічого не було, коли вона простягнула руки. Лише вода й холод.

Потім тепло. Натові пальці, Натова долоня, Натова рука, Нат потягнув назад, і її голова виринула з озера. Вода з волосся заливала очі, їх пекло. «Давай», — сказав їй Нат. Його руки тримали дівчинку на воді, вражали її своєю силою, впевненістю, вона відчула тепло у всьому тілі. Пальці брата стиснули її пальці, й тієї миті вона перестала боятися.

Працюй ногами. Я тебе тримаю. Давай.

Відтоді нічого не змінилося. «Не дай мені потонути», — сказала вона, коли простягнула руку, і він пообіцяв, що не дасть, коли вхопив її за пальці. «Ось цей момент, — подумала Лідія. — Ось коли все пішло не так».

Але ще не пізно. Там, на пірсі, Лідія дала нові обіцянки, цього разу — собі. Вона почне спочатку. Вона скаже матері: «Досить». Вона зніме плакати й прибере книги. Якщо вона завалить фізику, якщо ніколи не стане лікарем — це буде нормально. Вона скаже це матері. І вона скаже їй ще одне: поки ще не пізно. Для всього. Вона віддасть батькові намисто та його книгу. Вона перестане тримати біля вуха мовчазну слухавку, перестане вдавати когось іншого. Відтепер буде робити те, чого хоче вона. Її ноги висіли просто в повітрі, й для Лідії, яка так довго керувалася чужими мріями й досі навіть не уявляла, що це можливо, — всесвіт раптом заяскрів безліччю можливостей. Вона все змінить. Вибачиться перед Джеком, скаже йому, що ніколи не викаже його таємниці. Якщо він може бути хоробрим, бути таким упевненим щодо того, хто він і чого хоче, вона, можливо, теж зможе. Вона скаже йому, що розуміє.

І Нат. Вона скаже йому: це нормально, що він їде. У неї все буде гаразд. Він більше не відповідальний за неї, йому не варто хвилюватись. А потім вона відпустить його.

І коли Лідія дала собі цю останню обіцянку, їй відкрилося, що буде далі. Як робити все від самого початку, щоб їй більше ніколи не було страшно залишитися самій. Як вона повинна закріпити свої обіцянки, втілити їх у

реальність. Лідія обережно спустилася в човен і відв'язала мотузку. Коли відштовхнулася від пірсу, очікувала нападу паніки. Його не було. Почала гребти: один незграбний рух за іншим. Випливла на озеро – достатньо далеко, щоб ліхтар на стовпі став просто крапкою, надто маленькою, не здатною розсіяти навколишню пітьму. Почувалася напрочуд спокійною і впевненою. Над нею стояв круглий місяць, схожий на монету, чіткий і досконалий. Човен під нею хитався так м'яко, що вона ледь відчувала його рухи. Глянула в небо, й здалося, ніби вона пливе серед космосу, взагалі ні до чого не прив'язана. І як тепер повірити, що неможливого не існує?

З відстані ліхтар на пірсі сяяв ніби зірка. Якби Лідія примружилася, то змогла б розгледіти тьмяні обриси самого пірсу, ледь помітний ряд дощечок, трохи світліших за темряву. Коли підпливу ближче, подумала вона, чітко все побачу: дошки, стерті за десятиліття безліччю босих ніг, стовпи над поверхнею води, на яких лежить пірс. Вона обережно звелася на ноги, розкинула руки, коли човен похитнувся. Плисти було не так уже й далеко. Лідія могла це зробити, вона була певна. Усе, що потрібно, – працювати ногами. Вона допливе до пірсу, схопить за дощечки й підтягнеться до них. Завтра вранці розпитає Ната про Гарвард: як там усе було. Хай він розкаже про людей, яких там зустрів, про предмети, які вивчатиме. Лідія казатиме йому: «На тебе чекають чудові часи».

Дівчина опустила очі на озеро, яке в темряві здавалося нічим, просто чорною плямою, великою порожнечою, розпростертою під нею. «Усе буде гаразд», – сказала вона собі й зробила крок із човна у воду.

12

Цілу дорогу додому Джеймс думає: «Не пізно. Ще не пізно». Він повторює це собі на кожній позначці відстані, поки не повертається в Мідлвуд і повз нього не пролітають коледж, а потім озеро. Коли він нарешті заїжджає на алею, двері гаража відчинено й авто Мерилін ніде не видно. Він хитається від кожного ковтка повітря, хоч би як старався триматися прямо. Усі ці роки він пам'ятав лише одне: вона втекла. Він прийняв як належне: вона повернулась. І вона залишилась. Ноги в нього тремтять, коли він тягнеться до ручки дверей. Ще не пізно, запевняє він себе, але всередині також усе тремтить. Він не може її звинувачувати, якщо вона знову пішла, цього разу – назавжди.

У коридорі його зустрічає важка тиша, як тоді, у день похорону. Він заходить у вітальню й бачить маленьку постать, скоцюрблену на підлозі. Ханна. Згорнулася в клубок, обхопила себе руками. Очі вологі й червоні. Він раптом згадує той давній день, і двох дітей на холодному порозі, залишених матір'ю.

– Ханно? – шепоче він і відчуває, як усередині в нього все обвалюється, мов стара будівля, уже не здатна встояти. Портфель вислизає з пальців на підлогу. Він видихає, мов через трубочку:

— Де твоя мати?

Ханна піднімає очі.

— Нагорі. Спить.

Потім — і саме це повертає Джеймові здатність дихати:

— Я сказала їй, що ти повернешся додому.

Не самовдоволено, не з тріумфом у голосі. Просто факт, чіткий і простий, ніби кулька.

Джеймс опускається на килим поряд зі своєю малою донечкою, сповнений мовчазної вдячності, й Ханна міркує, чи треба ще щось казати.

Адже є ще дещо, дуже багато чого: як вони з мамою згорнулися разом на ліжку Лідії і плакали, плакали цілий день, обіймалися так тісно, що їхні слюзи змішались, а потім мама заснула.

А півгодини тому брат приїхав додому в поліційному авто, пом'ятий, кволий і неймовірно смердючий, але на диво спокійний, — відразу пішов у свою кімнату й ліг спати. Ханна, яка дивилася на все із-за завіси, бачила за кермом офіцера Фіске. Того самого вечора, але пізніше, помите авто Мерилін тихенько опиниться на під'їзній алеї, і ключі від нього хтось акуратно покладе на водійське сидіння. «Це може зачекати», — вирішує вона. Ханна зазвичай зберігає чужі таємниці, до того ж, потрібно сказати батькові дещо важливіше.

Вона смикає його за руку, показує вгору, і Джеймс дивується з того, які дужі ці маленькі руки.

— Дивися.

Спочатку він в обіймах полегкості, зі своєю звичкою ігнорувати наймолодшу, нічого не бачить. «Ще не пізно, — думає він, коли дивиться на стелю, чисту й світлу, як новий аркуш паперу у світлі пообіднього сонця. — Це ще не кінець».

— Дивися, — наполягає Ханна і силоміць руками повертає йому голову. Ніколи не насмілювалася так вимагати, і вражений Джеймс уважно придивляється та нарешті помічає: білий відбиток ноги на світлому тлі, ніби хтось спочатку вступив у фарбу, а потім став на стелю й залишив один ледь помітний, але ідеальний відбиток. Він ніколи раніше його не помічав. Ханна ловить його погляд — вираз її обличчя серйозний і гордий, ніби вона відкрила нову планету. Справді, відбиток ноги на стелі — якась маячня. Незрозуміло, безглуздо, просто магія.

Ханна хихотить, і для Джейса цей сміх звучить, мов дзвіночок. Чудове звучання. Він теж сміється, вперше за багато тижнів, і Ханна з неочікуваною сміливістю тулиться до батька. Йому здається знайомим відчуття того, як вона розчиняється в ньому. Це нагадує дещо забуте.

— Ти знаєш, як ми інколи гралися з твоєю сестрою? — повільно вимовляє він. — Коли вона була маленька, дуже маленька, менша навіть за тебе. Знаєш, що я робив? — Джеймс дозволяє Ханні вилізти йому на спину. Тоді підводиться і повертається то в один, то в другий бік, відчуває, як тисне на нього її вага. — Де Лідія? — каже він. — Де Лідія?

Він повторював це знову й знову, а вона ховала обличчя в його волоссі й хихотіла. Джеймс відчував на потилиці й на вухах її гаряче дихання. Він ходив вітальнею, заглядав за меб-лі й за двері.

— Я чую її, — казав він. — Я бачу її ніжки.

Він тримав її за кісточки, міцно стискав її ноги руками.

— Де ж вона? Де Лідія? Де ж вона може бути?

Джеймс крутив головою, і дівчинка з вереском відхилялася, а він удавав, ніби не помічає її волосся, спущеного йому на плечі.

— Ось де вона! Ось де Лідія!

Він крутився швидше й швидше, Лідія чіплялася за нього дедалі міцніше, поки він не падав на килим і вона з реготом не скочувалася з його спини. Вона ніколи від цього не втомлювалася. Знайдена, загублена й знову знайдена, знову загублена та непомітна, якщо дивитися прямо, притиснута до його спини, з ніжками, які він стискає в долонях. Як зробити щось дорогоцінним? Загубити, а потім знайти. Щоразу тоді він вдавав, нібито загубив її. Джеймс опускається на килим, у голові паморочиться від втрати.

А тоді він відчуває, як його ший обхопили маленькі руки, відчуває вагу маленького тіла.

— Татку? — шепоче Ханна. — А ти зробиш так знову? — І Джеймс підводиться, знову стає на коліна.

Ще треба так багато зробити, так багато залагодити. Але зараз він думає лише про свою доньку, яка тут, у нього в руках. Він забув, як це — отак тримати дитину, тримати кого завгодно. Як вага того, кого тримаєш, зливається з твоєю, як інша людина інстинктивно чіпляється за тебе. Як вона тобі довіряє.

Збігає ще чимало часу, перш ніж він нарешті відпускає дитину.

Коли Мерилін прокидається і спускається вниз, денне світло вже пригасає. І ось що вона бачить у світлі лампи: чоловік гойдає їхню меншеньку, й вираз на його обличчі спокійний і ніжний.

— Ти вдома, — каже Мерилін.

Усі вони знають, що це запитання.

— Я вдома, — озивається Джеймс, і Ханна підводиться та навшпиньки йде до дверей. Вона відчуває, що все балансує на межі, не розуміє, чому, але

боїться зруйнувати цю прекрасну, чутливу рівновагу. Звикла до того, що її не помічають, вона обережно наближається до матері, готуючись непомітно вислизнути. Та Мерилін ніжно торкається її плеча, й здивована дівчинка спотикається на рівному.

— Усе гаразд, — каже Мерилін. — Нам із твоїм татом просто треба поговорити.

Тоді — й Ханну охоплює захват — мама цілує її в проділ і каже:

— Побачимося вранці.

Посеред сходів Ханна зупиняється. Знизу чути тихе бурмотіння, але цього разу вона не спускається, щоб послухати. «Побачимося вранці», — сказала мама, і дівчинка має це за обіцянку. Вона навшпиньки скрадається коридором — повз Натову кімнату, де її брат не бачить снів за зачиненими дверима, й рештки віскі повільно випаровуються йому з пор; повз Лідіїну кімнату, котра в темряві така самісінька, ніби нічого не змінилося. Зараз усі страшні зміни не такі помітні. Газон за вікном ще тільки почав перетворюватися із чорнильно-синього на чорний. Її годинник світиться в темряві, показує восьму, але здається, що вже пізніше, що вже північ, і п'ятьма тиха й важка, наче пухова ковдра. Ханна огортається цим відчуттям. Звідси їй не чути, як розмовляють батьки. Але досить і того, що дівчинка знає: вони там.

На першому поверсі Мерилін зволікає, стоїть на порозі, тримається однією рукою за одвірок. Джеймс намагається проковтнути щось тверде й гостре; воно, мов риб'яча кістка, застрягло в горлянці. Колись він міг зчитувати настрої дружини навіть зі спини. За нахилом її плечей, за тим, як вона переступала з лівої ноги на праву, міг здогадатися, про що думає Мерилін. Але минуло забагато часу відтоді, як він так уважно дивився на неї. І тепер, навіть коли Джеймс дивиться прямо на дружину, він бачить лише дрібні зморшки в кутиках її очей, маленькі складки там, де блузка зім'ялась, а потім розправилася.

— Я думала, ти пішов, — нарешті вимовляє вона.

Коли голос Джеймса пробивається крізь колючу грудку в горлі, він тоншає, виходить мовби з подряпаної платівки.

— Я думав, ти пішла.

І на ту мить це все, що їм потрібно сказати. Інше вони більше не обговорюватимуть: Джеймс ніколи не озветься до Луїзи й соромитиметься цього все своє життя. Пізніше вони повільно складуть докупи все, чого ніколи одне одному не казали. Він покаже звіт про розтин; вона покладе йому до рук материну кулінарну книгу. Джеймс ще довго не зможе розмовляти із сином без жорсткості в голосі; мине багато часу, поки Нат перестане смикатися від батькового звертання. Реш-ту цього літа й ще багато років по тому, вони намагатимуться намацувати правильні слова: для Ната, для Ханни, одне для одного. Їм так багато потрібно сказати.

У цій короткій тиші щось торкається Джеймсової руки, так легенько, що він майже цього не відчуває. «Метелик, — думає він. — Рукав його сорочки».

Але коли він опускає очі, то бачить, що це ледь зігнуті пальці Мерилін доторкнулися до його пальців. Він майже забув, як це — торкатися до неї. Бути пробаченим хоча б настільки. Він нахилив голову та кладе її на руку дружині, переповнений відчуттям вдячності за те, що в нього є ще один день.

У ліжку вони торкаються одне одного ніжно, мовби вперше разом: його рука обережно ковзає по її спині, її пальці обережні й неквапливі, коли вона розстібає гудзики на його сорочці. Їхні тіла постарішали; він відчуває, як провисають його плечі, помічає сріблясті шрамики, що залишилися після пологів ледь нижче її талії. У темряві вони обережні одне з одним, ніби відчувають, наскільки обоє крихкі, немов бояться зламатися.

Уночі Мерилін прокидається і відчуває поряд чоловікове теп-ло, його приємний запах, наче від скибочки підсмаженого хліба: м'який, природний, гіркувато-солодкий. Як чудово було б залишатися біля нього; згорнутися, відчувати, як підіймаються й опускаються його груди так близько, ніби то її власне дихання. Однак зараз вона повинна зробити дещо інше.

Біля дверей Лідіїної кімнати Мерилін зупиняється. Рука завмерла на ручці дверей, голова прихилена до одвірка. Пригадує той останній спільний вечір: у склянці води, яку тримала Лідія, грали відблиски світла. Мати через стіл глянула на дочку й усміхнулася. Малювала собі майбутнє Лідії, була сповнена впевненості — й ніколи навіть на мить не могла припустити, що цього може не статися. Що вона здатна в чомусь помилятися.

Той вечір, та впевненість тепер здаються давніми, ніби щось із відстані років здрибніле й незначне. Таке, що вона знала до того, як народила дітей, і раніше, до одруження, коли ще сама була дитиною. Вона розуміє. Нема іншого шляху, крім того, яким ідеш уперед. Проте якась її частина прагне на секунду повернутися назад — не для того, щоб щось змінити, навіть не для того, щоб поговорити з Лідією, не для того, щоб взагалі щось їй сказати. Просто відчинити двері й побачити, як її дочка спить там. Хоча б іще один-єдиний раз. І знати, що все гаразд.

І коли вона відчиняє нарешті ці двері, то бачить. Її дочка там, на ліжку, одне довге пасмо розсипалося подушкою. Якщо придивитися, можна побачити, як від її подиху підіймається й опускається квітчаста ковдра. Мерилін знає, що їй подаровано це видіння, й намагається не кліпати, щоб увібрати в себе цю мить, останню прекрасну картину спокійного сну її дочки.

Одного дня, коли вона буде готова, то зніме штори, забере із шафи одяг, складе в купу книжки, розкидані по підлозі, спакує та прибере все з тієї кімнати. Випере постіль, відчинить шухляди столу, спорожнить кишені джинсів Лідії. Коли це робитиме, то знайде лише фрагменти життя своєї дочки: монети, не відправлені листівки, вирвані із журналів сторінки. Вона зупиниться, коли дістане м'ятну жуйку, досі загорнуту в целофан, і думатиме, чи було це важливим, чи значило щось для Лідії, чи забулось, як дрібниця. Мати знає, що не знайде відповідей. Зараз вона дивиться на дівчинку в ліжку, й очі в неї повні сліз. Досить.

Коли Ханна зі сходом сонця спускається на перший поверх, вона ретельно перевіряє: два авто на під'їзній алеї. Два брелки з ключами на столику в коридорі. П'ять пар взуття — одна Лідіїна — біля дверей. Хоча останнє й

викликає гострий біль між ключицями, решта підрахунків заспокоює. Тепер, коли дівчинка дивиться у вікно, що виходить на вулицю, їй видно, як відчиняються двері у Вольфів і з'являються Джек та його пес. Нічого не буде, як раніше; вона це знає. Але те, що Джек із собакою прямують до озера, теж заспокоює. Неначе все у всесвіті поволі повертається до норми.

Однак Нат у себе нагорі бачить із вікна цілком протилежну картину. Він прокинувся від глибокого хмільного сну, віскі вже вийшов з нього, і все здається новим: обриси меблів, сонячні зайчики на килимі, власні руки перед обличчям. Навіть біль у животі — він нічого не їв зі вчорашнього сніданку, тієї їжі, як і віскі, вже давно немає. Усе здається яскравим, чистим і гострим. Але тепер він помічає з іншого боку галявини те, чого так довго щодня вичікував. Джек.

Він не дбає про перевдягання, не хапає ключів, узагалі не думає. Просто натягує свої тенісні туфлі й летить сходами вниз. Всесвіт дав йому шанс, і Нат не хоче його втрачати. Коли він смикає вхідні двері, Ханна в коридорі здається просто розмитою цяткою. Вона теж не думає про те, що треба взутися. Босоніж кидається за ним, і асфальт під її ногами вологий та прохолодний.

— Нате, — гукає вона. — Нате, це не його провина!

Нат не зупиняється. Він не біжить, просто нервово крокує до рогу, за яким щойно зник Джек. Вигляд у нього, як у ковбоя з батькових фільмів. Він, цілеспрямований, зі стиснутими щелепами, непохитний, простує серединою безлюдної вулиці.

— Нате! — Ханна хапає його за руку, але брат не зупиняється, і дівчинка біжить, щоб встигати за ним. Вони вже на розі, й обое одночасно помічають Джека: він сидить на пірсі, обхопив руками коліна, собака лежить біля нього. Нат зупиняється, щоб пропустити авто, й Ханна сильно смикає його за руку.

— Будь ласка, — просить вона. — Будь ласка!

Авто проїздить, і Нат вагається. Але він надто довго чекав на відповідь. Зараз або ніколи, думає він, висмикує руку й перетинає вулицю.

Якщо Джек і чує, що вони йдуть, то не виказує цього. Непорушно дивиться на воду, поки Нат не зупиняється просто над ним.

— Думав, я тебе не побачу? — вигукує Нат.

Джек не відповідає. Повільно встає і повертається обличчям до Ната, його руки в задніх кишенях джинсів. Так, наче він і не думає битися, думає Нат.

— Ти не можеш ховатися вічно.

— Я знаю, — каже Джек.

Собака біля його ніг низько протяжно скиглить.

— Нате, — шепоче Ханна. — Ходімо додому. Будь ласка!

Нат її не помічає.

— Я сподіваюся, ти подумав про те, як тобі шкода, — каже він.

— Мені дуже шкода, — відповідає Джек. — Я про те, що сталося з Лідією. — Його голос ледь здригається. — І про все інше.

Джеків пес відступає назад і тулиться Ханні до ніг. Вона певна: зараз Нат розтисне кулаки, повернеться, дасть Джекові спокій та піде геть. Але вона помиляється. На секунду він ніяковіє, але ця ніяковість лише дужче розпалює його.

— Ти думаєш, це щось змінить? Не змінить. — Кісточки на його кулаках уже побіліли. — Скажи мені правду. Зараз. Я хочу знати. Що сталося між вами двома. Чому вона пішла до озера тієї ночі.

Джек хитає головою, ніби не розуміє запитання.

— Я думав, Лідія тобі сказала... — Його рука смикається, мовби він хоче взяти Ната за плече або за руку. — Я мав сам тобі розповісти, — вимовляє він. — Я мав сказати тобі, вже давно...

Нат підходить на півкроку ближче. Він тепер так близько, так близько до того, щоб усе зрозуміти. У нього навіть паморочиться в голові.

— Що? — він майже шепоче, Ханна ледве чує. — Що це твоя провина?

За мить до того, як Джек поворухнувся, вона розуміє, що зараз станеться: Натові потрібне щось для виливу гніву й власного відчуття провини, інакше він просто розсиплеться. Джек знає це, дівчинка бачить це по його обличчю, по тому, як він розпростує плечі, готується. Нат нахиляється ближче, і вперше за довгий час він дивиться Джекові просто в очі: карі зустрічаються з блакитними. Вимагають. Благають. «Скажи мені. Будь ласка». І Джек киває: «Так».

Тоді його кулак вривається Джекові в живіт, і Джек згинається навпіл. Нат нікого раніше не бив, і він думав, що це буде приємне відчуття, відчуття влади — коли його рука викинеться вперед, мов поршень. Це неприємно. Мовби загруз кулаком у шматку м'яса, у чомусь безсилому й важкому, не здатному до опору. Його тепер трохи нудить. Він очікував лункого звуку, як у кіно, але майже нічого не почув. Просто глухий удар, ніби на підлогу впала важка сумка. Короткий кволий видих, і від цього теж підступає нудота. Нат готується, очікує, але Джек не б'є у відповідь. Він повільно випростовується, тримається рукою за живіт, підіймає на Ната непорушний погляд. Навіть не стискає кулаки, й через це Ната дужче нудить.

Він думав, що коли знайде Джека, коли його кулак вріжеться в самовдоволене Джекове обличчя, йому стане краще. Усе зміниться, важка брила гніву, яка наросла в ньому, розсиплеться піском. Але нічого не відбувається. Нат і досі відчуває той шмат бетону, який дряпає зсередини. І до того ж, Джекове обличчя не самовдоволене. Нат очікував як мінімум готовності до оборони, можливо, страху, але в очах ворога немає ні того,

ні іншого. Натомість Джек дивиться на нього навіть із ніжністю, неначе йому шкода Ната. Мовби він хоче його обійняти.

— Давай! — кричить Нат. — Що, боїшся вдарити у відповідь?

Він хапає Джека за плече і трусить його, а Ханна мимоволі відвертає очі тієї миті, коли братів кулак таки поцілює Джеку в обличчя. Цього разу з носа в нього висотується червона цівка. Він не витирає її, просто дозволяє стікати від ніздрі до губ, на підборіддя.

— Перестань! — волає Ханна, й лише коли чує власний голос, розуміє, що плаче. Її щоки, шия, навіть комірець футболки вже липкі від сліз. Нат і Джек теж чують. Обидва дивляться на неї, кулак у Ната досі стиснутий, Джекове обличчя із тим ніжним поглядом тепер обернене до неї.

— Перестань, — знову вигукує Ханна.

Їй крутить у животі, вона кидається між хлопцями, намагаючись затулити собою Джека, втирається братові в груди долонями, відштовхує його.

І Нат не опирається. Він дозволяє їй штовхати себе, відчуває, як балансує на краю, як його ноги ковзають по стертих дошках, дозволяє собі звалитися з пірсу.

«То он на що це схоже», — думає він, коли над головою сходиться вода. Він не бореться. Затримує подих, не ворухить ні руками, ні ногами, не заплющує очей і повільно йде на дно. Ось на що це схоже. Він уявляє, як тонула Лідія, як сонячне світло над водою робилося бляклим. Він тоне. Як Лідія. Скоро опиниться на дні, його ноги, руки, спина притиснуться до піску. Він залишатиметься там, поки зможе затримувати подих, поки вода не рине всередину й не загасить мозок, мов свічку. В нього печуть очі, але Нат не дозволяє їм заплющитися. «Ось на що це схоже, — знову промовляє він подумки. — Зверни на це увагу. Зверни увагу на все. Запам'ятай це».

Але він надто добре знайомий з водою. Тіло знає, що робити, так само, як і те, що потрібно пригинатися вдома на сходах, щоб не вдаритися головою. М'язи розтягуються і починають працювати. Тіло саме все вирішує, і руки починають чіплятися за воду. Нат працює ногами, поки голова не виринає на поверхню, поки він не викашлює ковток мулу й не втягує в легені прохолодне повітря. Запізно. Він уже навчився не тонути.

Нат плаває горілиць із заплющеними очима, дозволяє воді тримати стомлені кінцівки. Не зможе дізнатися, на що це було схоже, ані вперше, ані востаннє. Він може здогадуватись, але точно не знатиме ніколи. Як це було, про що вона думала, про що ніколи йому не казала. Чи думала вона, що він її підвів, чи думала, що хотіла, щоб він її відпустив. Це дає найвиразніше відчуття, що її більше нема.

— Нате! — кличе Ханна й виглядає з пірсу.

У неї маленьке й бліде обличчя. Тоді з'являється інша голова — Джекова — і до нього простягається рука. Він знає, що це Джекова рука, й коли він туди дістанеться, у будь-якому разі візьметься за неї.

А що буде, коли Нат візьметься за ту руку? Поплентається додому, мокрий, брудний, зі слідами Джекових зубів на суг-лобах. Поряд буде Джек, запухлий, у синцях, із темно-коричневою плямою на сорочці. Ханна очевидно плакала: жилки під очима, вологі вії. Попри це, вони всі дивно світлитимуться, ніби чистенько відмиті.

Знадобиться багато часу, щоб все з'ясувати. Сьогодні їм доведеться мати справу з батьками Ната, із Джековою матір'ю, з усіма запитаннями: «Чому ви побилися? Що сталося?». Має збігти багато часу, бо вони не зможуть пояснити, а батькам — це всі знають — потрібні пояснення. Вони перевдягнуться в сухе, Джек надягне одну зі старих Натових футболок. Намастять Джекову щоку й Натові пальці меркурохромом, й рани здаватимуться ще кривавішими, мовби наново відкритими, хоча насправді починають загоюватися.

А завтра, наступного місяця, наступного року? Потрібно багато часу. Вони й через роки намагатимуться збирати до купи частинки пазлу, пригадувати риси її обличчя, малювати її в уяві. Поза сумнівом, цього разу вони правильно все зрозуміли, нарешті повністю зрозуміли її. Вони часто про неї думатимуть: коли Мерилін відкриє штори в кімнаті Лідії, відчинить шафу й почне діставати з полиць одяг. Коли одного дзня їхній батько прийде на вечірку та вперше не почне швидко оглядати всі світлокосі голови в кімнаті. Коли Ханна навчиться стояти пряміше, говорити зрозуміліше, коли одного дня знайомим жестом закладе волосся за вухо й на мить замислиться, де вона це перейняла. І коли в університеті в Ната запитуватимуть, чи є в нього брати й сестри, він казатиме: «Дві сестри, але одна померла». Одного дня він гляне на маленький горбочок у Джека на носі й захоче обережно погладити його пальцем. Коли набагато, набагато пізніше він подивиться на мовчазний блакитний мармур на землі та подумає про свою сестру, так само, як думатиме про неї кожної важливої миті свого життя. Нат цього ще не знає, але відчуває глибоко в душі. «Ще стільки всього станеться, — подумав він, — про що мені захочеться тобі розповісти».

Нині ж він нарешті розплющує очі, концентрується на пірсі, на Джековій руці, на Ханні. З того місця, де він плаває, її схилений профіль здається піднятим угору, й Нат пливе до неї по-собачому. Він не хоче пірнути й перестати бачити її обличчя.

Примітка автора

Я дозволила собі кілька незначних фактологічних неточностей: обкладинку книги «Як завоювати друзів і впливати на людей», описану мною, зібрано з кількох різних видань. Однак її текст повністю відповідає реальному. Так само цитати з «Кулінарної книги Бетті Крокер» я взяла з книжки моєї матері, виданої 1968 року. Проте в матері Мерилін мало б бути більш раннє видання.

Подяки

Щиро дякую моему агенту Джулі Барер за терпіння, з яким вона шість років чекала на цей роман, і за віру в нього, значно більшу за мою. Вдячна долі, яка послала її мені. Я не могла опинитися в кращому оточенні, ніж Вільям Боггессо, Анна Вінер, Джемма Парді та Анна Натсон-Геллер із «Бейер літерарі», робота з якими давала справжню насолоду.

Редактори із «Пенгвін Пресс» Андреа Вокер і Джинні Сміт Юнс тактовно скерували мене до того, щоб зробити цю книгу незмірно кращою. Софія Групман освітлювала мої дні своїми листами. Редактор Джейн Каволіна, коректор Ліза Торнблум, Барбара Кампо й уся команда, що працювала над книгою, з дружнім розумінням поставилися до мого захоплення курсивом і дали раду мільярдів протиріч. Агент зі зв'язків із громадськістю Джуліана Киян виявилася енергійним і невтомним захисником. А ще я глибоко вдячна Енн Годофф, Скотту Мойерсу, Трейсі Локке, Сарі Гатсон, Бріттані Бофтер і всім іншим у «Пенгвін Пресс» і «Пенгвін Рандом Хаус» за ті ентузіазм і любов, які вони вклали у свою працю, перш ніж ця книга побачила світ.

Часто доводиться чути, мовляв, писати навчитися неможливо. Але мої вчителі подарували мені надзвичайно багато знань — і про письменництво, й про життя письменника. Патриція Павелл дала мені перший справжній урок майстерності та допомогла серйозно взятися до роботи. Венді Гайман належить ідея отримання диплому магістра з мистецтво-знавства, тож я тепер її довічна боржниця. На перших стадіях роботи украй важливими були підтримка і заохочення Елейзри Шаффзін, а чудові професори з Мічигана — Пітер Го Девіс, Ніколас Дельбанко, Метью Клем, Ейлін Поллак, і Ненсі Рейсман — й надалі залишаються моїми наймудрішими наставниками.

Також багато чим завдячую своїм неформальним учителям: друзям-письменникам. Глибоко вдячна тим, хто навчався зі мною в Мічигані, особливо Увем Акпан, Джасперу Каарлсу, Аріель Джанікіан, Дженні Феррарі-Адлер, Джо Кілдаффу, Даніель Лазарін, Таемі Лім, Пітеру Мейшелу, Фібі Ноблс, Маріссу Перрі, Преету Самарасану, Бріттані Сонненберг та Жасмін Ворд. Ейелет Еміттей, Крістіна МакКерролл, Анн Стамешкін та Елізабет Стаудт заслуговують на дворазові, триразові, чотириразові подяки за те, що протягом років читали ранні чернетки цього роману й аплодували мені. Джес Габерлі — не лише гідний довіри слухач, а й необхідний голос поміркованості.

Письменництво — справа самотників, і я безмежно вдячна всім спільнотам, які на цьому шляху надавали мені можливості для спілкування. Співробітники журналу «Фікшн райтерс рев'ю» завжди нагадували, що художня проза має значення, а у «Бред лоф райтерс серемоніс» мене познайомили з багатьма друзями та «літературними ідолами», серед яких і Волтрони. У Бостоні мене прийняла до своєї теплої та привітної письменницької родини «Граб стріт». Окремо дякую Крістоферу Кастеллані за те, що долучив мене до своїх однодумців. Наша письменницька група «Кремезні мавпи» (Чіп Чік, Дженніфер де Леон, Кельвін Геннік, Соня Ларсон, Александрія Марзано-Лесневич, Вітні Шарер, Адам Стумахер, Грейс Талусан і Беккі Тач) забезпечили мені як надійну підтримку, так і нещадну критику. А коли я застрягала в роботі, магія гарячого чаю, найкращих у світі сандвічів і завжди дивовижним чином вгаданої найпотрібнішої на той момент музики з

динаміків у кафе «Дарвінс Лтд» у Кембриджі допомагала мені продовжити. Нарешті, від щирого серця дякую моїм друзям і родині з усіма можливими й неможливими способами їхнього впливу, бо саме завдяки їм я стала тим, ким є нині. Кеті Кемпбелл, Саманта Чін та Енні Сью понад двадцять років були моєю групою підтримки та моїми довіреними особами. На шляху мені трапилося набагато більше друзів, ніж я можу тут перелічити; вони знають, що це про них – спасибі їм. Керол, Стів і Мелісса Фокс понад десятиліття тому щиро привітали мене в своєму домі, де люблять і цінують слово. А моя родина завжди залишалася джерелом, з якого я черпала силу, хоча й не завжди рідні могли до кінця бути впевненими в тому, що вийде з усього цього письменництва; дякую моїм батькам, Даніелеві й Лілі Інг, і моїй сестрі, Івонні Інг, які дали мені змогу чогось досягти й допомогли знайти власний шлях. Мій чоловік, Метью Фокс, не лише заохочував мене на кожному кроці – він узяв на себе незліченні обов'язки, аби я могла писати. Без нього поява цієї книги була б неможливою. І останній у переліку, але не останній за значенням – мій син, який стоїчно змирився з тим, що його мати живе десь у хмарах. Він постійно тішить мене та допомагає не надавати надто великого значення життєвим негараздам. Ти, синку, завжди будеш досягненням, яким я пишаюся найбільше.

Примітки

1

Серія вбивств у Нью-Йорку, 1976–1977 рр. – Тут і далі прим. редакції.

2

Відеогра.

3

Фонзі – персонаж американського ситкому 70-х «Щасливі дні».

4

«Верхньою планкою» користуються вчителі, коли вважають, що тест може виявитися занадто складним. Тоді вчитель вираховує середній бал по групі (класу), приймає роботу з найвищою оцінкою за 100 %, і перераховує всі оцінки за різницею між найкращою роботою і початковим вищим рівнем. Так,

якщо максимальна оцінка — 10, а найвища — 8, то «верхньою планкою» буде «8», і всім учням піднімуть оцінку на 2 бали.

5

Гарвардська щоденна студентська газета.

6

Мережа автобусних ліній по всій Північній Америці.

7

Рекламний образ, вигаданий компанією General Mills. За результатами опитувань 40-х років XX століття Бетті Крокер назвали другою за популярністю жінкою Америки після Елеонори Рузвельт, хоча насправді такої людини ніколи не існувало.

8

Вручення атестатів в американській школі.

9

Фотоплівка для кольорових знімків.

10

Мультсеріал компанії «Дісней».

11

Мультсеріал 1964–1973 років.

12

Комедійне телешоу.

13

Серіал 1964–1972 років.

14

Американське телешоу, з 1963 року й до сьогодні.

15

Американське телешоу, з 1956 року й до сьогодні.

16

Американський журналіст, телеведучий, режисер; найвідоміший за роботою ведучого в Tonight Show на каналі NBC.

17

У 1939–1970 роках у США після вимкнення телесигналу транслювали зоб-раження голови індіанця в горішньому куті.

18

Американський бренд арахісової пасти.

19

Від 4 листопада 1916 до 17 липня 2009 року – американський журналіст, ведучий на телеканалі CBS.

20

Сьогодні – мис Канаверал.

21

Американський пілотований космічний корабель.

22

Американський комедійний серіал, 1951-1957 років.

23

Ситком, 1954-1960 років.

24

Різновид бейсболу, м'ячі й бити в якому відрізняються від класичних.

25

Бренд сухих сніданків.

26

Девіз Гарварда, з лат. — істина.

27

Американський дует 60-х років.

28

Паста швидкого приготування.

29

Американський комедійний серіал.

30

Пісня гурту ABBA.

31

Бренд посуду.

32

Азійський вид одягу, що нагадує за виглядом довгу спідницю. Складається зі смужки тканини, яку обгортають довкола пояса, прикриваючи ноги.

33

Культовий нічний клуб.

34

Чай, який згідно з китайською класифікацією посідає середнє місце між червоним та зеленим.

35

Попкорн.

36

Американський ситком 1974–1978 років.

37

Американський серіал про колишнього астронавта.

38

Американський серіал на медичну тематику.

